

รายงานประมวลเนื้อหา

เวที :

บุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่

โดย

ภาควิชาบุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่

สนับสนุนโดย

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ธันวาคม 2545

รายงานประมวลเนื้อหา

เวที :

บุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่

โดย

ภาควิชาบุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่

สนับสนุนโดย

วันที่	27 ต.ค. 2546
เลขทะเบียน	* 00361
เลขเรียกหนังสือ	RDC 49

0001

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ธันวาคม 2545

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 4 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์
เลขที่ 17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามยุค
สถานี ดุสิตนคร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300
โทรศัพท์ โทรสาร 208-0476
e page : <http://www.scf.or.th>
mail : scf@scf.or.th

คำนำ

เอกสารฉบับนี้ เป็นการรวบรวมเนื้อหาจากการจัดกิจกรรมใน โครงการบุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่ (Critical Mass for New Paradigm) ซึ่งเป็นโครงการที่จัดประกายโดยคณกรลุ่มเล็ก ๆ จากหลายองค์กรมาพบปะแลกเปลี่ยนทัศนะ และประชุมร่วมกันหลายครั้ง ได้แก่ สถาบันขวัญเมือง โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น สกว. ภาจารย์สาร สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เสมสิกขาลัย และสถาบันวิถีทรรศน์ ทั้งนี้โดยเห็นถึงความสำคัญของการรวบรวมองค์ความรู้เรื่อง "กระบวนทัศน์" ทั้งในแง่สากลและสังคมไทย รวมถึงการเผยแพร่ความคิดนี้ไปสู่สังคม

กิจกรรมดังกล่าวประกอบด้วย การจัดเวทีเสวนาและการสัมภาษณ์นักคิด นักวิชาการ ในเรื่องกระบวนทัศน์ในสาขาวิชาต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวม ปะติดปะต่อ เรื่อง "กระบวนทัศน์" ขึ้น เป็นเค้าโครงสำหรับใช้สร้างความเข้าใจ และทำให้ประเด็นเหล่านี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งทำให้สังคมตื่นตัวในเรื่องกระบวนทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแวดวงคนทำงานทางสังคม ซึ่งในหมู่มุคนเหล่านี้ มีผู้ที่สนใจ เข้าใจเรื่องกระบวนทัศน์อยู่แล้ว แต่ทำอย่างไรจะให้มีการตื่นตัวมากขึ้น ได้คิดใคร่ครวญกับเรื่องกระบวนทัศน์ แสวงหาวิธีการ และนำไปใช้ได้มากขึ้น

ทั้งนี้ได้มีการจัดเวทีเสวนา และการสัมภาษณ์บุคคล รวม 5 ครั้ง นอกจากนี้ได้เชิญนักคิด นักวิชาการจากต่างประเทศมาบรรยาย 1 ครั้ง โดยทั้งหมดดำเนินการระหว่างเดือนมิถุนายน - ธันวาคม 2545 สำหรับเนื้อหาทั้งหมดได้รวมอยู่ในเอกสารฉบับนี้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 : บุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นบทสังเคราะห์จากเนื้อหาการจัดกิจกรรมทั้งหมด ส่วนที่ 2 : กระบวนทัศน์ใหม่ด้านต่างๆ เป็นเนื้อหาที่ถอดเทปจากเวทีเสวนาย่อยและการสัมภาษณ์บุคคล ว่าด้วยเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ในแง่มุมต่างๆ ทั้งนี้ได้ใส่บทคัดย่อไว้ในส่วนต้นด้วย และ ส่วนที่ 3 : ทิศทางกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นส่วนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด ทิศทางเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ทั้งในประเทศไทยและระดับสากล จากเวทีเสวนาเรื่อง "ทิศทางกระบวนทัศน์ใหม่ในสังคมไทย" และการบรรยายเรื่อง "ชีวฟิสิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ : เพื่อความเข้าใจแห่งชีวิตและชีวมณฑล"

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม และ
ภาคีบุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่

สารบัญ

หน้า

ส่วนที่ 1 : บุพนิมิตรกระบวนทัศน์ใหม่

1. บทสังเคราะห์นิยามคำว่า “กระบวนทัศน์ใหม่” 1
2. บทสังเคราะห์บุพนิมิตรกระบวนทัศน์ใหม่ จากเวทีเสวนาย่อยและบทสัมภาษณ์ 11

ส่วนที่ 2 : กระบวนทัศน์ใหม่ด้านต่าง ๆ

3. บทคัดย่อเวทีเสวนาย่อยและบทสัมภาษณ์ ว่าด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ด้านต่าง ๆ ในสังคมไทย 18
4. กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี
ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, นพ.วิชัย โชควิวัฒน์, ดร.อุทัย ดุลยเกษม,
อ.จรัส ดิษฐาอภิชัย และ อ.เทพศิริ สุขโสภา 28
5. กระบวนทัศน์ใหม่ทางเศรษฐศาสตร์ : บทสัมภาษณ์ ดร.อภิชัย พันธเสน 51
6. กระบวนทัศน์ใหม่ทางรัฐศาสตร์ : บทสัมภาษณ์ อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล 66
7. กระบวนทัศน์ใหม่ในสายตานิวกิจารณสังคม : บทสัมภาษณ์ ส.ศิวรักษ์ 80

ส่วนที่ 3 : ทิศทางกระบวนทัศน์ใหม่

8. ทิศทางกระบวนทัศน์ใหม่ในสังคมไทย
นพ.ประสาน ต่างใจ, นพ.ประเวศ วะสี, ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง และ
ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ 90
9. ชีวฟิลิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ : เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล
 - ชีวฟิลิกส์ – ชีววิทยา คงต้องเรียนกันใหม่
นพ.ประสาน ต่างใจ 109
 - ชีวฟิลิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล
วิศิษฐ์ วังวิญญู 112
 - การบรรยายเรื่อง “ฟิลิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ : เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล”
ดร. บรูซ ลิปตัน 115

ภาคผนวก

- ก. ไขปัญหาด้วยหทัยคณิต ด็อก ซิลเดว 130
- ข. สารานุกรมคำไขความแห่งกระบวนทัศน์ใหม่ 140

1

บุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่

บทสังเคราะห์ นิยามคำว่า “กระบวนการทัศน์ใหม่”

คำว่ากระบวนการทัศน์ แรกเริ่มเดิมที โทมัส กูน ใช้กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งหมายถึงชุดของความคิดที่โยงใยทฤษฎี ความรู้ สมมติฐาน และความสำเร็จต่างๆ ในความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในเวลานั้นๆ แต่แล้วเมื่อมีเรื่องราวสะสมมากขึ้นเรื่อยๆ ที่กรอบความคิดของชุดความคิดเดิมไม่สามารถตอบคำถามได้ จนกระทั่งเกิดชุดความคิดใหม่ ที่อาจตอบคำถามที่ค้างคา เหล่านั้นได้มากกว่า และยังครอบคลุมการตอบคำถามในองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมได้ด้วย ชุดความคิดทั้งเก่าและใหม่นี้จึงเป็น กระบวนการทัศน์ ที่เมื่อกระบวนการทัศน์เก่าอธิบายอะไรต่ออะไรไม่ได้มากยิ่งขึ้นทุกที และมีชุดความคิดใหม่สามารถอธิบายเรื่องราว ได้ครอบคลุมกว้างขวางกว่า คืออธิบายเรื่องราวได้ทั้งเก่าและใหม่ เมื่อนั้นจึงเกิดการผ่านเปลี่ยนไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่

เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2545 ที่ป่วยเสวนาคาร นักวิชาการและนักเคลื่อนไหวสังคมได้มาพบปะเสวนาในหัวข้อ “กระบวนการทัศน์ใหม่กับการเคลื่อนไหวทางสังคมในรอบ 36 ปี” โดยมี ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ นพ.วิชัย โชควิวัฒน์ ดร.อุทัย ดุลยเกษม จรัล ดิษฐาภิชัย เทพศิริ สุขโสภา และวิศิษฐ์ วังวิญญู การพูดคุยครั้งนั้น ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ ได้ให้นิยามว่า ...กระบวนการทัศน์ใหม่เป็นเรื่องของการ “กระแทกฐานคิดเดิมในเชิงปรัชญา และในเชิงการรับรู้ของเราต่อโลกที่เคลื่อนตัวมาถึงปัจจุบัน...(ที่) ไม่ใช่เรื่องอัตวิสัยที่เคลื่อนตัวอยู่ (เท่านั้น) แต่มีภาวะวิสัยในตัวเองที่ชุดความคิดเก่าเริ่มตอบไม่ได้”

แม้ว่าผู้เข้าร่วมเสวนาบางท่านอาจจะตริตรองว่า ขบวนการนักศึกษาและการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในรอบ 36 ปี เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกระบวนการทัศน์หรือไม่นั้น ดร.อุทัย ดุลยเกษม มองการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นว่าไม่ใช่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการทัศน์หากเป็นเพียงการปรับเปลี่ยนความคิด อันหนึ่งที่จะดูได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์หรือไม่ให้ดูที่ การมองธรรมชาติ โดยกระบวนการทัศน์ใหม่จะมองธรรมชาติว่ามีคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้

1. ธรรมชาติมีความหลากหลาย (diversity)
2. สรรพสิ่งในธรรมชาติพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence)
3. ธรรมชาติมีความเป็นพลวัต (dynamic)
4. แต่ละหน่วยในสิ่งมีชีวิตและระบบนิเวศ จะจัดการตัวเองได้ (self – regulation)

ในที่ทำงานเพื่อเตรียมงานวิจัยบุพนิมิตกระบวนการทัศน์ใหม่ (ซึ่งมาจากองค์กรและประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลาย เช่นเดียวกับธรรมชาติในกระบวนการทัศน์ใหม่) นพ.ประสาน ต่างใจ ได้ให้ข้อคิดในเรื่องนิยามกระบวนการทัศน์ ซึ่งมีความสำคัญยิ่งว่า การเปลี่ยนกระบวนการทัศน์นั้นเกิดขึ้นเพียงไม่กี่ครั้งเท่านั้นในสังคมมนุษย์ ครั้งทีหนึ่ง จากที่มนุษย์เร่ร่อนหากินโดยการล่าสัตว์และเก็บพืชผลตามธรรมชาติมาทำเกษตรกรรมแบบตั้งรกราก และครั้งที่สอง เมื่อสมัยเรเนซองและการปฏิวัติอุตสาหกรรมตามมา โดยอาจมองเดการ์ต-นิวตัน เป็นนักคิดและนักวิทยาศาสตร์ที่ให้ความชัดเจนแก่กระบวนการทัศน์ในยุคนี้ ซึ่งได้แบ่งกายออกจากจิตอย่างเด็ดขาด และนิวตันก็มองสรรพสิ่งว่าเป็นก้อน ดั่งเช่นลูกบิลเลียดที่เคลื่อนไหวกระทบกระทั่งกันหรือสัมพันธ์กันแต่ภายนอก ซึ่งจะตรงกันข้ามกับทัศนะในการมองธรรมชาติแบบกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นในการ

เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ครั้งที่สาม ที่มนุษย์ชาติกำลังจะก้าวล่วงเข้าสู่ยุคควอนตัมฟิสิกส์ ความสัมพันธ์เครือข่ายอันเป็นพลวัตจากภายใน ภายในกับจิตคือหนึ่งเดียวไม่อาจแยกจากกันได้ เคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนแทรกซึมอยู่ในทุกสรรพสิ่ง

แต่ทั้งหมดนี้ นพ.ประสาน ต่างใจ ต้องการให้เราตระหนักว่า มันไม่ใช่แต่เปลี่ยนการเคลื่อนไหวของกรอบแนวคิดเท่านั้น หากเป็นการเคลื่อนเข้าหาเรื่องราวทางจิตวิญญาณด้วย ในกระบวนทัศน์ใหม่มนุษย์ได้กลับมาเห็นธรรมชาติว่ามีชีวิต เห็นว่าโลกทั้งใบเป็นองคาพยพของชีวิตๆ หนึ่ง เห็นวิวัฒนาการทั้งหมดเคลื่อนไปสู่ทิศทางแห่งจิตวิญญาณ นพ.ประสาน ยังยืนยันว่า ทักษะที่ดีความเชื่อนี้มีใช้ทักษะของตนเองโดยลำพัง หากเป็นทักษะของนักคิดและนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญของโลกในเวลานี้

อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักคิดและนักวิจารณ์สังคม ก็มีทักษะที่ดูเหมือนจะสอดคล้องกับแนวคิดของทีมงานดังนี้

“ฉะนั้น จะถามว่า กระบวนทัศน์ใหม่ คืออะไร? กระบวนทัศน์ใหม่คือกระบวนทัศน์ที่จะต้องไปให้พ้นจากไสยศาสตร์ ซึ่งพ้นได้ยาก วิทยาศาสตร์ตะวันตกเป็นเพียงส่วนหนึ่ง พูดอย่างนี้คนก็จะบอกว่า ก็คุณถือพุทธ ก็ต้องพูดอย่างนี้แน่นอน เพราะว่าวิทยาศาสตร์ตะวันตกก็รู้เฉพาะอย่าง บางเสียว นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นก็ยังมีความเห็นแก่ตัวเป็นเจ้าเรือน อีกนัยหนึ่งถ้าคุณจะไปพ้นสู่วิทยาศาสตร์ที่แท้ก็คือว่า คุณจะเข้าใจในเรื่องไม่ยึดติดในตัวตน ไม่ยึดติดในความเห็นแก่ตัว ที่ผมบอกว่าเวลานี้ได้มีการสนทนากันระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับองค์ทะเล ลามะ ซึ่งนักวิทยาศาสตร์เวลานี้เริ่มเปลี่ยน มีความอ่อนน้อมถ่อมตัวมากขึ้น เริ่มรู้ว่าตัวเองมันจำกัด ที่แล้วๆ มาไปผูกติดอยู่กับวัตถุ ซึ่งวัตถุก็มีข้อจำกัด... และการเข้าถึงธรรมะได้ ไม่ได้ใช้ตัวเหตุผลอย่างเดียว เหตุผลเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ถ้าคุณใช้ตัวภาวนา จิตศึกษา สมาธิ อันนี้จะเข้าถึงตัวปัญญาได้ ซึ่งเป็น กระบวนทัศน์ใหม่”

ความสำคัญ

คงเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักวิทยาศาสตร์และนักคิดชั้นนำระดับโลกแล้วว่า ปัญหาของโลกไม่ใช่เป็นเพราะว่าเรายังมีวิทยาการและเทคโนโลยีไม่เพียงพอ แต่ปัญหาที่สำคัญยิ่งกลับเป็นปัญหามุมมองหรือปัญหาของกระบวนทัศน์นี้เอง

เวลานี้ในระดับนักคิด นักวิชาการของไทย ต่างเห็นพ้องต้องกันในเรื่องนี้ว่า วิกฤตของประเทศและวิกฤตของโลกเป็นเรื่องเดียวกัน คือเป็นเรื่องของกระบวนทัศน์ จากงานสัมภาษณ์และการจัดเวทีย่อย นักวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างสุลักษณ์ ศิวรักษ์ นายแพทย์อาวุธ และนักคิดอย่าง นพ.ประเวศ วะสี นายแพทย์อาวุธและนักศึกษาเรื่องราวของกระบวนทัศน์ใหม่นอย่าง นพ.ประสาน ต่างใจ รวมถึงนักการศึกษาอย่าง อาจารย์ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ต่างก็เห็นความสำคัญของงานและการทำงานเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทั้งในวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ และในการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงสังคมในด้านต่างๆ

นพ.ประเวศ วะสี กล่าวถึงการประชุมกันของนักวิทยาศาสตร์สามคน คือปีเตอร์รัสเซล สแตนลอฟ กรอฟ และเออวิน ลาสโล พวกเขาบอกว่า “อารยธรรมตะวันตกจะพาโลกทั้งโลกเข้าสู่วิกฤตการณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม มันต้องดึงโลกเข้าสู่วิกฤต สิ่งที่จะทำให้เราไปพ้นวิกฤตก็คือการปฏิวัติทางจิตสำนึก ที่ใช้คำว่า consciousness revolution ปฏิวัติจิตสำนึก... เหมือนลูกไก่ที่อยู่ในไข่ เดิมเปลือกไข่เป็นเครื่องคุ้มกัน แต่ว่ามันโต โดจนคับไข่แล้ว มันต้องจิกเปลือกไข่ให้แตกออกมาจากภพภูมิเดิม” (เสวนากระบวนทัศน์ใหม่ 16 สิงหาคม 2545)

ดร.เทียนชัย วงศ์สุวรรณ ก็ได้ให้ความเห็นต่อเรื่องนี้ว่า "แทนที่จะทำเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ ผมมาทำเรื่องกลียุค เหตุผลที่ผมใช้คำๆ นี้ก็เพราะว่า สิ่งแรกต้องทำอะไรให้คนไทยเข้าใจว่า เดียวนี้เราเกิดภาวะกลียุคขึ้นแล้ว ทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม... โชคดีอีกแง่หนึ่ง มันเกิดวิกฤตฟองสบู่ เพราะว่ามันทำให้คนหยุดคิด... คือผมคิดว่า เราอยู่ในยุคที่มันมี chaos อยู่บนฐานที่มันจะช่วยให้เราไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่ง หากเป็นทุกคนในสังคมที่ได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ และในที่สุดมันก็นำไปสู่การรู้แจ้ง ไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง หากผมคิดว่ามันเป็นไปทั้งกระบวนการทางสังคม" (เสวนากระบวนทัศน์ใหม่ 16 สิงหาคม 2545)

ในงานเสวนาเดียวกัน นพ.นิรันดร์... สมาชิกวุฒิสภาได้กล่าวว่า "ผมได้มาประสบกับปัญหาที่มีความหลากหลาย ชัดเจน ความคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงกลไกของระบบราชการที่ยังยึดติดในเรื่องของวิทยาศาสตร์กายภาพ วัตถุ หรือแม้กระทั่ง คนที่เป็นนักทำงานสังคม ที่เรียนรู้ทางกฎหมาย ก็ยังยึดติดในอารยธรรมที่เป็นกรอบความคิดตะวันตก อันนี้มันทำให้เกิด ความขัดแย้ง หรือกระบวนการการทำงานที่เราต้องการเข้าไปสู่การปลูกจิตวิญญาณใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในการเปลี่ยนแปลง สังคมที่เราว่ามันเป็นปัญหา มันเกิดการปะทะและก็เกิดการวิวาทะในทางความคิดพอสมควร"

ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้แสดงความเห็นต่อเรื่องนี้ไว้ว่า "อิทธิพลของวิทยาศาสตร์กายภาพ ทำให้จิตสำนึกเปลี่ยน จริงๆ มันเปลี่ยนมาสองสามร้อยปีแล้ว และขณะนี้มันเต็มทีของมันอยู่... อิทธิพลของวิทยาศาสตร์ มันทำให้เราปรับตัวไม่ทัน เราเป็นลูกศิษย์เชื่องๆ ว่านอนสอนง่าย... เรามถึงจุดที่รู้สึกแล้วว่าผิด... เมืองไทยเราก็ลุ่มหลงไปกับกระแสพัฒนาต่างๆ เสียเวลามาก หลับไหลไปหลายทศวรรษ ทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องชีวิต เรื่องมนุษย์ลุกขึ้นมาพินกัน เรื่องเชื้อโรค เรื่องสมดุล อะไรต่างๆ มากมาย เลยเริ่มได้คิดว่า consciousness หรือสำนึกร่วมของคนทั้งโลกเห็นที่จะผิด อันนี้ก็มาสอดคล้องกับ คำเตือนของไอน์สไตน์ที่ว่า ถ้ามนุษย์ไม่เปลี่ยนวิถีคิด ไม่เปลี่ยนสำนึกให้ดียิ่งขึ้นและถูกต้องกว่านี้ เห็นที่จะบรลัยแน่ มันก็มาถึงจุดวิกฤติที่เราทุกคนเข้าใจตรงกันในขณะนี้"

กระบวนทัศน์กับการเคลื่อนไหวทางสังคม

การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นหนึ่งในสามของสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาของ นพ.ประเวศ วะสี อีกสองนั้นได้แก่องค์ความรู้และกลไกรัฐโดยผ่านการปฏิรูปทางกฎหมาย ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ การเคลื่อนไหวทางสังคม และการแสวงหาคำตอบที่รู้กันจะเป็นสิ่งที่เกิดก่อน อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างพร้อมกันไป ทางโครงการบูรพนิมิต กระบวนทัศน์ใหม่ได้เชื้อเชิญนักเคลื่อนไหวและนักคิดมาพูดคุยกันเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2545 ที่ปวยเสวนาคาร ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ นพ.วิชัย โชควิวัฒน์ ดร.อุทัย ดุลยเกษม อ.จรัส ดิษฐาภิชัย อ.เทพศิริ สุขโสภา ดำเนินรายการโดย วิศิษฐ์ วังวิญญู ใช้ชื่อเรื่องว่า "กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี"

การเสวนาอาจแบ่งออกสองแนวทาง โดยนพ.วิชัย เห็นว่าการเปลี่ยนกระบวนทัศน์นั้นเริ่มมาจากการสัมมนาเรื่อง "ความรับผิดชอบทางจริยธรรม เป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ" เมื่อปี 2509 และการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในลำดับต่อไป มา อาจารย์จรัสเห็นว่ากระบวนทัศน์เป็นประเด็นของนักวิชาการ นักรัฐศาสตร์ นักสังคมศาสตร์และอื่นๆ แต่การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก และการเคลื่อนจากการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยไปจนถึงการปฏิวัติ ก็เป็นความต่อเนื่องของความรู้สึกดังกล่าว ซึ่งอ.จรัสเห็นว่าเป็นความต่อเนื่องทางความคิดและอุดมการณ์ อ.จรัสกล่าวว่า "ผมคิดว่า paradigm นี้ถ้าเราพูดในแง่ขบวนการการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วง 36 ปีที่ผ่านมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง ที่มา

เสริมส่ง มาเพิ่มเติม มีเหตุการณ์ที่ทำให้คนรุ่นผมเปลี่ยนความคิด โดยที่จุดยืนยังคงเหมือนเดิม อุดมการณ์ อุดมคติยังคงเหมือนเดิม แต่เราเปลี่ยนการคิด... การต่อสู้แบบที่ต้องการให้มีประชาธิปไตย มีเสรีภาพ ที่ทำมาเป็นสิ่งที่ไม่ได้ผล เราจะต้องเปลี่ยนไปคิดไปเป็นแบบปฏิวัติ"

ดร.เทียนชัย เห็นต่างออกไป เขาไม่ได้มองว่าเรื่องกระบวนการทัศน์เป็นแค่เพียงเรื่องความคิด "ไม่ใช่เรื่องของอัตวิสัยที่เคลื่อนตัวอยู่ แต่มีภววิสัยในตัวเอง ซึ่งชุดความคิดเก่าเริ่มตอบไม่ได้ เพราะถ้ามันตอบได้ ผมคิดว่าจะไม่เกิดสิ่งที่เรียกว่ากระบวนการทัศน์ใหม่ ถ้ากระบวนการทัศน์เก่า เส้นทางทุนนิยม ถ้าเราบอกว่ายังไม่ตัน ก็ไม่จำเป็นต้องไปสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ หรือว่าเส้นทางสังคมนิยมที่เราเดินมา สมัยก่อนเราวิ่งไปหา ถ้าหากไม่ตันก็ไม่จำเป็นต้องไปสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ ทำไม่ก็เพราะว่าตันจริง ๆ เริ่มหาคำตอบไม่ได้ และต้องเริ่มปรับตัวครั้งใหญ่"

และต่อเรื่องเดียวกันนี้ ดร.อุทัยได้พูดว่า "ผมคิดว่าหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กระบวนการทัศน์เก่ากลายเป็นตัวกรอบใหญ่ที่ครอบงำโลกมาจนถึงปัจจุบันนี้ และก็ยังไม่เปลี่ยน และเราเองในยุค 2509 เป็นต้นมา อาจจะมีปฏิกริยาต่อระบบทุนนิยม แต่ต้องไม่ลืมว่าเราปรับเสรีนิยม (liberalism) และตัวที่คุมอยู่ทั้งหมดในโลกปัจจุบันนี้ นับแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 คือหนึ่ง เสรีนิยม เราต่อสู้เพื่อจะได้ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นประชาธิปไตยสำหรับชนชั้นนำ (elite democracy) เรายังรับอยู่แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้... สำหรับตัวที่สามที่คุมเราอยู่มากคือเรื่องของ Political Hegemony (การยึดครองความเป็นเจ้าทางการเมือง) สามตัวหลักๆ นี้ยังคุมโลกอยู่ทั้งหมด เป็นกระบวนการทัศน์หลักพื้นฐาน ที่กลุ่มของเราไปมีปฏิกริยาตอบสนองกับเขา... ผมคิดว่าเราเริ่มเพียงแต่ปฏิกริยาตอบสนองต่อสิ่งเหล่านี้ แต่ทั้งหมดไม่ได้เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ ในความหมายเฉพาะเจาะจงอย่างที่ ดร.เทียนชัยพูดถึง"

ดร.อุทัยได้ต่อประเด็นอาจารย์จรัสในเรื่องของอุดมการณ์ว่า ถ้ามองแบบพุทธธรรม กระบวนการทัศน์จะเป็นเรื่องของทิวฐิ และกระบวนการทัศน์ที่ถูกต้องก็คือสัมมาทิวฐิ สัมมาทิวฐินี้จะต้องดูความสอดคล้องต้องกันกับเรื่องธรรมชาติเป็นหลัก และเราจะเข้าหาสัมมาทิวฐิหรือกระบวนการทัศน์ที่ถูกต้องนี้ด้วยธรรมฉันทะ ส่วนเรื่องของอุดมการณ์จะต้องมีส่วนประกอบของศรัทธาเข้ามา หมายถึงเอาความเชื่อมาเป็นตัวนำ เพื่อเชื่ออะไรสักอย่างและต่อสู้ให้ได้มาซึ่งสิ่งนั้น

ดร.อุทัย มองต่อไปอีกว่า เมื่อเรื่องของกระบวนการทัศน์เป็นเรื่องที่จะต้องสอดคล้องไปกับธรรมชาติ เขาได้ให้เกณฑ์การมอง 4 ประการ ที่เป็นลักษณะหลักของธรรมชาติและเป็นเกณฑ์สี่ประการของการเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่สอดคล้องต้องกันกับความเป็นไปของธรรมชาติมากกว่ากระบวนการทัศน์เก่า ซึ่งมี

- ความหลากหลาย ธรรมชาตินั้นมีความหลากหลาย แต่โลกาภิวัตน์ "คือกระบวนการทำลายความหลากหลายทั้งหมด กินเหมือนกัน แต่งตัวเหมือนกัน สร้างบ้านเหมือนกัน พุดจาเหมือนกันหมดแล้วในขณะนี้"
- "ธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence) ... ถ้าเรามองว่าทุกสิ่งทุกอย่างแยกส่วน ไม่มีความเชื่อมโยงถึงกัน นั่นไม่ใช่ธรรมชาติ เพราะผิปกติและสิ่งที่คราปาหุดใน Web of Live ก็คือประเด็นนี้"
- "ธรรมชาติจะต้องมีลักษณะเป็นพลวัต คือเปลี่ยนแปลง"
- "อะไรที่เป็นธรรมชาติสามารถจัดการตัวเองได้ (self regulated)... มนุษย์ก็จัดการตัวเองได้ เราไม่จำเป็นต้องครอบงำเสียทั้งหมด วิธีการนี้คนเข้าใจกันน้อย เวลาเราเลี้ยงลูก สอนหนังสือนักเรียน ฯลฯ"

เราเข้าไปจัดการเขาหมดทุกเรื่อง ธรรมชาติของมนุษย์ยิ่งดีกว่าธรรมชาติอื่นๆ เพราะฉะนั้นจึงสามารถจัดการตัวเองได้”

อาจารย์จรัสได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแรงขับเคลื่อนทางสังคมในยุคปัจจุบันว่า มีแรงขับเคลื่อนสามอย่างหลักๆ คือ เรื่องของโลกาภิวัตน์ เรื่องชาตินิยม และเรื่องของท้องถิ่นนิยม

อีกประการหนึ่ง อาจารย์จรัสเห็นว่ามิมิติใหม่ที่เกิดขึ้นในการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อนอยู่ สองประการ ประการแรก “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเมื่อก่อน เป็นเรื่องของชนชั้นกรรมกร ชวนาอาชีพ แต่เวลานี้ ขบวนการทางสังคมแบบใหม่นำมารวมกัน อย่างเช่นในการเคลื่อนไหวพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คนทุกชนชั้น ทุกอาชีพ มาอยู่ในขบวนการนี้หมด เขาจึงเรียกว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ ชนชั้น อาชีพ แต่ว่าเป็นเรื่องของความรู้สึกนึกคิด หรือการมองเห็นปัญหาว่าเรื่องไหนเป็นเรื่องเดือดร้อน เรื่องเลวร้าย ที่กำลังจะทำลายสังคม ประเทศ หรือโลก คนก็มาร่วมกัน”

ประการที่สอง “ในอดีตขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีแนวคิดที่มุ่งไปยังการเมือง ในทางที่จะไปเปลี่ยนแปลงรัฐ อำนาจรัฐ เข้าไปยึดอำนาจรัฐ แต่ขบวนการสังคมแบบใหม่จะไม่สนใจเรื่องรัฐ”

ต่อประเด็นแรงขับเคลื่อนสามประการนั้น เรื่องของโลกาภิวัตน์ และชาตินิยม ดร.อุทัย คงเห็นว่าอยู่ในข่ายของ เสรีนิยม ซึ่งยังเป็นไปในนัยยะของกระบวนทัศน์เก่า แต่เรื่องของท้องถิ่นนิยมซึ่งโยงกับมิติใหม่ทางการเคลื่อนไหวสังคม ที่อาจารย์จรัสพูดถึงนั้น น่าจะมีอะไรเชื่อมโยงกับประเด็น “สิทธิชุมชน” ที่ดร.อุทัยกล่าวถึงเป็นกรณีพิเศษ ที่ยกขึ้นมาเป็น ตัวแทนของคุณค่าอย่างใหม่ของกระบวนทัศน์ใหม่

“แต่ว่าเรื่องสิทธิชุมชน คือเปลี่ยนจากเรื่องที่รัฐเป็นใหญ่ กลายเป็นเรื่องที่ให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชน... เราต้องไม่ลืมว่าในแต่ละชุมชน มีทุนของชุมชนอยู่ 3 ชนิดด้วยกันคือ”

- ทุนในระบบนิเวศ “แต่ก่อนเป็นเรื่องรัฐ เอาไปทั้งหมด จะไปเอาเมื่อไรก็ได้ ลำน้ำ แผ่นดิน สรรพสัตว์ ป่าไม้ ทั้งหลาย ฯลฯ รัฐจัดการหมด ทั้งๆ ที่จริงแล้วสิ่งเหล่านี้เป็นทุนของชุมชนแห่งนั้น หลังๆ มาแนวคิดเรื่องชุมชน เขาเป็นเจ้าของทุน มีการเรียกร้องสิทธิในหลายๆ เรื่อง มีคนไปแปลว่าชาวบ้านหาเรื่องวุ่นวาย ที่บ่อนอกกิติ ที่หินกรูดกิติ เป็นเรื่องของความพยายามในการรักษาทุนด้านระบบนิเวศให้คงไว้... เพราะที่ผ่านมาในกระบวนการพัฒนาของเรา 40-50 ปีมานี้ ทำให้ทุนนิเวศของชุมชนไหลออกสู่ภายนอกเกือบหมด โดยคนข้างนอกมาเอาไปใช้ประโยชน์”
- ทุนทางสังคม-วัฒนธรรม (Social Culture Capital) “ระบบการศึกษาและการสื่อสารมวลชนได้ทำลายทุนอันนี้ ให้อ่อนกำลังลงไปมาก แท้ที่จริงเป็นจุดแข็งของสังคมเรา ตอนที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 อาเซ็ม (ASEM) ให้ทุนผ่านธนาคารโลก ผ่านมาทางสภาการศึกษาให้ทำวิจัยดูว่า ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจทำให้นักเรียนไทยต้องออกจากโรงเรียนกลางคันไหม ไม่มีเลย เพราะอะไร เพราะทุนทางสังคม-วัฒนธรรม ของเราเป็นตัวเอื้อ”
- ทุนสติปัญญา (Wisdom Capital) “ตอนหลังเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น... แต่ก่อนเราไม่สนใจเลย เพราะเราใช้ปัญญาของคนอื่น ถ่ายทอดเข้ามา เราถ่ายทอดปัญญาจากวัฒนธรรมอื่นทั้งนั้นเลย... ผมเห็นคนปักกิ่งได้กินยอดไม้เป็นอาหาร สำคัญมากเลยทีเดียว... ถ้าคุณเด็ดยอดมา ต้นไม้ก็จะแตกยอดใหม่ออกมา แต่คนปัจจุบัน ดัดจริต กินบร็อกเคอรี่ แล้วฟันต้นไม้ทั้งหมด ป่าไม้ถูกทำลาย ชัดเจนมากเลย”

มิติทางสังคมศาสตร์และการเมือง

อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะทำงานได้ไปสัมภาษณ์อาจารย์ที่คณะ วันที่ 27 มิถุนายน 2545

“ตัวผมเองในช่วง 10 ปีมานี้ ผมติดตามอ่านงานทางด้านวิทยาศาสตร์ค่อนข้างมากและสม่ำเสมอ เมื่อพิจารณาโดยอาชีพเราอยู่ในสายสังคมศาสตร์ ถ้าถามว่าทำไมผมถึงทำอย่างนั้น? เพราะว่าหลังจากผ่านการคิด การเคลื่อนไหวในความ เป็นจริงมาช่วงหนึ่ง ผมรู้สึกว่าการแบ่งแยกความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมออกเป็นภาคต่างๆ มีอันตรายในการที่จะเข้าใจ ความเป็นมนุษย์ทั้งหมด รวมทั้งสังคมที่มนุษย์ผูกพันอยู่ด้วย ซึ่งผมเองไม่ได้มองว่าคนเราแค่สังกัดประเทศ หรือแค่สังกัด พื้นที่ภพแห่งนี้ แต่เราสังกัดไปถึงจักรวาล ผมจึงพยายามหาความรู้เกี่ยวกับด้านวิทยาศาสตร์มาทำความเข้าใจกับการ ดำรงอยู่ของมนุษย์... ในส่วนของผมที่เป็นปัจเจกบุคคลเป็นปัญญาชนคนหนึ่ง ผมเคยสังเกตมานานแล้วว่าในสมัยโบราณ คนที่ไขว่คว้าทางปัญญาเกือบทั้งหมด เขาไม่แยกความรู้ของเขาออกเป็นศาสตร์แขนงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่แยก ระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์ เมื่อเราอ่านงานของนักปรัชญาชาวกรีกก็จะพบว่าหลายท่านเขียนปรัชญาการเมือง ทั้งค้นคว้าทางด้านธรรมชาติวิทยา หรือแม้แต่ในซีกโลกตะวันออกเราก็จะพบว่าคำอธิบายต่างๆ ของศาสตร์หรือนักคิด โบราณย้อนไปเป็นพันๆ ปี ก็จะพูดถึงองค์รวม นอกเหนือจากพูดถึงเรื่องธรรมะในระดับสังคมแล้ว ทำไมโลกเป็นเช่นนี้ จักรวาล เป็นเช่นนี้ แสดงว่าเขาก็มีการครุ่นคิดในเรื่องพวกนี้พร้อมๆ กันไป”

อาจารย์เสกสรรค์เห็นว่าเมื่อสังคมศาสตร์แยกตัวออกมาจากวิทยาศาสตร์เกิด “ทุพพลภาพทางปัญญาไม่น้อย ในช่วงหนึ่งการเลียนแบบวิทยาศาสตร์ อย่างที่ทุกคนทราบ มันได้กลายเป็นแนวคิดแบบกลไกเหมือนกับว่าหยุดโลกไว้หนึ่งๆ แล้วก็เอาตัวเลขมาवलกลบคูณหารกัน สร้างโมเดลอะไรต่างๆ ขึ้นมา ในขณะที่โมเดลยังไม่เสร็จ ความเป็นจริงอาจจะเคลื่อน ไปข้างหน้าแล้วก็ได้ ถึงแม้สร้างโมเดลเสร็จแต่พอมาบังคับใช้กับความเป็นจริงที่มันเคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา” มันยังมีเรื่องการสร้างงานวิชาการให้เป็นที่ยอมรับของตลาดแรงงานอีกด้วย เราจึงให้ความสำคัญกับความสำเร็จที่เปลือกนอก เขาเห็นว่าเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ในบ้านเรายังเป็นเรื่องของคนส่วนน้อยที่มีลักษณะตื่นรู้

นอกจากนี้ก็ยังมียึดจำกัดของความเป็นสังคมศาสตร์อยู่อีกดังนี้

ในฐานะที่เคยจับงานทางด้านทฤษฎีสังคมมาก่อน ผมอยากจะบอกว่าทฤษฎีการเมืองที่ใช้กันมาในอดีตมันเป็นตัวกำหนดเลยว่า คุณจะรับข้อมูลไหนหรือไม่รับ เพราะฉะนั้นถ้าคุณจำกัดไว้อย่างเดิม มันก็จะกำหนดให้คุณรับข้อมูลเดิมๆ ยกตัวอย่างถ้าคุณยึดติดในทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์แบบที่เคยตีความกันมา ข้อมูลของคุณก็จะเน้นเรื่องขนาดของชนชั้น เน้นเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตอะไรต่างๆ แต่คุณอาจจะยังไม่มีที่มากนักสำหรับเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือว่าในเรื่องของปัจเจกบุคคล คุณก็จะรับแต่เรื่องของโครงสร้างในระดับมหภาคเป็นหลัก ในทางตรงกันข้ามถ้าคุณยึดติดแนวคิดทางด้าน จิตวิทยา หรือมานุษยวิทยาอย่างเดียว บางทีคุณก็มองชีวิตแคบเกินไป คุณก็ลงไปสู่ระดับ micro ของชีวิตโดยมองไม่เห็น ความเชื่อมโยงอะไรต่างๆ ในระดับโครงสร้าง

วิธีคิดอะไรด้านเดียวเช่นนี้นับวันจะกลายเป็นเรื่องที่ล้าสมัย คงจะต้องมองโลกมองชีวิตให้ครบถ้วนทุกด้าน ถ้าอยาก จะพิจารณาปัญหาให้ต้องแท้ สำหรับปัจเจกบุคคลที่ทำงานด้านนี้มาโดยตลอด มันอาจจะไม่ใช่เรื่องเหลือปากว่าแรง นักที่ จะมาถึงจุดเชื่อมทางปัญญาเช่นนี้ แต่มันเป็นเรื่องยากกว่าหลายเท่าที่จะพาสังคมทั้งสังคมมาถึงจุดเดียวกัน จุดที่คุณมอง ทุกอย่างเป็นองค์รวม”

เขาเห็นว่าเรื่องการเมืองก็จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ การเห็นประชาธิปไตยด้วยตัวแทนว่ามีข้อจำกัด ไม่ได้ หมายความว่าเขาจะไม่เอาประชาธิปไตยด้วยตัวแทน เรื่องของการเลือกตั้งและพรรคการเมืองก็ต้องดำเนินไป แต่เวลานี้มันมา ถึงทางตันบางประการ ที่จะต้องหากรอบใหม่ กระบวนการทัศน์ใหม่

“ยกตัวอย่างเช่นเราบอกว่าเป็นประชาธิปไตยแล้วจะดี แต่ความเป็นจริงคลี่คลายออกมาบังคับให้เราต้องคิดถึงด้านที่ไม่ดีด้วย เวลาเราพูดถึงเพื่อนบ้านบางประเทศว่าไม่เป็นประชาธิปไตย ไม่มีสิทธิมนุษยชน เราก็เห็นชัดว่ามีการกดขี่เบียดเบียน แต่ว่าในประเทศประชาธิปไตยอย่างบ้านเราก็มียิ่งเหล่านี้ แล้วเราจะอธิบายมันว่าอย่างไร อันนี้มันทำให้เราต้องขยายกรอบคิดออกไปแล้วว่าสำหรับโครงสร้างของการเลือกตั้งอย่างเดียวไม่น่าพอ เพราะฉะนั้นก็เริ่มมีคนคิดหาทางออกใหม่ๆ อย่างผมเองก็คิด ที่ผมพูดเรื่องการเมืองภาคประชาชนจริงๆ ก็เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ ผมไม่ติดยึดอำนาจรัฐ ผมไม่ติดยึดในเรื่องของการผลักดันให้ประชาชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองภาคตัวแทน แต่สร้างกระบวนการของเขาเองเพื่อแชร์อำนาจ โดยไม่ต้องมีอำนาจอย่างเป็นทางการ หมายความว่ามีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจ ตรงนี้เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ในทางการเมือง และจะต้องแหวกออกไปจากกรอบของความเคยชินในเรื่องของระบบการเมืองแบบพรรคการเมือง

ผมคิดว่าในอนาคตข้างหน้าเมื่อสังคมคลี่คลายมากกว่านี้ บางทีเราอาจจะเห็นบทบาทของพรรคการเมืองลดลง การเมืองแบบตัวแทนก็จะลดลง แต่การเมืองแบบมีส่วนร่วมจะขึ้นมามีความสำคัญ รวมถึงดังที่หลายๆ คนตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์เริ่มสลายพรมแดนระหว่างประเทศชาติต่างๆ แล้ว บางทีก็ทำให้ผลประโยชน์ของคนในชาติโยกกันไปได้โดยอัตโนมัติ ตรงนี้อาจจะไปกระตุ้นทำให้บรรดาชุมชนเล็กๆ ในชาติต่างๆ รู้สึกว่าตนเองต้องดูแลผลประโยชน์ของตนเอง เพราะไม่อย่างนั้นก็จะถูก bypass ถูกมองข้ามและถูก claim ว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของผลประโยชน์ที่เป็นนามธรรม แต่รูปธรรมไม่ได้รับมา เราจะเห็นปรากฏการณ์ใหม่ๆ ที่คนในชุมชนท้องถิ่นออกมาเคลื่อนไหวตีกัก ปกป้องสิ่งพึงมีพึงได้ของตัวเอง ตรงนี้มีแนวโน้มอยู่ในระดับที่เป็นปฏิกิริยาตอบโต้จากคำท้าต่างๆ และก็ต้องมีคนที่มีมาคิด ซึ่งผมก็เป็นคนหนึ่งที่กำลังพยายามคิดเรื่องพวกนี้ ว่าจะสังเคราะห์ความเป็นจริงตรงนี้ออกมาเป็นวิธีคิดในการมองการเมืองแบบประชาธิปไตยให้ต่างจากเดิมได้อย่างไร

นั่นะ ถึงตรงนี้กระบวนการทัศน์เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงแล้ว ไม่ใช่แค่แบบแผนทางปัญญา ยกตัวอย่างเช่น ประชาชนเราต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตเขาเอง แต่ผู้กุมอำนาจกลับบอกว่าเป็นความวุ่นวาย เขาใช้กระบวนการทัศน์เก่ามาตัดสินคดี มันก็จะเกิดปัญหา เพราะฉะนั้นผมอยากจะฟันธงลงไปเลยว่า ถ้าเราพูดถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ในทางสังคมศาสตร์ มันแยกไม่ออกจากการต่อสู้ทางสังคม ผมไม่ได้หมายความว่าต้องหยิบดาบจับปืนกันรุนแรงเสมอไป แต่อย่างน้อยก็ต้องมีกระบวนการมาต่อสู้เพื่อหักล้าง ได้แย้งกับกระบวนการทัศน์เก่า ซึ่งแคบกว่าและเข้าใจความจริงน้อยกว่า และสร้างปัญหามากกว่า”

พุทธศาสนากับกระบวนการทัศน์ใหม่และพุทธเศรษฐศาสตร์

คราปาได้เขียนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างรหัสลับของการค้นพบใหม่ทางควินตัมฟิสิกส์กับศาสนธรรมอันเก่าแก่ของตะวันออก อันรวมถึงพุทธธรรมด้วย การพูดคุยกับสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๒๗ แห่งประเทศไทยกับนักวิทยาศาสตร์ชั้นนำในหลายสาขาที่ยืนยันความพ้องพาดระหว่างพุทธธรรมกับกระบวนการทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ อาจารย์สุลักษณ์เสนอว่าโครงการบูรณนิมิตกระบวนการทัศน์ใหม่น่าจะจัดแปลหนังสือที่เกิดจากการสนทนาระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับองค์ทะไลลามะดังกล่าว

“หากจะดู “กระบวนการทัศน์ใหม่” ในทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับพุทธ คุณจะต้องศึกษา ซึ่งปัจจุบันทำออกมาเป็นชุดเลย ทะไลลามะท่านคุยกับพวกนี้ทุกปี อันนี้น่าสนใจมาก ถ้า สกว. มีทุนในการแปล ผมเสนอให้แปลชุดนี้ทั้งชุด เพราะชุดนี้เป็นเรื่องซึ่งนักวิทยาศาสตร์เริ่มมาเห็นความสำคัญของจิตวิญญาณ และผมว่าอันนี้จะเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เพราะวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นนิวตันก็โยกเข้าหาศาสนาคริสต์ตลอด โครๆ มาบอกว่านิวตันเป็นบิดาของฟิสิกส์สมัยใหม่ต่างๆ ถ้าคุณไปอ่านประวัติของนิวตัน ก็จะพบว่านิวตันยังเล่นแร่แปรธาตุ ยังมีความเชื่อว่าวันพิพากษาโลกจะมาถึง ในที่สุดพระเยซูจะลงมาตรัสรู้

ซึ่งนิวตันเองก็บวชในนิกายอังกฤษอยู่ในเคมบริดจ์ คุณต้องเข้าใจอันนี้ วิทยาศาสตร์ที่หลีกพ้นไปจากศาสนาคริสต์ก็เมื่อ ยุคของไอสไตน์นี่เอง ถ้าคุณจะมองเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่จะต้องมาจากจุดนี้"

ในทางด้านเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ ในทางนิเวศวิทยาแล้ว เศรษฐศาสตร์เดินสวนทางกับ นิเวศวิทยาโดยตลอด ไม่มากก็น้อย เลสเตอร์ บราว ผู้นำของสถาบันเวลวอช ซึ่งรายงานสภาวะความเป็นไปของโลกเป็น รายปีนั้น เคยประกาศว่า เศรษฐศาสตร์จะต้องปรับเปลี่ยน โดยนำนิเวศวิทยาเข้าไปผสมกลมกลืน มิฉะนั้นโลกก็จะถึงกาล วิกฤติ

ดร. อภิชัย พันธเสน เห็นควรว่าเราจะต้องรื้อเศรษฐศาสตร์เสียใหม่ และเริ่มตั้งต้นใหม่ให้เป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ อาจารย์เองได้เริ่มต้นแล้วด้วยการเขียนพุทธเศรษฐศาสตร์เล่มหนา และอาจารย์กับคณะก็กำลังจะแปลตัวพุทธเศรษฐศาสตร์ หลักเล่มนี้เข้าสู่ทุกแขนงของวิชาเศรษฐศาสตร์ ข้อวิจารณ์หลักของดร. อภิชัยก็คือ เศรษฐศาสตร์ดังที่เป็นอยู่เป็นเศรษฐ ศาสตร์เอ่อ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเศรษฐศาสตร์ปัญญาอ่อน

"เศรษฐศาสตร์เอ่อ เริ่มจากนักศึกษามหาวิทยาลัยปารีสวิชาเศรษฐศาสตร์ ช่วงที่ผมเรียนใครรู้เศรษฐศาสตร์แบบ Advance theory ถือว่าเยี่ยมยอด แล้วหลังจากนั้นใช้ mathematics เพิ่มเข้ามาเรื่อยๆ จนกระทั่งวิชาเศรษฐมิติ econometric ถือว่าเป็นจอมยุทธ์ แต่ตอนหลังผู้รู้วิชาทางเศรษฐศาสตร์ econometric วางงานกันเป็นแถว แล้วผู้ที่ได้งานเป็นพวก Development economy ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์เคยถือว่าพวกเรียน Development economy เป็นพวก lowbrow (พวก ปัญญาอ่อน) อีกกลุ่มเป็น highbrow ปรากฏว่าพวก Development economy ได้งานดีในสถาบันองค์กรระหว่างประเทศเน้น ปัญหาเรื่องการพัฒนา เพราะพวกนี้เรียนกว้าง เรียนจิตวิทยา สังคมวิทยา ต่างๆ เนื่องจากอาจารย์มหาวิทยาลัยพวกนี้เป็น พวก econometric และทำอย่างอื่นไม่เป็นครวนี้ นักศึกษากลับว่าจบแล้วจะไม่มีการทำ ก็เลยเขียนจดหมายในอินเทอร์เน็ตว่า เศรษฐศาสตร์ที่เรียนอยู่เป็นอย่างนี้ คนเห็นด้วยกันไหม คนก็เขียนมาสนับสนุนกันมาก นักศึกษาที่เคมบริดจ์ ก็บอกว่ามี ปัญหาเช่นเดียวกัน จึงต่อรองกับอาจารย์ว่าปรับทิศทางหน่อยได้ไหม เพราะอย่างไรพวกอาจารย์เป็นพวกที่จะให้จบหรือไม่ จบ"

อีกด้านหนึ่งในงานของอาจารย์ก็คือการตั้งคำถามขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะในเป้าหมายวัตถุประสงค์ของวิชาเศรษฐ ศาสตร์ ว่าจะไปเพื่ออะไร ที่เขาหันมาทางพุทธก็เพราะว่า เขาตั้งเป้าหมายว่าเศรษฐศาสตร์จะต้องเป็นไปเพื่อความ พอเพียง เพียงจุดนี้จุดเดียว เศรษฐศาสตร์ของเขาก็เป็นการปฏิบัติในกระบวนการหาความรู้ทางเศรษฐศาสตร์โดยสิ้นเชิง เขาได้กล่าวถึงความผิดพลาดของเศรษฐศาสตร์เอ่อโดยพื้นฐานไว้สี่ประการว่า

"ประการแรก เศรษฐศาสตร์ยุคนี้อยู่ในยุคนิวตัน แต่เริ่มจะเปลี่ยนคือมี system analysis เข้ามา แต่เดิมเป็นเรื่อง deterministic เป็นจุดผิดพลาด ประการที่สอง ไม่ได้วิเคราะห์บนพื้นฐานความเป็นจริง วิเคราะห์อยู่บนตรรกะ แล้วก็ใช้ assumption เป็นตัวกำหนด ข้อสรุปถูกต้องตามตรรกะ แต่ว่าตรรกะมัน specific เป็นตรรกะของคณิตศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ก็ไม่เข้าใจว่าจริงๆ แล้วคณิตศาสตร์ก็คือภาษา หรือวัฒนธรรมแขนงหนึ่งของคนที่อยู่ในภาษานั้นและ วัฒนธรรมนั้นใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน แต่ว่าเมื่อคุณนี้มี powerful และมาครอบพวกเราทุกคน เศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาบนตรรกะอันนี้แล้วก็มาครอบเราอีกทีหนึ่ง แต่ว่าข้ออ่อนก็คือหลายการวิเคราะห์เป็นการวิเคราะห์ ที่ไม่อยู่บนฐานของความเป็นจริง ประการที่สาม เป็นลักษณะของ newtonian physic ก็คือ การวิเคราะห์แบบแยกส่วน เอาเฉพาะส่วนที่สามารถดึงออกมาได้ ในที่สุดก็ไม่ใกล้ความจริง ประการที่สี่ ความสุขของเศรษฐศาสตร์เอ่อ อยู่ที่ hedonism หรือว่าความสุข ไม่ไปพ้นความสุข ประเด็นเหล่านี้คุณไปพูดที่ไหนก็ถูกทั้งนั้น ผมไม่คิดว่านักเศรษฐศาสตร์ที่ไหนกล้าปฏิเสธ ประเด็นเหล่านี้"

อาจารย์สุลักษณ์ยังได้พูดถึงความตายของคณิตศาสตร์ไว้อย่างน่าฟังว่า

"ในปรากฏการณ์ที่ผมจะไปพูดที่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเรื่อง "อุดมศึกษาเพื่อความเป็นไทย" ผมอ้างถึง จอห์น คอรัป และ จอห์น คอรัป ก็ไปอ้าง ไวท์เฮด นี่เป็นตะวันตกทั้งนั้น ซึ่งไวท์เฮดถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เขียนเรื่อง Principia Mathematica ในเวลานั้นคนเชื่อว่าคำตอบของตะวันตกอยู่ที่คณิตศาสตร์เพราะเป็นวิชาเดียวที่พิสูจน์ได้ คณิตศาสตร์ก็มาเป็น logic (ตรรกศาสตร์) ไวท์เฮดปฏิเสธอันนี้"

ส่วนในเรื่องความผิดพลาดที่สำคัญของสังคมฝรั่ง อาจารย์สุลักษณ์ก็พูดไว้ชัด โดยอ้าง เดวิด ลอย ซึ่งลอยพูดเรื่อง ประวัติศาสตร์แห่งความขาดแคลน เป็นการวิเคราะห์ทั้งหมดว่ารากเหง้าของความทุกข์ในสังคมฝรั่งมาจากตัวนี้ คือมาจาก ความรู้สึกขาด หรือ lack มันเป็นที่มาของอารยธรรมของฝรั่งทั้งหมด บริโภคนิยม วัตถุนิยม อันเป็นรากฐานของวิชา เศรษฐศาสตร์ด้วย

"ในความเห็นของผมหนังสือ A Buddhist History of the West : Studies in Lack , David Loy หนังสือเล่มนี้ ผมเห็นว่าสำคัญมากในเรื่อง "กระบวนทัศน์ใหม่" ไม่รู้ว่าสนใจจะแปลกันหรือเปล่า เพราะเหตุว่าเป็นเล่มแรกที่เรามองประวัติศาสตร์ตะวันตกในแง่มุมมองของพุทธ Studies in Lack ความหมายของคำว่า Lack คือทุกข์ เอาทุกข์มาจับ และ เดวิด ลอย ได้เปรียบเทียบเพราะเขาสอนวิชาภาษาอังกฤษอยู่ที่ญี่ปุ่น เขามีเวลากวาว เขา มองทุกเรื่องของตะวันตกว่าเป็นเรื่องของ ความทุกข์เท่านั้นเอง ถ้าเรามองดูปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากอึดอัด เกิดจากความทุกข์และเราก็พยายามหนีจากความทุกข์ และเมื่อเราพยายามที่จะหนีจากทุกข์ เราก็อ้างสร้างทุกข์ นี่เป็นมุมมองของ เดวิด ลอย ซึ่งความทุกข์ถ้าเราจะแก้ทุกข์ก็ต้อง กลับมาหาอริยสัจสี่ ต้องกลับมาหาเหตุแห่งทุกข์ให้ได้และแก้ได้ ซึ่งทางตะวันตกไม่ยอมดับทุกข์เลย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ ตะวันตกทำมาทั้งหมดในรอบสหัสวรรษที่ผ่านมาได้สร้างความหายนะอยู่ตลอดเวลา และเวลานี้ความหายนะยิ่งใหญ่มากเลย มองในแง่ของ เดวิด ลอย และคนที่ไปเรียนตะวันตก โดยเฉพาะคนไทยที่ไปเรียนตะวันตกไม่เคยจับประเด็นนี้ เราก็มองไปติดกับตะวันตกทุกเรื่อง และในขณะที่เดียวกันเรารู้สึกว่าเราด้อยกว่าเขาก็พยายามสลัดภูมิปัญญาเดิมๆ ของเราเพื่อจะเดินตาม ตะวันตก"

คงใคร่อยากจะจับบทสังเคราะห์ในขั้นนี้ของโครงการด้วยคำเตือนของอาจารย์สุลักษณ์ว่า เรายังไม่รู้รากเหง้า ความเป็นมาของความคิดฝรั่งว่าโยงอยู่กับคริสต์ศาสนาอย่างไร และเราก็มองไม่รู้รากเหง้าทางปัญญาของเราเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็มารู้สึกขาดอยู่ตลอดเวลา และรู้สึกว่าคนอื่นจะต้องดีกว่าเรา เราไม่มีฐานทางปัญญาของตัวเองที่จะคิดอ่านได้อย่างเป็น อิสระที่แท้จริง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะพัฒนาปัญญา

"ถ้าคุณพูดถึงเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ในเวลานี้ผมเห็นว่า หนึ่ง เราต้องรู้จักตะวันตกเท่าที่ความเป็นจริงของตะวันตก ซึ่งเราไม่รู้จัก สอง เราต้องรู้จักตัวเองซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ก็ไม่รู้จักตัวเอง ประเด็นอยู่ตรงนี้ เพราะการเรียนรู้แบบตะวันตก จะสร้างให้คนเกิดความอหังการ และในขณะที่เดียวกันคุณก็รู้สึกด้อย(Lack) ถ้าคุณได้ปริญญาตรีคุณรู้สึกด้อยกว่าคนที่ได้ ปริญญาโท คนที่ได้ปริญญาโทก็รู้สึกด้อยกว่าคนที่ได้ปริญญาเอก และคนพวกนี้ก็รู้เฉพาะเรื่องของตัวเอง เขาก็ถูกจำกัดอยู่ใน แวดวงที่แคบมาก และถ้าจะพยายามมองอะไรให้กว้างออกไปก็เป็นเรื่องยาก อันนี้เป็นปัญหาหลัก"

และอาจารย์ยังได้วิเคราะห์หลังลึกไปอีกว่า

"อันนี้คนไทยเราไม่เข้าใจเพราะคนไทยไปเรียนตะวันตกไม่เคยเรียนเรื่องศาสนาคริสต์เว้นแต่คุณเป็นคริสเตียน คุณไปเรียนเพื่อที่จะสมานานนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน หรือถ้าพูดให้ใกล้เคียงก็ต้องบอกว่าคุณไปเรียนมาก็เพื่อมา รับใช้พระเจ้ารับใช้ศาสนจักรของคุณ แต่คนไทยนอกนั้นที่ไม่สนใจเรื่องเทววิทยา ปัญหาก็คือเทววิทยาเป็นพื้นฐานเพราะให้ คำตอบในสิ่งที่ลึกซึ้งหรืออีกโลกหนึ่ง ที่นี้ตะวันตกก็เริ่มปฏิเสธเรื่องโลกหน้าเรื่อยๆ มา ทีหลังก็เริ่มมาปฏิเสธพระเจ้า เมื่อคุณปฏิเสธพระเจ้าคุณก็ต้องมีอะไรมาแทนที่ เวลานี้ก็คือเงินมาแทนที่ ความสำเร็จมาแทนที่ ความทุกข์ที่เรามี ที่เราหาไม่ พบแสวงหาไม่ได้ ฝ่ายคริสต์ก็บอกว่าถ้าแสวงไม่ได้ก็ไปโลกหน้าไปอยู่กับพระเจ้า ตอนนี้อยู่ปฏิเสธโลกหน้า เราปฏิเสธ

พระเจ้า เพราะฉะนั้นปัญหาเรื่องเซ็กซ์จึงเป็นเรื่องใหญ่ เพราะคุณเชื่อว่าเซ็กซ์ให้ความสุขกับคุณได้อย่างน้อยก็ให้ตอนที่เสพกันนั้นแหละ และปรากฏว่าเมื่อเสพแล้วก็ยังไม่ได้ ถึงได้วนวายกัน เกิดปัญหาเรื่องผู้ชายเสพผู้ชาย ผู้หญิงเสพผู้หญิงเพราะเหตุนี้

ผมว่าอันนี้เป็นเรื่องหลักและเหตุที่ฝรั่งหันมาถือพุทธเป็นจำนวนมาก เพราะเขาเริ่มเห็นแล้วว่าระบบของตนใช้ไม่ได้วิธีที่ใช้อยู่ไปไม่รอด แต่วิธีนี้เป็นกระบวนการที่ชนชั้นนำในสังคมไทยยังถือตามอยู่ เพราะเราถูกรอบโดยตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชการที่ 4 ที่ 5 เป็นต้นมา และเรายังไม่เคยประกาศความเป็นไทยให้ตัวเอง”

ให้กับวิธีการคิด การรับรู้ ทฤษฎี หรือแบบจำลองต่างๆ ทั้งยังเป็นแบบของการให้คุณค่าตลอดจนเป็นกรอบให้กับวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ อีกด้วย

ในขณะที่ไกรยทฐ ธีรยาคินทร์ ได้กล่าวไว้ใน *แก่นสารของเศรษฐศาสตร์* (2532) ว่า paradigm คือฐานสมมติ (premises) ชุดหนึ่ง ทศณะหนึ่ง ความเชื่อแบบหนึ่ง กฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยวิธีคิดและวิธีวิเคราะห์บางอย่างที่ประกอบกันเข้าเป็นแบบแผนความคิดซึ่งตรงกับลักษณะของปัญหาหรือเรื่องและผู้เชื่อมีศรัทธาใน paradigm ดังกล่าวจะให้ความสนใจหรือพยายามหาคำตอบ... paradigm เป็นแบบแผนการคิดหรือแนวคิดของนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจาก paradigm นั้นๆ โดยทั่วไปภายในกรอบของ paradigm หนึ่งจะมีทฤษฎีหรือแบบจำลองมากมายซึ่งแตกต่างกันในเนื้อหาเพื่อใช้อธิบายปัญหาประเภทหนึ่ง แต่ได้รับอิทธิพลหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของ paradigm อันเดียวกัน...(นอกจากนั้น) paradigm ยังเป็นตัวเชื่อมทฤษฎีหรือแบบจำลองต่างๆ ที่อยู่ในการอบแบบแผนการคิดอันเดียวกันให้มีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกัน (133-134)

จะอย่างไรก็ตาม ในหนังสือ *The Structure of Scientific Revolutions* ซึ่งเขียนโดย ทอมัส คูห์น นั้น ได้มีการนำเอาคำว่า paradigm มาใช้ในความหมายในทางที่เป็นทศณะแม่บทหรือความคิดความเชื่อพื้นฐานของนักวิทยาศาสตร์แต่ละยุคสมัย ที่ใช้เป็นตัวแบบเพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ต่างๆ ของวิทยาศาสตร์ในยุคหนึ่งๆ โดยคุณเล็งเห็นว่าความคลี่คลายของวิทยาศาสตร์เป็นผลเนื่องมาต่อการเปลี่ยนแปลงทศณะแม่บทหรือกระบวนทัศน์ (paradigm shift) (แม้ว่าในงานชิ้นดังกล่าว จะไม่ได้ให้คำนิยามที่ชัดเจนเอาไว้ก็ตาม) ซึ่งในเรื่องนี้ น.พ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้ให้คำอธิบายว่า "กระบวนทัศน์" ที่ผู้เขียนใช้นั้นมีความหมายต่างๆ กันมากกว่า 20 ความหมาย แต่เราอาจแบ่งคร่าว ๆ ได้เป็น 2 ลักษณะคือ

(1) กระบวนทัศน์เป็นทศณะแม่บทที่มีอิทธิพลเหนือความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและการปฏิบัติของชุมชนนักวิทยาศาสตร์

(2) ผลงานการค้นคว้าหรือการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ชิ้นสำคัญ ที่ได้กลายเป็นแม่แบบของวิธีคิดและวิธีการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ในระยะต่อๆ มา ที่กลายเป็นต้นแบบที่นักวิทยาศาสตร์ใช้เป็นตัวอย่างในการแสวงหาคำตอบให้กับโจทย์ทางวิทยาศาสตร์อื่นๆ

ประเด็นสำคัญในความคิดของทอมัส คูห์น ดังกล่าวอยู่ตรงที่การยกระดับหน่วยของการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความคิดทางวิทยาศาสตร์ จากในอดีตที่เฝ้ามองและพยายามอธิบายความเปลี่ยนแปลงในระดับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ย่อยๆ ไปสู่การมองในระดับทศณะแม่บทที่เป็นฐานรากของทฤษฎีต่างๆ อันช่วยให้เราเห็นว่าในประวัติศาสตร์นั้นวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีเพียงแบบเดียว และหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์หาที่เที่ยงแท้ถาวรอย่างที่มักจะเข้าใจกัน (ปาฐกถาเสวนาธรรมจักรแก้ว ครั้งที่ 7 พ.ศ.2544)

และในท้ายที่สุด ได้มีความพยายามของกลุ่มบุคคลเพื่อค้นหาทิศทางและนิยามความหมายของคำว่ากระบวนทัศน์ในสังคมไทย โดยวิธีการศึกษาจากเอกสาร การสอบถาม สัมภาษณ์ ตลอดจนร่วมเสวนาวิสาสะกับผู้รู้และนักคิดในวงการศึกษาวิชาชีพต่างๆ อาจนำบางส่วนมาประมวลสรุปได้ดังต่อไปนี้

"(ทอมัส) คุณกล่าวไว้ว่า กระบวนทัศน์คือตัวยึดโยงทฤษฎีต่างๆ สมมุติฐานและความเชื่อ(ในเมื่อทุกสิ่งยังพิสูจน์ไม่ได้ทั้งหมด) เข้าไว้ด้วยกัน เป็นเหมือนกับทฤษฎีแม่บท ที่ทำให้ทฤษฎีย่อยๆ ทั้งหมดมีความหมาย แต่ต่อมาเมื่อมีหลักฐาน ที่แม่บทนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยสะสมมากขึ้นๆ ทุกที กระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถอธิบายได้กระจ่าง และอาจจะขัดแย้งกันด้วยซ้ำ กระบวนทัศน์ใหม่ก็จะก่อเกิด "กระบวนทัศน์ใหม่" ไม่ใช่อะไรที่มัลลัมล้างกระบวนทัศน์เก่า แต่จะรวมเอาทฤษฎีและความรู้ความเข้าใจในกระบวนทัศน์เก่าเข้ามาไว้ โดยสามารถอธิบายเรื่องราวต่างๆ ในกระบวนทัศน์เก่าได้ด้วย และยังสามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ที่กระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถอธิบายได้อีกด้วย คือการรวมเข้ามาและข้ามพ้นแต่ไม่ใช่การขัดแย้งกัน ดังที่ความรู้ทางสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์สามารถอธิบายทฤษฎีของนิวตันได้ด้วย เป็นต้น"(วิศิษฐ์ วัจวิญญู: *สารานุกรมคำไขความแห่งกระบวนทัศน์ใหม่*, 2545)

"...ในปัจจุบันสิ่งที่ถือว่าเป็น "กระบวนทัศน์เก่า" คือยุคเหตุผลนิยม ซึ่งเริ่มถูกตั้งคำถามอย่างรุนแรงว่าแก้ปัญหาได้หรือไม่ โดยที่เหตุผลนิยมนั้นอยู่ที่การแยกโลกเป็นส่วนๆ เป็นชุดทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบความเชื่อที่เชื่อว่าโลกแบ่งออกได้เป็น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ปัจจุบันเหตุผลนิยมชุดนี้กำลังถูกทำลายได้นำไปสู่ความพยายามที่จะสร้างกรอบวิธีคิดใหม่ซึ่งก้าวเกินกว่าเหตุผลนิยมชุดเดิม เป็นพัฒนาการที่น่าสนใจ มีการทำลายพรมแดนทางด้านความรู้เดิมที่มีอยู่ อาทิ การเชื่อมระหว่างวิทยาศาสตร์-สังคมศาสตร์ ความเชื่อระหว่างปรัชญาตะวันตก-ปรัชญาตะวันตกอีกครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์ นี่คือการเริ่มต้นกำเนิดขึ้นของสิ่งที่เรียกว่ากระบวนทัศน์ใหม่ เริ่มที่การกระแทกฐานคิดเดิมในเชิงปรัชญาและในเชิงการรับรู้ของเราต่อโลกที่เคลื่อนตัวมาถึงปัจจุบัน โลกปัจจุบันในภาวะไม่ใช่เรื่องของอัตตวิสัยที่เคลื่อนตัวอยู่ แต่มีภาววิสัยในตัวเอง ซึ่งชุดความคิดเก่าเริ่มตอบไม่ได้ เพราะหากตอบได้ ก็ย่อมจะไม่เกิดสิ่งที่เรียกว่ากระบวนทัศน์ใหม่ ...เพราะว่าถึงจุดจุดตันจริงๆ เริ่มหาคำตอบไม่ได้ และต้องปรับตัวอย่างครั้งใหญ่ ถึงเวลาปรับกระบวนทัศน์ใหม่อีกครั้ง ...จุดเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดคำว่า turning point ได้ ซึ่ง turning point จะเกิดขึ้นได้เมื่อทุกอย่างถึงทางตันและก็เกิดการ swing กลับอย่างรุนแรงในการค้นหา ซึ่งอาจจะตรงกันข้ามกับระบบคิดในเชิงรากฐานทางปรัชญาของการรับรู้แบบเดิม...

"...ในท่ามกลางความปั่นป่วน สับสน และความวุ่นวายทั้งหลายที่เกิดขึ้น มีทฤษฎีที่อ้างว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ได้กำเนิดขึ้น

1. เป็นทฤษฎีฟิสิกส์ที่ชัดเจน คือทฤษฎี chaos เพื่อตอบคำถามโดยตรงว่าในภาวะซึ่งโลก-สังคม-ระบบธรรมชาติทั้งหมด มีลักษณะเป็น "กลียุค" หรือ chaos ...จะหาทางออกอย่างไรในการเผชิญภาวะการณนั้น จึงได้เกิดฟิสิกส์ที่เรียกว่าทฤษฎี chaos ขึ้น ทฤษฎีนี้บอกว่าในสภาวะ chaos นั้นก็มีระบบระเบียบอยู่ในนั้น จำเป็นจะต้องหา order out of chaos ให้พบ หากหาไม่ได้ความปั่นป่วนวุ่นวายก็ยังคงดำเนินต่อไป ...

2. "กระบวนทัศน์ใหม่" ที่ฟริตซ์ จอป คอปป์รา พยายามเสนอ เพื่อเชื่อมแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก โดยเอาวิทยาศาสตร์และฟิสิกส์สมัยใหม่มาเชื่อมกับแนวคิดตะวันออก แบบเต๋า แบบพุทธ พยายามให้คำตอบ โดยบอกว่านั้นอาจจะเป็นวิถีในการอธิบายโลกหรือการสร้างสิ่งที่เรียกว่า กระบวนทัศน์ใหม่

3. นิเวศแนวลึก ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการการเข้าใจโลกใหม่ โดยการตีความว่าทั้งหมดของโลกเป็นหน่วยที่มีชีวิต โดยใช้ทฤษฎี GAIA หมายความว่าทั้งหมดของโลกสังคมเป็นหน่วยที่มีชีวิตและประกอบเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวกัน..." (ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี, 1 มิ.ย.2545)

"...(กระบวนทัศน์)หมายถึง แบบแผนการคิดหรือทัศนคติพื้นฐานในการมองโลกและชีวิต ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยความจริงหรือสัจจะของสรรพสิ่งและหรือความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งเป็นมิติด้านอภิปรัชญา รวมทั้งมิติทางด้านญาณวิทยาที่ว่าด้วยวิถีทางหรือวิธีการรู้ความจริงหรือสัจจะตลอดจนธรรมชาติหรือความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง โดยแบบแผนการคิดหรือทัศนคติพื้นฐานดังกล่าวเป็นตัวกำหนดระบบคุณค่า และแบบแผนของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติของประชาคมหนึ่ง ในระยะเวลาหนึ่ง

"...ในช่วงวิกฤติ(crisis) ของกระบวนทัศน์ เป็นช่วงเวลาที่มนุษยชาติพยายามแสวงหากระบวนทัศน์ใหม่เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ และแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ดังเช่นปัญหาในปัจจุบันที่เกิดจากกระบวนทัศน์และผลจากกระบวนทัศน์เดิมที่มีอิทธิพลสืบเนื่องมานับแต่การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์เป็นต้นมา ปัจจุบันจึงเป็นช่วงเวลาของความสับสนและวิกฤติ อันจะนำไปสู่การปฏิวัติกระบวนทัศน์เดิมในที่สุด ดังจะเห็นได้จากขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อเสนอทางเลือกใหม่ออกจากกระบวนทัศน์เดิมซึ่งกำลังเสื่อมอิทธิพล เช่น กลุ่มนิเวศวิทยาแนวลึก(Depth Ecology) กลุ่มนิเวศวิทยาการเมือง(Political Ecology) กลุ่มสตรีนิยม(Feminism) และกลุ่มอายุค(New Age) (โกศล ช่อมภา, พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลึก, 2542)

“...ในความเห็นของผม paradigm คือทัศนคติที่มนุษย์เรามีต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนั้น มีปัจจัยใหญ่ๆ อยู่ 3 ประการคือ

1. เรามีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างไร

2. เรามีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับว่า “How thing works” หรือสิ่งทั้งหลายในโลกทำงานอย่างไร ดังที่คาปรัพพูดว่า ทุกๆ อย่างมีแนวโน้มที่จะให้ความสัมพันธ์กันและกันมากกว่าเพียงการแยกส่วน ดังที่เดส์คาร์ทส์ เบคอน หรือนิวตัน เคยพูดมาก่อน นำไม่ได้ประกอบเพียงแต่ ไฮโดรเจน สองอะตอม ออกซิเจนหนึ่งอะตอม เช่นเดียวกับที่ครอบครัวไม่ได้เป็นเพียง พ่อ แม่ ลูก ซึ่งคาปรัพบอกว่าความเป็นครอบครัวคือ “ความสัมพันธ์” ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก มากกว่า นี่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ความหมายก็คือว่า How thing works

3. คือ How thing changed เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโลกได้อย่างไร ผมคิดว่าอันนี้แหละที่ทำให้ Paradigm ต่าง ๆ เคลื่อนย้ายไป (shift)...

“...สิ่งที่เรียกว่า Paradigm คำที่น่าจะใกล้เคียงที่สุดก็คือ “ทฤษฎี” ในทางพุทธศาสนา ถ้าเรามี Paradigm ที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงในธรรมชาติ มีกระบวนทัศน์ที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงทางธรรมชาติ เหมือนกับภาษาวัดเรียกว่ามีมิจฉาทิฎฐิ ทัศนคติที่เรามีต่อสิ่งทั้งหลายในโลก การที่เรามีสัมมาทัศนคติที่เรียกว่าสัมมาทิฎฐิ ก็แปลว่าเรามี Paradigm หรือมีระบบคิด ระบบการมองสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ไม่ว่าจะเรื่องธรรมชาติกิติ ของมนุษย์กิติ การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งที่ทำงานตามระบบของตัวเองอย่างถูกต้อง...” (ดร.อุทัย ดุลเกษม, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี, 1 มิ.ย.45)

“...คำว่า “กระบวนทัศน์” หากพูดง่ายๆ ในความเห็นส่วนตัวอาจหมายความถึง “ระบบคิด” หลักๆ นั้นเอง แต่ดั้งเดิมความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังมีข้อจำกัด แต่ก็เติบโตมาเป็นระยะๆ เมื่อมาถึงจุดที่มีการค้นพบทฤษฎีฟิสิกส์ใหม่ที่บอกว่าท้ายที่สุดเมื่อเราตัดต่อองค์ประกอบของสรรพสิ่งลงไปจนกระทั่งถึงจุดที่เล็กที่สุด เป็นอนุภาคที่เล็กกว่าอนุภาคที่เราเคยเข้าใจ การดำรงอยู่ของสิ่งนั้นๆ พบว่ากลับกลายเป็นเรื่องของความสัมพันธ์มากกว่าเป็นเรื่องของวัตถุสิ่งของ รวมทั้งสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์กับผู้ที่สังเกตการณ์มาด้วย เราไม่อาจวัดขนาดหรือชั่งน้ำหนักได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งหมดขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ไปสังเกต ซึ่งเมื่อตีความออกมาในเชิงสังคมศาสตร์ สิ่งนี้อาจจะหมายความถึงว่าโลกทางด้านอภิวิสัยมีความสำคัญ ในฐานะที่เป็นชาวตะวันตก การสัมผัสโลกด้วยความรู้สึกนึกคิดทางด้านอภิวิสัย เป็นสิ่งที่เราถูกอบรมบ่มเพาะมาโดยตลอด รวมทั้งการตัดแปลงโลกภายในของเราด้วย

“...เวลาพูดถึง “กระบวนทัศน์ใหม่” เราเองก็ต้องใช้อภิวิสัยของตัวเองไปนิยามด้วยส่วนหนึ่ง เหมือนกับว่ากระบวนทัศน์ใหม่นั้นแผ่เร้นไปด้วยวัตถุประสงค์ที่อยากจะให้โลกดีขึ้นหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงแค่การเปลี่ยนวิถีเปลี่ยนมุมมอง คือเป็นแค่การทำแบบฝึกหัดทางปัญญา หรือว่าเราจะไปแก้ไขสรรพสิ่งที่ก่อความทุกข์ร้อน ผมยังเห็นว่าบางเรื่องกระทำลงไปแล้วก่อความทุกข์ร้อน บางเรื่องก่อความร่วมมือ เราคงไม่ได้พูดกันเกินเลยไปนักว้าลึกๆ ที่สุดแล้วมนุษย์ก็ปรารถนาชีวิตที่มันสงบ สันติและก็มีความสุขในการอยู่ร่วมกัน ถ้าเราถือว่าตรงนั้นเป็นจุดหมายถาวรของคนในการอยู่ร่วมกันทางสังคม กระบวนทัศน์ก็น่าจะมีนัยยะในเรื่องของการทำ ‘ความเข้าใจ’ โลก และนำไปสู่การ ‘ปรับปรุง’ โลกด้วย...” (ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเมือง, 27 มิ.ย.2545)

อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า จนกระทั่งปัจจุบัน ในการให้คำนิยามและอธิบาย “กระบวนทัศน์” ภายใต้ความคิดระดับสากลและในระดับของสังคมไทย มีแนวโน้มไปในทิศทางใหญ่ๆ เดียวกัน คือการมองเห็น รับรู้ เข้าใจ กระทั่ง “ค้นพบ” ซึ่งความเป็นจริง ด้วยสายตาหรือทัศนคติใหม่ และความเปลี่ยนแปลงในวิถีปฏิบัติของประชาคมหนึ่งใด อันเนื่องมาแต่การมองเห็น ฯลฯ หรือการค้นพบดังได้กล่าว อันหมายถึงการดำเนินการในทางวิถีปฏิบัติอย่างสอดคล้องไปกับความเป็นจริงอันใหม่

ที่ได้รับรู้นั้น (แม้ว่าโดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม) ไม่ว่าจะโดยการซึมซับเข้ามาในทางความคิด คุณค่า ค่านิยม ความเชื่อ และแบบแผนพฤติกรรมที่รองรับ

การปรับเปลี่ยนในทางกระบวนทัศน์จากแบบเดิมซึ่งมีวิทยาศาสตร์แบบกลไกที่เพ่งความสำคัญไปยังตัววัตถุธรรมดาแต่อย่างเดียว ซึ่งเป็นภววิสัยเป็นตัวแบบ นั้น กำลังก้าวข้ามพรมแดนดังกล่าวไปสู่การยอมรับความสำคัญ(หรือการดำรงอยู่) ของจิตใจ หรือตำนานนามธรรมที่เป็นอัตวิสัยอย่างที่กำลังดำเนินอยู่ ในยุคปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนในทางกระบวนทัศน์ลักษณะนี้ ส.ศิวรักษ์ ได้นำเอามาประมวลเอาไว้ว่า

"บทสรุปที่ได้จากนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ก็คือ จำต้องหาข้อแตกต่างขั้นพื้นฐานระหว่างความรู้ที่รับรู้ได้โดยตรง กับที่รับรู้ได้โดยอ้อม ความรู้อย่างแรกอาจใช้วิธีปรนัย โดยที่ความรู้อย่างหลังไม่จำเป็นต้องถูกจำกัดโดยวิธีดังกล่าว ครั้นว่า จะใช้วิธีอัตนัยหรืออัตวิสัย(subjective) ก็ถือกันว่าเป็นถูกต้องตามกระบวนทางวิทยาศาสตร์ บัดนี้จึงมีการใช้ถ้อยคำอย่างใหม่ ว่าจะให้ใช้หลักการหาเหตุผลให้เหมาะกับแต่ละเรื่อง แต่ละโครงการ (projective) คำๆ นี้บ่งว่าความรู้ที่ได้อ้อม ไม่ใช่ได้มาโดยการรับรู้โดยตรง แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะได้มาด้วยการคิดคะเนเอาเป็นการส่วนตัว หากเกิดจากการคิดค้น ตั้งเป็นโครงการเอาไว้ในความคิด แล้วสรุปออกมา โดยหาเหตุผลสนับสนุนเท่าที่จะทำได้ แทนการรับรู้ได้โดยตรง

"สำหรับนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างใหม่ตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ คือ

1) ใช้หลักปรนัย ในแวดวงที่อาจรับรู้ได้โดยตรง เพราะมนุษย์ส่วนมากมีอายุนะที่จะรับรู้สภาพสัจธรรมอย่างหยาบได้โดยตรง แต่แวดวงดังกล่าวเป็นเพียงส่วนย่อยอันเล็กน้อยมาก จากส่วนทั้งหมดของธรรมชาติ

2) ใช้หลักการหาเหตุผลในแวดวงที่ไม่อาจรับรู้ได้โดยตรง คือจำเป็นต้องตั้งเป็นโครงการด้านความรู้ขึ้น (projective knowledge) แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับธรรมชาติที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน แต่ธรรมชาติยิ่งลึกซึ้งละเอียดอ่อนเท่าไร หลักแห่งเหตุผลก็ใช้ได้ยากเท่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องกาลและอวกาศ(space-time) และปรากฏการณ์ที่ย่อยลงไปจากปรมาณู(sub-atomic phenomena) เลยจำเป็นต้องละหลักการเหตุผลไปใช้สิ่งซึ่งอยู่นเหนือเหตุผล (supra-rationality)

ในวงการวิทยาศาสตร์อย่างใหม่ มักเน้นไปที่พัฒนาการด้านเพิ่มพูนความชำนาญเพื่อการวิเคราะห์(development of analytical skills) เพื่อขยายแวดวงแห่งการรับรู้ทางอ้อม เพราะการรับรู้โดยตรงนั้นจำกัดตายตัวเสียแล้ว และเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักวิทยาศาสตร์ฝรั่งรุ่นใหม่ที่มีหัวก้าวหน้าด้วยว่า ความรู้ที่รับรู้ได้โดยทางอ้อม จากวิธีที่เหนือเหตุผลนั้น ไม่จำกัดอยู่แต่ทางตะวันตก ได้มีการรับรู้มาแล้วแต่อดีตสมัย ในหลายๆ ดินแดน โดยศาสดา ครู อาจารย์ ฤษี นักบุญ(saints) หรือนักภาวนาที่เข้าถึงธรรมชาติโดยรหัสยานัย(mystics) (ส.ศิวรักษ์, *โลกคราบน้ำตมธรรมฝรั่ง*, 2530)

พร้อมๆ กับที่พรมแดนความรู้ทางอ้อมดังกล่าวจะขยายตัวเปิดเป็นพื้นที่ของการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ จึงได้กลายเป็นเหตุผลความจำเป็นของการที่จะต้องมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมในทางภาษาใหม่ๆ ขึ้นมาอธิบายหรือใช้เป็นที่แทนสาระความจริงอย่างใหม่ที่ถูกค้นพบและสื่อสารแสดงออกมา ซึ่งเป็นสิ่งยากลำบากที่จะทำความเข้าใจกันด้วยภาษาภายใต้กระบวนทัศน์แบบเดิม เนื่องจากกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ ได้นำพาเราออกมาอย่างไกลห่างจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์แบบเดิมของกระบวนทัศน์เก่า ตลอดจนเท่าที่ต่อความรู้และการหาความรู้อย่างสิ้นเชิง โลกภววิสัย (objective world) นั้นไม่มีอยู่อีกต่อไป ด้วยการสังเกตนั้น ผู้สังเกตและปรากฏการณ์ที่ถูกสังเกตได้กลายเป็นหนึ่ง มิได้แยกเป็นสอง เครื่องมือทั้งหมดที่มนุษย์ใช้ในการสังเกตอันได้แก่กายตน (ประสาทสัมผัสรับรู้) ตลอดจนสมมติฐานและวิธีคิด ที่กล่าวโดยรวมก็คือ "จิต" ผู้สังเกตนั้นได้เข้าไปหลอมรวมกับเรื่องราวที่ค้นพบจากการสังเกตอย่างแยกไม่ออก ความจริงอันปรากฏขึ้นเช่นนี้จึงกลายเป็นแรงกระตุ้นให้มีการค้นร่นขนขยายในทางถ้อยคำภาษา กระทั่งอาจเป็นความเรียกร้องต้องการ "การปฏิวัติ" ในทางนิรุกติศาสตร์เอาเลย

รูปการณ์ทำนองนี้ก็คล้ายกับที่เมื่อครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ความหมายในทาง อริยวินัย ในการสร้างความ
รับรู้ใหม่ขึ้นในหมูชนจำนวนมากแต่ครั้งกระโน้น (วีระ สมบูรณ์, *อริยวินัยสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ 21*, ปาฐกถา เสม
พรังพวงแก้ว ครั้งที่ 6, 2543)

2

กระบวนการทัศน์ใหม่ด้านต่าง ๆ

บทคัดย่อ เวทีเสวนาย่อย และบทสัมภาษณ์ ว่าด้วยกระบวนทัศน์ใหม่ด้านต่าง ๆ ในสังคมไทย

1. กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี, เวทีเสวนาย่อย วันที่ 1 มิ.ย. 2545
โดย เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ วิชัย โชควิวัฒน์ อุทัย ดุลยเกษม จรัส ดิษฐาภิรักษ์ เทพศิริ สุขโสภา วิศิษฐ์ วังวิญญู

ผู้ร่วมเสวนามีความเห็นที่ “กระบวนทัศน์ใหม่”(New Paradigm) ที่กำลังกล่าวถึงกันอยู่ในขณะนี้ เป็นเรื่องของเหตุการณ์ที่เพิ่งก่อเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นความพยายามอธิบายหรือทำความเข้าใจชีวิตหรือโลกใหม่ทั้งกระบวนภายหลังจากยุคสมัยที่สังคมในระบบทุนนิยมและแม้กระทั่งสังคมนิยม ที่มีต้นกำเนิดมาแต่ยุคแห่งการรู้แจ้ง (Enlightenment age) ซึ่งอาศัยใช้ปัญญาในทางเหตุผลนิยมเป็นเครื่องกำหนดนั้น ไม่อาจมีคำตอบให้ หรือสามารถไขปัญหาวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์เผชิญอย่างได้ผลอีกต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่าการ “โผล่ผุด” ของกระบวนทัศน์ใหม่ บังเกิดขึ้นในช่วงปลาย (late) ของระบบทุนนิยม (ในขณะที่สังคมนิยมโดยรัฐล่มสลายไปก่อนหน้านั้นแล้ว) โดยที่ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ ซึ่งเป็นภาวะระส่ำระสายหรือ “กลียุค” (chaos) ที่มีหลายๆ กระแส เพียงที่จะนิยามคำเรียกขาน อาทิ สายสกุลความคิดประเภท Post—ต่างๆ อย่างไรก็ตาม กระบวนทัศน์ใหม่ เป็นเรื่องของ การ “กระแทกฐานความคิดเดิมในเชิงปรัชญา และในเชิงการรับรู้ของเราต่อโลกที่เคลื่อนตัวมาถึงปัจจุบัน...(ที่) ไม่ใช่เรื่องอัตวิสัยที่เคลื่อนตัวอยู่(เท่านั้น) แต่มีภาวะวิสัยในตัวเองที่ชุดความคิดเก่าเริ่มตอบไม่ได้”(เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ) ซึ่งในท่ามกลางความระส่ำระสายที่กระบวนทัศน์เก่า (Old Paradigm) ไม่อาจจัดการได้ ก็พลันบังเกิดขึ้นซึ่งทฤษฎีที่นำเสนอตัวเข้ามาในฐานะกระบวนทัศน์ใหม่ โดยหากสามารถกระทำสำเร็จ ก็เท่ากับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ อาทิ

(1) Chaos Theory หรือทฤษฎีไร้ระเบียบ ที่ให้ความสำคัญกับวิกฤตการณ์ และการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งนำมาสู่ทางแพร่ง (bifurcation)

(2) กระบวนทัศน์ใหม่ทางสังคมของฟริตซ์ จ็อบ คอปป์รา เพื่อการมองเห็นความจริงในสายตาใหม่ และเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานในทางความคิด การรับรู้ ตลอดจนระบบคุณค่าต่างๆ โดยที่กระบวนทัศน์ทางสังคม (social paradigm) ที่คอปป์รา นำเสนอวางอยู่บนพื้นฐานของกลุ่มความคิด คุณค่า การรับรู้ และการปฏิบัติที่ประพาดร่วมกันในประชาคมหนึ่งใด โดยทั้งหมดก่อให้เกิดทัศนคติต่อความเป็นจริงแบบหนึ่ง และวิถีทางของการจัดระเบียบต่างๆ ภายในประชาคมนั้นๆ ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทัศนคติดังกล่าว

(3) นิเวศแนวลึก หรือ Deep Ecology ซึ่งมองเห็นว่า ธรรมชาติมีค่าในตัวเอง ที่มีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎี GAIA ในความหมายว่าโลกเป็นสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่ที่ประกอบอยู่ด้วยมนุษย์ พืช สัตว์ และสรรพสิ่งมากมายมหาศาล เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของโลกที่มีชีวิต โลกมีฐานะเป็นชีวอินทรีย์ภาพ(Living Organism) ขนาดมหึมา ที่มีความพยายามปรับตัวให้กายของโลก(กายา)ทั้งหมดดำรงชีวิตอยู่ โดยนิเวศแนวลึกนี้มีอิทธิพลแผ่สานเข้ากับแนวคิดสังคมนิยมประเภท Eco-Socialism ร่วมสมัยด้วย ซึ่งสังคมนิยมสายนี้เวคมองว่าวิกฤตของสังคมและธรรมชาติในปัจจุบันเป็นผลโดยตรงจากพัฒนาการของยุคเศรษฐกิจโลก ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายทุนนิยมหรือสังคมนิยม ทางออกของวิกฤตการณ์ก็คือการปฏิวัติระบบโครงสร้างอำนาจและโครงสร้างผลประโยชน์ใหม่ ประสานกับการนำเสนอแนวคิดในเรื่องความยั่งยืนทางนิเวศ

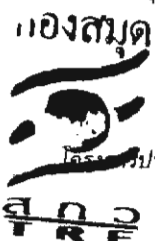
ในขณะที่ผู้ร่วมเสวนาเวทีย่อยบางท่านเห็นว่า ไม่ว่าจะตกอยู่ภายใต้สภาวะของความระส่ำระสายหรือไม่ก็ตาม แต่สภาพสังคมในปัจจุบันก็มีความก้าวหน้าในทางวิทยาการ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการพัฒนาทางด้าน

ข้อมูลข่าวสาร และการแข่งขันเสรี ที่มีอิทธิพลกระทบถึงความคิดและวิถีชีวิตของมนุษยชาติโดยรวม ข้อเท็จจริงก็คือ “โลกทุกวันนี้ยังคงถูกครอบงำด้วยความคิดของเดส์คาร์ทส์-นิวตัน อยู่ ...ในการพยายามอธิบายความเป็นจริงหลายๆ ระดับ ...ปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถค้นหาทฤษฎีที่จะมาตอบได้ทุกๆ ปัญหา...ยังคงต้องใช้ทฤษฎีฟิสิกส์ 2 ทฤษฎี” (วิชัย โชควิวัฒน์) ซึ่งในการที่จะได้มาซึ่ง “กระบวนทัศน์ใหม่” นั้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจลักษณะดังกล่าวข้างต้นของสังคมปัจจุบัน เพื่อปรับวิธีคิดต่างๆ ให้สอดคล้อง แล้วลงมือแก้ไขเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความเข้าใจธรรมชาติ มนุษย์ และสังคม

ผู้ร่วมเสวนาอีกท่านหนึ่งเห็นว่า กระบวนทัศน์หรือกรอบความคิดในโลก นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงเหมือนเดิม ไม่มีความเปลี่ยนแปลง นั่นคือ แนวคิดเรื่องเสรีนิยม ระบบทุนนิยม ลัทธิครองความเป็นเจ้าในทางการเมือง ซึ่งภายในบริบทของสังคมไทยขบวนการนักเรียนนิสิตนักศึกษา องค์การพัฒนาเอกชน หรือกระทั่งองค์กรประชาชน อาจจะแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบกับบางแง่มุมของอิทธิพลดังกล่าวบ้าง “แต่ทั้งหมดไม่ได้เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ...ถ้าจะถามว่า Paradigm เปลี่ยนแปลงไปจากเก่าสู่ใหม่หรือไม่ ในระหว่างรอบ 36 ปีที่เรามีปฏิริยาตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม คำตอบคือไม่เคยเปลี่ยน” (อุทัย ดุลยเกษม) โดยที่ผู้ร่วมเสวนายังได้ให้คำนิยาม “กระบวนทัศน์” ว่า หมายถึงทัศนคติที่มนุษย์มีต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก หรืออาจกล่าวได้ว่าก็คือคำว่า ทิฎฐิ ในพุทธศาสนานั่นเอง ซึ่งโดยบทสรุปของข้อพิจารณาว่ามีความเปลี่ยนแปลงในทางกระบวนทัศน์หรือไม่นั้น อาจดูได้จากทัศนคติที่เรามองเห็นสรรพสิ่งว่า ด้วยทัศนะนั้นเราอาจแลเห็นได้ถึงความหลากหลาย (diversity) พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence) มีความเป็นพลวัต (dynamic) และจัดการตัวเองได้ (self regulated) ในสรรพสิ่งหรือไม่ ซึ่งเมื่อได้ประเมินจากความเคลื่อนไหวในรอบกว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา พบว่ามีความปรับเปลี่ยนไปในทางกระบวนทัศน์มีใช้น้อย อาทิ แนวคิดในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน ระยะเวลา เราแลเห็นถึงแนวคิดความเคลื่อนไหวทางสังคม ว่ามีการให้ความสำคัญกับเรื่องของ partnership หรือ networking มากขึ้นกว่าเดิม แม้กระทั่งเรื่องระบบทุน ก็มีแนวโน้มที่จะกลับมาทบทวนถึงคุณค่าแท้ในเรื่องของ security มากขึ้นๆ ซึ่งผู้เสวนาได้นำเสนอว่า ในทางกระบวนทัศน์การเคลื่อนไหวทางสังคมที่สอดคล้องกับ “กระบวนทัศน์ใหม่” นั้นสมควรที่จะให้ความสำคัญในประเด็นธรรมชาติมนุษย์ โดยเน้นที่ “กระบวนทัศน์การเรียนรู้” อย่างมีจิตนาการและหัวใจ สร้างสรรค์ สอดประสาน เป็นตัวเดินเรื่องในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์ใหม่ ซึ่งขึ้นกับ “กระบวนทัศน์” พื้นฐานที่กำลังปรับเปลี่ยนไป

ผู้ร่วมเสวนาอีกท่านหนึ่งมีความเห็นว่าในทางการเมืองเคลื่อนไหวด้านสังคม มีความแตกต่างกันอยู่ระหว่าง “กระบวนทัศน์” กับ “อุดมการณ์” ในแง่มุมความหมายที่ว่าอย่างแรกหมายถึงการมองเห็น การขบคิดตีความ ซึ่งไม่มีน้ำหนักความหมายในทางการเมืองปฏิบัติปฏิบัติการทำกับอย่างหลังคือ อุดมการณ์ และพัฒนาการในทางการเมืองเคลื่อนไหวทางการเมืองในรอบ 3 ทศวรรษมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการเมืองหลายครั้ง ตั้งแต่ยุคก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 เรื่อยมาจนเมื่อมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540 ฯลฯ โดยมี “กระบวนทัศน์อื่นๆ มาเกี่ยวข้อง เพิ่มเติม เสริมหนุน นำ อย่างค่อนข้างหลากหลาย...กระบวนทัศน์ปัจจุบันก็ยังเป็นเรื่องเก่า ...แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าไม่มีกระบวนทัศน์ชุดอื่นๆ อยู่อีกเลย จริงๆ ยังมีความคิดอีกหลากหลายมาก แล้วแต่ใครจะมี หรือจะไปเกี่ยวข้องหรือร่วมมือกับกระบวนทัศน์นั้นๆ”(จรัส ดิษฐาอภิขัย) ในขณะที่สภาวะการณ์ระดับโลกปัจจุบันเกิดกระแสการมอง การคิด และการกระทำ อยู่ 3 กระแสหลัก ที่ทั้งมีส่วนเสริมและขัดแย้งกัน นั่นคือ กระแสโลกาภิวัตน์ กระแสชาตินิยม กระแสท้องถิ่นนิยม

คำถามที่เกิดขึ้นก็คือ แท้ที่จริง “กระบวนทัศน์” และ “อุดมการณ์” มีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ในเรื่องนี้ผู้ร่วมเสวนาท่านหนึ่งให้ทัศนะเอาไว้ว่า “เมื่อมนุษย์จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มนุษย์ย่อมจะเห็นความหมายของสิ่งที่ต้องการจะทำ... ความหมายนั้นเป็นส่วนที่เป็นทั้งอัตวิสัยและภาววิสัย ไม่เหมือนกัน...อาจจะเรียกว่าเป็น ฉันทะ ก็ได้ อาศัยปัญญาคิดวิเคราะห์ แต่มนุษย์ก็ทำอีกหลายเรื่องโดยใช้ศรัทธา เป็นตัวชักนำ มนุษย์ใช้ศรัทธาเยอะเหมือนกันในการทำงาน และ อุดมการณ์ เข้ามาตรงนี้” (อุทัย ดุลยเกษม)

อย่างไรก็ตาม ในวิทยานิพนธ์เรื่อง พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวสิก (2542) ได้ให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบระหว่างสองคำศัพท์นี้ตอนหนึ่งว่า “กระบวนทัศน์(Paradigm) มีความหมายกว้างกว่าแนวคิดและทฤษฎี เพราะกระบวนทัศน์ครอบคลุม และเป็นตัวเชื่อมโยงแนวคิด หรือทฤษฎีต่างๆ ให้เป็นระบบความคิดที่สัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน ในการอธิบายโลกและชีวิต กระบวนทัศน์จึงเป็นเสมือนกรอบความคิดพื้นฐาน ซึ่งเป็นโครงสร้างทางความคิดที่สำคัญที่สุดในการกำหนดแนวคิดหรือทฤษฎีต่างๆ อีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ยังแตกต่างจากอุดมการณ์ (Ideology) อีกด้วย กล่าวคือ กระบวนทัศน์เป็นตัวกำหนด หรือเป็นรากฐานความคิดให้กับอุดมการณ์ เนื่องจากอุดมการณ์นั้นเป็นระบบความเชื่อแบบหนึ่งที่มีลักษณะชักจูงให้นำมาปฏิบัติ โดยมุ่งผลประการใดประการหนึ่ง...เนื้อหาของอุดมการณ์เหล่านั้นจะได้มาจากกระบวนทัศน์ ซึ่งอุดมการณ์นำมาใช้อธิบายและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสมเหตุสมผลของอุดมการณ์ อันจะนำมาซึ่งการยอมรับและนำมาปฏิบัติของบุคคลหรือประชาคม”(โกศล ช่อผกา)

2. กระบวนทัศน์ใหม่ทางเศรษฐศาสตร์, เวทีเสวนาย่อย วันที่ 3 มิ.ย.2545 โดย อภิชัย พันธเสน

ภมรศักดิ์ วงศ์ทิพย์ พงษ์ธร ดันตฤทธิศักดิ์ วิศิษฐ์ วังวิญญู

ผู้นำเสวนามีความเห็นที่เห็นว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก หรือที่ปัจจุบันเรียกขานกันในชื่อ เศรษฐศาสตร์เอ้อ (Autistic Economic) นั้น มีความเป็นศาสนายิ่งกว่าข้อเสนอนในเรื่อง พุทธเศรษฐศาสตร์ เสียอีก เนื่องจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก มีสมมติฐานอยู่บนความเชื่อ มิใช่ความจริง ดังที่เคยเข้าใจกัน ซึ่งในทางองค์ความรู้ของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกนั้นมีพื้นฐานอยู่ที่การสร้างอรรถประโยชน์หรือความพึงพอใจในระดับความสุข ที่วางฐานอยู่บนพฤติกรรม ที่ตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานเรื่องความปลอดภัย เรื่อยไปสู่การได้บริโภคสูงสุด ที่เป็นไปในแนวสุขนิยม โดยอาจจะมีการขยายขอบเขตของการมีความสุขจากการเพียงแค่การมี ไปสู่การเป็น หรือเกี่ยวข้องเชื่อมโยงมากขึ้นบ้าง โดยเฉพาะกลุ่มที่จัดอยู่ในพวกเศรษฐศาสตร์แบบ Humanistic Economic ซึ่งเริ่มได้ขึ้นสู่ขั้นการมีทัศนคติต่อโลกและชีวิตโดยอาศัย vision logic คือพ้นจากการใช้เหตุผลเพื่อหาประโยชน์ให้เฉพาะแต่ตัวเองขึ้นไป หากแต่ยังไม่ก้าวไปจนถึงขั้น psychic หรือจิตวิญญาณ ซึ่งพุทธเศรษฐศาสตร์เองในระดับกว้างก็จัดว่าอยู่ในระดับที่ให้ความสำคัญกับ vision logic เช่นกัน (ในเรื่องของจิตวิญญาณไม่จำเป็นต้องอธิบาย เพราะแต่ละคนให้ความหมายต่างกัน) ผู้นำเสวนาชี้ว่าจุดอ่อนของ Humanistic Economic อยู่ตรงที่ไม่ได้อธิบายสภาพจิตของคนว่าจะมีพัฒนาการต่อไปได้อย่างไร ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์วางหลักในเรื่องพัฒนาการของมนุษย์ไว้ในเรื่องของ ศิลปสมาธิ และปัญญา อย่างชัดเจน

ในความพยายามที่จะหาทางไปให้พ้นจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ได้ก่อให้เกิดกลุ่มต่างๆ มากมาย เช่นกลุ่มนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ที่ปารีส พวก post-autistic economics living economic real life economic ตลอดจน green economic และ institutional economic โดยที่บรรดาเศรษฐศาสตร์กระแสใหม่เหล่านี้ต่างก็ค้นพบข้อจำกัดของเศรษฐศาสตร์เดิมว่า ประกอบด้วย 1.แนวคิดแบบนิยัตินิยม (deterministic) แม้ภายหลังจะคลี่คลายลงบ้างโดยการยอมรับการวิเคราะห์ระบบเข้ามาใช้บ้างแล้วก็ตาม 2. การวิเคราะห์หาความจริงอาศัยใช้ตรรกวิธีในทางคณิตศาสตร์ ที่มีสมมติฐานเป็นตัวกำหนดการวิเคราะห์หลายต่อหลายกรณีดำเนินอยู่บนสมมติฐานที่ไม่สอดคล้องกับความจริง 3.เศรษฐศาสตร์เก่าวางอยู่บนหลักคิดเรื่องการแยกส่วน และ 4.นิยามความสุขของเศรษฐศาสตร์เก่าอยู่แต่เรื่องความสุข ซึ่งข้อแตกต่างที่เป็นเสมือนจุดเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางเศรษฐศาสตร์เก่า—ใหม่ ก็คือ การตีประเด็นในเรื่อง self interest ซึ่งในสังคมมนุษย์มีการวิ่งไปวิ่งมา ระหว่าง security(ความมั่นคงปลอดภัย) desire(ความอยาก) greed(ความโลภ) ซึ่งไม่อาจขีดชั้นลงไปได้อย่างชัดเจนโดยอาศัยตรรกวิธีแบบเดิม แต่สามารถจัดลำดับได้โดยใช้ตรรกแบบยืดหยุ่น ที่เรียกว่า -Fuzzy logic หรือ non-dual clarity ซึ่งเราจะพบได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้เกณฑ์ดังกล่าวมาช่วยในการวินิจฉัยปัญหาต่างๆ ทั้งสิ้น

3. กระบวนทัศน์ใหม่ในทางการเมือง, สัมภาษณ์ วันที่ 27 มิ.ย.2545 โดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล วิศิษฐ์ วังวิญญู

ผู้ให้สัมภาษณ์ตระหนักถึงข้อจำกัดของการแบ่งแยกพรมแดนความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมออกเป็นเสี่ยงๆ ดังที่ ศาสตร์ทั้งหลายมักกระทำกัน เพราะจะก่อให้เกิดความคับแคบในการทำความเข้าใจเรื่องความเป็นมนุษย์ทั้งหมด โดยเมื่อ สังเกตและติดตามความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะฟิสิกส์ให้ถี่ถ้วนแล้ว นักสังคมศาสตร์ก็จะได้รู้และเข้าใจว่า ไม่แต่เฉพาะโลกภววิสัยเท่านั้นที่เป็นจริง หากอภิวิสัยก็มีความสำคัญและเป็นจริงไม่น้อยไปกว่าโลกภายนอก หมายความว่า การ ค้นพบทางฟิสิกส์ช่วยปลดปล่อยให้อิสระภาพแก่นักสังคมศาสตร์ ว่าการมีอภิวิสัยไม่ใช่ความผิด และก็เช่นเดียวกับวงการวิทยาศาสตร์ การค้นพบความจริงทำนองนี้ทำให้เกิดการปรับกระบวนคิดหรือทฤษฎีในทางสังคมศาสตร์ตามสิ่งที่ได้พบเห็นใหม่ๆ นั้น ด้วย โดยที่ "กระบวนทัศน์" ในความหมายนี้ย่อมหมายถึงวิธีคิด ซึ่งต้องใช้อภิวิสัยของแต่ละคนนิยามด้วยส่วนหนึ่ง กระบวนทัศน์ จึงมีนัยยะของวัตถุประสงค์ของการทำความเข้าใจโลก เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงโลกด้วย

สภาพปัญหาที่รุมล้อมบีบคั้นสังคมมนุษย์อยู่ในปัจจุบัน อาจเป็นแรงกดดันเร่งเร้าให้นักคิดปัญญาชนต้องมาขบคิดหา ทางออกจากสภาพปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น เสมือนเป็นคำทำให้ต้องขยายกรอบคิดของมนุษย์ออกไปให้กว้างกว่าเดิมซึ่งแก้ไข ปัญหาใหม่ๆ ไม่ได้แล้ว ตัวอย่างเช่นความจำเป็นที่จะต้องมีการเมืองอย่างใหม่ เป็นการเมืองภาคประชาชน ซึ่งบัดนี้มีปรากฏการณ์ใหม่ๆ ชี้บ่งว่า คนในท้องถิ่นได้รับรู้ถึงการเมืองใหม่นี้มากขึ้นๆ แม้บางครั้งการขับเคลื่อนในท้องถิ่น หรือการเมืองภาคประชาชนอาจเกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ ทักษะเก่า หรือ "กระบวนทัศน์เก่า" เพราะแลไม่เห็นวาทะภายใต้ โครงสร้างสังคมการเมืองที่เป็นอยู่ไม่อาจแก้ปัญหาให้ตนได้ ซึ่งในระยะต่อไป ผลเมืองจะค่อยๆ สร้างสมกระบวนทัศน์ใหม่ ทางการเมืองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันก็เป็นหน้าที่ของนักคิดปัญญาชนที่จะต้องมอง วิเคราะห์ กระทั่งเข้าร่วมในสภาพ ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ เพื่อแปรและสังเคราะห์ปรากฏการณ์ออกมาเป็นวิธีคิดและการมองเห็นการเมืองแบบประชาธิปไตย ที่แตกต่างไปจากเดิม ในรูปของการใช้อธิปไตยอย่างต่อเนื่อง สิทธิชุมชน หรือการเมืองภาคประชาชนก็ตามที่ เพื่อให้ ประชาชนสามารถควบคุมและกำกับการใช้อำนาจของรัฐในทุกระดับมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เราก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า กระบวนทัศน์ใหม่ในทางการเมืองเป็นสิ่งที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิต เช่น ความสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือจักรวาล แม้ในการเมืองภาคประชาชนจะบังเกิดขึ้นซึ่งกระบวนทัศน์ใหม่ แต่หากไม่มีการ ขยายโลกทัศน์ให้กว้างขวางออกไปในมิติอื่นๆ เช่นธรรมชาติ ก็ย่อมจะเกิดภาวะหยุดชะงักของกระบวนทัศน์ใหม่ ดังนั้นจึง จำต้องมีปัจจัยอื่นมาหนุนเสริมการพัฒนากระบวนทัศน์ใหม่อย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญก็คือภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่นี้ เราจะต้อง แลเห็นว่าการเมืองภาคประชาชนมิใช่เรื่องของโครงสร้าง(structures) โดยส่วนเดียว แต่ต้องเป็นไปในทางกระบวนการ (process)ใช้อำนาจให้มาก ไม่ว่าจะเป็กระบวนกรกำหนดนโยบาย หรือกระบวนการบริหารจัดการ เพราะฉะนั้นด้วยการ เมืองใหม่สังคมจะมีโครงสร้างน้อยลง หรืออาจถึงขั้นเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางการเมืองใหม่ทั้งหมดก็ได้ ซึ่งทั้งหลาย ทั้งปวงนี้หมายความว่า จำเป็นจะต้องมีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการเมืองกันพอสมควร

4. กระบวนทัศน์ใหม่ในสายตานักวิจารณ์สังคม, สัมภาษณ์ วันที่ 16 ก.ค.2545 โดย ส.ศิริรักษ์ วิศิษฐ์ วังวิญญู

จุดอ่อนในงานเขียนของฟริตซ์ จอห์น คาปริ่า เรื่อง *Web of Life* คือผู้เขียนยังมีความรู้ในเรื่องกระบวนทัศน์ทาง ตะวันออกไม่เพียงพอ แท้ที่จริงในเรื่องของกระบวนทัศน์ใหม่ในเรื่องวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนาที่ชัดเจนที่สุดในเวลานี้คือ บทสนทนาขององค์ทะไลลามะที่มีกับนักวิทยาศาสตร์ระดับนาของโลกร ซึ่งจัดให้มีขึ้นทุกปี เป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่านักวิทยาศาสตร์ ในตะวันตกซึ่งแต่เดิมเคยสนใจแต่ในเรื่องทางวัตถุหันมาให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณมากยิ่งขึ้นทุกที เหล่านี้ย่อมเรียกได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของ "กระบวนทัศน์ใหม่" เพราะแสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนและเริ่มรู้และยอมรับข้อจำกัดของตนเอง ที่เคยผูกติดอยู่แต่เรื่องวัตถุ โดยพยายามจะไปให้พ้นกรอบจำกัดนั้น

สิ่งที่สำคัญและน่าสนใจที่สุดในการเปลี่ยนแปลงในทางกระบวนทัศน์ ย่อมได้แก่การเปลี่ยนทัศนคติขั้นพื้นฐาน การมีความเห็นแก่ตัวน้อยลง อ่อนน้อมมากขึ้น จนอาจมองเห็นว่าความจริงที่แท้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งการที่จะเข้าใจดังนี้ได้ไม่อาจใช้เหตุผลเพียงประการเดียว หากต้องอาศัยทั้งศีล สมาน และปัญญา นี่คือ “กระบวนทัศน์ใหม่” ที่แท้จริง โดยสิ่งเหล่านี้ย่อมนำไปสู่การที่คนจำนวนน้อยทั้งตะวันออก และตะวันตกร่วมมือกัน พยายามกระทำอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น และมีการขยายตัวออกไป การเปลี่ยนแปลงในทางกระบวนทัศน์ใหม่ก็ย่อมจะบังเกิดขึ้นและเป็นไปได้

งานศึกษาค้นคว้าที่เป็นการทบทวนพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของตะวันตกด้วยทัศนะแบบพุทธศาสนา ซึ่งสำคัญที่สุดในเวลานี้ คือเรื่อง *A Buddhist History of the West: Studies in Lack* ของ David Loy ซึ่งผู้เขียนตีความว่าคำว่า lack นี้ก็คือสภาวะทุกข์ในพระพุทธศาสนานั้นเอง และชี้ให้เห็นว่าอารยธรรมตะวันตกตลอดมาไม่ยอมดับความทุกข์เอาเลย สิ่งที่ดีขึ้นมาในรอบสหัสวรรษนี้จึงเป็นการสร้างหายนะให้กับชีวิตตลอดมา ซึ่งความสำคัญของผลงานชิ้นนี้ ได้ถูกกล่าวถึงไว้โดยแกรี สไนเดอร์ กวีอเมริกันชาวพุทธเอาไว้ว่า “เป็นเล่มที่ขยายการสนทนาวิสาสะ เพิ่มพูนคำศัพท์ โดยรับการเรียนรู้จากประเพณีทางวัฒนธรรมกระแสอื่นๆ แล้วช่วยให้แสงสว่างกับปัญหาทางตะวันตกของเรา ข้าพเจ้าชอบความชัดเจนในบริเวณที่ต้องวิพากษ์อย่างสำคัญ และเป็นเรื่องที่ยากเย็นในตัวของมันเองด้วย นับว่าหนังสือเล่มนี้ช่วยให้เข้าถึงหนทางที่จะเข้าถึงอารยธรรม ประวัติศาสตร์ การเมือง และปัญหาทางจิตวิทยาของคนเรา เพื่อให้แลเห็นว่า ทำไมบางปัญหาจึงเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า เช่นเรื่องสงครามและการเอารัดเอาเปรียบ นับได้ว่าเดวิด ลอย เปิดให้เราเข้าถึงดินแดนใหม่ที่มีคุณค่ายิ่ง”

การพยายามนำแง่มุมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการพิจารณาสังคมตะวันตกในรอบพันปี ในงานของเดวิด ลอย นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในกระบวนทัศน์ใหม่ ดุจเดียวกับการมองประวัติศาสตร์อเมริกันในแง่มุมของภาคประชาชนของโอเวิร์ด ชิน เรื่อง *A People History of the United State (1492-Present)* เนื่องเพราะการที่โลกทุกวันนี้จะเกิดขึ้นได้ ซึ่งกระบวนทัศน์ใหม่นั้นจำต้อง 1. รู้จักทำความเข้าใจกับตะวันตกเท่าที่ความเป็นจริงของโลกตะวันตกได้กระทำ 2. รู้จักทำความเข้าใจสังคมไทยหรือตะวันออกให้ดีที่สุด

บทสังเคราะห์บุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่ จากเวทีเสวนาย่อยและคำสัมภาษณ์

การทบทวนกระบวนทัศน์(Paradigm)ในปรากฏการณ์ของสังคมไทย

คำว่า กระบวนทัศน์ หรือ ทัศนะแม่บท หรือกระทั่งความคิดแม่บท ได้รับการบัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนความหมายของคำว่า paradigm ที่ถูกนำเข้ามาในวงวิชาการไทยเมื่อกว่า 2 ทศวรรษก่อน โดยที่เมื่อกระแสภูมิปัญญาความคิดอ่านระดับสากล โดยสื่อวารสารและหนังสือเล่มต่างๆ ได้นำเสนอผลงานของนักคิดระดับนำ เช่น ฟรีดริช ฮาเย็ค คอปป์รา โดยเฉพาะในปาฐกถาซุมมากเกอร์ เพื่อเป็นเกียรติแก่นักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ที่คอปป์ราได้รับเชิญเป็นปาฐก เขาได้นำเสนอเรื่อง paradigm shifts หรือ “การเคลื่อนย้ายตัวแบบ” (เวลานั้นยังไม่เกิดศัพท์บัญญัติ “กระบวนทัศน์” ฯลฯ) ซึ่งได้รับการถ่ายทอดและตีพิมพ์เป็นภาษาไทยในจุลสารของชุมนุมพุทธศาสน์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2525-26 จนกระทั่งต่อมาเมื่อมีการแปลและจัดพิมพ์ผลงานของคอปป์ราเป็นเล่ม โดยมี *เต๋าแห่งพิลึกส์ (2527)* และ *จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ (2529)* ต่อเนื่องมาตามลำดับ จึงมีการแสวงหาคำศัพท์บัญญัติมาใช้สื่อสารความหมายของถ้อยคำจำเพาะที่ผู้เขียนนำมาใช้ โดยที่ paradigm ที่ประกอบด้วยธาตุภาษากรีก para (beside) ข้างเคียง คู่ขนาน + deigma (example) ชี้ให้ดู แสดง พิสูจน์ รูปศัพท์เดิมคือ paradeigma (นาม) หรือ paradeiknynai (กริยา) ย่อมมีความหมายว่า แสดงให้เห็นคู่เคียงกันไป คำนามจึงน่าจะแปลว่า แม่แบบ หรือรูปแบบ ผู้รับงานเห็นว่าควรรูปศัพท์ขึ้นเป็น

“ประเทศ” ก็มี (ซึ่งน่าจะตรงกับความหมายเดิมที่สุด) แต่คณะผู้แปลงานของฟริตจ็อฟ คาปรัว โดยเฉพาะเล่มหลัง ก็ได้เลือกใช้ “ทัศนะแม่บท” เพื่อแทนที่ความหมายของคำว่า paradigm ในภาษาจากต้นฉบับ

อย่างไรก็ตาม ในทางวงวิชาการโดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งได้รับแนวความคิดใหม่ๆ ของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระยะเวลาเดียวกันนั้น ภายหลังได้สร้างศัพท์คำว่า “กระบวนทัศน์” ขึ้นใช้แทนความว่า ความคิดแม่บทหรือทัศนะแม่บท ซึ่งได้รับการยอมรับจากวงการได้ยิ่งกว่า จนปัจจุบัน กระบวนทัศน์ ได้กลายเป็นคำแปลทางการของถ้อยคำดังกล่าวแล้วโดยปริยาย

ในทางความหมายนั้น ชั้นแรกๆ คาปรัวได้กล่าวสรุปไว้อย่างรวบรัด ในการที่เขาแนะนำเอามาเสนอแนะเพื่อบอกให้รู้ถึงเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนว่า “ต้องการทัศนะแม่บทอย่างใหม่ ซึ่งเป็นการมองความเป็นจริงด้วยสายตาใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นปฐมฐานในทางความคิด การรับรู้โลก และระบบคุณค่าต่างๆ ของเรา” และ (โดยอ้างอรรถาธิบายของ ทอมัส กูน) “ปัจจุบัน เราเริ่มเรียกการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า ‘การเปลี่ยนแปลงทัศนะแม่บท’ อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงแก่น ในทางความคิด ความรับรู้ และคุณค่าต่างๆ ซึ่งทำให้เราเกิดทัศนะการมองสภาพความเป็นจริงแบบหนึ่ง” ยิ่งไปกว่านั้นเขาก็ได้นิยามกระบวนทัศน์ทางสังคมเอาไว้ว่า ได้แก่กลุ่มความคิด คุณค่า การรับรู้ และการปฏิบัติที่เข้าร่วมกันในประชาคมหนึ่งๆ โดยทั้งหลายทั้งปวงนี้ก่อรูปขึ้นเป็นทัศนะต่อความจริงแบบหนึ่ง และวิถีปฏิบัติต่างๆ ภายในประชาคมนั้นก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทัศนะดังกล่าว

พระไพศาล วิสาโล หนึ่งในคณะแปลหนังสือเล่มสำคัญของฟริตจ็อฟ คาปรัว คือเรื่อง *The Turning Point* ได้กล่าวถึงความหมายของ ทัศนะแม่บทคือกระบวนทัศน์สรุปความได้ว่าหมายถึง ทัศนะของมนุษย์ที่มีต่อความเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับสังคมและธรรมชาติ(โลกทัศน์) รวมทั้งทัศนะของมนุษย์ที่มีต่อโลกว่าควรดำรงอยู่อย่างไร(ชีวทัศน์) โดยโลกทัศน์และชีวทัศน์เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคม ธรรมชาติและสิ่งสูงสุด หากทุกคนในสังคมมีกระบวนทัศน์อย่างเดียวกัน กระบวนทัศน์นั้นย่อมกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต สังคม และธรรมชาติของสังคมนั้นๆ หรือกล่าวโดยสรุป กระบวนทัศน์ก็คือความเข้าใจที่มนุษย์มีต่อตนเองและสรรพสิ่งอันได้แก่สังคม และธรรมชาติ ซึ่งเป็นแบบแผนให้กับวิธีการคิด การรับรู้ ทฤษฎี หรือแบบจำลองต่างๆ ทั้งยังเป็นแบบของการให้คุณค่าตลอดจนเป็นกรอบให้กับวิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้นๆ อีกด้วย

ในขณะที่ไกรยุทธ ธีรยาศินันท์ ได้กล่าวไว้ใน *แก่นสารของเศรษฐศาสตร์* (2532) ว่า paradigm คือฐานสมมติ (premises) ชุดหนึ่ง ทัศนะหนึ่ง ความเชื่อแบบหนึ่ง กฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยวิถีคิดและวิถีวิเคราะห์บางอย่างที่ประกอบกันเข้าเป็นแบบแผนความคิดซึ่งตรงกับลักษณะของปัญหาหรือเรื่องที่มีศรัทธาใน paradigm ดังกล่าวจะให้ความสนใจหรือพยายามหาคำตอบ... paradigm เป็นแบบแผนการคิดหรือแนวคิดของนักวิชาการที่ได้รับอิทธิพลจาก paradigm นั้นๆ โดยทั่วไปภายในกรอบของ paradigm หนึ่งจะมีทฤษฎีหรือแบบจำลองมากมายซึ่งแตกต่างกันในเนื้อหาเพื่อใช้อธิบายปัญหาประเภทหนึ่ง แต่ได้รับอิทธิพลหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของ paradigm อันเดียวกัน...(นอกจากนั้น) paradigm ยังเป็นตัวเชื่อมทฤษฎีหรือแบบจำลองต่างๆ ที่อยู่ในกรอบแบบแผนการคิดอันเดียวกันให้มีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกัน (133-134)

จะอย่างไรก็ตาม ในหนังสือ *The Structure of Scientific Revolutions* ซึ่งเขียนโดย ทอมัส กูน นั้น ได้มีการนำเอาคำว่า paradigm มาใช้ในความหมายในทางที่เป็นทัศนะแม่บทหรือความคิดความเชื่อพื้นฐานของนักวิทยาศาสตร์แต่ละยุคสมัย ที่ใช้เป็นตัวแบบเพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ ทฤษฎี กฎเกณฑ์ต่างๆ ของวิทยาศาสตร์ในยุคหนึ่งๆ โดยคุณเล็งเห็นว่าความคลี่คลายของวิทยาศาสตร์เป็นผลเนื่องมาต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนะแม่บทหรือกระบวนทัศน์ (paradigm shift) (แม้ว่าในงานชิ้นดังกล่าว จะไม่ได้ให้คำนิยามที่ชัดเจนเอาไว้ก็ตาม) ซึ่งในเรื่องนี้ น.พ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ได้ให้คำอธิบายว่า “กระบวนทัศน์” ที่ผู้เขียนใช้นั้นมีความหมายต่างๆ กันมากกว่า 20 ความหมาย แต่เราอาจแบ่งคร่าว ๆ ได้เป็น 2 ลักษณะคือ

(1) กระบวนทัศน์เป็นทัศนะแม่บทที่มีอิทธิพลเหนือความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและการปฏิบัติของชุมชนนักวิทยาศาสตร์

(2) ผลงานการค้นคว้าหรือการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ชิ้นสำคัญ ที่ได้กลายเป็นแม่แบบของวิธีคิดและวิธีการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ในระยะต่อๆ มา ที่กลายเป็นต้นแบบที่นักวิทยาศาสตร์ใช้เป็นตัวอย่างในการแสวงหาคำตอบให้กับโจทย์ทางวิทยาศาสตร์อื่นๆ

ประเด็นสำคัญในความคิดของทอมัส กูน ดังกล่าวอยู่ตรงที่การยกระดับหน่วยของการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความคิดทางวิทยาศาสตร์ จากในอดีตที่เฝ้ามองและพยายามอธิบายความเปลี่ยนแปลงในระดับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ย่อยๆ ไปสู่การมองในระดับทัศนะแม่บทที่เป็นฐานรากของทฤษฎีต่างๆ อันช่วยให้เราเห็นว่าในประวัติศาสตร์นั้นวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีเพียงแบบเดียว และหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์หาที่เที่ยงแท้ถาวรอย่างที่มักจะเข้าใจกัน (ปารุกกาเสมพริ้งพวงแก้ว ครั้งที่ 7 พ.ศ.2544)

และในท้ายที่สุด ได้มีความพยายามของกลุ่มบุคคลเพื่อค้นหาทิศทางและนิยามความหมายของคำว่ากระบวนทัศน์ในสังคมไทย โดยวิธีการศึกษาจากเอกสาร การสอบถาม สัมภาษณ์ ตลอดจนร่วมเสวนาวิสาสะกับผู้รู้และนักคิดในวงการสาขาวิชาชีพต่างๆ อาจนำบางส่วนมาประมวลสรุปได้ดังต่อไปนี้

“(ทอมัส) กูนกล่าวไว้ว่า กระบวนทัศน์คือตัวยึดโยงทฤษฎีต่างๆ สมมุติฐานและความเชื่อ(ในเมื่อทุกสิ่งยังพิสูจน์ไม่ได้ทั้งหมด) เข้าไว้ด้วยกัน เป็นเหมือนกับทฤษฎีแม่บท ที่ทำให้ทฤษฎีย่อยๆ ทั้งหมดมีความหมาย แต่ต่อมาเมื่อมีหลักฐาน ที่แม่บทนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยสะสมมากขึ้นๆ ทุกที กระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถอธิบายได้กระจ่าง และอาจจะขัดแย้งกันด้วยซ้ำ กระบวนทัศน์ใหม่ก็จะก่อเกิด “กระบวนทัศน์ใหม่” ไม่ใช่อะไรที่มาล้มล้างกระบวนทัศน์เก่า แต่จะรวมเอาทฤษฎีและความรู้ความเข้าใจในกระบวนทัศน์เก่าเข้ามาไว้ โดยสามารถอธิบายเรื่องราวต่างๆ ในกระบวนทัศน์เก่าได้ด้วย และยังสามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ที่กระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถอธิบายได้อีกด้วย คือการรวมเข้ามาและข้ามพ้น แต่ไม่ใช่การขัดแย้งกัน ดังที่ความรู้ทางสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์สามารถอธิบายทฤษฎีของนิวตันได้ด้วย เป็นต้น”(วิศิษฐ์ วัจวิญญู: *สารานุกรมคำไขความแห่งกระบวนทัศน์ใหม่*, 2545)

“...ในปัจจุบันสิ่งที่ถือว่าเป็น “กระบวนทัศน์เก่า” คือยุคเหตุผลนิยม ซึ่งเริ่มถูกตั้งคำถามอย่างรุนแรงว่าแก้ปัญหาได้หรือไม่ โดยที่เหตุผลนิยมนั้นอยู่กับการแยกโลกเป็นส่วนๆ เป็นชุดทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นมาจากกรอบความเชื่อที่เชื่อว่าโลกแบ่งออกได้เป็น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ปัจจุบันเหตุผลนิยมชุดนี้กำลังถูกทำลายได้นำไปสู่ความพยายามที่จะสร้างกรอบวิธีคิดใหม่ซึ่งก้าวเกินกว่าเหตุผลนิยมชุดเดิม เป็นพัฒนาการที่น่าสนใจ มีการทำลายพรมแดนทางด้านความรู้เดิมที่มีอยู่ อาทิ การเชื่อมระหว่างวิทยาศาสตร์-สังคมศาสตร์ ความเชื่อมระหว่างปรัชญาตะวันตกกับปรัชญาตะวันออกอีกครึ่งหนึ่งของประวัติศาสตร์ นี่คือการเริ่มต้นกำเนิดขึ้นของสิ่งที่เรียกว่ากระบวนทัศน์ใหม่ เริ่มที่การกระแทกฐานคิดเดิมในเชิงปรัชญาและในเชิงการรับรู้ของเราต่อโลกที่เคลื่อนตัวมาถึงปัจจุบัน โลกปัจจุบันในภาวะไม่ใช่เรื่องของอัตวิสัยที่เคลื่อนตัวอยู่ แต่มีกาววิสัยในตัวเอง ซึ่งชุดความคิดเก่าเริ่มตอบไม่ได้ เพราะหากตอบได้ ก็ย่อมจะไม่เกิดสิ่งที่เรียกว่ากระบวนทัศน์ใหม่ ...เพราะว่าถึงจุดจุดตันจริงๆ เริ่มหาคำตอบไม่ได้ และต้องปรับตัวอย่างครั้งใหญ่ ถึงเวลาปรับกระบวนทัศน์ใหม่อีกครั้ง ...จุดเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดคำว่า turning point ได้ ซึ่ง turning point จะเกิดขึ้นได้เมื่อทุกอย่างถึงทางตันและก็เกิดการ swing กลับอย่างรุนแรงในการค้นหา ซึ่งอาจจะตรงกันข้ามกับระบบคิดในเชิงรากฐานทางปรัชญาของการรับรู้แบบเดิม...

“...ในท่ามกลางความปั่นป่วน สับสน และความวุ่นวายทั้งหลายที่เกิดขึ้น มีทฤษฎีที่อ้างว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ได้กำเนิดขึ้น

1. เป็นทฤษฎีฟิสิกส์ที่ชัดเจน คือทฤษฎี chaos เพื่อตอบคำถามโดยตรงว่าในภาวะซึ่งโลก-สังคม-ระบบธรรมชาติทั้งหมด มีลักษณะเป็น "กลียุค" หรือ chaos ...จะหาทางออกอย่างไรในการเผชิญภาวะการณั้ นั้น จึงได้เกิดฟิสิกส์ที่เรียกว่าทฤษฎี chaos ขึ้น ทฤษฎีนี้บอกว่าในสภาวะ chaos นั้นก็มีระบบระเบียบอยู่ในนั้น จำเป็นจะต้องหา order out of chaos ให้พบ หากหาไม่ได้ความปั่นป่วนวุ่นวายก็ยังคงดำเนินต่อไป ...

2. "กระบวนทัศน์ใหม่" ที่ฟริตจ็อบ คาปรา พยายามเสนอ เพื่อเชื่อมแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก โดยเอาวิทยาศาสตร์และฟิสิกส์สมัยใหม่มาเชื่อมกับแนวคิดตะวันออก แบบเต๋า แบบพุทธ พยายามให้คำตอบ โดยบอกว่านั้นอาจจะเป็นวิถีในการอธิบายโลกหรือการสร้างสิ่งที่เรียกว่า กระบวนทัศน์ใหม่

3. นิเวศแนวลึก ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการการเข้าใจโลกใหม่ โดยการตีความว่าทั้งหมดของโลกเป็นหน่วยที่มีชีวิต โดยใช้ทฤษฎี GAIA หมายความว่าทั้งหมดของโลกสังคมเป็นหน่วยที่มีชีวิตและประกอบเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวกัน..." (ดร. เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี, 1 มิ.ย.2545)

"...(กระบวนทัศน์)หมายถึง แบบแผนการคิดหรือทัศนคติพื้นฐานในการมองโลกและชีวิต ซึ่งมีเนื้อหาว่าด้วยความจริงหรือสาระตะของสรรพสิ่งและหรือความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งเป็นมิติด้านอภิปรัชญา รวมทั้งมิติทางด้านญาณวิทยาที่ว่าด้วยวิถีทางหรือวิธีการรู้ความจริงหรือสาระตะตลอดจนธรรมชาติหรือความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง โดยแบบแผนการคิดหรือทัศนคติพื้นฐานดังกล่าวเป็นตัวกำหนดระบบคุณค่า และแบบแผนของระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติของประชาคมหนึ่ง ในระยะเวลาหนึ่ง

"...ในช่วงวิกฤติ(crisis) ของกระบวนทัศน์ เป็นช่วงเวลาที่มนุษยชาติพยายามแสวงหากระบวนทัศน์ใหม่เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ และแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ดังเช่นปัญหาในปัจจุบันที่เกิดจากกระบวนทัศน์และผลจากกระบวนทัศน์เดิมที่มีอิทธิพลสืบเนื่องมานับแต่การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์เป็นต้นมา ปัจจุบันจึงเป็นช่วงเวลาของความสับสนและวิกฤติ อันจะนำไปสู่การปฏิวัติกระบวนทัศน์เดิมในที่สุด ดังจะเห็นได้จากขบวนการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อเสนอทางเลือกใหม่ออกจากกระบวนทัศน์เดิมที่กำลังเสื่อมอิทธิพล เช่น กลุ่มนิเวศวิทยาแนวลึก(Deep Ecology) กลุ่มนิเวศวิทยาการเมือง(Political Ecology) กลุ่มสตรีนิยม(Feminism) และกลุ่มนวยุค(New Age) (โกศล ช่อผกา, พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวลึก, 2542)

"...ในความเห็นของผม paradigm คือทัศนคติที่มนุษย์เรามีต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนั้น มีปัจจัยใหญ่ๆ อยู่ 3 ประการคือ

1. เรามีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างไร

2. เรามีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับว่า "How thing works" หรือสิ่งทั้งหลายในโลกทำงานอย่างไร ดังที่คาปราพูดว่า ทุกๆ อย่างมีแนวโน้มที่จะให้ความสัมพันธ์กันและกันมากกว่าเพียงการแยกส่วน ดังที่เตส์ทาสต์ เบคอน หรือนิวตัน เคยพูดมาก่อน นำไม่ได้ประกอบเพียงแต่ ไฮโดรเจน สองอะตอม ออกซิเจนหนึ่งอะตอม เช่นเดียวกับที่ครอบครัวไม่ได้เป็นเพียงพ่อ แม่ ลูก ซึ่งคาปราบอกว่าความเป็นครอบครัวคือ "ความสัมพันธ์" ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก มากกว่า นี่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ความหมายก็คือว่า How thing works

3. คือ How thing changed เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโลกได้อย่างไร ผมคิดว่าอันนี้แหละที่ทำให้ Paradigm ต่าง ๆ เคลื่อนย้ายไป (shift)...

"...สิ่งที่เรียกว่า Paradigm คำที่น่าจะใกล้เคียงที่สุดก็คือ "ทฤษฎี" ในทางพุทธศาสนา ถ้าเรามี Paradigm ที่ไม่ตรงกับความ เป็นจริงในธรรมชาติ มีกระบวนทัศน์ที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงทางธรรมชาติ เหมือนกับภาษาวัดเรียกว่ามีมิจฉาทิฎฐิ ทัศนคติที่เรามีต่อสิ่งทั้งหลายในโลก การที่เรามีสัมมาทัศนคติที่เรียกว่าสัมมาทิฎฐิ ก็แปลว่าเรามี Paradigm หรือมีระบบคิด ระบบการมองสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ไม่ว่าจะเรื่องธรรมชาติกิติ ของมนุษย์กิติ การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งทำงานตามระบบ

ของตัวเองอย่างถูกต้อง...” (ดร.อุทัย ดุลเกษม, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคมในรอบ 36 ปี, 1 มิ.ย.45)

“...คำว่า “กระบวนทัศน์” หากพูดง่าย ๆ ในความเห็นส่วนตัวอาจหมายความว่า “ระบบคิด” หลักๆ นั้นเอง แต่ดั้งเดิมความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังมีข้อจำกัด แต่ก็เติบโตมาเป็นระยะๆ เมื่อมาถึงจุดที่มีการค้นพบทฤษฎีฟิสิกส์ใหม่ที่บอกว่าท้ายที่สุดเมื่อเราผ่าตัดองค์ประกอบของสรรพสิ่งลงไปจนกระทั่งถึงจุดที่เล็กที่สุด เป็นอนุภาคที่เล็กกว่าอนุภาคที่เราเคยเข้าใจ การดำรงอยู่ของสิ่งนั้นๆ พบว่ากลับกลายเป็นเรื่องของความสัมพันธ์มากกว่าเป็นเรื่องของวัตถุสิ่งของ รวมทั้งสิ่งนั้นมีความสัมพันธ์กับผู้ที่สังเกตการณ์มาด้วย เราไม่อาจวัดขนาดหรือชั่งน้ำหนักได้ในเวลาเดียวกัน ทั้งหมดขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้ไปสังเกต ซึ่งเมื่อตีความออกมาในเชิงสังคมศาสตร์ สิ่งนี้อาจจะหมายความว่าโลกทางด้านอัตวิสัยมีความสำคัญในฐานะที่เป็นชาวตะวันออก การสัมผัสโลกด้วยความรู้สึกนึกคิดทางด้านอัตวิสัย เป็นสิ่งที่เราถูกอบรมบ่มเพาะมาโดยตลอด รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโลกภายในของเราด้วย

“...เวลาพูดถึง “กระบวนทัศน์ใหม่” เราเองก็ต้องใช้อัตวิสัยของตัวเองไปนิยามด้วยส่วนหนึ่ง เหมือนกับว่ากระบวนทัศน์ใหม่นั้นแผ่เร้นไปด้วยวัตถุประสงคที่อยากจะทำให้โลกดีขึ้นหรือไม่ หรือว่าเป็นเพียงแค่การเปลี่ยนวิถีเปลี่ยนมุมมอง คือเป็นแค่การทำแบบฝึกหัดทางปัญญา หรือว่าเราจะไปแก้ไขสรรพสิ่งที่ก่อความทุกข์ร้อน ผมยังเห็นว่าบางเรื่องกระทำลงไปแล้วก่อความทุกข์ร้อน บางเรื่องก่อความร่วมเย็น เราคงไม่ได้พูดกันเกินเลยไปนักว่าลึกๆ ที่สุดแล้วมนุษย์ก็ปรารถนาชีวิตที่มันสงบ สันติและก็มีความสุขในการอยู่ร่วมกัน ถ้าเราถือว่าตรงนั้นเป็นจุดหมายดาวของคนในการอยู่ร่วมกันทางสังคม กระบวนทัศน์ก็แน่นอนจะมีนัยะในเรื่องของการทำ ‘ความเข้าใจ’ โลก และนำไปสู่การ ‘ปรับปรุง’ โลกด้วย...”(ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเมือง, 27 มิ.ย.2545)

อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า จนกระทั่งปัจจุบัน ในการให้คำนิยามและอธิบาย “กระบวนทัศน์” ภายใต้ความคิดระดับสากลและในระดับของสังคมไทย มีแนวโน้มไปในทิศทางใหญ่ๆ เดียวกัน คือการมองเห็น รับรู้ เข้าใจ กระทั่ง“ค้นพบ” ซึ่งความเป็นจริง ด้วยสายตาหรือทัศนะใหม่ และความเปลี่ยนแปลงในวิถีปฏิบัติของประชาชนหนึ่งใด อันเนื่องมาแต่การมองเห็น ฯลฯ หรือการค้นพบดังได้กล่าว อันหมายถึงการดำเนินการในทางวิถีปฏิบัติอย่างสอดคล้องไปกับความเป็นจริงอันใหม่ที่รับรู้ (แม้ว่าโดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตามที) ไม่ว่าจะโดยการซึมซับเข้ามาในทางความคิด คุณค่า คำนิยม ความเชื่อ และแบบแผนพฤติกรรมที่รองรับ

การปรับเปลี่ยนในทางกระบวนทัศน์จากแบบเดิมซึ่งมีวิทยาศาสตร์แบบกลไกที่เพ่งความสำคัญไปยังตัววัตถุธรรมแต่อย่างเดียว ซึ่งเป็นภววิสัยเป็นต้นแบบ นั้น กำลังก้าวข้ามพรมแดนดังกล่าวไปสู่การยอมรับความสำคัญ(หรือการดำรงอยู่) ของจิตใจ หรือด้านนามธรรมที่เป็นอัตวิสัยอย่างที่กำลังดำเนินอยู่ ในยุคปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนในทางกระบวนทัศน์มีปัญญาลักษณะนี้ ส.ศิวัรักษ์ ได้นำเอามาประมวลเอาไว้ว่า

“บทสรุปที่ได้จากนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ก็คือ จำต้องหาข้อแตกต่างขั้นพื้นฐานระหว่างความรู้ที่รับรู้ได้โดยตรง กับที่รับรู้ได้โดยอ้อม ความรู้อย่างแรกอาจใช้วิธีปรนัย โดยที่ความรู้อย่างหลังไม่จำเป็นต้องถูกจำกัดโดยวิธีดังกล่าว ครั้นจะใช้วิธีอัตนัยหรืออัตวิสัย(subjective) ก็ถือกันว่าไม่ถูกต้องตามกระบวนทางวิทยาศาสตร์ บัดนี้จึงมีการใช้ถ้อยคำอย่างใหม่ ให้นำมาใช้หลักการหาเหตุผลให้เหมาะกับแต่ละเรื่อง แต่ละโครงการ (projective) คำๆ นี้บ่งว่าความรู้ที่ได้ ไม่ใช่ได้มาโดยการรับรู้โดยตรง แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะได้มาด้วยการคิดคะเนเอาเป็นการส่วนตัว หากเกิดจากการคิดค้น ตั้งเป็นโครงการเอาไว้ในความคิดแล้วสรุปออกมา โดยหาเหตุผลสนับสนุนเท่าที่จะทำได้ แทนการรับรู้ได้โดยตรง

“สำหรับนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่ ได้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างใหม่ตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ คือ

1) ใช้หลักปรนัย ในแวดวงที่อาจรับรู้ได้โดยตรง เพราะมนุษย์ส่วนมากมีอายตนะที่จะรับรู้สภาวะสัจยอย่างหยาบได้โดยตรง แต่แวดวงดังกล่าวเป็นเพียงส่วนย่อยอันเล็กน้อยมาก จากส่วนทั้งหมดของธรรมชาติ

2) ใช้หลักการใช้เหตุผลในแวดวงที่ไม่อาจรับรู้ได้โดยตรง คือจำเป็นต้องตั้งเป็นโครงการด้านความรู้ขึ้น (projective knowledge) แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับธรรมชาติที่ลึกซึ่งละเอียดอ่อน แต่ธรรมชาติยิ่งลึกซึ่งละเอียดอ่อนเท่าไร หลักแห่งเหตุผลก็ใช้ได้ยากเท่านั้น โดยเฉพาะในเรื่องกาลและอวกาศ(space-time) และปรากฏการณ์ที่ย่อยลงไปจากปรมาณู (sub-atomic phenomena) เลยจำเป็นต้องละหลักเหตุผลไปใช้สิ่งซึ่งอยู่นเหนือเหตุผล (supra-rationality)

ในวงการวิทยาศาสตร์อย่างใหม่ มักเน้นไปที่พัฒนาการด้านเพิ่มพูนความชำนาญเพื่อการวิเคราะห์(development of analytical skills) เพื่อขยายแวดวงแห่งการรับรู้ทางอ้อม เพราะการรับรู้โดยตรงนั้นจำกัดตายตัวเสียแล้ว และเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักวิทยาศาสตร์ฝรั่งรุ่นใหม่ที่มีหัวก้าวหน้าด้วยว่า ความรู้ที่รับรู้ได้โดยทางอ้อม จากวิธีที่เหนือเหตุผลนั้น ไม่จำกัดอยู่แต่ทางตะวันตก ได้มีการรับรู้มาแล้วแต่อดีตสมัย ในหลายๆ ดินแดน โดยศาสดา ครู อาจารย์ ฤาษี นักบุญ(saints) หรือนักภวานาที่เข้าถึงธรรมชาติโดยรหัสยานัย(mystics) (ส.ศิวรักษ์, *โลกคราบวัฒนธรรมฝรั่ง*, 2530)

พร้อมๆ กับที่พรหมแดนความรู้ทางอ้อมดังกล่าวจะขยายตัวเปิดเป็นพื้นที่ของการสร้างองค์ความรู้อย่างใหม่ จึงได้กลายเป็นเหตุผลความจำเป็นของการที่จะต้องมีการสร้างสรรค์นวัตกรรมในทางภาษาใหม่ๆ ขึ้นมาอธิบายหรือใช้เป็นตัวแทนสาระความจริงอย่างใหม่ที่ถูกค้นพบและสื่อสารออกมา ซึ่งเป็นสิ่งยากลำบากที่จะทำความเข้าใจกันด้วยภาษาภายใต้กระบวนทัศน์แบบเดิม เนื่องจากกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ ได้นำพาเราออกมาอย่างไกลห่างจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์แบบเดิมของกระบวนทัศน์เก่า ตลอดจนทำที่ต่อความรู้และการหาความรู้อย่างสิ้นเชิง โลกภาวิสัย (objective world) นั้นไม่มีอยู่อีกต่อไป ด้วยการสังเกตนั้น ผู้สังเกตและปรากฏการณ์ที่ถูกสังเกตได้กลายเป็นหนึ่ง มิได้แยกเป็นสอง เครื่องมือทั้งหมดที่มนุษย์ใช้ในการสังเกตอันได้แก่อายตนะ (ประสาทสัมผัสรับรู้) ตลอดจนสมมติฐานและวิธีคิด ที่กล่าวโดยรวมก็คือ "จิต" ผู้สังเกตนั้นได้เข้าไปหลอมรวมกับเรื่องราวที่ค้นพบจากการสังเกตอย่างแยกไม่ออก ความจริงอันปรากฏขึ้นเช่นนี้จึงกลายเป็นแรงกระตุ้นให้มีการตื่นรนชวนช่วยในทางถ้อยคำภาษา กระทั่งอาจเป็นความเรียกร้องต้องการ "การปฏิวัติ" ในทางนิรุกติศาสตร์เอาเลย

รูปการณ์ที่านองนี้ก็คล้ายกับที่เมื่อครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้ความหมายในทางอริยวินัย ในการสร้างความรู้ขึ้นใหม่ขึ้นในหมู่ชนจำนวนมากแต่ครั้งกระโน้น (วิระ สมบูรณ์, *อริยวินัยสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ 21*, ปาฐกถา เสริมพริ้งพวงแก้ว ครั้งที่ 6, 2543)

กระบวนทัศน์ใหม่ทางการเคลื่อนไหวด้านสังคม ในรอบ 36 ปี

วันเสาร์ที่ 1 มิถุนายน 2545 เวลา 15.00 – 18.00 น ณ ป้ายเสวนาอาคาร

จัดโดย โครงการบูรณมิติกระบวนทัศน์ใหม่(Critical Mass for New Paradigm)

ผู้นำการเสวนา: ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ

นพ.วิชัย โชควิวัฒน์

ดร.อุทัย ดุลยเกษม

อ.จรัล ดิษฐาอภิชัย

อ.เทพศิริ สุขโสภา

โครงการวิถีทรรศน์

คณะกรรมการอาหารและยา(อย.)

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ศิลปิน

ดำเนินรายการ: วิศิษฐ์ วังวิญญู

สถาบันขวัญเมือง

อนุสนธิจากการจัดประชุมสัมมนาเรื่อง “ความรับผิดชอบทางจริยธรรม เป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ” ณ สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน สะพานหัวช้าง เมื่อปี พ.ศ.2509 อันได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนผ่านของขบวนการเคลื่อนไหวทางด้านสังคมโดยคนหนุ่มคนสาวในประเทศไทย ก่อนหน้านั้นออกไป ขบวนการเคลื่อนไหวมีลักษณะเป็นกลุ่มอิสระหรือตัวบุคคลที่มีความตื่นตัวและเรียกร้องต้องการการแก้ไขปัญหาของสังคมร่วมสมัย ไปตามทิศทางต่างๆ ตามที่ถนัดและความสนใจในเวลานั้น การที่ได้มีโอกาสมาร่วมประชุมสัมมนากันระยะหนึ่ง โดยมีประเด็นเรื่อง ศาสนธรรมกับการพัฒนาประเทศเป็นจุดร่วม ได้ทำให้แต่ละบุคคล/กลุ่มอิสระได้แลกเปลี่ยนและขยายความรับรู้ของแต่ละคนหรือกลุ่มให้กว้างขวางขึ้น และพัฒนามาเป็นการรวมตัว หรือประสานร่วมมือกันทำกิจกรรมที่มีความสนใจไปในทิศทางเดียวกัน อย่างน้อยการถือกำเนิดขึ้นของ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา* ตลอดจน *ปริทัศน์เสวนา* ก็นับได้ว่ามีเหตุปัจจัยอันเนื่องมาแต่การประชุมสัมมนาดังกล่าว ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องเอ่ยถึงการก่อรูปขึ้นมาบางส่วนของขบวนการนิสิตนักศึกษาที่นำไปสู่การเรียกร้องรัฐธรรมนูญในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในที่สุด

มาบัดนี้การจัดประชุมสัมมนาดังกล่าวได้ล่วงเลยมาแล้วเป็นเวลา 36 ปี บรรดาบุคคลและกลุ่มอิสระซึ่งเคยได้เข้าร่วมกิจกรรมครั้งนั้น แม้จะแยกย้ายกันไปตามฐานะและหน้าที่รับผิดชอบที่มี แต่ส่วนใหญ่ยังคงติดตามเฝ้าดูหรือมีประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งในปัจจุบันนี้ จึงน่าจะถือได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลอันมีค่า โดยหากท่านเหล่านั้นจะได้ถ่ายทอดบอกเล่า กระทั่งให้ข้อสังเกตเชิงเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสังคมในอดีตกับปัจจุบันในรูปแบบของการเสวนาวิสาสะ ก็จะเป็นประโยชน์ในฐานะบทเรียนสำหรับผู้สนใจในเรื่องราวดังกล่าว โดยเฉพาะเพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ภายในสังคมไทยต่อไป

วิศิษฐ์: ในเรื่องของ “กระบวนทัศน์ใหม่” นี้ เท่าที่ผ่านมามีบทบรรยาย ตลอดจนผลการศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวม ภาพกระบวนทัศน์ออกมามากันค่อนข้างมาก ปัจจุบันนี้ในโลกมีหนังสือตำราว่าด้วยเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ อาจจะมีเป็นหลัก 1,000 เล่มแล้ว ไม่ใช่แค่จำนวน 10 หรือจำนวน 100 เท่านั้น โดยเมื่อก้าวลงไปสู่รายละเอียดของสาขาวิชาต่างๆ เราก็จะพบว่า เรื่องของกระบวนทัศน์ใหม่ได้กลายมาเป็นองค์ความรู้สำคัญ ที่มนุษย์นำมาคิดค้นพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่มากมาย โดยเบื้องต้นที่สุด ผู้ที่พูดเรื่องนี้อย่างเด่นชัดและรวบรวมเป็นเรื่องราวย่อมน่าจะได้แก่ ฟริตจ็อฟ คาปรั (Fritjof Capra) หนังสือเล่มแรกที่คนรู้จักก็คือ *เต๋าแห่งฟิสิกส์* (The Tao of Physics) และอีกเล่มหนึ่งคือเรื่อง *จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ* (The Turning Point) ทั้งสองเล่มนี้ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว

คาปรัากล่าวว่า กระบวนทัศน์ของฟิสิกส์เดิมมีสมมติฐานหลักในทางปรัชญามาจากความคิดของ เรเน เดส์คาร์ทส์ (Descartes, Rene) โดยมีอิทธิพลต่อเนื่องมาถึงนักวิทยาศาสตร์คือไอแซค นิวตัน ทั้งปวงนี้ก่อเกิดเป็นกระบวนทัศน์ของโลกแบบกลไก ทำให้มนุษย์เราคิดเห็นว่าเป็นสิ่งต่างๆ ต่างคงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ ความรู้ต่างๆ ที่คิดค้นกันต่อๆ มา ล้วนแล้วแต่สถาปนาขึ้นมาบนฐานความรู้ทางฟิสิกส์ทั้งสิ้น ฟิสิกส์จึงนับว่าเป็นความรู้ชั้นรากฐานที่สุด จากฟิสิกส์ขึ้นมาสู่เคมี เคมีมาสู่ชีววิทยา ประมวลขึ้นเป็นแบบแผนโลกทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ สำหรับผู้ที่ได้อ่านหนังสือเรื่อง *แผนที่คนทุกข์* ย่อมจะทราบว่าผู้เขียนคือ ชูมาร์กเกอร์ ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “สังคมศาสตร์พยายามจะเป็นวิทยาศาสตร์ตามกระบวนการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์ให้มากที่สุด” ด้วยเหตุผลที่ต้องการความเป็นวิทยาศาสตร์ให้มากที่สุด เศรษฐศาสตร์จึงกลายเป็นวิชาที่อ้างตนว่าเป็นวิทยาศาสตร์โดยอาศัยคณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือ และใช้การเรียนรู้เชิงประจักษ์ แต่ต่อมากายหลังจากที่ได้ศึกษาเชิงฟิสิกส์ลึกลงไป เราก็ค้นพบความจริงว่าอนุภาคที่เล็กที่สุดนั้น เมื่อผ่าลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเล็กของเล็กที่สุดนั้น สสารมิได้มีสภาพเป็น “ก้อน” อีกต่อไป หากเป็นสภาวะแห่งความสัมพันธ์โยงโย กล่าวคือตัวตนพื้นฐานของวัตถุไม่ใช่ก้อนแข็ง แต่เป็นสนามที่โยงโยสัมพันธ์ อันถือเป็นจุดเริ่มกำเนิดของฟิสิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ วิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ จึงได้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ซึ่งรวมไปถึงความรู้ที่เกิดแต่การประยุกต์แบบแผนเชิงวิทยาศาสตร์มาใช้ด้วย ในปัจจุบันสังคมศาสตร์ก็เริ่มมีการพูดถึงกระบวนทัศน์ใหม่กันมากขึ้น แม้ว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจะเริ่มปรากฏมาก่อนคาปรัพูดเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ในทางฟิสิกส์แล้วก็ตาม ดังที่ในลำดับต่อจากเวทีย่อยคราวนี้ โครงการบูรณมิตกระบวนทัศน์ใหม่จึงได้จัดให้มีการเสวนาในหัวข้อ “กระบวนทัศน์ใหม่ทางเศรษฐศาสตร์” เพราะเหตุว่ากระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วภายในองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ โดยได้ส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้กล่าวแล้วว่าเดิมพยายามจะเป็นวิทยาศาสตร์ ครั้นเมื่อเกิดกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์จึงจำต้องค้นหากระบวนทัศน์ใหม่ของตนด้วยเหมือนกัน

หากจะพูดถึงกระบวนทัศน์เก่าอีกแห่งหนึ่ง ในการศึกษาสังคมศาสตร์กระแสหนึ่งซึ่งไม่ได้เอาวิทยาศาสตร์เป็นฐาน แต่เอาวิธีการค้นคว้าความรู้เป็นฐาน เราก็จะพบว่าได้มีการเคลื่อนจากสิ่งที่เรียกว่า Modern ไปสู่ Post Modern และขณะนี้ก็มี Post Post Modern ขึ้นมาอีก ในตัว Post Modern ได้มาตั้งคำถาม 3 อย่างกับความรูกระแสนี้เดิมที่มีโครงสร้างภาษาความรู้แบบตายตัวและเป็นกลไกในแง่ของความรู้ สังจะ และอำนาจ คือการตั้งคำถามว่า สิ่งนั้นเป็นสังจะอย่างเดียวหรือที่ผู้เชี่ยวชาญต่างๆ บอกไว้ว่า การพัฒนาเป็นอย่างไร เศรษฐกิจที่ดีต้องเป็นอย่างไร สุขภาพที่ดีต้องเป็นอย่างไร ทั้งหมดต้องดำเนินไปในแบบเดียวกัน หมายความว่าอำนาจทั้งหมดตกอยู่ในมือของผู้เชี่ยวชาญ แล้วประชาชนคนสามัญ จะทำอะไรจึงจะดี ความ หรือในภาษา Post Modern ใช้คำว่า “ช่วงชิงวาทกรรม” ให้ความรู้เหล่านั้นเป็นความรู้ของเขา มีการปะทะสังสรรค์กันกับนักวิชาการอย่างเท่าเทียม ไม่ให้ความรู้และอำนาจนั้นตกอยู่แต่ในมือของนักวิชาการ รัฐบาล หรือตกอยู่ที่กลุ่มผลประโยชน์กลุ่มเล็ก ๆ ที่มีอำนาจไปทั่วโลกอีกต่อไป นี่นับเป็นข้อปลีกย่อยอีกอันหนึ่ง

ในขณะที่สิ่งที่ได้กล่าวถึงมาทั้งหมด เคลื่อนไหวไปในขบวนการของความรู้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผมมองเห็นจากข้อจำกัดของตัวเองซึ่งอาจจะมากกว่านี้ก็ได้ การเปลี่ยนแปลงโยกย้ายทางความรู้จะมามีผลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม

อย่างไร วิทยาการที่นิ่งอยู่นี้มีความเกี่ยวพันกับการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบของแต่ละท่านมากหรือน้อย และลึกซึ้งอย่างไรก็อยู่ที่แต่ละท่าน ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (ยุค ศรีอาริยะ) ก็เป็นนักคิดท่านหนึ่งที่คิดค้นคว้ามมาโดยตลอด ตั้งแต่ยุคการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม กระบวนการประชาธิปไตย จนมาถึงปัจจุบัน ท่านมีความมั่นคงสม่ำเสมอทำงานทางความคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีวิถีทรรศน์ ที่เป็นหน่วยงานที่ทำงานตีพิมพ์หนังสือแนวคิดใหม่ๆ พรหมแดนความรู้ใหม่ๆ และก็มีแนวโน้มการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ชัดเจน คุณหมอมวิชัย โชควิวัฒน์ และ ดร.อุทัย ตุลยเกษม คุณเทพศิริ สุขโสภา ก็อยู่ในกลุ่ม "ปรีทศน์ เสวนา" ที่ถกเถียงหาความรู้กันมาเมื่อกว่า 30 ปีก่อน ทุกวันนี้ก็อาจจะยังถกเถียงกันอยู่ คุณหมอมวิชัยตอนนี้ทำงานอยู่ที่สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา อ.อุทัยเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ คุณเทพศิริมีบ้านเป็นวัดอยู่ที่หน้าวัดอุโมงค์ใครไปเชียงใหม่ไม่เคยไปพักบ้านคุณเทพศิริถือว่าไม่ใช่คนในวงการ ซึ่งคุณเทพศิริอยู่นอกระบบโรงเรียนมานานและคลุกคลีอยู่กับคนรุ่นใหม่มาโดยตลอด ต่อจากนี้ไปขอเชิญ ดร.เทียนชัย เปิดประเด็นก่อนเป็นท่านแรก

ดร.เทียนชัย: ผมไม่ค่อยแน่ใจนักว่าเหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ.2509 นั้น จะเกี่ยวกับ "กระบวนการทัศน์ใหม่" อย่างไร หรือไม่ อันที่จริงน่าจะเป็น "กระบวนการทัศน์ของคนรุ่นนั้น" มากกว่า ผมคิดว่ากระแสหลักของคนหนุ่มสาวรุ่น 14 ตุลา 2519 เป็นไปในแบบสังคมนิยม ไม่รู้ว่าผมเข้าใจถูกหรือผิด โดยจับจากกระแสหลักหากเราพิจารณาจากจำนวนนักเคลื่อนไหวในช่วงนั้น อิทธิพลความคิดหลักคือกระแสสังคมนิยมที่ค่อนข้างซ้าย ถ้ามีคำว่า "ปฏิวัติ" ก็จะเพิ่มสีสันขึ้นอีก เพราะยุคนั้นไม่ค่อยมีใครชอบ "ปฏิรูป" เท่าไร จะมีกลุ่มผู้ปฏิรูปอยู่บ้าง เช่น ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ นั้นท่านเป็นคนรุ่นนั้น

หากจะต้องให้คำจำกัดความของ "กระบวนการทัศน์ใหม่" ผมมีความเห็นว่าน่าจะเกิดอยู่ในรุ่นนี้ โดยความรู้สึกรู้สึกของผม กระบวนการทัศน์ใหม่น่าจะเป็นสมัยนี้ เป็นรุ่นนี้ เป็นประวัติศาสตร์ช่วงนี้ หลังจากยุคทุนนิยม ยุคสังคมนิยมไร้คำตอบ ไม่มีคำตอบจากทั้งสองฝ่าย ทั้งสายทุนนิยมที่มีพัฒนาการสืบทอดมาเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงสังคมนิยม ซึ่งก็ไม่สามารถให้คำตอบได้ชัดเจนได้ เมื่อทั้ง 2 สายให้คำตอบได้ไม่ชัดเจน จึงได้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งกระบวนการทัศน์ใหม่นี้มีพัฒนาการมาจากคำว่า "Post" ทั้งหลาย ผมไม่รู้ว่ามี Post อะไรบ้างแล้ว อาจจะเริ่มต้นจากคำว่า late เพราะ capitalism มันเป็นช่วงปลายชีวิตของระบบทุนนิยม และมีคำซึ่งอธิบายปลายชีวิตของระบบทุนนิยมด้วยทฤษฎีจำนวนหนึ่ง อย่างเช่นคำว่า De-industrialization "การหดตัวของยุคอุตสาหกรรมที่เคยรุ่งเรือง" แล้วก็มาตามด้วยคำว่า Post จำนวนมาก ไม่ทราบว่ามี Post อะไรบ้าง Post science, Post modern และในบรรดา Post ทั้งหลายที่แพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน

หากจะตั้งคำถามกับผมเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ เนื่องจากผมมาจากสายคิดซึ่งเป็นพวก late capitalism คือทุนนิยมช่วงล่าสุด ซึ่งคำตอบไม่ใช่ socialism อีกต่อไป แต่คำตอบคือ chaos หมายความว่าในยุคซึ่งทุนนิยมก้าวเข้าสู่ยุคแก่และความตาย ย่อมเกิดปรากฏการณ์อันหนึ่งคือทั้งโครงสร้างของระบบตั้งแต่ยอดจนถึงรากเหง้า ตั้งแต่ระบบครอบครัว (family system) เรื่อยไปจนถึงระบบโลก ตกอยู่ในภาวะ chaos ในทุกระดับด้วยกัน ภาวะนี้เป็นพื้นฐานของความยุ่งยากอย่างมหาศาล เพราะเป็นระบบใหญ่ที่ซับซ้อน เมื่อยิ่งซับซ้อนก็ยิ่ง chaos มากขึ้น โดยคำว่า chaos นี้ผมใช้คำว่า "กลียุค" ในสังคมไทย เพราะว่าคำสองคำนี้ใกล้เคียงกันมาก สองคำนี้เป็นคำๆ เดียวกัน จาก chaos แล้วก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า uncertainties ความไม่แน่นอน ไม่รู้ว่าอะไรคือคำตอบของปรากฏการณ์นี้ และปรากฏการณ์นี้จะนำไปสู่อะไรในอนาคตข้างหน้า ทำให้คำตอบที่เคยถูกใช้อยู่ ซึ่งก็คือวิทยาศาสตร์ ซึ่งเคยถูกตีความ สามารถให้คำตอบต่อประวัติศาสตร์ในช่วงที่ผ่านมาค่อนข้างชัดเจน หรือแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ที่ผ่านมาได้ ที่เราเรียกว่าวิทยาศาสตร์แบบแยกส่วน เริ่มถึงจุดจุดตัน และให้คำตอบไม่ได้อีกต่อไป เนื่องจากระบบทั้งทั้งระบบ เป็นเรื่องซับซ้อนกว่ากระบวนการแก้ที่เน้นการแก้ที่จุดใดจุดหนึ่ง และก็ไม่รู้แม้กระทั่งว่าจะแก้อย่างไร จนกระทั่งเกิดคำถามขึ้นมาว่า จริงๆ แล้วมนุษย์สามารถ หรือว่าไม่สามารถเข้าไป "จัดการ" ระบบซึ่งกำลังจะพังให้ฟื้นขึ้นได้ ความสามารถอันนี้กลายเป็นสิ่งที่ท้าทายความเข้าใจนี้ ยิ่งเราพยายามมากเท่าไรที่จะไป "จัดการ" หรือเข้าไป "ควบคุม" สิ่งต่างๆ ก็อาจจะทำให้เกิดภาวะ chaos ที่รุนแรงมากขึ้นก็เป็นได้ ตัวอย่างง่ายๆ

เปรียบเหมือนกับระยะที่คนป่วยแล้วกำลังจะตาย หากไปยึดชีวิตของคนที่กำลังจะตาย เขาคนนั้นก็ตายอย่างทุกข์ทรมานมากขึ้น นี่ก็คือสภาวะหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในสังคม เป็นวิกฤตการณ์ของระบบ วิกฤตการณ์ของความไม่สามารถที่จะหาคำตอบได้

ในท่ามกลางความปั่นป่วน สับสน และความวุ่นวายทั้งหลายที่เกิดขึ้น มีทฤษฎีที่อ้างว่าเป็น กระบวนทัศน์ใหม่ได้กำเนิดขึ้น

อันที่ 1. เป็นทฤษฎีฟิสิกส์ที่ชัดเจน คือทฤษฎี chaos เพื่อตอบคำถามโดยตรงว่าในภาวะซึ่งโลก-สังคม-ระบบธรรมชาติ ทั้งหมด มีลักษณะเป็น “กลียุค” หรือ chaos คุณจะหาทางออกอย่างไรในการเผชิญภาวะการณ่นั้น จึงได้เกิดฟิสิกส์ที่เรียกว่าทฤษฎี chaos ขึ้น และทฤษฎีอันนี้ก็บอกว่าในสภาวะ chaos นั้นมี order อยู่อันหนึ่ง จะต้องหา order out of chaos ให้ได้ หากหาไม่ได้เราก็จะวุ่นวายอยู่ นี่ก็คือฟิสิกส์ซึ่งถูกสถาปนาขึ้น เป็นความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ที่พยายามจะอธิบายปรากฏการณ์ chaos

อันที่ 2 คือ ฟริตซ์ ออป คาปรัว ที่พยายามเสนอ “กระบวนทัศน์ใหม่” พยายามที่จะเชื่อมแนวคิดตะวันออก-ตะวันตก โดยเอาวิทยาศาสตร์และฟิสิกส์สมัยใหม่มาเชื่อมกับแนวคิดตะวันออก แบบเต๋า แบบพุทธ พยายามให้คำตอบ โดยบอกว่านั้นอาจจะเป็นวิถีในการอธิบายโลกหรือการสร้างสิ่งที่เรียกว่า กระบวนทัศน์ใหม่

และ อันที่ 3. มีพัฒนาการมาจากสายนิเวศ ส่วนที่อ้างว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ค่อนข้างชัดเจนคือสายนิเวศแนวลึก ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการการเข้าใจโลกใหม่ โดยการตีความว่าทั้งหมดของโลกเป็นหน่วยที่มีชีวิต โดยใช้ทฤษฎี GAIA หมายความว่าทั้งหมดของโลกสังคมเป็นหน่วยที่มีชีวิตและประกอบเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวกัน นี่ก็เป็นฐานความเชื่ออันหนึ่ง แนวคิดนี้มีความเชื่อมโยงกันไปถึงนิเวศสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงไปถึงกลุ่มสังคมนิยมเก่าบางส่วนด้วย ที่เรียกว่า Eco-Socialism ซึ่งเป็นการผสมระหว่างแนวคิดในเชิงสังคมนิยม แนวคิดในเชิงนิเวศ ประกอบกันขึ้นมา

ผมก็ยังไม่แน่ใจว่าผมจะให้คำจำกัดความในเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่นี้อย่างไร แต่คิดว่าเรื่องนี้เป็นปรากฏการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน คำตอบคงต้องทิ้งไว้กับอนาคต เพื่อชี้ว่าอะไรและเป็นอย่างไร เพราะในภาวะ chaos นี่เป็นการเปิดเงื่อนไขของการ “เกิดใหม่” ในแง่ ความคิด แนวทาง ยุทธศาสตร์อยู่ ภาวะนี้ก็จะไปกระตุ้นให้ผู้คนค้นคิดหาทางออกให้กับประเทศ ให้กับสังคม หาทางออกในทางกระบวนกร โดยส่วนหนึ่งคงจะต้องทิ้งไว้สำหรับอนาคต ว่าคำตอบเหล่านี้จะลงตัวมากน้อยแค่ไหน ในแง่ความเป็นจริง ในแง่ของการเคลื่อนไหว

น.พ.วิชัย: ที่ผมต้องพูดต่อตรงนี้ก็เพราะเห็นว่าจำเป็นที่เราจะต้องโยนไปถึงการประชุมสัมมนาเมื่อปี พ.ศ.2509 เพราะเมื่อเหลียวดูแล้วก็พบว่าน่าจะเป็นผมกับจรัส (ดิษฐาอภิชัย) เท่านั้นที่อยู่ยุคนั้น และคนที่สำคัญที่สุดก็เป็น อ.สุลักษณ์ ศิวรักษ์ อ.โกศล ศรีสังข์ ซึ่งท่านไม่ได้มานั่งอยู่ในที่นี้ เพราะฉะนั้นก็เป็นรุ่นถัดมาก็คือรุ่นผม รุ่นจรัส ก็คงจะมาพูดตรงนี้

ก่อนอื่นคงจะขอตอบคำถามเมื่อสักครู่นี้มีผู้ถามขึ้นมาเสียก่อนว่า “กระบวนทัศน์ใหม่” (Paradigm) คืออะไร ผมเองก็ไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ เข้าใจง่าย ๆ ว่าหมายถึงระบบคิด กรอบแนวคิด หรือแนวคิดหลัก ๆ นั่นก็คือ “กระบวนทัศน์” ส่วน “บุพนิมิต” ถ้าจะดูจากเขาแปล มาจากคำว่า critical mass ผมเข้าใจว่าหมายถึง กลุ่มคนที่มีแนวคิดในการที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนมากพอ จนกระทั่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เหมือนกับที่เราเคยเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กับการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เช่น น้ำแข็งหากจะหลอมตัวจะต้องได้รับความร้อนเข้าไปถึงขีดหนึ่ง ซึ่งเป็นการสะสมเชิงปริมาณ แต่พอถึงจุด critical point น้ำก็จะเปลี่ยนจากน้ำแข็งกลายเป็นน้ำเหลว ความหมายของ critical ก็คืออันนี้ critical mass คือการที่มีคนร่วมขบวนการต่าง ๆ จำนวนมากพอจนกระทั่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาได้ นี่ก็คือความหมายที่เข้าใจ

เหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ.2509 นั้นน่าจะเล่าย้อนไปนิดหนึ่ง ในความเห็นของผมนั้นผมถือว่าเป็นจุดหักเห เป็นเหตุการณ์ที่ในทางภาษากการแพทย์เรียกว่าเป็น land mark เป็นจุดเปลี่ยน หรือเป็น critical event เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำ

ให้เกิดเรื่องราวต่างๆ ติดตามมา เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เพราะว่าการสัมมนาครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ยึดอำนาจ สฤษดิ์ทำรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ.2500 แต่ก็ยังไม่ขึ้นครองอำนาจ ให้จอมพลถนอมครองอำนาจก่อน แล้วตัวเองไปรักษาตัว ไปผ่าตัดเพราะว่าจอมพลสฤษดิ์ตี้มเหล้ามาก สมัยก่อนเหล้ามันก็ไม่ค่อยมีคุณภาพเท่าไร ทำให้ตับแข็ง ทำให้เส้นเลือดแข็ง เมื่อเส้นเลือดแข็งแล้ว ก็ทำให้เกิดเส้นเลือดอุดตันที่หลอดเลือดอาหาร เป็นเหตุให้อาเจียนเป็นโลหิตสดๆ และก็อาจจะเสียชีวิตเลย เมื่อเส้นเลือดที่อุดตันเป็นเส้นโลหิตดำ พอเวลาเส้นเลือดแตกนี้ก็ไม่มียาลงเนื้อที่จะไปหดตัว ทำให้เลือดออกไม่หยุด เท่าที่ผมทราบประวัตินี้ ตอนขึ้นเครื่องบินจะไปออสเตรีย ก็มีอาการอาเจียนเป็นเลือดสดๆ ออกมา เกือบจะไปไม่รอด แต่ว่าแพทย์ที่เก่งที่สุดคนหนึ่งที่คุณแลเป็นคนดูแล และในที่สุดก็ไปผ่าตัดกลับมาร่างกายก็แข็งแรงขึ้น เขาก็ต่อเส้นเลือดให้เส้นเลือดจากตับ bypass ไปที่เส้นเลือดดำในช่องท้อง ก็ทำให้เส้นเลือดอุดตันที่โง่งหายไป แต่ว่าตับที่เสื่อมไปแล้วไม่มีทางคืนสภาพ สมัยก่อนเรื่องการเปลี่ยนตับก็ยังไม่สามารถทำได้เพราะฉะนั้นตับก็จะเสื่อมลงเรื่อยๆ พอถึงขีดสุดในปี 2506 จอมพลสฤษดิ์ก็ตาย เพราะว่าตับหมดสภาพจอมพลถนอม กิตติขจรจึงได้ครองอำนาจสืบต่อมา จนกระทั่งปี 2509 ก็มีการรวมตัวกันเป็นครั้งแรก เพราะว่าในสมัยก่อนมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งก็มีกิจกรรมภายใน เมื่อแยกกันก็ทำให้ขาดพลัง แต่ว่าในปี 2509 ที่มีการจัดสัมมนา เป็นการรวมตัวกันทางความคิด โดยทุกมหาวิทยาลัยมีโอกาสมาร่วมกัน นี่เองคือจุดสำคัญจุดที่หนึ่ง

จุดที่สองก็คือ ปี พ.ศ.2509 เป็นจุดเชื่อมระหว่างนักศึกษาปัญญาชน และบุคคลที่เรียกว่าเป็นวีรบุรุษของสังคมไทย คนสำคัญที่มาร่วมงานอย่าง อ.ป๋วย อึ้งภากรณ์ ซึ่งนักศึกษาจะรู้สึกเลยว่า อ.ป๋วย ท่านเหมือนกับเป็นวีรบุรุษที่เราจับต้องไม่ได้ เราไม่มีทางที่จะเอื้อมไปถึง แต่ปรากฏว่าท่านมานั่งประชุมร่วมกับพวกเรา มานั่งหัวเราะกับพวกเรา มาเป็นประธานในช่วงสุดท้าย คนอย่าง ดร.ดิเรก ชัยนาม ซึ่งเราก็เคยได้ยินชื่อ ที่สำคัญอีกท่านหนึ่งที่มาปรากฏหน้าคือ อ.สัญญาธรรมศักดิ์ ผมคิดว่าจุดนั้นทำให้เกิดการเชื่อมต่อ ในสมัยนั้นผมเรียนวิทยาศาสตร์ปี 2 กำลังข้ามฝากไปเรียนที่ศิริราช เป็นนักศึกษาที่ไม่เคยคิดฝันว่าจะได้มีโอกาสฟังอาจารย์ป๋วยพูดจริงๆ หรือ ฟัง อ.สัญญาพูดจริงๆ ก็รู้สึกว่าเรามีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะสร้างประวัติศาสตร์หรืออะไรก็แล้วแต่ ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ ทำให้เกิดความมั่นใจขึ้นมา ไม่รู้สึกว่าตัวเรานั้นเป็นเศษธุลีดินในสังคม

จุดที่สามก็คือว่า การรวมตัวในครั้งนั้น ผู้ที่เป็นคนต้นคิดต้องฉลาดมาก ตรงนี้คิดว่าน่าจะต้องมีการศึกษาว่าเขาคิดกันอย่างไร แล้วจึงได้ออกมาเป็นอย่างนั้น ไม่เพียงแต่การรวมตัวกันในลักษณะที่นักศึกษาทุกสถาบันมารวมตัวกันแล้วก็ในแง่ของนักศึกษาปัญญาชน แล้วก็คนที่มิบทบาทสำคัญในสังคมมีโอกาสมาพบปะกันแล้ว เขาเลือกหัวข้อเรื่องดีมากคือเลือกเรื่อง “ความรับผิดชอบทางจริยธรรมเป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ” เพราะว่าเรื่องการพัฒนาเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์แล้วก็สืบเนื่องมาถือว่าเป็นยุคพัฒนาการ ถ้าเราอ่านงานของจิตร ภูมิศักดิ์ จะเขียนเสียดสีเรื่องยุคพัฒนาไว้เป็นอันมากเลยทีเดียว อันนั้นก็เป็นเรื่องของการพัฒนาจริงๆ เป็นนโยบายหลัก เป็นการวางแผนนโยบายอย่างเป็นระบบตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้นมา แผนแรกเริ่มใช้ปี 2503-2504 จอมพลสฤษดิ์ก็ดำเนินการเรื่องวางแผนพัฒนาประเทศขึ้น เป็นยุคพัฒนาการ ใงานสัมมนานั้นจึงได้หยิบเรื่องพัฒนาขึ้นมาพูดจากัน ทำให้รัฐบาลถ้าจะต้องการสะกดกันหรือหยุดยั้งการประชุมครั้งนี้ ก็จะไม่มียุทธผลเพียงพอ หัวข้อเรื่องจึงเป็นการหยิบยกเอาเรื่องศาสนธรรม จริยธรรมสถาบันทางศาสนาเข้ามารวมกัน ตรงนี้เป็นจุดที่สำคัญมาก เพราะลำพังนักศึกษา ปัญญาชนต่างๆ อย่างเดียว หากไม่มีเรื่องความคิดทางศาสนา ทางศีลธรรมจริยธรรมเข้ามาเป็นตัวเกื้อหนุนก็จะขาดพลัง จึงนับเป็นเรื่องที่ชาญฉลาดของผู้ที่คิดจัดเรื่องนี้มาก

เรื่องที่ทำให้เกิดพลังอย่างมากก็คือว่า พอพบกันครั้งนั้นก็นับว่าโชคดีที่ อ.สุลักษณ์ กลับมาเมืองไทยพอดี มาปรากฏตัวในสังคมไทยเขียน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ก็มีคนอ่านอยู่หยิบมือเดียว แล้วก็อ่านไม่ค่อยรู้เรื่อง อ่านแล้วเข้าใจยาก แต่พอมาสัมผัสตัว อ.สุลักษณ์ กลายเป็นวีรบุรุษของวงสัมมนา เพราะว่าใครจะพูดอะไรก็แล้วแต่ ถ้า อ.สุลักษณ์ ยกมือ

ขึ้นหรือย่นขึ้น คนก็จะรอดูว่า อาจารย์จะพูดอะไร เราจะไต่บันความคิดที่ค่อยๆ พุดง่าย ๆ คือเราเตรียมฟังได้เลยว่าเพชรจะร่วงออกมา เพชรจะร่วงกราวออกมาจากปากของ อ.สุลักษณ์ นี่เป็นภาพที่ผมเองรู้สึก และเชื่อด้วยว่าหลาย ๆ คนคงรู้สึกอย่างนั้น

จากจุดนั้นก็ทำให้เกิดการประชุมสัมมนาอื่นๆ สืบเนื่องต่อมา ทำให้พิภพ ธงไชย ได้เจอ อ.สุลักษณ์ และหลาย ๆ คนได้ไปเจอกันแล้วก็ก่อตัวมีกิจกรรมมาต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ *ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา* ไม่ว่าจะเป็นชมรมปริทัศน์เสวนา ฯลฯ ผมเชื่อว่าความต้องการที่นักศึกษาปัญญาชนอยากจะทำคือเพื่อสังคมที่ดีกว่า เพื่อบ้านเมืองที่ดีกว่า ดังที่ ดร.เทียนชัยพูดถึงนั้นว่าเอ๊ะ คืออะไร ผมคิดว่าบางที่เราไม่รู้หรือว่าคืออะไร แต่เชื่อว่าเราอยากทำให้เกิดสิ่งที่ดีกว่า เรื่องนี้เป็นความใฝ่ฝันของผู้คนทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาวที่มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของประเทศ เป็นความรู้สึกที่จะสร้างสังคมที่ดีกว่า และเราอยากจะมีส่วนร่วมตรงนั้น เมื่อมีความคิดนี้ขึ้นก็ต้องมีกิจกรรม หากว่าไม่เกิดการรวมตัวกันขึ้นในปี 2509 คนทั้งหลายก็คงไม่มีโอกาสมาเจอกัน แล้วช่วงเวลาที่เจอกันก็ยาวนานพอเพียง คือ 3 วัน ช่วยหล่อหลอมความคิดความรู้จักคุ้นเคยกันพอสมควร รู้ว่าใครมีความคิดอย่างไร และกล้าแสดงออกมากน้อยขนาดไหน มีความฉลาด มีศิลปะในการแสดงออกอย่างไร ในวันที่สัมมนาก่อนจะเลิกหนึ่งคืน ผมจำไม่ได้แน่ว่ามีใครแสดงละครด้วย ดูเหมือนจะเรื่อง "กำแพง" และก็เป็นครั้งแรกที่ผมรู้สึกว่าไม่เหมือนกับละครที่เราดูทางโทรทัศน์ แต่เป็นละครที่เหมือนกับว่ามีชีวิต กระตุ้นความคิดให้พลังและสร้างความประทับใจได้มากๆ สะท้อนความคิดออกมาในรูปของศิลปะ จึงเป็นการดึงเอาความคิดในทางการเมือง ความคิดในการสร้างสรรค์ประเทศมารวมกับเรื่องของศิลปะและศาสนา จึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างลงตัวในครั้งนั้น

วิศิษฐ์: การสัมมนาเมื่อปี พ.ศ.2509 โยงมาถึงปัจจุบันอย่างไร ในแง่ของกระบวนการทัศน์เก่า-ใหม่

น.พ.วิชัย: เราต้องมองอดีตให้ชัด แล้วอดีตก็จะสะท้อนถึงปัจจุบัน ทำให้แลเห็นถึงอนาคตต่อไปได้ ผมพยายามจะฉายให้เห็นภาพปี 2509 เพราะผมเชื่อว่าหลายคนที่นั่งอยู่ที่นี้ไม่มีโอกาสได้เห็น ตามว่ายุคนั้น พ.ศ.2509 พวกเราอยากเห็นอะไร คำตอบกว้างๆ ก็คือว่าอยากเห็นสังคมที่ดีกว่า ที่เป็นรูปธรรมกว่านั้นก็คือเราต้องการโค่นล้มเผด็จการ เพราะยุคนั้นเป็นยุคเผด็จการครอบงำ เป็นยุคที่เผด็จการทหารครอบงำ เครื่องมือที่ใช้ต่อสู้ก็คือประชาธิปไตย เราต้องการประชาธิปไตย ในการที่จัดสัมมนาขึ้นมาให้ได้และก็จัดต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ถ้าหากว่าไม่มีเหตุการณ์ครั้งนั้น นักศึกษาปัญญาชนต่างๆ ก็คงจะทำแต่ทำก็คงไม่ส่งผลมาถึงปัจจุบัน คือความพยายามในการต่อสู้คงจะล้มลุกคลุกคลาน ยกตัวอย่างเช่น หากมองย้อนไปในยุคนั้นก็จะเห็นว่ามีการวารสารที่นักศึกษาร่วมกันทำ วารสาร *เจ็ดสภายัน* เป็นความพยายามร่วมมือกันที่นักศึกษามารวมตัวกันเอง ซึ่งก็เป็นไปอย่างล้มลุกคลุกคลาน แต่พอมีอย่าง *ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา* ก็คล้ายๆ กับมีคนมาจัดการให้นักศึกษามารวมตัวกัน หรือชมรมปริทัศน์เสวนา เกิดขึ้นในลักษณะที่มีคนอย่าง อาจารย์สุลักษณ์ไปขอใช้โบสถ์เก่าจากสมเด็จพระสังฆราช (ในสมัยนั้นยังเป็นสมเด็จพระศาสนโสภณ) พวกเราก็ไปกราบท่านด้วยกัน แล้วพวกเราช่วยกวาดโบสถ์ด้วยกัน เป็นต้น สิ่งนี้ได้เกิดขึ้น และผมเชื่อว่าเป็นการสร้างรากฐานและมีการเคลื่อนไหวต่อเนื่องกันมาจนในที่สุดก็นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ 2516

พอถึง 14 ตุลานี้ยิ่งกว่า critical mass เหตุการณ์ 14 ตุลาคือบุพนิมิตจริงๆ เลย ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ขยายขอบเขตไปทั่วประเทศ การเปลี่ยนแปลงตรงนี้หยุดยั้งไม่ได้แล้ว หลังจากนั้นก็ต่อเนื่องมาเรื่อยๆ สิ่งที่เราทำกันมาพอมองย้อนกลับไปแล้ว เราจะพบว่าสิ่งที่เราเรียกร้องต่อสู้ตลอดมาและเราก็คิดว่าสิ่งที่เราฝันจะนำมาใช้ตอบปัญหาได้ จะแก้ปัญหาได้ จะสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าได้ แล้วเราก็มืดหวังตลอดมา เราจะพบว่าสิ่งที่ได้มาไม่ได้แก้ปัญหาอย่างที่เราคิดหรอก ยกตัวอย่างเช่นเหตุการณ์ 14 ตุลา เราต้องการรัฐธรรมนูญ ก่อนหน้านั้นมีรัฐธรรมนูญแล้วคือรัฐธรรมนูญปี 2511 ออกมาโดยที่จอมพลสฤษดิ์มีความพยายามที่จะหน่วงเหนี่ยว ตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญใช้เวลาร่างเกือบ 10 ปีเศษๆ คนที่ไปขมวดจนกระทั่งรัฐธรรมนูญออกมาได้คือคุณทวี บุณยเกตุ เข้าไปเป็นประธานสภา แล้วก็ทำให้รัฐธรรมนูญนี้ออกมา

โดยเร็ว เพราะไม่เช่นนั้นแล้วจะร่างอีก 20 ปีก็ได้ เมื่อมีรัฐธรรมนูญออกมาในปี 2511 ก็มีการเลือกตั้งในปี 2512 นักศึกษาก็อยากจะมีบทบาทก็เข้าไปสังเกตการเลือกตั้ง พอจอมพลถนอมปฏิวัติตัวเองตอนปี 2514 เผด็จการที่เราพยายามเรียกร้องต่อสู้ไม่ได้ผล ในที่สุดก็นำไปสู่ 14 ตุลา พอ 14 ตุลาเราก็ได้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2517 ออกมา แล้วถามว่ารัฐธรรมนูญปี 2517 แก้ปัญหาได้ไหม รัฐธรรมนูญที่ไผ่ผืนก็แก้ปัญหาก็ไม่ได้ ในที่สุดก็เกิดการล้มกระดานปี 2519 หลังจากนั้นก็ต้องสู้กันมาเรื่อยๆ อย่างในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬปี 2535 จนกระทั่งได้รัฐธรรมนูญปี 2540 ก็ยังมีปัญหาอยู่ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราฝันทั้งหลายถามว่า สิ่งที่ได้มานั้นได้ตามความฝันไหม คำตอบคือไม่ได้อย่างฝัน ถ้ามองย้อนไปถึงสิ่งที่เราต่อสู้มานั้นแปลว่าล้มเหลวหมดใช่ไหม คำตอบคือไม่ใช่ เพราะว่าถ้าเปรียบเทียบกันแล้ว ถึงแม้สิ่งที่เราไผ่ผืนว่าจะแก้ปัญหาก็ได้เบ็ดเสร็จ แล้วก็แก้ปัญหาก็ไม่ได้เบ็ดเสร็จ แต่แก้ปัญหาก็ได้ส่วนหนึ่ง และทำให้เกิดสังคมที่ดีกว่าเก่า ถ้าเอามาเปรียบเทียบอย่างไม่มียอคติถามว่าบ้านเมืองเจริญขึ้นไหม ตอบได้ว่าเจริญขึ้น เช่น ทางด้านแพทย์ชัดเจน คนชอบพูดว่าเดี๋ยวนี้คนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่แย่มากความจริงไม่ใช่ คนอายุยืนขึ้นชัดเจน คนตายยากขึ้น คนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นโดยรวม เรื่องการศึกษา ส่วนใหญ่ดีขึ้น เรามีระบบตรวจสอบมากขึ้น มีระบบกรรมการสิทธิมนุษยชน นี่คือการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดีขึ้น คนอย่างผมเขาตั้งมาเป็นเลขาฯ อ.ย. ได้อย่างไร ผมว่าแปลก นี่คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมา เพราะฉะนั้นผมยังคิดว่าสิ่งที่เราฝัน อาจจะไม่ใช่เหมือนฝัน แต่โดยภาพรวมแล้วดีขึ้น

ผมเห็นว่ามาถึงปัจจุบันนี้เราจำเป็นต้องวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพปัญหาสังคมของบ้านเมืองว่าเป็นอย่างไร แล้วเราจึงปรับกระบวนการนี้ให้เหมาะสม สภาพการณ์ของยุคปัจจุบันในความเห็นของผมคือ

1. ปัจจุบันเป็นยุคของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เราปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีก้าวเข้ามาในชีวิตของเรา และเป็นตัวกำหนดชีวิตของเราอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ เราคงไม่อยากขี่ม้ามาที่นี้หรือ หรือเรายังคงไม่อยากเดินมา คุณอุทัย (ดลยเกษม) ก็ต้องขึ้นเครื่องบินมา บอกให้นั่งรถไฟก็ไม่อยากแล้ว คุณเทพศิริ (สุโขสภากา) ก็ไม่อยากเดินมาจากเชียงใหม่เหมือนกัน ต้องขึ้นเครื่องบินมา นี่คือการกำหนดจากเทคโนโลยี และวิทยาการเหล่านี้ก็ก้าวหน้าไปมากเลย เช่น สมัยก่อนที่เรียนชีววิทยา เราก็ดูปลาฉลาม ฯลฯ ดูอะไรต่างๆ ศึกษาอย่างค่อนข้างผิวเผินมากหากเทียบกับปัจจุบัน ถึงวันนี้เรียนกันในระดับโมเลกุล สมัยก่อนสอนว่าเมื่อลิ้มตาขึ้นมาเห็นภาพ จอตาคนเราเหมือนกับฟิล์มถ่ายรูป ทำให้เกิดภาพ แต่ในปัจจุบันเราสามารถอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางชีวเคมีประมาณ 20 ปฏิกริยาซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่เราลิ้มตาและเห็นภาพ ว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งต่อมาอย่างไรเราจึงเห็นภาพได้ การอธิบายโดยละเอียดอย่างนี้ทำให้ในกรณีที่มีปัญหา เราสามารถค้นเข้าไปได้ถึงปัญหาเฉพาะจุด แล้วแก้ไขที่จุดนั้น นี่ก็กลับไปหาเรเน เดส์คาร์ทส์ ถึงแม้เราจะบอกว่า เดส์คาร์ทส์ ผิดหรือนิวตันผิด แต่ความจริงก็คือโลกทุกวันนี้ยังคงถูกรอบง่าด้วยความคิดของเดส์คาร์ทส์ -นิวตัน อยู่ ทฤษฎีฟิสิกส์ขณะนี้ยังวนเวียนอยู่ใน 2 ทฤษฎี เขากำลังพยายามจะหาทฤษฎีเดียว (Unified Theory) เพื่อใช้เป็นทฤษฎีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของโลก จักรวาล ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยอาศัยทฤษฎีเดียว ถ้าเป็นของเล็กๆ อธิบายในระดับโมเลกุล ระดับที่เล็กลงกว่าโมเลกุล แต่พอใหญ่ขึ้นต้องเป็น Quantum Theory เขาพยายามที่จะเอา 2 ทฤษฎีดังกล่าวมารวมกัน แต่จนปัจจุบันนี้ยังไม่สามารถค้นหากฎทฤษฎีที่จะมาตอบได้ทุก ๆ ปัญหา แต่แม้กระนั้นกระบวนการความเคลื่อนไหวทั้งหมดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีความเจริญต่างๆ รุดหน้าต่อไป นี่คือนิยามวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี

2. ยุคของข้อมูลข่าวสาร ดังที่เขาบอกว่าโลกเรากำลังเคลื่อนเข้าสู่ "คลื่นลูกที่สาม" คลื่นลูกที่หนึ่งจากยุคดึกดำบรรพ์มาเป็นยุคเกษตรกรรม แทนที่มนุษย์จะไปไล่ล่าสัตว์ ก็หันกลับมาเพาะปลูกแทน นี่คือนิยามยุคเกษตรกรรม คลื่นลูกที่สองก็คืออุตสาหกรรม เพราะว่าลำพังการเพาะปลูกอย่างเดียวไม่ไหวแล้ว ก็ต้องเข้ามาในโรงงาน แต่ยุคปัจจุบันคือยุคข้อมูลข่าวสารและเป็นยุคที่มีอิทธิพลอย่างมาก สามารถกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เวลาที่เราคุยกันแบบนี้ก็อย่างหนึ่ง แต่ถ้าโทรศัพท์มาถ่ายทอดการพูดคุยของเราจะเป็นอีกอย่างหนึ่ง บรรยากาศการเสวนาจะเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเราต้องระมัดระวังตัวมากขึ้น

3. โลกและสังคมยุคปัจจุบัน เป็นยุคของโลกาภิวัตน์ เป็นยุคที่โลกเชื่อมต่อกันถึงกันหมดด้วยเทคโนโลยี การเดินทางอาจจะใช้ความเร็วเท่าเดิม แต่ทว่าข้อมูลข่าวสารไปเร็วเท่ากับความเร็วของแสง เพราะฉะนั้นในโลกปัจจุบันเมื่อเกิดมีเหตุการณ์สำคัญ อย่างในกรณีตึกเวิร์ดเทรดด้อมที่อเมริกา คนไทยรับรู้ได้ภายในช่วงเวลาไม่นาน เราสามารถเห็นภาพ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น นี่คือนี่ที่เราปฏิเสธไม่ได้อีกเช่นเดียวกัน เกิดโรคระบาดอีโบล่าที่แอฟริกา เรามีความรู้สึกเหมือนกับว่าโรคนี้กำลังมาที่หน้าประตูบ้านเรา เพราะมีการออกข่าวทางทีวีที่อยู่ในห้องนอนของเรา นี่คือนี่ยุคโลกาภิวัตน์

4. คือโลกของการแข่งขันเสรี หรือโลกที่เขาพยายามบอกให้เราให้มีการแข่งขันเสรี ตรงนี้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลกระทบร้ายแรงต่อสังคมไทย เราเปิดบีไอพีเอฟ ก็เพราะต้องการแข่งขันเสรีกับเขา เราให้เอสโกโลดิส ให้ห้างสรรพสินค้าต่างๆ เข้ามาก็เพราะกลไกการค้าเสรีที่บังคับเรา สมัยก่อนผมไปญี่ปุ่นประมาณปี 2520 กว่า ผมไปอยู่บ้านคนญี่ปุ่น ตกเย็นผมหิวตะกร้าไปกับแม่บ้าน แม่บ้านญี่ปุ่นไปซื้อกับข้าวตามร้านขายของชำใกล้บ้าน เพราะว่าร้านสรรพสินค้าใหญ่ๆ เกิดขึ้นได้ยาก ญี่ปุ่นจะเก็บภาษีร้านสรรพสินค้าใหญ่ๆ แพงมาก ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ร้านเล็กๆ ต้องไปแข่งกับร้านใหญ่ๆ แต่ว่าในปัจจุบันนี้กลายเป็นการแข่งขันเท่ากัน จึงได้เป็นปัญหาที่เกิดผลกระทบมากมายทีเดียว เช่น ในกรณีของสินค้าที่จะแข่งขันกัน เขาเอาเรื่องของคุณภาพเข้ามา เพราะพอพูดถึงคุณภาพ ทุกคนไม่ว่าจะรวยจะจนต่างก็อยากได้ของคุณภาพดีทั้งนั้น จึงเกิดเป็นผลกระทบ เมื่อโลกเป็นอย่างนี้เราจะสู้อย่างไร ก็ต้องปรับกระบวนการทัศนในการต่อสู้ ซึ่งในการปรับกระบวนการทัศนนั้นก็มีแนวทางอยู่ครับ แต่ว่ารอบนี้ขอพูดเพียงแค่นี้ก่อน

วิศิษฐ์: ผมอยากจะเชื่อมต่อจากสิ่งที่ ดร.เทียนชัย พูดมา 3 ประเด็นเรื่องฟิสิกส์ คือว่าฟิสิกส์ที่เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่เป็น Chaos แต่ใน Chaos นั้นก็ค้นพบระเบียบใน Chaos นั้น คาปรี่า กำลังเชื่อมตะวันออก-ตะวันตกเข้าด้วยกัน และก็มีประเด็นของนิเวศวิทยาแนวโลกที่มองว่าโลกนั้นเป็นหน่วยเดียวที่มีชีวิตเชื่อมโยงกันไปหมด มองว่าตัวกระบวนการทัศน์แบบนั้นอยู่ในยุคสมัย โดยขณะนี้ก็เป็นกระบวนการทัศน์ปลายทุนนิยม (late-capitalisms) แต่ Chaos ซึ่งเป็นกณียุคซึ่งมีความไม่แน่นอน มีความผันผวนและผันแปร ซึ่งเป็นโอกาสที่จะเกิดการสร้างใหม่ หรือเกิดคำตอบใหม่ด้วยเช่นกัน สำหรับสิ่งที่คุณหมอวิชัย กล่าวถึงการประชุมสัมมนาเมื่อปี 2509 นั้น คุณเทียนชัยไม่ได้เข้าไปนั่งอยู่ด้วย คุณหมอวิชัย ได้ตีความว่า ปี 2509 เป็นต้นมามีเมล็ดพันธุ์ของกระบวนการทัศน์ใหม่หรือไม่ การตั้งประเด็นเรื่องจริยธรรมกับการพัฒนานี้ ถ้าเรามองการพัฒนา ณ วันนี้ เราก็คงมองว่าการพัฒนานับได้ว่ามากับกระบวนการทัศน์เก่า ที่เรียกว่า Modern ทั้งในทางเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ถ้าเราจะถามว่าการตั้งปัญหาในเรื่องทางจริยธรรมเป็นการถามในเชิงกระบวนการทัศน์ใหม่หรือไม่ อย่างไรก็ตามที่แน่ๆ ถ้าเรามองในแง่ Post Modern การถามแบบนี้เป็นการพยายาม ที่จะรื้อสร้างหรือถอดรหัส "การพัฒนา" ทำให้เห็นว่าการพัฒนาที่ว่าดี ๆ ๆ นั้น อาจจะไม่ใช่อย่างที่คิดก็ได้ จึงเป็นการถอดรหัสที่กลับไปหาประเด็นในทางจริยธรรม

ผมเคยคุยกับคุณประชา หุตานุกัฏ เรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งในลำดับต่อไปเราจะสัมภาษณ์ อ.สุลักษณ์ ในเรื่องนี้ด้วย คุณประชาได้บอกกับผมว่า อ.สุลักษณ์เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่มาก่อนที่ ฟริตจอฟ คาปรี่าจะนำเอามาพูด เราจะเห็นภาพ อ.สุลักษณ์ (กล่าวในแง่ Post Modern อีกเหมือนกัน) พยายามรื้อโครงสร้างความเชื่อของสังคมในกระแสหลัก หรือแม้กระทั่งสังคมในกระแสทุนนิยม รื้อมาตลอด และพยายามเข้าไปในมิติของนิเวศวิทยาตั้งแต่ 30 กว่าปีมาแล้วใช่หรือไม่

คุณหมอวิชัยให้ภาพของสังคมสมัยใหม่ หนึ่งก็คือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้นจะต้องก้าวไปข้างหน้า สองข้อมูลข่าวสาร สามคือโลกาภิวัตน์ สี่คือการแข่งขันเสรี การแข่งขันเสรีซึ่งมีผลกระทบอย่างร้ายแรง ถ้าโยงในแง่ขององค์ความรู้ฐานไปอยู่ที่เศรษฐศาสตร์ การแข่งขันเสรีซึ่งมีฐานของเศรษฐศาสตร์ที่พยายามจะเป็นวิทยาศาสตร์ มาจากความคิดหลักอันหนึ่งของกระบวนการทัศน์เก่าทางชีววิทยา คือการมองการอยู่รอดของสายพันธุ์ หรือปัจเจกที่เข้มแข็งที่สุด เป็นการให้ความชอบธรรมกับการแข่งขัน คือการที่คนถูกคัดออกไป ถูกมองว่าเป็นความถูกต้อง

ผมอยากฟังคำนิยามกระบวนทัศน์ใหม่จาก อ.อุทัยด้วย ซึ่งก็คงมีคำนิยามแตกต่างกันไปได้ ส่วนคำว่า "บุพนิมิต" คุณหมอมิชิซึช่วยแปลไปแล้วระดับหนึ่ง เรามองว่าถ้าสังคมก้าวไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่เราจะมีเครื่องมือหรือวิธีการจัดการกับปัญหาดีขึ้น การจะก้าวไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีคำว่า Critical Mass ทำอย่างไรที่เราจะทำให้มีคนจำนวนหนึ่งและมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงจำนวนวิกฤติที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดของสังคม เพราะฉะนั้นเป้าหมายของโครงการบุพนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่คือความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม เพื่อสร้างเครื่องมือใหม่ที่จะหาคำตอบและแก้ปัญหาที่ในเวลานี้แก้ไม่ได้ อันนี้เป็นข้อสมมุติฐานที่เรามองอาจจะไม่ถูกต้องทั้งหมดก็ได้

น.พ.วิชัย: ผมเองเห็นว่า "กระบวนทัศน์" นั้นเป็นวิธีคิด เป็นเรื่องของตัวความคิด ไม่ใช่ตัวบุคคลหรือสังคม เพราะฉะนั้น อ.สุลักษณ์ไม่ได้เป็นตัวกระบวนทัศน์ใหม่ แต่ อ.สุลักษณ์มีกระบวนทัศน์ใหม่ว่าการพัฒนาที่บอกว่าพัฒนาทางวัตถุนั้นจำเป็นที่จะต้องนำเอาจริยธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ก็เลยบังเกิดเป็นการประชุมสัมมนาหัวข้อนี้ขึ้นมา ผมเห็นว่าเพื่อความชัดเจนเราต้องแยกสองประเด็นนี้ออกจากกัน

สังคมที่ฟังปรารภนั้นคืออะไรนั้น ซึ่งผมยังไม่พูดถึงนะ แต่การที่จะขับเคลื่อนอะไรก็ตามเพื่อไปสู่สังคมที่ดีกว่าที่เราต้องการ โดยที่สิ่งๆ นี้ต้องการกระบวนทัศน์ใหม่และต้องการกลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ และก็มารวมกันในจำนวนที่มากพอสมควร อันนั้นคือ "บุพนิมิต" ผมคิดว่าต้องแยกแยะให้ชัดเจนเสียก่อน

ดร.เทียนชัย: ที่เรียกว่าเป็น "บุพนิมิต" นี้ ผมไม่รู้ ผมแปลไม่ออก ผมเป็นคนไทยที่ไม่ค่อยรู้เรื่องภาษาไทย บุพนิมิตไม่รู้จะแปลออก หาคำอะไรมาแปลให้รู้เรื่องมากกว่านี้ก็จะดีขึ้น ("บุพนิมิต" แปลไม่ออก แต่ "พาราไดม์" แปลออก –เสียงหัวเราะ) ผมไม่มีความรู้สึกมากนักกับเหตุการณ์เมื่อปี พ.ศ.2509 ไม่ใช่ว่าผมเกิดไม่ทัน คือปีพ.ศ. 2509 เป็นเรื่องของ "กระบวนทัศน์เก่า" (Old Paradigm) เป็นเรื่องการต่อสู้เรื่องประชาธิปไตยกับการคัดค้านการพัฒนา ซึ่งผมก็เห็นว่ายังคงเป็น Old Paradigm อยู่ ผมจึงทิ้งไว้ตรงนั้น เพราะผมไม่คิดว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ หากเราแยกไม่ชัด เราก็กำลังดำเนินไปสู่กระบวนทัศน์เก่าอยู่ กลายเป็นเหมือนกับเราบอกว่า "การพัฒนา" ที่ขับเคลื่อนมาเรื่อยๆ นี้ถูกต้องแล้ว ปัจจุบันมีวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีช่วยทำให้ก้าวไปไกลมากมายมหาศาลแล้ว ปัจจุบันนี้จะมีก็แต่เพียงนิดเดียวที่เป็นปัญหาคือเรื่องตลาดเสรี ถ้ามองเห็นอย่างนี้เราก็ไม่ต้องใช้กระบวนทัศน์ใหม่ แล้วเราจะหากระบวนทัศน์ใหม่ไปทำไมก็เอาปี พ.ศ.2509 เป็นตัวตั้งมาสู้เรื่องประชาธิปไตยกันต่อไปสิ เพื่อชาติบ้านเมืองจะได้เจริญรุ่งเรือง ผมทั้ง 2 ประเด็นนี้ไว้ก็แล้วกัน

ดร.อุทัย: ผมคิดว่าเราตั้งหัวข้อเวที่ย่อยวันนี้อาจจะสับสนอยู่นะ เราพยายามจะบอกถึงกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรอบ 36 ปีที่ผ่านมา ซึ่งอาจจะเป็นหรือไม่เป็น "กระบวนทัศน์ใหม่" ในความหมายใดก็แล้วแต่ ที่ผมเห็นด้วยกับ ดร.เทียนชัยก็คือ เมื่อพูดเรื่องกระบวนทัศน์ ในที่นี้หมายถึงความถึงปฏิกิริยาตอบสนอง (react) ทั้งหมดของเราที่มีต่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวงซึ่งเกิดขึ้นในรอบปี 2509 จนกระทั่งถึง 14 ตุลา 6 ตุลา ฯลฯ เรื่อยมา โดยที่เรามีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในตอนนั้นหลายเรื่อง เรา critical ในเรื่องของ mainstream development paradigm หรือ model ของตะวันตกเรา critical กับเรื่องของ military dictatorship เรา critical กับเรื่องของแนวคิดที่มุ่งหมายจะพิชิตจากระบบสังคมแบบเดิม ที่เน้นในเรื่องของความมั่นคง (security) ไปสู่ความมั่งคั่ง (prosperity) ผมคิดว่าตอนนั้นเรามีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างนี้ แล้วก็บางทีสิ่งที่ อ.สุลักษณ์ทำนั้น ก็คือกลับไปหาของเก่า เช่นกลับไปมุ่งหวังด้วยซ้ำ แต่ว่าโดย framework ทั้งหมดที่เป็น paradigm (ซึ่งในความเห็นของผม paradigm คือทัศนคติที่มนุษย์เรามีต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก) ซึ่งมีตัวใหญ่ ๆ อยู่ 2-3 ประการคือ

หนึ่ง เรามีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างไร

สอง เรามีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับว่า "How thing works" หรือสิ่งทั้งหลายในโลกทำงานอย่างไร ดังที่คาปรัพุดว่า ทุกๆ อย่างมีแนวโน้มที่จะให้ความสัมพันธ์กันและกันมากกว่าเพียงการแยกส่วน ดังที่เดส์คาร์ทส์ เบคอน หรือนิวตัน เคยพูดมาก่อน นำไม่ได้ประกอบเพียงแต่ ไฮโดรเจน สองอะตอม ออกซิเจนหนึ่งอะตอม เช่นเดียวกับที่ครอบครัวไม่ได้เป็นเพียงพ่อ แม่ ลูก ซึ่งคาปรัพุดว่าความเป็นครอบครัวคือ "ความสัมพันธ์"ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก มากกว่า นี่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ความหมายก็คือว่า How thing works

และต่อไปก็คือ How thing changed เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโลกได้อย่างไร ผมคิดว่าอันนี้แหละที่ทำให้ Paradigm ต่างๆ เคลื่อนย้ายไป (shift) (หากใครสนใจเรื่องนี้มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่ง บัณฑิต อ่อนตา กับ เสรี พงศ์พิศ เขียน คน ที่มองจากทัศนะของศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม กล่าวถึงศาสนาหลักๆ มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์นี้ อย่างไรก็ตามไม่ต้องลงรายละเอียดในที่นี้ะครับ อิสลามนั้นก็มีความเชื่อเกี่ยวกับมนุษย์อย่างหนึ่งทางตะวันตกก็เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็นสัตว์สังคม อย่างที่เราเรียนรู้กันมานานี้แหละ) ผมเห็นด้วยกับ ดร.เทียนชัย คือ Paradigm นับตั้งแต่ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กลายเป็นตัวกรอบใหญ่ที่ครอบงำโลกมาจนถึงปัจจุบันยังไม่เปลี่ยนแปลง และเราเองในยุค 2509 เป็นต้นมา อาจจะมีปฏิกริยาต่อระบบทุนนิยม(capitalism) แต่ต้องไม่ลืมว่าเรารับเสรีนิยม (liberalism) และตัวที่คุมอยู่ทั้งหมดในโลกปัจจุบันนี้ นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ

หนึ่ง เสรีนิยม หรือ liberalism

เราต่อสู้เพื่อจะได้ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็น elite democracy เรายังรับอยู่แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ capitalism นั้นเรา react ต่อสู้ชัดเจนแต่ก็ยังอยู่กับเรา

สำหรับตัวที่สามที่คุมเราอยู่มากคือเรื่องของ Political Hegemony

สามตัวหลักๆ นี้ยังคุมโลกอยู่ทั้งหมด เป็น Paradigm หลักพื้นฐานที่กลุ่มของเราไปมีปฏิกริยาตอบสนองกับเขา แต่ยังไม่เปลี่ยน เราอาจจะไม่ชอบทุนนิยม ไม่ชอบเรื่องการพัฒนา เอาเรื่องจริยธรรมเข้ามาโยงโยเกี่ยวกับตัวเอง แต่ว่าเราไม่เคยปฏิเสธเรื่องของเสรีนิยม (liberalism) เลยนะ แม้แต่ปัจจุบัน และเรื่องของ Political Hegemony เรามีปฏิกริยาตอบสนอง แต่ว่าเราเน้นไปที่ทหาร ปัจจุบัน Political Hegemony ยังอยู่ แต่ว่าซับซ้อนมากกว่าเดิม อาจจะไม่มาทางกายภาพเหมือนกับที่จอมพลสฤษดิ์-จอมพลถนอมทำ ผมคิดว่าเรามีเพียงแต่ปฏิกริยาตอบสนองต่อสิ่งเหล่านี้ แต่ทั้งหมดไม่ได้เป็น New Paradigm กระบวนทัศน์ใหม่ ความหมายเฉพาะเจาะจงอย่างที่ว่า ดร.เทียนชัย ได้พูดถึงอยู่ ผมคิดว่าถ้าถามว่า Paradigm เปลี่ยนแปลงจากเก่าไปสู่ใหม่หรือไม่ ในระหว่างรอบ 36 ปีที่เรามีปฏิกริยาตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม คำตอบคือไม่เคยเปลี่ยน

แต่ว่าในการเคลื่อนไหวของสังคมไทยนี้ ผมคิดว่าอาจจะแบ่งเป็นช่วงๆ ได้ และประเทศด้อยพัฒนาที่เคยเป็นข้าทาสของจักรวรรดินิยม จะเคลื่อนไปในเส้นทางพัฒนาทางสังคมคล้ายๆ กัน ยุคหนึ่งอาจจะเรียกว่า Nation Building ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องทางการเมืองค่อนข้างมาก หลังจากนั้นมาในยุคที่สองที่เรียกว่า National Development เป็นยุคพัฒนาประเทศ ของเราก็เริ่มจากปีพ.ศ. 2504 (ปีที่ "ผู้ใหญ่ลี" ตีกลองประชุมณะ) ตอนนี่เริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ.2530 คือสมัยชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งแลเห็นชัดขึ้นในสมัยของคุณทักษิณ ชินวัตร คือเราเข้าสู่ยุค National Competition อย่างชัดเจน แต่ไม่ได้เป็น Paradigm นะเพราะยังใช้สิ่งที่เป็นความคิดพื้นฐานเดิมอยู่ทั้งหมด แต่ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เราเห็นอยู่ ผมจึงเห็นด้วยกับ ดร.เทียนชัยว่า เราอย่าสับสน ตัวกระบวนทัศน์หรือ Paradigm หลักยังไม่เปลี่ยนเลย แต่เราเห็นปรากฏการณ์บางอย่างเปลี่ยน สมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม เป็นช่วงของ Nation Building มาจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็น National Development มาสมัยนี้เป็น National Competition แต่ว่าตัวพื้นฐานหลักยังไม่เปลี่ยน เรายังอยู่กับมัน แล้วเรารับมาโดยไม่ตั้งคำถามด้วย โดยเฉพาะ liberalism และโลกทุกวันนี้ที่มีปัญหาเกี่ยวกับโลกอิสลาม เพราะอะไร ก็เพราะว่าประเทศอื่นๆ ไม่ว่าเงิน ซึ่งเคย

struggle มากต่อเรื่อง liberalism การยิงกันตายฆ่ากันตายที่จตุรัสเทียน อัน เหมิน เป็นการต่อสู้ที่สำคัญในการข้ามพ้นหรือ ไม่พ้น แต่ถึงที่สุดจีนก็กระโดดเข้าไปรับ liberalism และหลายประเทศก็เป็นอย่างจีน แต่ว่าในโลกอาหรับ โลกอิสลามเขา ไม่รับ liberalism เลย และเขาก็ไม่รับ capitalism เพราะฉะนั้นอเมริกาเลยใช้ Political Hegemony พยายามทำลายทุกอย่าง ดังในกรณีสงครามอ่าวเปอร์เซีย สงครามที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ที่เป็นอยู่ในอัฟกานิสถาน ผมคิดว่าโดยพื้นฐาน ผมเห็นด้วยกับ ดร.เทียนชัย

ดร.เทียนชัย: ผมคิดว่าประวัติศาสตร์ทางความคิดนั้นไม่จำเป็นที่จะเคลื่อนเป็นเส้นตรงไปเรื่อย ๆ พัฒนาการนั้นมันจุดที่จะ ถึงวง swing ในทางความคิด ซึ่งเป็นการท้าทายต่อทุก ๆ Paradigm เดิม

หากจะถามว่าจะอะไรคือ Paradigm เดิม ผมคิดว่ากลับไปในยุคที่เราเรียกว่า Enlightenment ที่เรามองโลก ในชุดแบบความคิดอันนั้น ซึ่งมีความชัดเจนว่าจะเป็นอะไรบ้าง ตัวอย่างเช่น เราเชื่อว่ามนุษย์ต้องอยู่เหนือธรรมชาติ เราสามารถที่จะกำหนดพัฒนาการในสิ่งที่เราต้องการได้ เหมือนกับความเชื่อในเรื่องความยิ่งใหญ่ของวิทยาศาสตร์ที่กระแทก เข้ามาในความสำเร็จของเขาด้วย และมาถึงปัจจุบันคนจำนวนมากมายังเชื่อในความยิ่งใหญ่ของวิทยาศาสตร์ว่าจะนำโลก ไปสู่ความสำเร็จไปเรื่อย ๆ แต่ในปัจจุบันได้เกิดการกระแทกกลับอย่างรุนแรงในกระบวนทัศน์หนึ่งซึ่งบอกว่าจริง ๆ แล้วมนุษย์ ไม่ได้ยิ่งใหญ่กว่าธรรมชาติ ถึงเวลาที่มนุษย์ต้องหันกลับไปเรียนรู้และเคารพต่อธรรมชาติ ซึ่งสะท้อน (swing) กลับของ กระบวนคิดที่เราได้อยู่ หรือในยุคที่เราถือว่าเป็นกระบวนทัศน์เก่า คือยุคที่เราใช้เหตุผลนิยม พอมาถึงปัจจุบันผมคิดว่า กระบวนคิดแบบเหตุผลนิยมเริ่มถูกตั้งคำถามอย่างรุนแรงว่าตอบคำถามได้หรือเปล่า แต่เหตุผลนิยมทั้งหมดที่เราสร้างขึ้น มาทั้งหมดในสมัยโบราณเป็นเหตุผลนิยมที่อยู่กับการแยกโลกเป็นส่วนๆ เป็นชุดทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นมาจากได้กรอบความเชื่อที่ เชื่อว่าโลกแบ่งออกได้เป็น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ปัจจุบันเหตุผลนิยมชุดนี้กำลัง ถูกทลาย นำไปสู่ความพยายามที่จะสร้างกรอบวิธีคิดใหม่ซึ่งก้าวเกินกว่าเหตุผลนิยมชุดเดิม อันนี้เป็นพัฒนาการที่มันน่าสนใจ มีการทำลายพรมแดนทางด้านความรู้เดิมที่มีอยู่ให้กระแทกออกไป เช่น การเชื่อมระหว่างวิทยาศาสตร์-สังคมศาสตร์ ความ เชื่อมระหว่างปรัชญาตะวันออก-ปรัชญาตะวันตกอีกครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์ ผมคิดว่านี่คือการเริ่มต้นกำเนิดขึ้นของสิ่งที่ เรียกว่ากระบวนทัศน์ใหม่ หมายความว่าเริ่มที่จะกระแทกฐานคิดเดิมในเชิงปรัชญาและในเชิงการรับรู้ของเราต่อโลกที่ เคลื่อนตัวมาถึงปัจจุบัน ผมคิดว่าโลกปัจจุบันในภาวะไม่ใช่เรื่องของอัตวิสัยที่เคลื่อนตัวอยู่ แต่มีภาวะวิสัยในตัวเองซึ่งชุดความ คิดเก่าเริ่มตอบไม่ได้ เพราะหากตอบได้ผมคิดว่าจะไม่เกิดสิ่งที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์ใหม่” ถ้ากระบวนทัศน์เก่าในเส้นทาง ทุนนิยมยังไม่ถึงทางตัน ก็ไม่จำเป็นต้องไปสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ หรือว่าเส้นทางสังคมนิยมที่เราเดินมา สมัยก่อนที่เราวิ่ง ไปหา ถ้าหากไม่ถึงทางตันก็ไม่จำเป็นต้องไปสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ ทำไม่ก็เพราะว่าต้นจริง ๆ เริ่มหาคำตอบไม่ได้ และต้อง เริ่มปรับตัวอย่างครั้งใหญ่ ถึงเวลาที่เราจะต้องปรับกระบวนทัศน์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง ผมคิดว่าจุดเหล่านี้เองที่ทำให้เกิดคำว่า turning point ได้ ซึ่ง turning point จะเกิดขึ้นได้เมื่อทุกอย่างถึงทางตันและก็เกิดการ swing กลับอย่างรุนแรงในการค้นหา ซึ่งอาจจะตรงกันข้ามกับระบบคิดในเชิงรากฐานทางปรัชญาของการรับรู้แบบเดิม

คุณเทพศิริ: ที่ผมมาที่นี่ ผมเป็นคนหัวซัดคิดไม่ค่อยทันเขาตั้งแต่สมัยไหนๆ มาแล้ว แต่ผิอญี่ที่ผมเป็นคนทำงานด้าน ศิลปะอะไรที่ผมรับมาผมจะสื้อไปหาคนวงกว้าง ผมถนัดไปทางนั้น อันหนึ่งที่ผมมา ผมดูรายชื่อแล้วเป็นคนรุ่นเก่ารุ่นผมที่ฝัน หวานกับชีวิต อายุก็ประมาณจะเกษียณกันแล้ว ผมอยากจะมาฟังแล้วว่าคุณจะก้าวหน้าไปถึงไหน บ้านนี้เมืองนี้ที่เรอยาก เปลี่ยนแปลงมาในสมัยโน้น เราฝันมาถึงวันนี้คุณยังเปี่ยมหวัง หรือว่าคุณแข็ง คุณท้อ ที่อยากจะฟังคือตรงนี้ อยากดูบทสรุป อันนี้เพื่อจะได้เป็นบทเรียนว่าที่เราดำเนินชีวิตมาเราพลาดตรงไหน และผมเชื่อว่าจะมีคนฟัง ถ้าเกิดความรู้สึกท้อรู้สึกแข็งเรา จะแก้ที่ตรงไหน อันนี้เราใช้เป็นบทเรียน บางอย่างเราฝันเราทำไม่ได้ ยังเป็นเรื่องที่ยังคาใจอยู่ อะไรที่เป็นตัวถ่วงดึงเราให้ไป

ไม่ถึงปลายฝัน นี่คือนี่ที่ผอมอยากจะมาฟัง เมื่อมาฟังๆ ดูแล้วเวลาแค่นี้ยังไม่พอหรอก แต่อุ่นเครื่องก็หมดเวลาแล้ว งานแบบนี้ ความคิดแบบนี้จะต้องใช้เวลาอีกหลายระลอก ต้องคุยกันอีกอยู่เรื่อยๆ

ในขณะที่ผมเป็นคนทำงานทางด้านสื่อจะนำไปเล่าต่อได้อย่างไร ผมอยากได้แนวคิดจากเพื่อนๆ จะไปเล่าต่อในการเขียนหนังสือ เขียนนิยาย เขียนเรื่องสั้น ฯลฯ จะเขียนอย่างไร ถ้าว่าครูจะทำอย่างไร ผมหวังว่าคุณจะยังคุยกันอีกหลายชั้น ผมมาในฐานะคนร่วมรุ่น และมาในฐานะผู้ฟังด้วย

อ.จรัล: ประการแรก ผมไม่ได้ให้ความสำคัญกับ Paradigm เพราะว่า “กระบวนทัศน์” เป็นเรื่องของ การมอง การคิดต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งผมไม่คิดว่าการมองหรือการคิดจะเป็นปัจจัยชี้ขาดในการทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นจะต้องเกิดมาจากความรู้สึก เกิดจากความทุกข์ยากในความเดือดร้อนของผู้คนกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นลูกจ้าง เกษตรกร ฯลฯ เรื่อง Paradigm เป็นเรื่องของความคิด เป็นเรื่องของปัญญา ที่ผมไม่ให้ความสำคัญก็เพราะเหตุ ที่ว่าไม่ใช่เรื่องของอุดมการณ์ Paradigm เป็นเรื่องของพวกสังคมนิยม รัฐศาสตร์ ที่จะคิดอย่างไรกับสิ่งนั้นๆ เช่นในอดีต เราคิดแบบนี้ แต่พอมาถึงวันนี้ทำไมเราจึงมาคิดอีกแบบหนึ่ง แต่ว่าจุดยืน อุดมการณ์ ยังคงเดิม เหมือนกับว่าคิดใหม่-ทำใหม่ ทำนองนี้ และผมขอเพิ่มเติมจากที่คุณหมอวิชัยพูด 2-3 อย่าง

ผมคิดว่า Paradigm นี้ ถ้าเราพูดในแง่ขบวนการการเคลื่อนไหวทางสังคม ในช่วง 36 ปีที่ผ่านมา ได้เกิด การเปลี่ยนแปลง หรือ shift หลายครั้ง ที่มาเสริมส่งมาเพิ่มเติม มีเหตุการณ์ที่ทำให้คนรุ่นผมเปลี่ยนการคิด โดยที่จุดยืนยังคง เหมือนเดิม อุดมการณ์ อุดมคติยังคงเหมือนเดิม แต่เราเปลี่ยนการคิดนั้นก็คือเหตุการณ์รัฐประหาร 17 พ.ย. 2514 เพราะเหตุ ว่าประเทศไทยตั้งแต่ปี 2501 ประเทศไทยเราก็เป็นเผด็จการทหารสมบูรณ์ และก็มีการร่างรัฐธรรมนูญเกือบ 10 ปี และก็ ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2511 พวกเราก็รู้สึกว่ามีรัฐธรรมนูญ มีประชาธิปไตย เราก็เคลื่อนไหวกันก็คึกคักมากขึ้น พวกนักศึกษา ปัญญาชน นักคิด นักเขียน ปรากฏว่าจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคสหประชาไทย รู้สึกทน ระบบประชาธิปไตยแบบสภาไม่ได้ คือทนการพูดการโจมตีของพวกผู้แทนในสภาไม่ได้ เพราะมีเรื่องโจมตีไปถึงพ่อ แม่ เมีย จอมพลถนอมก็เลยทำรัฐประหาร พวกเราอดทนรอและเคลื่อนไหวเรียกร้องจนกระทั่งมีรัฐธรรมนูญ มีประชาธิปไตยอยู่ได้ 3 ปีกว่าๆ พอเกิด 17 พ.ย.2514 เราก็เปลี่ยนการคิด คนจำนวนไม่น้อยเปลี่ยนการคิดแล้ว บอกว่าการต่อสู้ทางสภา การไม่มีประชาธิปไตยแบบสภา การต่อสู้แบบที่ต้องการให้มีประชาธิปไตย มีเสรีภาพที่ทำมา เป็นสิ่งที่ไม่ได้ผล เราจะต้อง เปลี่ยนไปคิดไปเป็นแบบปฏิวัติ ผมเคยเปรียบเทียบโดยใช้ ทำ metaphor เหมือนเราหิวข้าวมา 10 กว่าปี พอเรากำลัง กินข้าวอยู่ก็ถูกคนมากระชากจานข้าว คำว่าชามข้าว เราก็แค้น หลังจาก 17 พ.ย.2514 รัฐประหารครั้งนั้นก็ทำให้บรรดา ผู้นำ นักศึกษา นักคิด นักเขียน คิดที่จะปฏิวัติ เริ่มสนใจ เริ่มเชื่อลัทธิสังคมนิยมมากขึ้นๆ ก่อนหน้านั้นมีไหม ก็มีนักศึกษา มีปัญญาชน นักคิดจำนวนหนึ่งก็สนใจลัทธิสังคมนิยม แต่ว่ายังไม่ได้คิดแบบตัดสินใจว่าเราจะต้องเดินแนวทางปฏิวัติ หลังจาก 17 พ.ย.2514 ถ้าเราจะใช้คำว่า “กระบวนทัศน์” ก็หมายความว่าเริ่มมีกระบวนทัศน์ใหม่อีกชุดหนึ่ง แต่ไม่ได้หมายความว่า ใหม่ถอดด้ามนะ ไม่ได้จะปฏิเสธระบบประชาธิปไตยสภา ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน มีการเลือกตั้ง แต่ว่าคิดถึงเรื่องปฏิวัติ แล้วหันไปสนใจสังคมนิยม ฯลฯ ก็ลุกขึ้นมาต่อสู้จนกระทั่งเกิดกรณี 14 ตุลาคม 2516

เหตุการณ์ 14 ตุลา ถ้าใครผ่านเหตุการณ์นี้มาก็จะรู้เลยว่านักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ยอมเป็นยอมตาย ในการต่อสู้ 14 ตุลาคม พอหลังเหตุการณ์ฯ ก็ไม่ได้คิดถึงประชาธิปไตยแบบสภาอะไรกันแล้ว จะคิดถึงเรื่องปฏิวัติ เริ่มศึกษาค้นคว้า เริ่มนำเอาความคิดสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ ปฏิวัติ มาใช้เป็นแนวทาง จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 และก็เข้าป่ากันไป ครั้นพอถึงปี พ.ศ. 2522 ถ้าจะพูดในกระบวนทัศน์ของการเคลื่อนไหวด้านสังคมก็เริ่มเปลี่ยน อีกครั้งหนึ่ง เพราะว่าตั้งแต่ 2522-2523-2524 ได้เกิดกระแสที่นักศึกษาซึ่งได้เข้าป่า ออกจากป่ากลับคืนสู่เมือง ในเมือง ในกรุงเทพฯ เริ่มมีการตั้งกลุ่มองค์กรที่เรียกว่า NGO ในปี 2522-2523 พวกที่กลับมาจากป่า ก็ออกมาช่วยด้วย

การแสวงหาครั้งที่ 2 บ้างอะไรบ้างมากมายไปหมด ตรงนี้ก็เริ่มเปลี่ยนแล้ว เปลี่ยนจากที่เคยคิดแบบปฏิวัติ ที่เคยมีทัศนะแนวคิดทฤษฎี อุดมคติ อุดมการณ์ แบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ก็ย้อนกลับมาสู่ทางนี้อีก หากจะพูดว่าในช่วง 36 ปีที่มีการเปลี่ยนแปลง ถ้าเราใช้คำว่ากระบวนการทัศน์ (ผมยังไม่อยากใช้คำว่าเก่า-ใหม่) ก็นับได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงมาเป็นระลอกๆ นับตั้งแต่ปี 2509 ก็มี หนึ่ง เหตุการณ์ 17 พ.ย. 2514 รัฐประหารโดยจอมพลถนอม และ สอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522-2523 ที่นักศึกษาออกจากป่าและในเมืองเริ่มมีการตั้งกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน

พอถึงปีพ.ศ. 2538 ก็เริ่มเปลี่ยนอีกครั้ง เริ่มมีการคิดถึงการปฏิรูปการเมืองหลังจากกรณี พฤษภาคม 2535 จากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมก็เริ่มมีความคิดปฏิรูปการเมือง อันที่จริงก่อนหน้านั้นก็มีคนพูดถึงเรื่องการปฏิรูปทางการเมืองบ้างแล้ว แต่ว่าเป็นเสียงพูดที่เบาบางมาก ไม่มีใครสนใจ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์พฤษภาคม ปี 35 หลังจากนั้นก็มีคนเริ่มคิดเริ่มพูดถึงการปฏิรูปการเมือง มาเป็นกระแสจริงๆ ก็ตั้งแต่คุณฉลาด วรจักร อดข้าวในเดือนพฤษภาคม 2537 ก็มีชุดความคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทางสังคมเข้ามาอีกชุดหนึ่งคือชุดปฏิรูป

หากจะให้สรุปก็คือว่าในช่วงตั้งแต่ 2509 จนถึง 2514 เป็นกระบวนการทัศน์ที่เคลื่อนไหวทางความคิดเป็นหลัก ไม่ได้เคลื่อนไหวมวลชนนะ แต่ก่อน 14 ตุลาคมหน่อยหนึ่งและหลัง 14 ตุลาคม เป็นกระบวนการทัศน์ทางการเมืองเคลื่อนไหวมวลชน คือการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นการเคลื่อนไหวมวลชน คือทำให้คนลุกขึ้นมาสู้ ซึ่งกระบวนการทัศน์แบบก่อน 14 ตุลา ไม่สามารถที่จะไปเคลื่อนไหวมวลชนได้ เพราะว่ากระบวนการทัศน์ก่อน 14 ตุลาเป็นกระบวนการทัศน์ที่เป็นเรื่องของสติปัญญา เรื่องเสรี หากประเทศเป็นประชาธิปไตยแล้วจะไปเคลื่อนไหวมวลชนก็ยุ่งยาก เหมือนกับปัจจุบันจะให้ไปเคลื่อนไหวมวลชนโดยใช้กระบวนการทัศน์แบบประชาธิปไตยก็คงไม่มีคนมาใส่ใจ แต่ถ้าบอกว่า ภูเขากำลังถูกระเบิด ฟันธงที่ท่าประมงจับปลาในทะเลไม่ได้แล้ว ก็จะมีการเคลื่อนไหวขึ้น กระบวนการทัศน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นมาก็คือเรื่องปฏิรูปการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 มาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะมีแต่กระบวนการทัศน์ปฏิรูปการเมืองเท่านั้น เพราะว่ายังมีกระบวนการทัศน์อื่นๆ มาเกี่ยวข้อง เพิ่มเติม เสริมหนุน นำ อย่างค่อนข้างหลากหลาย ผมฟังเมื่อสักครู่นี้ ดร.เทียนชัย พูดเรื่องกระบวนการทัศน์เก่า-ใหม่ กระบวนการทัศน์ปัจจุบันก็ยังเป็นเรื่องเก่า เพราะว่าเป็นกระบวนการทัศน์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบอบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมแบบทุนนิยม เสรีนิยม การค้าเสรี ก็จริงอยู่ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าไม่มีกระบวนการทัศน์ชุดอื่นๆ อยู่อีกเลย จริงๆ ยังมีความคิดอีกหลากหลายมาก แล้วแต่ใครจะมี หรือจะไปเกี่ยวข้องหรือร่วมกับกระบวนการทัศน์นั้นๆ

ผมคิดว่าประเด็นนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะหากเราจะเคลื่อนไหวทางสังคม ในปัจจุบันนี้เราจะใช้กระบวนการทัศน์แบบไหน เพราะผมเห็นว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมปัจจุบันจะใช้กระบวนการทัศน์แบบที่ผ่านมา 100-200 ปีก็จะเคลื่อนไหวไม่ออกหรอก ฉะนั้นต้องขบคิดแสวงหากระบวนการทัศน์ที่สามารถเคลื่อนไหวทางสังคมปัจจุบันได้ ซึ่งความจริงมีเยอะ เช่นเรื่องนิเวศวิทยา สิทธิมนุษยชน ที่ผมจำเป็นต้องเข้าไปร่วมในกระบวนการนี้ เรื่องสิทธิมนุษยชน และยังมีคำใหม่อีกคำหนึ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นใน 4-5 ปีมานี้ คือกระบวนการสังคมนิยมแบบใหม่ (New Social Movement) ซึ่งแตกต่างกับขบวนการสังคมนิยมในอดีต 2-3 ประการ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเมื่อก่อน เป็นเรื่องของชนชั้น กรรมกร ชาวนา อาชีพ แต่เวลานี้ขบวนการทางสังคมแบบใหม่นามารวมกัน อย่างเช่นในการเคลื่อนไหวการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติ คนทุกชนชั้น ทุกอาชีพมาอยู่ในขบวนการนี้หมด เขาจึงเรียกว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกลุ่มผลประโยชน์ชนชั้น อาชีพ แต่ว่าเป็นเรื่องของความรู้สึกนึกคิด หรือการมองเห็นปัญหาว่าเรื่องไหนเป็นเรื่องเดือดร้อน เรื่องเลวร้าย ที่กำลังจะทำลายสังคม ประเทศ หรือโลก คนก็มาร่วมกัน ในขบวนการสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน ก็จะมีผู้คนที่หลากหลาย

ประการที่สอง ในอดีตขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีแนวคิดที่มุ่งไปยังการเมือง ในทางที่จะไปเปลี่ยนแปลงรัฐ มีอำนาจรัฐ เข้าไปยึดอำนาจรัฐ แต่ขบวนการสังคมนิยมแบบใหม่จะไม่สนใจเรื่องรัฐระดมตีว่าเราไปถามคุณจินตนา แก้วขาว คุณภินันท์ ไชริตราสว่า เขาสนใจที่จะไปมีอำนาจรัฐใหม่ (ซึ่งความจริงคุณภินันท์ก็ถือว่าเขาไปแบ่งส่วนในอำนาจ

รัฐนิตหนอย) แต่ว่าคนเหล่านี้จะไม่สนใจ ไม่สนใจเรื่องอำนาจรัฐ จะเห็นว่ารัฐจะเป็นเรื่องของพรรคการเมือง เรื่องของรัฐบาล ฯลฯ แต่ว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเก่าจำนวนมากมุ่งไปที่ที่จะเปลี่ยนแปลง ช่วงชิง เข้าไปมีอำนาจรัฐ

ผมขอฝากไว้ว่า ถ้าเราจะศึกษา อภิปราย ค้นหากะบวนทัศน์ที่จะเคลื่อนไหวสังคมในเวลานี้ ก็ต้องต่อยอดที่ทำกันมา 36 ปี เพราะเราจะปฏิเสธทั้งหมดก็ไม่ได้ คือคนเราไม่สามารถตัดขาดกับอดีตได้ ก็ต้องมาเชื่อม ผสานกันไป ก็อย่างที่ผมเคยพูดมาในหลายๆ ที่ว่าตั้งแต่ทศวรรษที่ 60 หรือ ค.ศ.1960 มานี้ โลกทั้งโลกเข้าสู่ยุคที่เรียกว่าไร้อุดมการณ์ (The End of Ideology) ยุคที่คนส่วนใหญ่ไม่สนใจเรื่องอุดมการณ์ ความคิดความเชื่อ แน่นนอนก็ยังมียางคนบางกลุ่มที่สนใจอยู่อย่าง เช่นอิสลาม เขาก็ยังสนใจอยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ 11 กันยายน มีคนล้มฆาตกรรมผม ผมบอกว่าถ้าเป็นสมัยก่อนยุทธวิธีที่พลีชีพตัวเองมีหลายขบวนการ ไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่น คอมมิวนิสต์ ฯลฯ มีหลายขบวนการ เวลานี้เหลืออยู่ 2 ขบวนการเท่านั้นที่พร้อมจะพลีชีพ ในสิ่งที่เขาเห็นว่าถูกต้องก็คืออิสลามกับทมิฬ ปัจจุบันนี้คนไม่เห็นความสำคัญของอุดมการณ์ เมื่อไม่เห็นความสำคัญก็ไม่สามารถที่จะมีความคิดต่อต้านความชั่วร้าย ความเหลวแหลกอะไรได้ ผมไปพูดที่ทบวงฯ กรณีที่นักศึกษาปัจจุบันติดยาเสพติด ไปเล่นพนันบอล หรือเรื่องเพศ เพราะว่าไม่มีอุดมการณ์ ระบบการศึกษาไม่ได้สอนให้คนมีความคิดเชิงอุดมการณ์ ก็ทำให้ไม่เป็นพลัง การเมืองที่สกปรกมากขึ้นที่เป็น money politic คือการเมืองต้องใช้เงินตรา ซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตทั่วโลก ก็เพราะว่าความเสื่อมสลายของอุดมการณ์สังคมนิยม ถ้ายังมีอุดมการณ์สังคมนิยมอยู่ ยังเป็นอุดมการณ์สำคัญหรือหลักของประเทศต่างๆ การเมืองแบบสกปรก ที่ต้องใช้เงินก็จะไม่มากมาย พัฒนาเฟื่องฟูเหมือนปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดถึง Paradigm ผมจึงอยากให้สนใจกันคิด ขบคิด หาอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบันด้วย

วิศิษฐ์: อ.จรัลดูจะไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่อง "กระบวนทัศน์" เพราะจริงๆ อ.จรัลให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยความรู้สึกรู้จัก จะต้องประกอบด้วยการต่อสู้ และแบ่งยุคของการต่อสู้ออกเป็น 2 ยุคสมัยด้วยกัน คือยุคที่คิด แต่ไม่มีการเคลื่อนไหวทางสังคม คือยุคก่อน 14 ตุลา ส่วนก่อน 14 ตุลาที่จะเคลื่อนไหวตอนนั้นเริ่มมีการเคลื่อนไหวทางสังคม และได้ให้ภาพ 36 ปีของการขยับขับเคลื่อนไปข้างหน้า สิ่งที่อ.จรัลอยากเห็นไม่ว่าจะเคลื่อนไหวเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่อย่างไรก็ตาม แต่ต้องการให้พูดถึงอุดมการณ์ด้วย ถ้าใช้ถ้อยคำอย่างเคร่งครัดกับศัพท์ว่า "กระบวนทัศน์" นี้ อุดมการณ์จะเข้ามาเกี่ยวข้องหรือไม่ และถ้าเกี่ยวข้องจะเกี่ยวข้องอย่างไร ฝากให้ช่วยกันตอบปัญหาด้วย

ดร.เอเซีย ผมเห็นด้วยกับสิ่งที่ อ.อุทัยเสนอมา ว่าเราไม่ได้ปฏิเสธ Liberalism เลย เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนอะไรต่างๆ ก็ย้อนกลับมาเป็นความคิดย่อยภายใต้ Paradigm เดิม ภายใต้กระบวนทัศน์เดิม ผมขอเสนอประเด็นย่อยๆ ดังนี้ ว่าถึงแม้คนจะมีอุดมการณ์ก็ตาม ผมคิดว่าความเห็นด้วยของ อ.จรัลก็คือว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นก็เพราะคนรุ่นใหม่สูญเสียอุดมการณ์ ผมตั้งคำถามไปทาง อ.อุทัยว่า ถ้าคนรุ่นใหม่มีอุดมการณ์ก็ตาม แต่ก็ยังคิดอยู่ในกระบวนทัศน์เดิมจะโปรดหรือไม่

ดร.อุทัย ผมคิดว่าโดยทั่วไปเราใช้คำพวกนี้ในความหมายที่หลวมกันมาก ทำให้พูดกันคนละเรื่องเดียวกัน ผมเองพยายามจะโยงในเรื่องของสิ่งที่เรียกว่ากระบวนทัศน์(Paradigm) คำที่น่าจะใกล้เคียงที่สุดก็คือ "ทฤษฎี" ในทางพุทธศาสนา ถ้าเรามี Paradigm ที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงในธรรมชาติ มีกระบวนทัศน์ที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงทางธรรมชาติ เหมือนกับภาษาวัดเรียกว่ามีมิฉนาคทฤษฎี ทศณะที่เราสัมผัสสิ่งทั้งหลายในโลก การที่เราสัมผัสมาทศณะที่เรียกว่าสัมผัสมาทฤษฎี ก็แปลว่าเรามี Paradigm หรือมีระบบคิด ระบบการมองสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ไม่ว่าจะเรื่องธรรมชาติก็ดี ของมนุษย์ก็ดี การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งที่ทำงานตามระบบของตัวเองอย่างถูกต้อง เราไม่ควรไปสับสนในเรื่องของพุทธศาสตร์ หลายเรื่องที่ อ.จรัลพูดเป็นเรื่องพุทธศาสตร์ที่เราจะผลักดันไปข้างหน้า เราทำอะไรหลายอย่างในขณะนี้ ในความรู้สึกรู้สึกของผมว่าเป็นการกระโดด

ถ้าใช้ตัวอย่างเดิมก็อาจพูดได้ว่า เราเกือบจะทิ้งเรื่อง "ทฤษฎี" กับเรื่อง "สังกัปปะ" เรากระโดดไปสู่เรื่องของ "อาชีวะ" หรือการกระทำเสียมาก จริงๆ แล้วการกระทำ การผลักดันทั้งหมด ความเคลื่อนไหวทั้งหมด ที่เราเรียกว่า Social Movement ถ้าเทียบกับภาษาวัดก็คือเรื่องของ อาชีวะ จะไม่มีทางเกิดสัมมาได้ เพราะสัมมาอาชีวะต้องต่อเนื่องมากับเรื่องสัมมาสังกัปปะ และสัมมาทฤษฎี ส่วนในเรื่อง Paradigm นี้เป็นเรื่องของสัมมาทฤษฎีที่จะโยงกันให้เข้าใจง่าย ตรงนี้เองเมื่อลองมาพิจารณาดูว่า เราเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยน "กระบวนทัศน์" ก็ต้องดูที่คนที่เรามองสรรพสิ่ง ถ้าถามต่อว่ากระบวนทัศน์ที่เป็นจริงและสอดคล้องกับธรรมชาติจะเป็นอย่างไร ผมเห็นว่าประเด็นหลักที่เป็นองค์ประกอบของสิ่งที่เป็นธรรมชาติหลักๆ อยู่ 4 เรื่อง

1. ธรรมชาติจะต้องมีความหลากหลาย ต้องมี diversity อะไรที่ไม่หลากหลายจะไม่เป็นธรรมชาติ ก็คือไม่จริง ไม่ปรกติ เพราะฉะนั้นกระบวนทัศน์หลายเรื่องที่เรามีมานั้นผิดเพราะว่าเราไม่ยอมรับความหลากหลายเอาเลย แปลกมากเลยนะ และกระบวนกรที่เราเรียกว่า Globalization ในขณะนี้ คือกระบวนกรทำลายความหลากหลายทั้งหมด กินเหมือนกัน แต่งตัวเหมือนกัน สร้างบ้านเหมือนกัน พุดจาเหมือนกันไปหมดแล้วในขณะนี้

ความหลากหลายนี้ไม่ใช่ความหลากหลายทางกายภาพแต่เพียงอย่างเดียว เราต้องยอมรับความหลากหลายที่มีอยู่ในธรรมชาติ ทำไมเราจึงยอมรับความหลากหลายในเรื่องของ สูง ต่ำ ดำ ขาว ได้ แต่เราไม่ยอมรับความหลากหลายทางความคิด ต้องให้คิดเหมือนเราเท่านั้นเราถึงจะรับ อันนี้ถือว่าผิดปรกติ อันนี้เป็นประเด็นที่หนึ่งของเรื่องธรรมชาติ

2. สิ่งที่เป็นธรรมชาติต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence) "น้ำพึ่งเรือเรือพึ่งป่าอ้อชมาลัย" "ดินดีเพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสียดัง ดินเย็นเพราะหญ้าบัง และหญ้าบังเพราะดินดี" ฯลฯ นี้เราเรียนกันมาตั้งแต่สมัยผมเป็นเด็กๆ ถ้าเรามองว่าทุกสิ่งทุกอย่างแยกส่วน ไม่มีความเชื่อมโยงซึ่งกัน นั่นไม่ใช่ธรรมชาติ เพราะผิดปรกติ และสิ่งที่คาบิราพุด ใน Web of Life ก็คือประเด็นนี้ พุดถึงความเป็นธรรมชาติและความเป็นปรกติ นี่ก็คือกระบวนทัศน์ที่เปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งเคยเห็นทุกสิ่งทุกอย่างแยกกันอยู่เป็นเอกเทศ มนุษย์เราอยู่เหนือจักรวาลทั้งหมด มนุษย์กลายเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นๆ ถ้าหากเห็นอย่างนี้ก็ไม่ใช่ เพราะไม่เป็นปรกติ ไม่เป็นธรรมชาติ

3. อะไรที่เป็นธรรมชาติจะต้องมีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) คือเปลี่ยนแปลง เป็นอนิจจังนั่นเอง ธรรมชาติไม่ได้อยู่กับที่ แต่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามเหตุและปัจจัย อย่าไปยึดว่าต้องอยู่กับที่ จะเคลื่อนไปเร็วช้า มาก น้อย เป็นไปในบริบทรอบๆ ตัว

4. อะไรที่เป็นธรรมชาติสามารถจัดการตัวเองได้ (self regulated) ต้นไม้พินกิ่งก้านแล้วก็ขึ้นมาเองได้ หญ้าทะเลปลากินเข้าไปแล้ว ตัวเพลงตอนทั้งหลายจัดการตัวเองได้ มนุษย์ก็จัดการตัวเองได้ เราไม่จำเป็นต้องไปครอบงำเสียทั้งหมด วิธีการนี้แหละที่คนเข้าใจกันน้อย เวลาเราเลี้ยงลูก สอนหนังสือนักเรียน ฯลฯ เราเข้าไปจัดการเขาหมดทุกเรื่อง ธรรมชาติของมนุษย์ยิ่งดีกว่าธรรมชาติอื่นๆ เพราะฉะนั้นจึงสามารถจัดการตัวเองได้

กระบวนทัศน์ถ้ามองให้สอดคล้องกับความเป็นธรรมชาติ คือ 4 เรื่องที่วามานี้ แต่อาจจะมียละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย เราดูตรงนี้ก็รู้แล้วว่ากระบวนทัศน์ shift หรือยัง ปรับหรือยัง ในกระบวนทัศน์ของเราต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติ

ทีนี้ในส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ก็มีอีกคือมีมิติต่างๆ เข้ามารองรับความเป็นกระบวนทัศน์อยู่ในเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ มองมนุษย์เป็นอย่างไร ในทางพุทธศาสนาเราจะเห็นชัดเจนว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ แต่มนุษย์จะประเสริฐได้ก็ต่อเมื่อเกิดการเรียนรู้ได้ เราเชื่ออย่างนี้เลย ทางพุทธนี้เห็นชัดเจน กระบวนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องมนุษย์นี้ในทางพุทธ มนุษย์เป็นสัตว์ที่เรียนรู้ได้ ไปถึงที่สุดได้ ไปให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

เมื่อวางกรอบไว้อย่างนี้แล้ว เราก็ลองย้อนดูอดีตที่ผ่านมา ในช่วงเวลา 30 กว่าปี เราตั้งคำถามกับหลายเรื่องเขี้ยว เราตั้งคำถามกับระบบทุนนิยม เราตั้งคำถามกับกระบวนกรหรือแบบแผนการพัฒนาประเทศ เราตั้งคำถามกับ

เรื่องการปกครองแบบทหาร ฯลฯ แต่ความจริงแล้วลองถามดูว่าทั้งหมดได้ไปเตะกับเรื่องเหล่านี้หรือเปล่า ในพื้นฐานที่รองรับ สิ่งที่เป็นทฤษฎีเหล่านี้มากนักน้อยแค่ไหน ถ้าหากเราอยากจะวิเคราะห์ไหนครับ และการเปลี่ยนแปลง ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเปลี่ยนจากขาวเป็นดำ แต่ขึ้นอยู่กับว่าเราปรับวิธีวิเคราะห์แบบไหนด้วย คนที่ปรับวิธีวิเคราะห์แบบของเฮเกล เขาก็ไม่ได้บอกว่าจะเปลี่ยนจากขาวเป็นดำ เพราะว่าในตัวเองก็มีขาว ถ้าพูดในภาษาของเฮเกล ถ้ามี A อยู่ ก็ย่อมต้องมี -A อยู่ในนั้น เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดไปสู่สิ่งใหม่ก็ต้องเป็นในลักษณะเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพ (Qualitative Change) ไปสู่ B แต่ว่าก็ยังมี -B อยู่ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยน shift ของ Paradigm ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเปลี่ยนจากดำเป็นขาว ไปเป็น คนละเรื่อง เพราะยังมีความต่อเนื่องกันอยู่ แต่ไม่อยู่ในรูปเดิม เพราะเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพไป

ถึงตรงนี้ก็ดูก็จะเห็นชัดพอสมควรว่า บางเรื่องนี่ก็เคลื่อนไป อาจไม่ถึงกับจากหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ผมว่าปรับเปลี่ยนไปมากในบางเรื่อง เช่นแนวคิดในเรื่องการพึ่งพาอาศัย ที่ผมนิยามว่าเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมชาติ ระยะเวลาที่เราจะเห็นแนวคิดการเคลื่อนทางสังคมว่าได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของ partnership หรือ networking มากขึ้นกว่าเดิม นี่คือเริ่มเคลื่อน จากเดิมที่อยู่โดดๆ ต่างคนต่างอยู่ สร้างองค์กรของตัวเองให้ใหญ่ขึ้น เหมือนต้นยูคาลิปตัส เดิมเป็น อย่างนั้น ทะเลาะกันเยอะ โดยเฉพาะฝ่ายซ้ายที่ทะเลาะกันมากที่สุด แต่ช่วงหลังมานี้เริ่มเห็นความสำคัญ เปลี่ยนจาก ต้นยูคาลิปตัสมาเป็นต้นไทรมากขึ้น มีการเห็นความเชื่อมโยงกันมากขึ้น networking จำเป็นขึ้น อย่างที่ อ.จรัสพูด ประเด็น บางอย่างให้ผู้หญิงเข้ามาร่วม เด็กเข้ามาร่วม กลุ่มต่างๆ เข้ามาร่วม ต่อสู้เรื่องระบบนิเวศ ฯลฯ ความคิดในบางเรื่องก็เริ่ม เปลี่ยน เช่นคำถามในเรื่องของ capitalism แต่เดิม ซึ่งเราตั้งคำถามกันมากขึ้น เราปฏิเสธ ซึ่งก็ไม่ใช่ของใหม่นะ กลับไปสู่ ที่เดิม เพราะคติเดิมในอดีตของสังคมตะวันออก ไม่จำเพาะสังคมไทยอย่างเดียว เราให้ความสำคัญทั้งหมดในการดำเนินชีวิต อยู่ที่เรื่องของความมั่นคง ว่ามั่นคงในชีวิต ในอาหาร ฯลฯ เป็นเรื่องของ Life Security แต่ตอนหลังเมื่อเริ่มกระบวนการ พัฒนาแบบใหม่ ก็ได้เคลื่อนไปสู่เรื่องของ Prosperity ความมั่งคั่ง สังคมมากขึ้น นี่ไปสอดคล้องกับความคิดพื้นฐานของทุนนิยม ตอนนี้น่าคิดว่าแนวคิดเหล่านี้ได้เคลื่อนกับมาสู่เรื่องของ Security มากขึ้น มีการพูดกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นของในหลวง ฯลฯ แนวคิดเหล่านี้เริ่มเข้ามาในกลุ่มความเคลื่อนไหวทางสังคม ในการที่จะทำเรื่องของเล็กแต่สวยงาม (small is beautiful) กลับเข้ามาใหม่ ก็มีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนในส่วนนี้อยู่บ้างเหมือนกัน

ในเรื่องบางเรื่องถึงแม้ว่าจะดูเหมือนไม่เปลี่ยน แต่ว่าก็เปลี่ยนทางเนื้อหา สมมติว่าเรายังยอมรับ liberalism อยู่ ถึงแม้เรื่องส่วนย่อย เรื่องสิทธิมนุษยชน แต่ว่าเรื่องสิทธิชุมชน คือเปลี่ยนจากเรื่องที่รัฐเป็นใหญ่ กลายเป็นเรื่อง ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของสิทธิของชุมชน เหนือ "ทุน" ในชุมชนที่เขาได้อยู่ เราต้องไม่ลืมว่าในแต่ละชุมชน ในแต่ละ community นี้มี community capital อยู่อย่างน้อยก็มียู 3-4 ชนิดด้วยกันคือ

อันแรกคือเรื่องของ ecological capital ทุนระบบนิเวศ แต่ก่อนเป็นเรื่องของรัฐเอาไปทั้งหมด จะไปเอา เมื่อไรก็ได้ สำน้ำ แผ่นดิน สรรพสัตว์ ป่าไม้ทั้งหลาย ฯลฯ รัฐจัดการหมด ทั้งๆ ที่จริงแล้วสิ่งเหล่านี้เป็นทุน (capital) ของ ชุมชนแห่งนั้น หลังๆ มาแนวคิดก็คือชุมชนเขาเป็นเจ้าของทุน มีการเรียกร้องสิทธิในหลายๆ เรื่อง มีคนไปแปลว่าชาวบ้าน หาเรื่องวุ่นวาย ที่บ่อนอกกิติ บ้านกรุดกิติ เป็นเรื่องของความพยายามในการรักษาทุนด้านระบบนิเวศให้คงไว้ ที่จะนะ ฯลฯ พยายามที่จะรักษาทุนไม่ให้มันไหลออก เพราะที่ผ่านมาในกระบวนการพัฒนาเรา 40-50 ปีนี้ ทำให้ทุน ecological capital ของชุมชนไหลออกสู่ภายนอกเกือบหมด โดยคนข้างนอกมาเอาไปใช้ประโยชน์

อันที่สองที่อยู่ในชุมชน คือเรื่องของ Social Culture Capital ระบบการศึกษา และการสื่อสารมวลชนได้ ทำลายทุนอันนี้อ่อนกำลังลงไปเยอะ แต่ที่จริงแล้วเป็นจุดแข็งของสังคมไทย ตอนที่เราเกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจปี 2540 ASEM ให้ทุนก้อนใหญ่ผ่านธนาคารโลก ผ่านมาทางสภาการศึกษา ให้ทำวิจัยดูว่าผลกระทบของวิกฤตการณ์เศรษฐกิจที่ทำให้ นักเรียนไทยต้องออกจากโรงเรียนกลางคันใหม่ ไม่มีเลย เพราะอะไร เพราะทุนทางสังคม-วัฒนธรรมของเราเป็นตัวเอื้อ ตอนผมตกงาน ลูกผม ได้ลุงช่วยบ้าง พี่ชายผมช่วยบ้าง หลวงตาช่วยบ้าง อันนี้เป็นเรื่องของ Social Culture Capital แข็งอยู่

แต่เราก็หายไปเยอะแล้ว ก็มีคนเริ่มให้ความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้ขึ้นมา มีความพยายามจะรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเอง เคลื่อนไหวขึ้นมา

อันที่สาม ทุนสติปัญญา Wisdom Capital ตอนหลังเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น อะไรก็แล้วแต่ แต่ก่อนเราไม่สนใจเลย เพราะเราใช้ปัญญาของคนอื่นถ่ายทอดเข้ามา เราถ่ายทอดปัญญาจากวัฒนธรรมอื่นทั้งนั้นเลย ผมไปอยู่ที่วิทยาลัยลัทธิ ผมเห็นว่าวิถีคิดพื้นฐานอันนี้ลึกซึ้งมากนะ ผมเห็นคนบักชั้ได้กินยอดไม้เป็นอาหาร สำคัญมากเลยเขียว คนบักชั้ได้ชอบกินยอดไม้นะ กินกับน้ำพริกเครื่องเคียงทั้งหมด การกินยอดไม้มีความซับซ้อนมาก เพราะทำให้ต้นไม้โตขึ้น ถ้าคุณเด็ดยอดมา ต้นไม้ก็จะแตกยอดใหม่ออกมา แต่คนปัจจุบันตัดจริด กินบรีดเคอร์แล้วฟันต้นไม้ทั้งหมด ป่าไม้ถูกทำลายหมด ชัดเจนมากเลย

แต่ก่อนเขาตัดถนนจากนาโยงไปยังท่ามิหล้า เจอภูเขาต้องหลบ เจอลำธารหลบ เจอเหวหลบ ถนนคดเคี้ยวมาก เขารักษาาระบบนิเวศ แต่ทุกวันนี้โง่ ตัดถนนเป็นสายตรง เห็นไหมทุกวันนี้ที่หาดใหญ่ ตัดถนนกันทางน้ำ น้ำท่วมฉับหายหมด วิถีคิดแบบนี้แต่เดิมมีอยู่ชุมชนจึงอยู่ได้ ทุกวันนี้เลยพังกันหมด เราไปสนใจเรื่องทุนสุดท้ายคือทุน เรื่องเงิน ทุกวันนี้เราสนใจจะแก้ปัญหาเรื่องเงิน นี่ที่ Capitalism มาเห็นไหม Prosperity ไม่ว่าจะเงินผันคึกฤทธิ์ เงิน Zip พี่ชวนเงินมียาชาวาพี่ชวน เงินกองทุนหมู่บ้านล้านบาทของนายโกคา-โคล่านี้ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องเงิน แต่ทุนทั้ง 3-4 อย่างที่ว่ามานี้ ถูกตัดออกจนหมดนะครับ เพราะฉะนั้นที่กุดชุมท่าอะไรก็ดี ทำไปเพื่ออะไรก็เพื่อที่จะรักษาทุนเหล่านี้เอาไว้ เรื่องเบี้ยกุดชุมความหมายก็คือเขาพยายามจะรักษาทุน เงินตราให้อยู่ภายในชุมชนไว้ ไม่ให้ไหลออกไปข้างนอก แต่ว่าผิดกฎหมายของธนาคารแห่งประเทศไทย ฯลฯ แต่แนวคิดทั้งหลายเหล่านี้จะเห็นได้ว่ามีการกลับเข้ามา ถามว่ามีการเปลี่ยนแปลง มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง

ส่วนในเรื่องของกระบวนการทั้งหมด ผมคิดว่าถ้าเราเห็นว่าทฤษฎีเราเป็นแบบนี้ เราคิดถูกต้อง Paradigm เราถูกต้อง “กระบวนการทัศน์” ถูกต้อง ตรงกับความเป็นจริงในทางธรรมชาติ ผมเห็นว่าจากนี้ต่อไป (จริงๆ ก็เริ่มมาแล้วนะไม่ใช่) ว่าไม่มีอะไรให้เห็น มีหน่ออ่อนหลายอันที่เกิดขึ้น ผมคิดว่าข้างหน้าที่เราจะเคลื่อนต่อไปในความเห็นของผม ผมคิดว่า) ถ้าเราจับเรื่องประเด็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นสดมภ์หลักอันหนึ่งในเรื่องของกระบวนการทัศน์ คงจะต้องเน้นในเรื่องของ “กระบวนการเรียนรู้” เป็นเรื่องใหญ่ ทำอย่างไรให้ผู้คนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และแลเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งทั้งหลาย อย่างที่ อ.จรัสพูด คนเริ่มเห็นกันมากขึ้น คนที่บ่อนอก คนบ้านกรูดเขาเริ่มเห็นความเชื่อมโยง แต่ก่อนเขาอาจมองไม่เห็นเรื่องโรงไฟฟ้า ฯลฯ โดดๆ นึกว่าไม่เกี่ยว หรือยกตัวอย่างบ้านผมที่อยู่นครปฐมขณะนี้ ผมอยู่ที่นั่นมา 20 ปีนะ ก่อนหน้านี้น้ำไม่เคยท่วมเลย แต่ว่าพอไปถมที่อื่น มาสร้างแม็คโคร สร้างบักชั้ น้ำไม่มีที่ลง เตี่ยวนีมาท่วมบ้านผม แต่ก่อนเราไม่เห็นความเชื่อมโยง แต่เดี๋ยวนี้เราเห็นแล้ว ห่างกันหนึ่งกิโลฯ นะ แต่ก่อนเป็นที่รองรับน้ำของนครปฐม เวลานี้ไม่มีที่รับแล้ว น้ำมาที่บ้านผมหมดแล้ว

ผมคิดว่าเรื่องของ “กระบวนการเรียนรู้” ซึ่งต้องหาหนทาง เพราะเรื่องนี้มีความหลากหลายมาก หาหนทางที่จะทำอย่างไรให้ผู้คนได้เรียนรู้ แล้วมาเห็นประเด็นเชื่อมโยงทั้งหลายได้ เพื่อที่จะมารวมพลัง อาจจะแยกกัน ไม่ต้องกลุ่มใหญ่หรือกรับ ถ้าเราทำ partnership ทำ networking แล้วให้เป็นเรื่องของการรวมหมู่ collective การเคลื่อนยังไปได้ แต่เป็นการเคลื่อนบนพื้นฐานความเข้าใจรับรู้ตรงกัน เพราะการเรียนรู้จะต้องมีหัวใจอันนี้

แต่เวลาผมพูดเรื่อง “การเรียนรู้” ผมต้องขยายความนิดหนึ่ง เพราะว่าเวลาพูดถึงการเรียนรู้ คนมักจะพูดถึงเรื่อง “การรับรู้” เป็นส่วนใหญ่ (หัวเราะ) ซึ่งเราทำกันเยอะนะ เราจะทำอะไรเราให้การรับรู้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการรับรู้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่การรับรู้อย่างเดียว แต่จะต้อง “เข้าใจ” ในสิ่งที่รับรู้มาด้วย ผมมักจะพูดเสมอเพื่อจะยกตัวอย่างอันนี้ว่า เรารับรู้การสูญบุหรีเป็นโทษต่อร่างกาย แต่ผมเห็นคนสูญบุหรีรู้ทุกเรื่อง คือรับรู้ว่าเป็นโทษแต่ก็สูบ กินเหล่านี้เป็นโทษแต่ก็กิน อันนี้เป็นเพียงการรับรู้ การเรียนรู้ต้องเข้าใจว่าการสูญบุหรีนะ แล้วทำไมถึงเป็นโทษละ

มีนิโคตินมาทำปฏิกิริยากับเอนไซม์ที่ไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมาก บางคนเป็นน้อย เหมือนคนกินกุ้งนั้นแหละ กินแล้วแพ้ บางคนกินไม่แพ้ไม่ใช้กุ้งอย่างเดียว แต่เป็นกุ้งปะทะมีปฏิสัมพันธ์กับอะไรๆ อย่างนี้ ต้องเข้าใจพวกนี้ก่อน และการเรียนรู้ที่แท้จริงเกิดขึ้นเมื่อเราปรับเปลี่ยน “ทักษะ” เราปรับเปลี่ยนทฤษฎี และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่าง เลิกสูบบุหรี่ เลิกเอาเปรียบผู้หญิง เราเรียนรู้ว่าผู้ชายเอาเปรียบผู้หญิงเยอะนะ แต่เรายังทำอยู่เหมือนเดิม กระบวนการเหล่านี้เป็นหัวใจ สอดประสานเป็นตัวเดินเรื่อง และผมคิดว่าทำ partnership networking กระบวนการเคลื่อนทางสังคมอาจจะเป็น “ยุทธศาสตร์” ใหม่ อาจจะไม่ใช่เรื่องของกระบวนการทัศน์ใหม่อย่างแท้จริงเต็มรูปแบบนะ แต่ผมมองว่าเป็นยุทธศาสตร์ซึ่งขึ้นกับกระบวนการทัศน์พื้นฐานที่กำลังปรับเปลี่ยนไป

นพ.วิชัย: ที่จริงแล้วตัวผม เทพศิริ และดร.อุทัย ต่างก็เป็นสาวกของ อ.สุลักษณ์ ฉะนั้น “กระบวนการทัศน์” ไม่ค่อยต่างกันเท่าไร (หัวเราะ) จะมีความแตกต่างก็ในเรื่องปลื้มย่อยเท่านั้น ผมคิดว่าที่ถามว่า “กระบวนการทัศน์” คืออะไรผมว่าสำคัญมาก ทั้งๆ ที่ อ.จรัสบอกว่าผมไม่สนใจ(=ไม่ให้ความสำคัญ) แต่ผมว่าทุกอย่างต้องเริ่มต้นที่สัมมาทฤษฎี ถ้าเราตีความคำใดคำหนึ่งให้ชัดเจนนะ เราอาจจะเห็นแตกต่างกัน แต่ถ้าเราเห็นมุมมองต่างๆ ชัดเจน เวลาคิดจะทำอะไรต่อไปก็จะชัดเจนตามมาด้วย ไม่เช่นนั้นจะเกิดความคลุมเครือตลอดแล้วก็สับสน คลุมเครืออย่างเดียวก็ยังมีดี แต่ถ้าสับสนด้วยจะยุ่ง ผมคิดว่าโดยสรุปคือ ดร.อุทัย เป็นคนในกลุ่มพวกเราที่คิดอะไรต่างๆ เขียนอะไรต่างๆ เป็นระบบกว่าเพื่อน ที่สรุปมาแต่แล้วยังพูดไม่หมด แต่พอพูดเราก็เข้าใจต่อเลยว่า อุทัยจะพูดอะไร จริงๆ แล้วกระบวนการทัศน์ก็เป็นเรื่องของทักษะหรือมุมมองต่อ 3 เรื่อง อันที่หนึ่งต่อธรรมชาติ ต่อสรรพสิ่ง กลไกของสรรพสิ่งว่าเปลี่ยนแปลงอย่างไรทั้งหมด นั่นคือการเข้าใจธรรมชาติ อันที่สองก็คือทักษะต่อมนุษย์ ต่อคน ต่อผู้คน อันที่สาม คือ ทักษะต่อสังคม โดยสรุปจะมีอยู่ 3 อย่างด้วยกัน หลักๆ จะเป็นอย่างนั้น

นี่ที่ว่า (กระบวนการทัศน์) เก่า ว่าใหม่อะไรต่างๆ ที่จริงคล้ายๆ จะแตกต่างกัน แต่พอฟังดูแล้วก็ไม่แตกต่างกันหรอก ภาษาอังกฤษจะมี 2 คำที่ใช้อธิบายความหมายนี้ มีคำว่า shift กับ คำว่า drift เช่น เชื้อไขหวัดใหญ่จะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ถ้าเปลี่ยนแปลงมาถึงจุดหนึ่ง จะเกิดสายพันธุ์ใหม่ขึ้นมา แต่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่มาก เขาเรียก antigenic drift คือตัวยีนส์มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก แต่ก็เกิดเป็นสายพันธุ์ใหม่ขึ้นมา จะเกิดการระบาดของโรคนี้ เพราะว่ามันจะไม่ค่อยมีแรงต้านทาน แต่จะระบาดไม่มากเท่าไร เพราะการเปลี่ยนแปลงยังไม่มาก ร่างกายคนยังจำได้ แต่ว่าถ้าเมื่อไรก็ตามเกิดการเปลี่ยนแปลงมากๆ เขาเรียก antigenic shift อันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงเยอะ พอเกิดการเปลี่ยนแปลงเยอะ ไขหวัดใหญ่จะเกิดการระบาดใหญ่ทั่วโลก flu ที่ตายกันหลังสงครามโลกครั้งที่สองไป 40-50 ล้านคน นี่คือการ shift ถ้าเราพูดถึง Paradigm shift ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง แต่ก่อนที่จะมา shift ก็จะมี drift มีการเปลี่ยนแปลงระดับต่างๆ แตกต่างกันไปมากบ้างน้อยบ้าง ถ้าเราทำความเข้าใจตรงนี้ชัดแล้ว ก็จะเข้าใจว่าจริงๆ แล้วเราก็เข้าใจไม่แตกต่างกันหรอก เพียงแต่ว่าเราจะไปเน้นตรงจุดไหนเท่านั้นเอง

ผมยังคิดว่า ดังที่ ดร.อุทัยพูด เรื่องของธรรมชาติ เรื่องของมนุษย์ เรื่องของสังคม ปัจจุบันความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปมากด้วยวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี ตัวอย่างที่ยกขึ้นมาเรื่องสร้างถนนที่หาดใหญ่ เพราะอะไร ที่ต้องตัดถนนคดเคี้ยวหลีกหลบตรงโน้นตรงนี้ หลบภูเขา ก็เพราะเทคโนโลยีในเวลานั้นยังไม่ถึง แต่สมัยนี้เทคโนโลยีทำได้ ให้ข้ามเขาก็ทำได้ ถ้าเราไปในอเมริกา ถนน interstate highway ตัดตรงแนวเลย เจอเหวท่าสะพาน เจอเขาเจาะ เพราะอะไรถึงตัดตรง เพราะเรื่องของ “ความเร็ว” ได้เข้ามาเปลี่ยน สมัยก่อนอย่างรวดเร็วก็คือขี่ม้า ทางโค้งก็ไปได้ ทางคนเดินอย่างไรก็ได้ ใช้เกวียนโค้งอย่างไรก็ได้ เทพศิริเล่าให้ผมฟังว่าที่สุโขทัยเมื่อ 30 กว่าปีมาแล้ว เขาสร้างถนนใหม่ ถนนโบราณคดไปโค้งมา เขาตัดใหม่ ปรากฏว่าพอนำมาถนนทั้งหมดเลย ทำไมเขาต้องสร้างตรง เพราะว่ารถยนต์สมัยนี้ต้องวิ่งตรง ถ้ามีโค้งมากๆ คนก็ตายเยอะ อุบัติเหตุเกิดเยอะ เทคโนโลยีเปลี่ยนครับ เขาก็ต้องสร้างตรง แต่เทคโนโลยีการสร้างถนนไม่เก่งพอจะต้านทานน้ำได้ ถนนก็เลยพัง

สมัยก่อนเราไปประชุมเรื่องเขื่อนผามองกัน คุณจำลอง ไต่ทอง เล่าให้ฟัง นิคมสร้างตนเองนี้ เวลาที่เขาไปทำถนนภายในนิคม เขาตัดเป็นตราหมากรุก พอฝนเทียวเท่านั้น ถนนพังหมดเลยเพราะถนนมันไม่หลบทางน้ำเพราะเป็นถนนลูกรัง ถนนที่หาดใหญ่นี้เทคโนโลยีดีมากครับ สร้างได้ตรงและไม่พัง พอเข้ามาเลยท่วมเมือง นี่คือเรื่องของเทคโนโลยีที่เข้ามากำหนดวิถีชีวิต อะไรต่างๆ เป็นต้น ตรงนี้เราปฏิเสธไม่ได้เลย เราต้องรู้เท่าทันเทคโนโลยีทั้งหลาย เราต้องเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งผมสรุปว่าสภาพปัจจุบันมันมีอยู่ 4-5 เรื่องที่วันนี้ ต้องเข้าใจสภาพปัจจุบันเราจึงจะปรับวิถีชีวิตต่างๆ ให้สอดคล้อง และถ้าจะปรับเปลี่ยน เราจะแก้ไข เราจะปฏิวัติ ฯลฯ ก็จะต้องอยู่บนพื้นฐานของ ความเข้าใจธรรมชาติ ความเข้าใจมนุษย์ ความเข้าใจสังคม เข้าใจ 3 อย่างนี้ให้ดี ก็จะสามารถปรับแก้ไปได้

ที่นี้ผมคิดว่าสิ่งที่เราอยากจะทำกัน นอกจากการปรับพื้นฐานความคิดตรงนี้แล้ว จะต้องเลยไปถึงว่า แล้วเราอยากจะเห็นบ้างเมืองเราเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเราจะแก้ไขอย่างไร ผมยังคิดว่าสิ่งที่ผมคิดกับ ดร.อุทัยนี้ นานๆ เจอกันที ก็ตรงกันทุกที เพราะว่ามีชื่อแปดคนเดียวกัน(หัวเราะ) ถูกล้างสมองมาเหมือนกัน ก็เลยคิดอะไรต่างๆ คล้ายๆ กัน เราก็มองเห็นคล้ายๆ กันว่า สังคมของเราที่จะไปต่อไปได้ จะต้องเป็นสังคมแบบที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียง อะไรต่างๆ เหล่านี้ คือแนวอย่างนี้แหละ และเป็นสังคมที่มีภราดรภาพ รักใคร่กันฉันท์พี่น้อง ซึ่งอันนี้ก็เป็นความใฝ่ฝันตั้งแต่ปฏิวัติฝรั่งเศสแล้ว เรื่องภราดรภาพนี้ ถ้ามองในแง่การเมือง ต้องเป็นสังคมที่ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมที่สำคัญ เรื่องปฏิรูปการเมืองของเรา ก็มาได้ไกล เรามีระบบตรวจสอบมากมาย มีด่านหลายชั้นเลย เมื่อรัฐบาลเข้ามาเรามีด่านตรวจสอบ เรามีด่านฝ่ายค้าน สื่อมวลชน มี ปปช. มีศาลรัฐธรรมนูญ และด่านสุดท้ายคือด่านประชาชน แต่กลไกนี้ยังไม่สามารถใช้งานได้อย่างเต็มที่ เพราะว่าฝ่ายประชาชนอาจจะปรับตัวช้ากว่าฝ่ายที่เข้ามามีอำนาจ ซึ่งเขาปรับตัวเร็วกว่าเขาก็ใช้กลไกอันนี้ นี่แหละคือสังคมที่คิดว่าควรจะเป็น

โลกของเรามีการพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ทำให้ผลิตอาหารขึ้นมาได้มากมาย แต่เราก็ไม่สามารถจะตอบสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ไม่ได้ต้องการแค่อาหารเท่านั้น หากยังต้องการอะไรต่างๆ มากมายเหลือเกิน และถ้ายิ่งไปแข่งขันมากๆ ก็ไม่ไหว ทิศทางต้องไปอย่างนั้น ไปในทางเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน ศัพท์เพราะๆ เหล่านี้ และไม่ใช่เพราะอย่างเดียวหรอก แต่น่าจะถูกต้องด้วย

แล้วเราจะทำอย่างไร ที่ ดร.อุทัยพูดผมก็เห็นด้วยอย่างยิ่งเลยว่า ต้องมีวิธีการใหม่ มียุทธวิธีใหม่ที่จะเข้าถึงสิ่งนี้ ถ้าจะไปใช้แบบเดิม จะลำบากขึ้น อย่างเวลานี้เขาจะเล่นกับสื่อ ปรากฏว่าฝ่ายมารเล่นกับสื่อเก่งกว่า มีอำนาจเล่นเก่งกว่า เราก็ต้องใช้กลไกอื่น อย่างกรณีหินกรูด ฯลฯ ที่ทำนี้ เป็นวิธีการที่น่าจะเป็นทิศทางใหม่ และจะต้องหลากหลายวิธี แต่หลักการเดิมๆ ผมคิดว่าหลักการของเขายังใช้ได้หมดนะ เช่น แยกหลักแยกรอง แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง รู้เขารู้เรา แยกมิตรแยกศัตรู เอาอาวุธศัตรูมาต่อสู้ศัตรู โดดเดี่ยวศัตรู ดึงศัตรูมาเป็นมิตร ทฤษฎีต้องประสารปฏิบัติ อะไรต่างๆ พวกเราที่ต่อสู้บ้างที่ก็ล้มนะ บางที่ต่อสู้กับพวกเดียวกันเอง ทำลายแนวร่วม ผมว่าหลักเหล่านี้ ยังใช้ได้ และในเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้” เป็นหัวใจเลย เราต้องต่อสู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ ต่อสู้โดยการสร้าง networking สร้าง partnership ผมว่าเป็น New Paradigm เป็นยุทธศาสตร์ใหม่ แนวทางใหม่ที่เราจะใช้เคลื่อนไหวสังคมและก็นำไปสู่เป้าหมายอย่างที่เรากำลังต้องการได้

ดร.อุทัย ผมอยากจะเสริมนิดเดียว คือสิ่งที่ผมวิชัยพูด อันนี้น่าสนใจนะคือเรื่องเทคโนโลยี เวลาที่ทัศนะต่อเรื่องเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป อย่าลืมนะอันนี้ชัดเจนที่สุดเลย ในวิถีคิดเดิมของคนนะ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก พูดเอาไว้ชัด เวลาเราพูดถึงเทคโนโลยีคือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อมาต่ออวัยวะของเราที่อวัยวะของเราไม่สามารถทำได้ ถ้าเราลุกขึ้นยืนแล้วเด็ดลูกมะม่วงได้ ก็ไม่ต้องมีไม้สอย แต่วัตถุประสงค์เดิมเราต้องไม่ล้ม เราทำเพื่อ Security ในชีวิตเท่านั้น ขณะนี้เราล้มไปหมดแล้ว ทัศนะที่มีต่อเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไป เรายังสามารถเดินได้จากนี้ไปปากประตู แต่เราต้องขึ้นรถเมล์ เราต้องนั่งมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เราเดินไม่ได้แล้ว ทั้งๆ ที่อวัยวะเรายังใช้ได้อยู่ ผมมาจากนครฯ เดินมายังยาก มารถไฟมารถยนต์ แต่เรา

ใช้เทคโนโลยีเพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นปรกติ ปัญหาของเราในขณะนี้คือเราเชื่อในพลังมหาศาสตร์ของเทคโนโลยี อันตรายอยู่ตรงนี้ ผมคิดว่าทักษะต่อเรื่องเทคโนโลยีก็เปลี่ยนไปนะ ไม่ใช่ว่าทำได้หรือไม่ได้ เราอาจจะตั้งคำถามที่ทักษะเปลี่ยนไป เรานึกว่าเทคโนโลยีอยู่เหนือทุกอย่าง เราสยบยอม เราจึงกลายเป็นผู้เสพเทคโนโลยีไปหมด

อย่าลืมนะครับว่าเทคโนโลยีกำเนิดมาจาก “จินตนาการ” ของมนุษย์ เกิดจาก creativity ของมนุษย์ ในการที่คนไทยส่วนใหญ่ขณะนี้ขาดจินตนาการ ขาดความคิดเชิงสร้างสรรค์ เราจึงตกอยู่ในสภาพเป็นทาสต่อเทคโนโลยีใหม่ๆ มากมาย เพราะฉะนั้นในกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด ผมเห็นว่าเราจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องของ creativity กับจินตนาการ imagination ให้มาก เต็มๆ เราได้ยินกันบ่อยนะ เราพูดถึง Knowledge Base Society สังคมที่มีพื้นฐานของความรู้เป็นหลัก ผมยอมอันนั้นได้ แต่ว่าผมยังคิดว่าสังคมไทยต้องการ Creativity Base Society ผมจะบอกให้ว่าปัญหาหลายอย่างที่เรากำลังเจอ วนไปวนมา เพราะเราขาดแคลนจินตนาการเหลือเกิน ขณะนี้จินตนาการของเราถึงทางตันด้วยซ้ำในหลายๆ เรื่อง เราคิดว่าเทคโนโลยีจะแก้ปัญหาให้เราได้ ผมคิดว่านี่อันตรายวิธีคิดแบบนี้ ทักษะต่อเรื่องพวกนี้ และจริงๆ เรื่องของจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ผมยืนยันเลยครับ (นี่ปีนี้อายุ 60 แล้ว—หัวเราะ) ว่าคนไทยไม่ได้ด้อยไปกว่าประเทศอื่น ผ่าพันอันอื่น ดูตัวอย่างชัดเจน ถ้าเด็กไทยสามารถเอาก้านกล้วยมาเป็นไม้ได้นี่ผมว่าจินตนาการมันชัดเจนที่สุดแล้ว เพราะเขามักก็บัง ใต้ เอาผ้าผวยมาคลุมแล้วมันต้องเป็นผี ถ้าถามว่าใครว่า ถ้าบอกชื่อออกไปมันก็เลิกสนุก มันต้องเป็นผี ผมว่าจินตนาการเหล่านี้ต้องได้รับการส่งเสริมให้มากขึ้น มิฉะนั้นเราก็จะติดอีก และกระบวนการที่ว่ามันเปลี่ยน ก็ไม่เปลี่ยนนะยังคงยืนอยู่ที่เดิม ซ้ำจะหนักเข้าไปอีก

อ.จรัส ผมจะขอเพิ่มอย่างเดียวกับเท่านั้น คือเวลานี้เกิดมีสถานการณ์ในขอบเขตทั่วโลก ที่ทำให้คนทั้งโลกค่อยๆ เปลี่ยน Paradigm ผมไม่พูดถึงอุดมการณ์นะ เปลี่ยนกระบวนการในการมอง ในการคิด และในการทำ กล่าวคือเวลานี้มีกระแสใหญ่ๆ ในโลก และเกิดขึ้นทุกหนทุกแห่ง อยู่ 3 กระแส และ 3 กระแสนี้มีการต่อสู้กันด้วย

หนึ่ง กระแสโลกาภิวัตน์ หมายความว่าทุกประเทศจะมีคนส่วนหนึ่งคิด ต้องคิดตามโลก ให้ทันโลก ทำอะไรต้องขึ้นกับโลก ให้เหมือนกับโลก เพื่ออะไรก็ตาม ไม่ว่าจะเพื่อการแข่งขัน ฯลฯ ผู้นำทางการเมือง สมาชิกรัฐสภา ฯลฯ ก็จะมีคนส่วนหนึ่งที่คิดแบบนี้ ดังนั้นเวลาเขาจะวางนโยบาย ออกกฎหมาย จะออกไปในทางโลกาภิวัตน์ และกระแสนี้ก็ทำให้คนในแต่ละประเทศเริ่มเปลี่ยนความคิด คล้ายๆ กับว่าถ้าไม่ทำตามเขา ไม่เหมือนเขา จะอยู่ลำบาก จะอยู่ไม่ได้ ซึ่งเมืองไทยเห็นชัดเลยว่ากระแสนี้ดำรงอยู่จริงและก็ขยายออกไปทั่ว ไปที่ไหนถ้าเจอเทสโก้โลตัสก็หมายความว่านั่นเริ่มคิดอย่างนี้แล้ว

สอง เป็นกระแสซึ่งในเมืองไทยยังเห็นไม่ชัด แต่บางคนบอกว่าชัด แล้วแต่จะตีความ คือกระแสชาตินิยม ยิ่งกระแสโลกาภิวัตน์ขยายตัวออกไป แพร่หลายซึ่มลึกมากเท่าไร ก็จะเกิดกระแสชาตินิยมออกมาตอบโต้ มาต่อต้าน ประเทศไทยเรากระแสชาตินิยมดูเหมือนว่ายิ่งอ่อนกว่าประเทศอื่นนะ ผมคุยกับ ดร.ชัยอนันต์ เขาบอกว่าไม่จริง บอกว่ากระแสชาตินิยมในไทยใหญ่มากนะ แต่ว่าไม่ใช่ในนามกระแสชาตินิยมแต่ก็คือกระแสนิยมพระเจ้าอยู่หัว โดยเนื้อหาของกระแสก็คือชาตินิยม ดร.ชัยอนันต์เขาตีความว่าแบบนี้ก็ทำให้ผมกับมาซบคิดเหมือนกัน ผมบอกว่าตั้งแต่ปี 2540 มาเกิดวิกฤตนี้ กระแสชาตินิยมในสังคมไทย เวลานั้นนับถูกเลย ชมรมรวมใจไทยกู้ชาติ มียังไม่ถึง 100 ชีวิตเลย ที่เคยเคลื่อนไหวคัดค้านกฎหมายทาส 11 ฉบับ ดูเหมือนกับว่ากระแสชาตินิยมในเมืองไทยน้อยกว่าประเทศอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับบางประเทศที่กระแสชาตินิยมสูงก็ทำให้คนเปลี่ยนกระบวนการคิดในการมองปัญหา

สาม อีกกระแสหนึ่งไม่เฉพาะในประเทศละตินอเมริกา อัฟริกา หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยุโรปอเมริกาด้วย เขาเรียกกระแสท้องถิ่นนิยม Localism บ้านกรูด ปอนอก จะนะ เป็น localism เรื่องการกระจายอำนาจ เรื่องการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ใครจะไปลงทุนในหมู่บ้านตำบลต้องขออนุญาต อบต.ต่างๆ กระแสนี้เกิดขึ้นในเกือบทุกประเทศ

ที่นี้ทั้ง 3 กระแส ถ้าใครเป็นรัฐบาลจะจัดการอย่างไร เช่นถ้ารัฐมนตรีคลังอยู่ในความคิดกระแสโลกาภิวัตน์ รัฐมนตรีมหาดไทยอยู่ในความคิดชาตินิยม อีกรัฐมนตรีอยู่ในความคิดท้องถิ่นนิยมจะจัดการอย่างไร หรือว่าตัวเราเอง สมมติ ในฐานะเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม เราจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ร่วมจัดการกับ 3 กระแสนี้ได้อย่างไร ซึ่งผมคิดว่าทั้ง 3 กระแสนี้จะใหญ่ขึ้นๆ และจะทำให้คนในประเทศต่างๆ เริ่มเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการคิด

และแน่นอนทั้ง 3 กระแสมีอุดมการณ์ที่กำหนดขึ้นอยู่ เช่น อุดมการณ์การค้าเสรี โลกาภิวัตน์ เรื่องสากลชาตินิยมนี้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นชาตินิยมแบบรักชาติ คลั่งชาติ หรืออะไรก็แล้วแต่ กระแสท้องถิ่นนิยม Localism ก็มีอุดมการณ์ เช่นเรื่องสิทธิชุมชน การรักษาทรัพยากรของท้องถิ่น ปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในเกือบทุกประเทศเวลานี้ก็คือว่า เวลารัฐบาลจะไปสร้างอะไร นักธุรกิจ นายทุน จะไปสร้างอะไรในหมู่บ้าน เขาไม่ให้สร้างนะ เห็นด้วย แต่อย่ามาสร้าง don't in my back yard อย่ามาสร้างหลังบ้านฉัน หมายความว่าสร้างบ่อน้ำบาดาลเสีย เห็นด้วย ที่ทิ้งขยะ เห็นด้วย แต่อย่ามาสร้างที่นี่ ให้ไปสร้างที่อื่น เราหรือรัฐบาลจะจัดการกับ 3 เรื่องของการมองปัญหาแบบนี้ซึ่งมีอุดมการณ์เป็นตัวกำหนดอยู่ด้วยได้อย่างไร

และที่ดร.อุทัย พุดเอาไว้ในเรื่องวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ซึ่งในเวลานี้มีบทบาทมากทำให้คนคิดและทำอะไรต่างๆ ดูเหมือนว่าเราไม่สามารถที่จะเข้าไปกีดกันได้ ก็ต้องยอมไปเรื่อยๆ ผมคิดอย่างนี้ ผมเห็นด้วยกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี แต่ว่าจะต้องจัดการให้ถูกต้อง คือ หนึ่ง จะต้องให้ความเจริญนั้นให้คนทุกหนทุกแห่งได้ใช้ประโยชน์ ไม่ใช่เป็นเครื่องมือของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และสอง ต้องให้สอดคล้องกับสภาพเดิม เช่นที่บอกเรื่องความเร็ว หรือชาวบ้านสมัยก่อนทางบ้านผมเวลาเก็บข้าวใช้แกระเก็บนะ นาสีห้าไร่เก็บอยู่เดือนหนึ่งจึงจะหมด เวลานี้ทั้งเก็บทั้งดำใช้เวลาวันเดียว และที่เหลือจะทำอะไร ชีวิตคนนะ ตอนที่นักศึกษาเข้าป่าแล้วบอกว่า โอ๊ยแล้วอย่างนี้เมื่อไหร่จะชนะ คือวันๆ หนึ่งเดี๋ยวก็ดำข้าว เดียวก็ขึ้นภู ลงห้วย ไปแบกไปหาม ฯลฯ ก็วันๆ หนึ่งก็ไม่เห็นจะไปปฏิวัติอะไร มัวแต่หาอยู่หากิน ผมก็ตอบเล่นๆ บอกว่า สมมติว่าไม่ทำอย่างนี้ละแล้วจะไปทำอะไร ก็เหมือนกันเกษตรกรชาวไร่ชาวนา เมื่อก่อนใช้เวลา 3 เดือนแต่เดี๋ยวนี้พอมีเทคโนโลยี ใช้เวลา 3 วันเสร็จที่เหลืออีกสามร้อยหกสิบวัน ชุมชนก็จะต้องคิดว่า แล้วจะให้เขาทำอะไรต่อในเวลาที่เหลือ ซึ่งก็จึงกันระนาว ฉะนั้นเวลา (time) กับสถานที่ (space) ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เวลานี้บางทีเราไปถึงบ้านเร็ว ไม่รู้จะทำอะไร ที่พุดนี้ก็หมายความว่า การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะต้องให้เป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ และเมื่อมาแทนที่เวลาของคนจะมีมากขึ้น ก็อย่าไปคิดให้คนทำมาหากินเพิ่มขึ้น โดยทำให้เขาเจ็บบ่อยโดยไม่จำเป็น

ดร.อุทัย รอบที่แล้วผมยังไม่ได้ต่อกับคำถามที่ ดร.เอเซีย ถามไว้เรื่องอุดมการณ์กับกระบวนทัศน์ ว่าถ้าไม่มีจะไปรอดไหม ถ้าผมเข้าใจถูกนะ คือผมเห็นว่าอุดมการณ์คือสิ่งที่ผู้คนเขายึดถือ เพื่อจะเป็นพลังในการที่จะทำให้มี commitment ในสิ่งนั้น คือต้องมีตัวดึงดูด ที่นี้กระบวนทัศน์ใหม่-เก่าก็แล้ว แต่อาจจะทำให้เป็นตัว Ideology ได้ ผมอยากจะพูดในประเด็นอย่างนี้มากกว่า ถ้าดูทั่วไปเวลามนุษย์จะทำอะไรสักอย่าง ผมคิดว่ามนุษย์จะเห็น "ความหมาย" ของสิ่งที่ทำ meaning ของสิ่งที่เขาอยากจะทำ ความหมายนั้นเป็นทั้งส่วนที่เป็นอัตวิสัยและเป็นภววิสัย ไม่เหมือนกัน คนทุกคนทำต่างกัน เพราะเห็นความหมายต่างกัน ผมอาจจะทำเพราะการเป็นครูที่ดี ผมรู้สึกว่ามี ความหมายกับผมมากกว่าการที่เป็นคนรวย หรือการเป็นพ่อที่ดี นี่ดีกว่าผมเป็นผู้บริหารที่ดี อันนี้ยกตัวอย่าง ผมคิดว่ามีความหมายอันนี้อยู่ เป็นสิ่งที่เราอาจจะเรียกว่าเป็น "ฉันทะ" ก็ได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องอาศัยปัญญา ฉลาดวิเคราะห์อยู่

แต่ในอีกด้านหนึ่ง มนุษย์ก็ทำอีกหลายเรื่องโดย "ศรัทธา" เป็นตัวชักนำ ซึ่งมนุษย์ก็ใช้ศรัทธาเยอะเหมือนกันในการทำงาน และอันนี้เอง อุดมการณ์ (Ideology) จะเข้ามาตรงนี้ ในตัว Ideology จะเข้ามาในส่วนศรัทธาก่อนข้างเยอะ ไม่ค่อยได้ใช้ปัญญามากเท่าไร อันนี้เป็นข้อแตกต่าง นี้เพื่อจะตอบคำถามว่าถ้ายึดมั่นอยู่กับกระบวนทัศน์ที่เป็นศรัทธา ผมว่าอันตรายเยอะกว่า เรื่องที่เป็นฉันทะ

บางอย่างเราจะต้องเห็นถึงความเชื่อมโยงทาง “โครงสร้าง” ให้ได้ มิฉะนั้นเราจะตีประเด็นไม่แตกเลย เราพูดถึงเรื่องการเข้ามาเป็น partnership networking การมีส่วนร่วม เราพูดกันเยอะมากเลยนะ ผมอยากจะทำตัวอย่างให้เห็นว่าประเด็นนี้ เมื่อสัก 3 ปีที่ผ่านมา พ่อผมตาย ตอนพ่อตายลูกอยู่ที่อื่นหมด พ่ออยู่บ้านคนเดียว และก็เอาศพพ่อไปไว้ที่วัด พ่อเป็นครูเก่า ก็มีคนนับถือเยอะ แต่โอกาสที่เขาจะเข้าไปร่วมจริงๆ กับงานศพพ่อผมถูกสกัดโดยโครงสร้าง เพราะไปได้แต่ตอนที่เขาสวดศพกลางคืน อยู่ที่วัดแต่อีกไม่กี่เดือนให้หลังลุงผม ซึ่งก็ไม่ค่อยได้เรียนหนังสืออยู่ในหมู่บ้าน ตายแล้วเอาศพไว้ที่บ้าน โครงสร้างเปลี่ยนชัดเจนที่สุด คนเขามาร่วมงานกันมากเลย มาช่วยยกโลง ทำเพิง ทำโรง ช่วยกันทำกับข้าว วันที่เอาศพไปเผาแล้วเขาก็กลับมาช่วยกันรื้อหมด เอาถ้วยโถโอชามไปคืนวัดหมด โอกาสที่เขาจะเข้าไปมีส่วนร่วม ขึ้นอยู่ที่โครงสร้างอย่างเดียวนะ เพราะฉะนั้นในกรุงเทพฯ นี้คุณก็จะเห็น วัดธาตุของคุณไม่มีทางไปร่วมเลย เอสแอนด์พี เข้าไปประมูลหมดแล้วอาหารชุดละ 90 บาท เพราะฉะนั้นการทำให้ทำงานในหมู่บ้าน ถ้าคุณใช้แทรกเตอร์เมื่อไหร่ โดยไม่นึกถึงความเชื่อมโยง โอกาสที่เขาจะมีส่วนร่วมสร้าง partnership สร้าง networking เป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว ต้องนั่งโถงคนเดียว แต่ถ้าปากคำ หวานเหมือนเดิม นาข้าวเหมือนเดิม ก็เปิดโอกาสให้เกิดการสร้างการมีส่วนร่วม networking ถึงทำได้ ตรงนี้จะต้องให้คนเห็น มีประเด็นเรื่องโครงสร้างนี้ขวางอยู่ คนไม่ค่อยพูด หลายเรื่องเราพูดเรื่องความรุนแรง ซึ่งแฝงอยู่ในโครงสร้างค่อนข้างมาก ผมคิดว่า ในกระบวนการเคลื่อนไหว นี้ทำให้โครงสร้างหลายอย่างเปลี่ยนไป ถ้าเราไม่เข้าใจตรงนี้ ไม่เห็นตรงนี้ บางทีความตั้งใจของเราก็ยากที่เราจะเคลื่อนได้ ทั้งๆ ที่เราเห็นเป็นเรื่องง่ายๆ เพราะฉะนั้น ประเด็นที่หมอวิชัยพูด จรัสพูดนี้สำคัญ ทำอย่างไรจึงจะให้คนในกลุ่ม Critical Mass นี้ละ ผมคิดว่าจะต้องมีคุณลักษณะสัก 4-5 ประการ ที่จะช่วยกันก่อให้เกิด กิจกรรมผมยังนึกไม่ออกหรอกนะ พวกคุณต้องไปคิดกันต่อ คำตอบคงไม่ได้อยู่ที่วันนี้หรอก ถ้าอยู่ที่วันนี้คงเหลว คุณก็ต้องลองไปคิดกัน

ผมคิดว่าอันหนึ่ง ทำอย่างคุณสมบัติที่ อ.จรัสได้พูดมา จะทำอย่างไรให้คนอยากรู้ เพราะที่จริงความอยากรู้เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ แต่ถูกทำลายไปโดยกระบวนการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำลายหมด ไม่อยากรู้อะไรแล้ว มันอยากได้อย่างเดียว มาเรียนปริญญาโทกับผมจบ cours work แล้ว 2 ปี ทำต่อไปไม่ได้เพราะไม่อยากรู้อะไรเลย อยากรู้ได้ A นะ ความอยากรู้จะนำไปสู่การคิดค้น อยากรู้ในรู้นี้ หากความเชื่อมโยงได้ ทำอย่างไรครับ ผมว่าในกระบวนการที่เราจัดทั้งหมดจะต้องเสริมอันนี้ เขามีอยู่แล้วแต่ว่าอ่อนกำลังไปเยอะ ในระบบโรงเรียนไม่มีทางเลย แต่การอยากรู้จะนำไปสู่การค้นคิด การวิจัย วิทยาศาสตร์ที่เติบโตขึ้นมาได้ทุกวันนี้เป็นเพราะคนอย่างกาลิเลโออยากรู้ เรื่องของสองอย่างเมื่อทิ้งลงจากที่สูง จะลงพร้อมกันหรือไม่ แกจึงได้ขึ้นไปบนหอเอนเมืองปิซ่า นั่นเพราะแกอยากรู้ ไม่อย่างนั้นจะขึ้นไปหาอะไร หรือไอแซค นิวตัน แอ๊ปเปิ้ลหล่นใส่หัว ก็คิดต่อยืดยาวออกไป ฯลฯ อันนี้ต้องทำให้ได้ในระดับ Critical Mass

อันที่สอง ซึ่งผมพูดแล้วในเรื่องของความคิดสร้างสรรค์กับจินตนาการ ที่เราจะต้องเสริมให้มีมากขึ้น เพราะปัญหาหลายอย่างที่เราก็กังเครียดเนื่องจากเราขาดแคลนสิ่งนี้ โลกสมัยนี้โครงสร้างทำให้เรามีจินตนาการได้น้อย แต่บางจุดดีขึ้นกว่าเดิมเช่นวิชาวาดเขียน สมัยก่อนผมเรียนวาดแต่ขวดกับแก้วน้ำ แรงงักน้อยนั่นไม่เคยได้คิดใหม่เลย(หัวเราะ) แต่เดี๋ยวนี้ในทางกลับกัน ตึกตากระพริบตาได้ พูดได้ เหมือนจริงหมดแล้วก็เลยขาดจินตนาการ สมัยเราเอาลูกล้อมาตีเป็นรถ ทำได้โดยจินตนาการ หรือเวลาฟังละครวิทยุแต่ก่อนเราจินตนาการดีมากนะ จินตนาการเพริศแพร้วมันต้องจุกกันแห้งๆ ทุกวันนี้ดูทีวีปากติดกันหมดแล้วจินตนาการหายหมด ทำอย่างไรให้เกิดจินตนาการพวกนี้

อันที่สาม ซึ่งผมคิดว่าสำคัญมาก ผมรู้สึกมากเลยเรื่องการขาดการเอา “ธุระ” กับเรื่องของชุมชน ในหมู่บ้านยังมีอยู่ นะ สมัยก่อนในชุมชนหมู่บ้านไม่มีสะพานเราก็กัดเอาต้นมะพร้าวมาพาดทำสะพานให้เด็กเดินข้าม คนแก่เดินข้าม มีไม้ไผ่มาทำราวให้จับ เราเอาธุระ พระสงฆ์องค์เจ้าไม่มีเสนาสนะอาศัยเราเอาธุระ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฝนแล้งเราก็แห่หางแมวกัน ขณะนี้เราอฝนหลวง ปัญหาที่ขวางอยู่อย่างนี้ไม่มีทางเคลื่อนได้หรอกครับ เราจะต้องทำให้คนรู้สึกเอาธุระ และเดี๋ยวนี้เราแปลผิด เราแปล community business แปลว่า “ธุรกิจชุมชน” เราแปลผิดอย่างร้ายแรง ใครที่รู้ภาษาอังกฤษ

community business ต้องแปลว่า "ธุรกิจชุมชน" ภาษาอังกฤษบอกว่า my business (ธุรกิจผม) your business (ธุรกิจคุณ) community business ต้องแปลว่า "ธุรกิจชุมชน" ถึงตรงนั้นคนต้องเอาธุรกิจรับ เพราะฉะนั้นขบวนการเคลื่อนไหว Critical Mass ต้องมีอันนี้ แล้วคนไม่เอาธุรกิจรับเห็นไหมโน่น 30 ปีมาแล้วต่อสู้เรื่องห้องแถว ใครเอาธุรกิจบ้าง มีอสังหาริมทรัพย์คนเดียว ทำอย่างไรรับการเอาธุรกิจกับเรื่องชุมชนจะต้องมี การที่จะเคลื่อนไหว critical mass ให้ได้

และอีกประเด็นหนึ่ง แทบไม่ต้องพูดเรื่องข้อมูลข่าวสาร เลือกสรรไม่เป็นนี่ เราจะต้องมี Critical Mind มากเลย มีเช่นนั้นทุกอย่างที่โฆษณาบนทีวีส่วนใหญ่เหมาะสมหมดเลย มันบอกให้กินเลยกินอะไร นายเบิร์ดได้ไป 40-50 ล้าน นี่บ้ากันไปใหญ่แล้ว ทำไมไม่โฆษณบบ้างบอกว่าวันนี้กินแล้วหรือยัง ไม่มีการตั้งคำถามเลยนะกับข้อมูลเหล่านี้ แปลกมากเลย critical mass ของคุณ เพื่อกระบวนการทัศน์ใหม่ จะต้องทำให้มีสิ่งเหล่านี้ให้มากขึ้นในกลุ่มคน

และที่สำคัญ เป็นคำของหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร และอาจารย์สุลักษณ์พูดบ่อยมากเรื่องของ "ความกล้าหาญทางจริยธรรม"(moral courage) เทพศิริก็กลับไปแล้ว ถามว่าพวกเราหลายเรื่องเราทำไม่ได้นะ หลายเรื่องเราก็ทำได้บ้าง 20-30 ปี อายุจะเกษียณกันหมดแล้ว สิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่าเราอยู่ได้ หลายคนนะ เรามีก่อนนี้มากหรือน้อยเท่านั้นเอง คือเรากล้าที่จะบอกว่าสิ่งนี้ผิด วิชัชกล่าบอกว่านี่ปลัดกระทรวงผิด ฯลฯ ต้องกล้าลุกขึ้นยืนอย่างทรงงว่าอันนี้ผิด อันนี้ถูก อันนี้ดี อันนี้ชั่ว ทุกวันนี้เด็กสับสนหมดแล้ว สอพลอไม่ดี แต่ทำไมมันได้ดีวะ ชื่อเสียงไม่ดีทำไมมันได้เป็นรัฐมนตรี ยุ่งไปหมดกินเหล้าไม่ตี มันล่อใจชั่ววอดละแสน ถ้าไม่มีประเด็นเหล่านี้ Critical Mass เคลื่อนไม่ได้หรอก นี่ไม่ใช่ทั้งหมดนะ แต่เป็นประเด็นที่อยากตั้งขึ้นไว้ และให้คิดกันต่อ เราควรจะคุยกันต่อเพราะมีประเด็นที่เราตีไม่แตกเยอะ

และประเด็นสุดท้าย ที่ อ.จรัสพูดในท่ามกลางความหลากหลาย จะเป็น Globalization Nationalism Localism ประเด็นสำคัญอยู่ที่ทำอย่างไรที่จะทำให้คนเห็นความสมดุลตรงนี้ได้ และความสมดุลนี้ก็ต้องเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ คิดให้พ้นจากระดับของตัวเอง และกลุ่มของตัวเองออกไป และเป้าหมายของส่วนรวมไม่ใช่เพื่อ Prosperity เพราะถ้าเพื่อ Prosperity เมื่อไหร่ เราต้องเอาเปรียบพม่า เราต้องเอาเปรียบเขมร เราต้องเอาเปรียบลาว แต่มันต้องเป็นเรื่องของ Security ซึ่งไม่ใช่ Security แบบกองทัพบก แม่ผมไม่ต้องไปสังสมอะไรเลย แกมีบ้านอยู่ แกมีที่เผาศพ ก็รู้แล้ววันตายของแก แกสบายแล้ว แต่ตรงกันข้าม วันนี้มีเป็นหมื่นล้านเลย เป็นนายกข แต่ยังไม่ Security เลย ไปนั่งที่สนามบินก็ต้องนั่งห้อง VIP. ที่แปลว่า Very Insecure Person ผมคิดว่าเราต้องกับมาสู่ความมั่นคงในเรื่องหลักให้ได้ไม่อย่างนั้น Critical Mass สำหรับ Social Movement จะเป็นไปไม่ได้ ขอขอบคุณครับ

กระบวนทัศน์ใหม่ทางเศรษฐศาสตร์ :

บทสัมภาษณ์ ดร. อภิชัย พันธเสน

วันที่ 3 มิถุนายน 2545 เวลา 14.00-17.00 น.

ณ ห้องบรรยาย 1 โครงการปริญญาเอก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิศิษฐ์: โครงการบูรณนิมิตกระบวนทัศน์ใหม่(critical Mass for New Paradigm)นี้เป็นการรวบรวมองค์ความรู้เรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ โดยสังเขปเท่าที่พอจะทำได้ ทั้งในแง่สากลและสังคมไทย รวมถึงการเผยแพร่ความคิดนี้ไปสู่สังคม วิธีการที่ทำได้คือการจัดพูดคุยเรื่องกระบวนทัศน์ในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีกลุ่มคนที่สนใจอยู่แล้ว ทำให้ประเด็นเหล่านี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้เป็นที่รับรู้ในแวดวงวิชาการ และอาจรวมไปถึงการทำให้สังคมตื่นตัวในเรื่องกระบวนทัศน์ เรามีพรรคพวกในแวดวงสื่อ แวดวงศิลปิน แวดวงคนทำงานเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งในกลุ่มคนเหล่านี้มีคนที่จะเข้าใจเรื่องกระบวนทัศน์อยู่แล้ว แต่เราจะทำอย่างไรให้มีการตื่นตัวมากขึ้น ได้คิดใคร่ครวญกับเรื่องกระบวนทัศน์แสวงหาวิธีการและนำไปใช้ได้มากขึ้น

เรามีจุดหมายที่จะรวบรวมเรื่องกระบวนทัศน์ขึ้นด้วยการจัดเวทีย่อยเพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอที่จะปะติดปะต่อขึ้นเป็นเค้าโครงสำหรับใช้สร้างความเข้าใจ และนำไปใช้เป็นแนวทางต่อไปในช่วง 2 ปีเราจะทำอะไรบ้าง ซึ่งเวทีย่อยแต่ละครั้งที่จัดขึ้นอาจจะยังไม่ใช้ภาพตัวแทนของเรื่องกระบวนทัศน์ทั้งหมด

นิพนธ์: เดิมทีคาดว่าจะจัดเวทีใหญ่ครั้งเดียวแต่มันเป็นไปได้ยาก การจัดเวทีย่อยเป็นไปได้มากกว่า

อภิชัย: ในเรื่องกระบวนทัศน์นี้ได้มีคนคิดอ่านกันมาไม่รู้กี่ศตวรรษ เพื่อพยายามหาความคิดที่ดีกว่า จึงไม่ใช่เรื่องใหม่เพราะไม่มีอะไรที่กำหนดนิยามให้มันชัดเจนลงไป ประเด็นของเราคือต้องการให้มีพลังและขับเคลื่อนไปได้ แต่ขณะเดียวกันจะไม่มีกระบวนทัศน์ที่เราที่คนจะเห็นชัดเจนพร้อมกัน เพราะว่าประการแรกเป็นเรื่องที่ไปไม่ได้ทางธรรมชาติของมนุษย์หรือในความเป็นจริง ที่คนเราจะมีความเห็นเหมือนกันทั้งหมดโดยไม่มี ความแตกต่าง ที่คนนั้นอาจไปในทิศทางเดียวกันได้ แต่รายละเอียดปลีกย่อยมีมากมาย ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ดีกว่าเพราะเมื่อเราเห็นแนวทางชัดเจนอย่างลัทธิของประธานเหมาเจ๋อตุง อันนั้นก็คือจุดจบ ความคิดใหม่ย่อมไม่เกิดขึ้น ถ้าเรามีความเชื่อแบบนี้เป็นจุดเริ่มต้นการมีคนหลากหลายแต่ต่างมองไปในทิศทางเดียวกัน แล้วค่อยๆ เคลื่อนไปด้วยกันปรับแก้ไปด้วยกัน โดยส่วนตัวผมเชื่อในแบบอาจารย์จักรทิพย์ว่าเราอย่าไปมองหาพระพุทธรูปเจ้าหรืออัครวิณมาฆา เราควรค่อย ๆ ประคับประคองตะล่อมกันไป จะทำให้เกิด critical mass ถ้าหากมีผู้นำโด่งคนเดียว critical mass จะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าในทางความคิดเราตกลงกันเช่นนี้ การจัดเป็น series เป็นกลุ่มเล็กๆ และก็พิมพ์เผยแพร่ แม้ช่วงแรกความคิดจะกระจัดกระจายก็ไม่ใช่ไร ขอให้เป็นการคิดใหม่และนำเสนอ แล้วเผยแพร่ไปเรื่อยๆ ดังนั้นการจัดเป็น series และต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็น โดยต้องมีกองเลขานุการที่เข้มแข็งก็คือกลุ่มพวกคุณ ในแง่ของผมคิดว่าในเมืองไทยวิธีที่ดีในขณะนี้คือการตะล่อมตามลม คือเวลานี้ทุกคนพยายามพูดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็น scene แต่ว่าขณะเดียวกันเราก็เป็นผู้แย้งชิงวาทกรรม "เศรษฐกิจพอเพียง" คือเป็นการ interpreted เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอยู่ใน public sphere แล้ว คือใครไปแย้งวาทกรรมนี้มาใช้ได้ก็จะเป็นประโยชน์ ผมเขียนและผมก็ได้พูดไว้ในหลายที่ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นภาคปฏิบัติของพุทธเศรษฐศาสตร์ อันนี้คือภาคปฏิบัติที่เป็นจริงของพุทธเศรษฐศาสตร์

วิศิษฐ์: ในทัศนะแบบพุทธเศรษฐศาสตร์นี้การสร้างเงื่อนไขจะทำได้หรือไม่

อภิชัย: ทำได้ ถ้ามีความจำเป็น แต่อาจมีเงื่อนไขมากมาย หลายเรื่องถ้าเราใช้วิธีการแบบพระพุทธเจ้าคือท่านไม่ใช้วิธีการไปขัดขวางใคร แต่ขึ้นอยู่กับว่าวิธีการที่มีอยู่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ใช้สถานการณ์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เมื่อมีการขัดขวางกันจะเป็นการทอนแรงนั้นเป็นความคิดส่วนหนึ่ง ในฐานะที่เป็น forum ก็ต้องมีความคิดนำในเชิงทฤษฎีที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขณะเดียวกันก็ต้องมีภาคปฏิบัติด้วย ในภาคปฏิบัติได้พยายามทำไปเยอะแล้ว ก็คือทำโดยผ่านงานวิจัย เมื่อคนพูดถึงเศรษฐกิจพอเพียงจะนึกถึงทฤษฎีใหม่ซึ่งเป็นเกษตรกรพึ่งตนเองของในหลวง ซึ่งเหมือนของผู้ใหญ่ เข็มเฉลิม ฯลฯ ผมทำวิจัยเสร็จเรียบร้อยกำลังส่งร่างแก้ไขครั้งสุดท้ายให้ สกว. ว่าทำเช่นไรจะประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับภาคอุตสาหกรรม แล้วประยุกต์จาก SMI (อุตสาหกรรมขนาดกลางขนาดย่อม) ขณะนี้กำลังทำวิจัยอยู่ชิ้นหนึ่งเป็นงานวิจัยว่าด้วยธุรกิจชุมชนว่าจะทำเช่นไรให้ธุรกิจชุมชนอยู่ในระดับที่พอเพียง โดยการ interpreted ว่าเศรษฐกิจชุมชนเป้าหมายไม่ได้ทำเพื่อ make money แต่เป้าหมายเพื่อที่จะให้ชุมชนเข้มแข็ง ธุรกิจชุมชนที่มีอยู่ยังต้องพึ่งเงินบาท ซึ่งผมอธิบายว่าเงินบาทเราซื้อเป็นไทยแต่หัวใจเป็นฝรั่ง เพราะอิงค่ากับเงินเยน ค่าเงินต่าง ๆ ซึ่งที่จริงต้องเป็นเงินของเราเองอย่างเบียดกุมที่เรารู้จักกัน แต่ผมไม่ได้ทำแบบกุมกุม ที่ประเทศทั้งตำบลทั้งหมู่บ้านเสียเวลา ผมเลยไปต่อยอดจากธุรกิจชุมชน เพราะธุรกิจชุมชนต้องซื้อต้องขายอยู่แล้ว และมีปัญหาเรื่องขาดเงินหมุนเวียน ผมก็จะบอกว่าทำไมแทนที่จะไปซื้อวัตถุดิบ แทนที่จะเอาเงินไปให้เขาทั้งหมด คุณก็จ่ายเบียดไปบางส่วนและก็นำเบียดแบบนี้ไปซื้อของในชุมชนซึ่งมันก็จะเป็นการต่อยอดไปจากนั้น ผมทำงานวิจัยเกี่ยวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 8 แล้วก็มีข้อสรุปว่าแผนที่ดีไม่เคยได้รับการนำไปปฏิบัติ แผนฯ ที่ได้ปฏิบัติมีแค่ 3 แผนคือแผนที่ 1-3 ที่เหลือไม่เคยได้รับการปฏิบัติ แผนฯ 4 เป็นแผนที่จะแก้ปัญหา ก็ไม่ได้รับการปฏิบัติ แผนฯ 5 ก็ไม่ได้รับการปฏิบัติ แผนฯ 8 เป็นแผนที่ ดี ก็เกิด crisis แผนฯ 6 วางแผนไว้อย่าง curious แต่ว่าเกิด Plaza Accord ขึ้นมา ญี่ปุ่นย้ายแผนการผลิตมาเมืองไทย ในสมัยที่ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกฯ เศรษฐกิจได้ขยายตัวไปตามอย่างที่เราเห็นกันอยู่ พอแผนฯ 7 เริ่มตระหนักว่าจะเกิด crisis แต่ว่ารัฐบาลที่อิงธุรกิจการเมืองแทนที่จะมองระยะยาวแต่กับเร่งปัญหาให้เกิดเร็วขึ้น ซึ่งรัฐบาลประเภทนี้ก็เชื่อไม่ได้เพราะฉะนั้นองค์กรที่จะมาถ่วงดุลก็คือสภาที่ปรึกษา ซึ่งเป็นองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ขณะนี้ตัวสภา ที่มีอยู่ก็มีปัญหา กำลังให้คณะเศรษฐศาสตร์มา review คณะเศรษฐศาสตร์ทำ database (หนามาก) ตัวสภาฯ ไม่ได้เป็นตัวแทนขององค์กรประชาชนในท้องถิ่น ข้อดีของสภาฯ คือว่าคอยถ่วงดุลกับนักการเมือง คือขณะนี้สภาพัฒนาฯ ที่เป็นกลไกราชการพอใช้ได้ แต่ว่านักธุรกิจการเมืองมักเข้ามาควบคุม ทำให้โอกาสที่จะสนับสนุนทางด้านข้อมูลให้กับโครงการดี ๆ ทำไม่ได้ ซึ่งการมีสภาที่ปรึกษาฯ เข้ามาถ่วงเป็นเรื่องที่ดี แต่ว่าข้อเสียของสภาฯ คือไม่ได้มาจากองค์กรที่เป็นรากหญ้าจริง ๆ แต่ว่ารัฐธรรมนูญมีเจตนารมณ์ที่จะให้สภาที่ปรึกษาฯ มาถ่วงดุล ขณะนี้ผมคิดว่าตัวที่เป็นปัญหาคือเราเอาหน่วยของการพัฒนาไปอยู่ที่ระดับตำบล เรามีประชาคมตำบล มีประชาคมจังหวัด แต่แทนที่จะประสานอำนาจให้เกิดเศรษฐกิจพอเพียงควรอยู่ที่อำเภอเพราะอำเภอเป็น self contain unit ขณะผมไปขยายความคิดขอให้ประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ในระดับอำเภอ เพราะฉะนั้นประชาคมที่ขาดหายไปมีจุดเน้นคือประชาคมอำเภอ ถ้าหากทำให้อำเภอเป็น unit ของเศรษฐกิจพอเพียง เราเชื่อมโยงกันระหว่างประชาคมตำบลสู่ประชาคมอำเภอขึ้นมา เป็นประชาคมจังหวัด เข้าไปคุมสภาที่ปรึกษาฯ จะเปลี่ยนทิศได้ทั้งหมด

ขณะเดียวกันเรานั้นเราก็ไม่ได้ทำแค่ทางเดียว เราทำด้านทฤษฎีเพื่อป้อนข้อมูลสนับสนุนในด้านการนำไปปฏิบัติก็เดินไปพร้อม ๆ กัน ผมว่ามีทางเป็นไปได้ และขณะนี้แนวโน้มที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็คือ ว่า ดร.ปริญญ์ พิบูลย์ศรี-วูธ พุดเปรย ๆ ว่าแผนฯ 9 นำเป็นแผนฯ สุดท้ายที่นำเอาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวตั้งแล้วพยายามปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ผิดพลาดต่อไปในแนวทางนี้เป็นแนวโน้มที่เราสามารถพากันเดินไปได้ และจะเป็นจริง ซึ่งงานวิจัยที่กำลังดำเนินการอยู่จะเป็นเวทีที่จะเชื่อมโยงให้เกิดทฤษฎี (theoretical forum) คนที่จะทำงานในระดับปฏิบัติจะได้รับประโยชน์โดยตรงจากส่วนนี้ พวกเราส่วนหนึ่งที่นั่งอยู่ในที่นี้ก็เคยทำงาน link กับ NGOs หรือคนทำงานในพื้นที่ แต่สิ่งหนึ่งที่พวกคุณไม่ตระหนักก็คือ

องค์กรชาวบ้านก้าวไปเร็วมาก ในขณะที่เราควบคุมบทบาทของพวกเขาไม่ค่อยได้ บางส่วนพรรคการเมืองที่เป็นธุรกิจการเมืองได้เข้าไปครอบงำ โดยการเอาเงินเข้าไปซื้อ เป็นจุดที่มีปัญหา ในขณะเดียวกันในส่วนตัวผมเวลาไปพูดเรื่อง "พุทธเศรษฐศาสตร์" ที่ไหนก็ตาม จะได้นักธุรกิจจำนวนหนึ่งเข้ามาอาสาจะให้ช่วยทำอะไรได้บ้าง ขณะนี้ผมเจอนักธุรกิจแนวพุทธซึ่งอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์เองก็มีเครือข่ายอยู่จำนวนหนึ่ง พวกนี้ก็เป็นจุดสำคัญอีกกลุ่มที่จะช่วยให้มีการเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงกันได้ทั้งระบบ คนที่นั่งข้างผมทั้งสองคนเป็นนักศึกษาผมและในขณะเดียวกันเขาก็เป็นที่ปรึกษาให้กับผม คนหนึ่งทำวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการนำ พุทธธรรมไปใช้อุตสาหกรรมรถยนต์ได้อย่างไร เมื่อมองในเรื่องความสัมพันธ์ในเชิงแรงงาน Industrial relation กับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ human resource management ส่วนอีกหัวข้อหนึ่งจะตั้งคำถามว่า ประเทศไทยซึ่งเป็นเมืองพุทธศาสนาทำไมคนไทยจึงไม่ค่อยเข้าใจเรื่องพุทธธรรม อันนี้เป็นปัญหาโครงสร้าง อีกประเด็นหนึ่งก็คือว่าทำไมพระจึงสูญเสียความเป็นผู้นำทางปัญญา

คือเรื่องทั้งหมดที่ผมพยายามทำเป็นการเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นที่พวกคุณคิดๆ กันอยู่ แต่ว่าผมทำในหลายแง่มุม แง่มุมที่คุณคิดเป็นแง่มุมที่ดีและเป็นแง่มุมที่ขาด แต่ขณะเดียวกันพวก ground work อันนี้เราช่วยๆ กันทำและมาคิดกัน

วิศิษฐ์: จนถึงปัจจุบันเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมีแนวโน้มเป็นอย่างไร

อภิชาติ: สำหรับเศรษฐศาสตร์ที่เรียนกันในมหาวิทยาลัยนั้น ผมก็มีโครงการที่จะทำเรื่องการประยุกต์พุทธเศรษฐศาสตร์เข้ากับสาขาอื่นๆ ที่เหลือ เช่น การเงินการคลัง การค้าระหว่างประเทศ เศรษฐกิจอุตสาหกรรม เศรษฐกิจการเกษตร ฯลฯ เรื่องยากๆ เหล่านี้ เราจะมีตำราออกมาเป็นชุดในเรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ และเป็นการง่ายที่จะนำไปใช้สอน และวิธีทำคือจะประกาศไปทั่วมหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ว่าใครจะมาร่วมทำวิจัยชิ้นนี้กับผม ถ้าได้จากทุกมุมมองยิ่งดี

วิชาเศรษฐศาสตร์ด้านหลักที่ผมเรียกว่า "เศรษฐศาสตร์เอ้อ" (autistic economic) คำๆ นี้ให้ความหมายดีกว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ความหมายของเศรษฐศาสตร์เอ้อคือว่า เป็นวิชาความรู้ที่พูดกับใครไม่รู้เรื่อง ใช้สมมุติฐานที่ทั้งหมดไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง คำนี้เริ่มมาจากนักศึกษาปารีสและเคมบริดจ์ คือเขาเขียนเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาในขณะนี้ และผมก็จะเดิมว่าถ้าเราใช้พุทธเศรษฐศาสตร์เข้าไปจับประเด็นนี้จะมองอย่างไร ซึ่งหมายความว่าคนที่เรียนก็ไม่รู้ว่าเศรษฐศาสตร์ที่เราเรียนจริงๆ เป็นอย่างไร เพราะวิธีการที่ผ่านมาที่เป็นปัญหาในวิชาเศรษฐศาสตร์คือ คนที่ไม่เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์และเขียนงานด้านเศรษฐศาสตร์ก็สามารถเขียนออกมาได้ดีและไม่สามารถไปบอกได้ว่าไม่ถูกต้อง ประเด็นคือว่าพวกนักเศรษฐศาสตร์หัวแข็งทั้งหลายก็จะบอกว่าบรรดาผู้คนเหล่านั้นไม่รู้เศรษฐศาสตร์จริงๆ ด้วยเหตุผลนี้ผมต้องเขียนถ้าเอาอาจารย์มหาวิทยาลัยที่สอนอยู่มาช่วยกันเขียน แล้วก็เอาพุทธเศรษฐศาสตร์ใส่ไปในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายออกมาเป็นเศรษฐศาสตร์ทั้งชุด ก็จะสามารถสอนพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นระบบได้ เป็นสิ่งที่ผมต้องการทำมากที่สุดเพราะว่าตัวนี้เป็นสิ่งสำคัญ วิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นอุปสรรคที่สำคัญ

ประเด็นที่ถามว่าเราจะต่อประเด็นที่ เดวิด กอเดน พูดได้อย่างไร พุทธเศรษฐศาสตร์จะเป็นอย่างไร ผมยังไม่อยากเข้าไปในรายละเอียด

วิศิษฐ์: ส่วนหนึ่งที่ผมสนใจต่อจากเศรษฐศาสตร์เอ้ออันหนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก เขียนเรื่องเศรษฐศาสตร์ อาจารย์มาเขียนเศรษฐศาสตร์ในแง่ของนักเศรษฐศาสตร์ ที่ผมมองดูการเคลื่อนไหวในทางสังคมในแง่ความคิดทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งอยู่ในใจสามัญชนในรูปแบบหนึ่ง แล้วเข้าไปกำหนดโลกทัศน์ในเรื่องการคิดในแง่ธุรกิจตัว interfaith อันนี้ระหว่างวิชาการกับคนทั่วไป interfaith นำเป็นตัวโครงการที่เราจะทำคือไม่ใช่ทำตำราเศรษฐศาสตร์ที่เป็นองค์ความรู้ออกมาในรายละเอียด

แต่ในประเด็นหลักๆ ที่มีต่อโลกทัศน์ของคนทั่วไป แล้วนับจากเวลาที่เรามีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ไม่ได้รับการนำไปปฏิบัติ เพราะว่าคุณเหล่านั้นที่อยู่เบื้องหลังที่เป็นใหญ่และคนทั่วไป อยู่ใน paradigms เดิม เขาไม่สามารถเห็นต่างออกไป ตรงนี้เราจะ “เคาะ” อย่างไรที่จะจัดกิจกรรมจะจัด forum อย่างไรที่จะเคาะรอยต่อตรงนี้

อภิษฐ์: มีอยู่ 2 คนที่ซึ่งสองคนนี้ทำงานเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ น่าจะไปประกบคือ อ.สุดาทิพย์ อินทร และ สร็องฟ้า โอสถกนทิพย์(ช่อง ITV) ที่ผมยกตัวอย่าง 2 คนนี้เพราะจะมีคอลัมน์เศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรับรู้ในทางภาพลักษณ์ว่า เศรษฐศาสตร์คืออะไร เศรษฐศาสตร์คือเรื่องเงิน เรื่องทอง เรื่องการค้าอะไรต่างๆ แต่ถ้าหากไปพูดถึงเรื่องความทุกข์ความสุข อันนี้กลายเป็นเรื่องศาสนา คนจึงตั้งคำถามว่าพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ไปด้วยกันได้อย่างไร มีคนมาแล้วว่าอาจารย์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งคำถามนี้หลังจากเขาเห็นหนังสือผมออกมา เขาไปปฏิบัติได้มากกว่าผม สามารถเอามารวมได้ ประเด็นก็คือว่าเราไม่สามารถเข้าไปช่วงชิงสื่อได้จริงๆ นี่คือภาพสะท้อนของ CNN และสื่อระหว่างประเทศ เพราะว่าทั่วโลก เอบีซี บีบีซี เวลาพูดเรื่องเศรษฐกิจก็พูดเหมือนกัน ตรงนี้คือตัวอุปสรรคสำคัญทำให้คนมองเรื่องเศรษฐกิจเป็นเรื่องเงินเรื่องทอง เรื่องการค้า เรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เราจะสู้กับพวกนี้ได้อย่างไรนี่คือคำถาม

นิพนธ์: ในกรณีที่บอกว่าเมื่อได้รับเชิญไปบรรยายเรื่อง “พุทธเศรษฐศาสตร์” ตามสถานที่ต่างๆ มีคนสนใจและชวนอาสาเข้ามาช่วยงาน อยากทราบว่าคนเหล่านี้ได้แรงขับเคลื่อนอะไร

อภิษฐ์: มีอยู่สองคนที่คุ้นเคยมาก คนหนึ่งคือคุณ พิภัทร จบปริญญาตรีทางวิศวกรรมศาสตร์ จบปริญญาโททางการจัดการ(management) เขาตั้งบริษัทคอมพิวเตอร์ แต่ว่าเขาเรียนปริญญาเอกทางพุทธศาสตร์ที่มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขาก็เห็นชัด เขากำลังรวมกลุ่มนักธุรกิจร่วมกันอยากให้มีออกมาเป็นแบบฮาลาล(ของอิสลาม) เขาบอกว่าจริงๆ ธุรกิจไม่จำเป็นต้องดำเนินไปตลอดวันตลอดคืน หรือ 365 วัน เขาบอกว่าธุรกิจน่าจะดำเนินไป 3-6 เดือนแล้วก็หยุดเดือนหนึ่งและก็ให้พนักงานออกไปอยู่ชนบทและก็บริษัทก็ช่วยสักครึ่งหนึ่งอุดหนุนสักครึ่งหนึ่ง และพวกนี้เมื่อกลับมาก็จะเข้าไปปัญหาชาวบ้าน ตีขึ้น คนเหล่านี้ถ้าไปต่อกับเขาก็จะเชื่อมโยงกันได้ ปัญหาของเราคือแต่ละคนทำงานตัวเป็นเกลียว ถ้าหากเชื่อมกันเป็น network อีกคนคือคุณสุรภีเป็นสมาชิกหอการค้าและมาช่วยทำเรื่องการตลาดให้ธุรกิจชุมชน แกเองปฏิบัติธรรมมาสิบกว่าปี เวลาไปประชุมกับชาวบ้านก็พักแรมได้ทุกแห่ง จิตใจพร้อมทำ คนประเภทนี้ผมเห็นว่ามืออยู่จริง อาจโยนไปสู่พวกรวมใจไทยกู้ชาติ พวกนี้อาจไม่ได้มองไกลไปถึงพุทธเศรษฐศาสตร์แต่ว่าทำอะไรไม่ให้เราเสียเปรียบฝรั่ง ไม่เป็นทาสทางเศรษฐกิจของต่างชาติ เป็นอีกกลุ่มที่น่าสนใจ กลุ่มคุณโสภณ สุภาพงษ์ คุณณรงค์ โชควัฒนา เป็นอีกกลุ่มที่พูดคุยกันได้ ขณะนี้มี elements ประเภทนี้เยอะในสภาพพัฒนาก็มีอยู่ 2 คน คือ ดร.วิฑิต ที่จบจาก LSE มรตอที่โซแอตและต่อฮาวาร์ด พี่นเพ คล้าย ดร.อัมร์มา สยามวาลา เป็นผู้ช่วยเรขาธิการสภาพัฒน์ อีกคนเขียนวิทยานิพนธ์เรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์คือ ดร.ปรียานุช พวกนี้เป็นกลุ่มที่เราไปเชื่อมได้มีคนประเภทนี้ทุกวงการ ถ้าเราทำเป็นลิมอาจารย์สุลักษณ์สักคนหนึ่ง เราจะเชื่อมโยงกับคนได้เยอะ ไม่ได้หมายความว่าอาจารย์สุลักษณ์ไม่มีประโยชน์ ผมได้ประโยชน์จากอาจารย์สุลักษณ์จากงานเขียนมากมาย

วิเศษ: นอกจากจะคิดไปที่สื่อตามเวทีต่างๆ ที่จะข้ามพ้นเรื่องวิชาการ อาจเป็นหัวเรื่องนักวิชาการกับนักธุรกิจ หรือนักวิชาการกับกลุ่มชาวบ้านที่กำลังแก้ปัญหาบางอย่างในทางเศรษฐกิจ เวทีเสวนาแบบนี้ถ้าอยู่ในงานวิจัยของเราด้วยในช่วง 2 ปี และสิ่งที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยได้พิมพ์เผยแพร่ออกไปจะมีสิทธิ์ในแง่ของการ interfaith หรือการปะทะสังสรรค์กัน

อภิชัย: ผมว่าสิ่งนี้ไม่มีปัญหาอะไร ขณะเดียวกันผมคิดว่าตัวที่มีอิทธิพลจริงๆ คือสิ่งรายงานข่าวเศรษฐกิจทางสื่อ
ตัวอาจารย์มหาวิทยาลัยไม่มีอิทธิพลมากเท่าไร

วิศิษฐ์: ในสื่อเองรวมถึงสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์

อภิชัย: โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นมากเลยชาวบ้านดูโทรทัศน์ ซึ่งมีสื่อสิ่งพิมพ์แพร่หลายทั่วไปหมด คือสื่อสิ่งพิมพ์
เวลาพูดเรื่องเศรษฐกิจจะมีอันนี้อันเดียวคือเรื่องเงินทอง คำขาย

วิศิษฐ์: เรื่องสื่อมวลชนเป็นเป้าหมายหนึ่งของโครงการฯ ด้วย ที่จะดูเรื่องคนทำสื่อคงไปได้ยากกับคนที่อาจารย์
เอ่ยชื่อมา แต่จะมีการช่วงชิงพื้นที่เล็กๆ ในสื่อกับคนที่พอคุยกันรู้เรื่อง ซึ่งเป็นโจทย์สำหรับการเขียนโครงการใหญ่

ภมรศักดิ์: ผมเคยทำงานสื่อทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ประเด็นที่เราจะดึงความสนใจจากสื่อได้คือถ้าให้มา
สัมภาษณ์อาจารย์คนไหนไปลงไม่น่าสนใจ แต่ถ้าสมมติว่าทางโครงการมีโครงการที่หาตัวอย่างของธุรกิจชุมชนที่มีการประยุกต์
เอาอันนี้ไปใช้ซึ่งมีตัวอย่างจำนวนมากจากงานวิจัย จากที่ลงไปคุยและคุยกับเพื่อนที่เป็น free-lance ที่ทำงานรายการทีวี
อยากทำรายการเขียนขอทุนและนำมาเผยแพร่คล้ายๆ รายการชีวิตต้องสู้ ที่เขา survive อยู่ได้ด้วยหลักพุทธเศรษฐศาสตร์
ลักษณะแบบนี้สื่อจะสนใจถ้าเป็นการสัมภาษณ์หรืองานสัมมนาไม่ได้รับความสนใจ

อภิชัย: ขณะนี้ผมมีเทปในสำนักงานที่ได้จาก ดาริงกาชาวตรีลังกาที่เป็นเพื่อนอาจารย์สุลักษณ์มาสัมภาษณ์ผม
เรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นวิดีโอเสร็จเรียบร้อยแล้ว เผยแพร่ในสิงคโปร์บอกว่าให้ช่วยเอาไปขายสถานีโทรทัศน์ในเมืองไทย
ได้ไหม? ผมยังไม่มีทางติดต่อเลยนี่เป็นตัวอย่างง่ายๆ มี material อยู่แต่ไม่รู้จะเผยแพร่ได้อย่างไร

ผู้เข้าร่วม: อาจทำได้โดยเอาเทปมาตัดต่อทำเป็นสารคดี

วิศิษฐ์: การมองกิจกรรมน่าจะพอสำหรับช่วงนี้จะคิดต่อ อีกประเด็นอยากจะคุยกับอาจารย์ในเรื่องของ “องค์
ความรู้” ด้วย องค์ความรู้ที่จะเป็นแนวทางการทำงานต่อไปอย่างไรในแง่ของเศรษฐศาสตร์

อภิชัย: พวกคุณได้มีโอกาสอ่านงานของผมในส่วนของบทที่ 1-9* อ่านกันมากน้อยแค่ไหนเพราะเป็นส่วนสำคัญ
“เศรษฐศาสตร์เอ่อ” ต้องขุดรากมันออกมา ผมพูดอย่างมั่นใจต่อหน้าอาจารย์อัมระว่า เศรษฐศาสตร์เอ่อมีความเป็นศาสนา
มากกว่าพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ผมเขียนอีก เพราะเศรษฐศาสตร์เอ่อตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ไม่เป็นความจริง ถ้าอะไรก็ตามที่
ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ไม่ได้พิสูจน์ จะไม่เรียกว่าศาสนาที่ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าอะไร

ที่ถามว่า “องค์ความรู้” อยู่ตรงไหน เนื้อหาของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก utility หรือความพึงพอใจมันอยู่ใน
ระดับกามสุข ตอนนี้ฝรั่งไม่มีแนวความคิดเรื่อง นารามิสสุข มันมีแต่แนวความคิดเรื่อง Hedonism(สุขนิยม) แต่ความจริง
แล้วจะพูดว่าไม่มี ก็ไม่ได้ เพราะตอนหลังพวกกลุ่มที่เรียกว่า “humanistic economy” จะเริ่มขยายออกไป “กามสุข” แต่เดิมมี
เฉพาะ to have คือคุณต้องได้คุณจึงมีความสุข ไม่มีทางอื่น อันนี้ฝรั่งก็จะเริ่มมี “to do” “to be” “to relate with” คือการที่เรา
ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน อันนี้รู้ว่าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีก็ไม่จำเป็นต้อง consume อะไร ก็คือ to be นี้เอง ซึ่งของฝรั่ง

เองก็เริ่มก้าวเข้าไปอีกขั้นของนิยามิสสุข ขณะนี้เป็นการช่วงชิงวาทกรรมกัน สภาพัฒน์ฯ เริ่มใช้ เพราะอาจารย์ประเวศไปให้เอาไว้

สิ่งที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎกพูดถึงความสุขที่ก้าวพ้นไปจากความสุขคือ well being แต่ว่าขณะนี้ well being ที่ตีความก็คือ well being ในแง่ของสุขภาพ การได้รับการศึกษา พุดง่าย ๆ คือว่าปัจจุบันที่จะช่วยให้ลดความทุกข์ได้ ลดความทุกข์จากการขาดปัจจัย 4 แต่ว่าเมื่อก้าวเข้าไปถึงเรื่องปัญญาตรงนี้เป็นจุดแตกหัก เนื่องจากเศรษฐศาสตร์ตะวันตกใช้ความคิดแบบเดคาสต์ก็คือ “ฉันคิดฉันจึงดำรงอยู่” จุดที่แตกหักทางพุทธเรียก understand คือเราคิด เราปรุงแต่งความคิดมันมาหลอกเราได้ แต่เมื่อไรเราเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงก็ไม่มีอะไรมาหลอกเราได้ ตรงนี้คือจุดแตกหักระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์เอ่อ ถ้าเราเข้าใจหลักนี้ได้ทุกอย่างก็เป็นเรื่องง่าย นี่ผมเอาอภิธรรมมาให้เลย อภิธรรมพุทธเศรษฐศาสตร์ มีเวลาน้อยเป็นการกระโดดสู่ยอดดึกเลย

นิพนธ์: พุทธเศรษฐศาสตร์ก็คือ humanistic economy ก็ดีหรือแม้กระทั่งเศรษฐศาสตร์เอ่อเขาพูดถึงมิติในเรื่องจิตวิญญาณหรือไม่และระดับไหนเพียงไร

อภิชัย: ลูกศิษย์กัณฏิอาจารย์สุวินัย ภรณวลัย นั่งอยู่ตรงนี้ ช่วยอธิบายระดับความเข้าใจการหลอมรวมแต่ละชั้น และทางตะวันตกเป็นไปได้แค่ไหน และยอมรับได้แค่ไหนแล้ว

พงษ์ธร: (อธิบายแผนภูมิ)นี่เป็นงานวิจัยใช้หลักฐานเชิงงานวิจัย มาจากงานด้านจิตวิทยาเป็นเพียงแนวคิดหนึ่งจะเชื่อมโยงกับ spirituality คือมองว่าพัฒนาการของจิตจากเด็กมาเป็นผู้ใหญ่จนก้าวข้ามความเป็นตัวตนขึ้นสู่ระดับ spirituality ก็จะมีการแบ่งอยู่ 10 ระดับ ตัวที่ใช้เป็นพื้นฐานมีอยู่ 10 ระดับคือ

1. Sensory mental อาณาจักรทางกายภาพ อารมณ์-ประสาทสัมผัส(Sensoriphysical)
2. Phantasm อารมณ์(Emotion)
3. Rep-mind=representation mind
4. Conop = role mind (concept operational วิธีการคิดแบบเป็นเรื่องเป็นราว)
5. Formop (Formor=reflexive ความมีเหตุมีผล) เป็นระดับที่นักเศรษฐศาสตร์และนักธุรกิจ ทำงานกันในระดับนี้
6. vision logic (สิ่งที่อยู่เหนือ Humanistic Economics มองความเป็นมนุษย์)ล
7. Phychic
8. Subtle
9. Causal
10. Ultimate

ตัวอย่างเช่น จากเด็กพอมัน Sensory mental เด็กจะรับรู้ความคิดได้ ความคิดของเด็กจะอยู่ในโลก ในกรอบของเขา ต่อมาพัฒนาการขึ้นมาจะเริ่มรับรู้อารมณ์ (Emotion) และระดับขั้นต่างๆ จะก้าวข้ามและหลอมรวมระดับที่ต่ำกว่าเสมอ เมื่อถึงระดับ conop(concept operational thinking) คือวิธีการคิดแบบเป็นเรื่องเป็นราว เป็นแนวคิดต่างๆ เมื่อถึง Formop (formal operational thinking) ซึ่งจะเป็นระดับที่นักเศรษฐศาสตร์ใช้และนักธุรกิจก็จะดำเนินอยู่ในระดับนี้ concept ระดับนี้คือ คนมีเหตุมีผล (relational) คนใช้เหตุผลตามความเห็นแก่ตัวของตัวเอง ซึ่งตรงนี้อยู่ในระดับขั้น conop ต้องก้าวข้ามขึ้นไปสู่ vision logicซึ่ง vision logic จะเป็นสิ่งที่อยู่เหนือ Human rational ขึ้นไปเรื่อยๆ และตั้งแต่ vision logic ขึ้นไปจะเป็น spirituality แล้ว ถ้าจะบอกว่า concept ของพุทธเศรษฐศาสตร์หรือ concept ของ Humanistic economic ก็จะเกินขั้นของ

เศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็อยู่ในระดับตรงนี้ หรือว่า "เศรษฐศาสตร์เอ่อ" จะมองที่ความมีเหตุมีผลเท่านั้น แต่ว่าเหตุผลจะต้องอยู่ในเครื่องหมายคำพูด "เฉพาะเป็นเรื่องความคิดเห็นแค่ตัวของตัวเอง" ถ้าจะก้าวข้ามขึ้นไปอีกก็จะเป็น humanistic หรือ environmental economic ก็ตาม ก็อยู่ในระดับ psychic คือมองความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย และก็มองความเป็นมนุษย์มากกว่าคำว่า rational

อภิชัย: พุทธเศรษฐศาสตร์ถ้า communicate กับคนอื่นเราก็อยู่ในระดับ vision logic ไม่ไปไกลกว่านี้

เมธาวิ: ตัวพุทธเศรษฐศาสตร์เองตัว concept ขึ้นไปถึง spiritual ได้ถ้าเกิดทำความเข้าใจดี ๆ ในตัวพุทธธรรม ตัวที่จะมาอธิบายแล้วก็เอามาประยุกต์ใช้กับสังคมได้ก็คงเป็น vision logic

อภิชัย: หลักการพื้นฐานของตลาดเสรีมาจากความเชื่อที่ว่า หากปล่อยให้กลไกตลาดทำงานโดยตัวของมันเองแล้วจะมีประสิทธิภาพสูงสุด ถ้าหากมีใครเข้าไปแทรกแซง ไม่ว่าจะเป็นนายทุนขนาดใหญ่หรือรัฐบาล ประสิทธิภาพของตลาดเสรีจะลดลง ตลาดเสรีจึงไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดมาพร้อมกับข้อสันนิษฐาน (assumption) ก็คือ perfect competition หรือกล่าวได้ว่า free market underline assumption ก็คือ perfect competition ความหมายของ perfect competition ก็คือในตลาดที่มีผู้ซื้อผู้ขายอยู่เป็นจำนวนมาก จนกระทั่งไม่มีใครสามารถที่จะ dominate หรือหาประโยชน์จากการตลาดได้ ลักษณะรูปธรรมของ perfect competition อาทิ ตลาดนัดสวนจตุจักร ที่มีผู้ซื้อผู้ขายจำนวนมาก ผู้ขายต้องแข่งขันกันไม่มีใครเข้ามาฮั้วกันได้ นี่คือนิยามในตลาดในความคิดของ อัลัน สมิท แต่ในความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เมื่อตลาดมีผู้ซื้อผู้ขายจำนวนไม่มากพอ คนที่มีทุนมากก็จะได้เปรียบ เดวิด คอรัลเต็น ยกตัวอย่างว่า แม้กระทั่งเด็กเองก็สามารถเรียนรู้ได้ว่าถ้าคุณเล่นเกม monopoly คือจากการเริ่มต้นพร้อมๆ กัน ในที่สุดจะมีคนหนึ่งได้อีกคนเสีย เพราะฉะนั้นตลาดเสรีในที่สุดมันจะทำให้ตัวมันเอง แล้วก็ไม่มีเสรี เพราะคู่แข่งจะหมดไปจากตลาด ในระหว่างที่ยังไม่หมด คนที่มีทุนมากกว่าจะได้เปรียบคนที่มีทุนน้อยกว่า คนที่มีสายป่านยาวได้เปรียบคนที่มีสายป่านสั้น เพราะฉะนั้นการอ้างตลาดเสรี คนที่อ้างส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอิทธิพลหรือมีผลประโยชน์จากสภาวะที่เป็นอยู่ เป็นการรักษา status quality หรือสถานภาพเดิมเอาไว้

ผมว่าถ้าจะให้ดี พวกเราควรไปเรียนเศรษฐศาสตร์ ปัญหาของพวกเราคือพื้นความรู้เศรษฐศาสตร์แท้ๆ เราไม่รู้ เราจะท่องได้เพียงว่าระบบทุนนิยมก็คือมือใครยาวสาวได้สาวเอา ซึ่งก็ถูก แต่ไม่ได้ง่ายอย่างนั้น แล้วพวกนักเศรษฐศาสตร์ก็จะบอกว่าพวกคุณไม่รู้จริง แล้วมาพูดอย่างนั้นอย่างนี้

เอเชียว: ระหว่างเศรษฐศาสตร์เอ่อและพุทธเศรษฐศาสตร์ พรหมแดนความรู้ทางด้านเศรษฐศาสตร์ยังมีอะไรอีก

อภิชัย: มีอยู่เป็นจำนวนมาก อย่างเศรษฐศาสตร์สีเขียวที่อาจารย์ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์ เขียนถึงเศรษฐศาสตร์สถาบันที่เป็นที่นิยม ที่สมบูรณ์ ศรีวิชัย ไปรำเรียนมา มองว่าแท้ที่จริงตลาดก็เป็นสถาบันหนึ่ง และมีสถาบันอื่นๆ เช่น สถาบันการปกครอง องค์กร ต่างๆ ที่อยู่ภายใต้นโยบายของรัฐ หรือพูดง่ายๆ ก็คือว่าเอาปัจจัยทุกชนิดเท่าที่จะเป็นความจริงมาวิเคราะห์ เพราะฉะนั้นคุณทำแค่นี้ก็ improve ความสามารถในการวิเคราะห์ทำให้ไปได้ไกลมากขึ้น

ข้อดีของฝรั่งคือคิดลึกและคิดละเอียด ถ้าตั้งใจถูกจะไปได้ไกล เพราะชอบคิดลึกคิดละเอียด แต่ปัญหาส่วนใหญ่คือการตั้งโจทย์ผิด ยิ่งคิดลึกก็ยิ่งซบหลุมฝังตัวเอง เศรษฐศาสตร์อีกแขนงที่กำลังเริ่มปรากฏก็คือ humanistic economics ซึ่งใกล้กับพุทธเศรษฐศาสตร์ ข้ออ่อนที่ผมเห็นของ humanistic economics ก็คือไม่อธิบายสภาพจิตของคนได้รับการพัฒนาได้อย่างไร แต่ในพุทธศาสนอธิบายเรื่องนี้ไว้ชัดเจนในไตรปิฎก

เอเชียว: มองในแง่ของกระบวนการของโครงการฯ ที่จะทำกันต่อไปว่า มันจะมีกระบวนการอย่างไรที่จะสามารถ accumulated school of thought ต่างๆ เหล่านี้ว่าจะหนุนเสริมกันได้อย่างไรทั้งในส่วนของการเคลื่อนไหวทั้งในด้านความคิด และกระบวนการทางสังคม

อภิษฐ์: เราควรให้มีความคิดที่หลากหลายเพราะถ้าความคิดเรามีทิศทางเดียวกันก็จะผลิตผลเหมือนอย่างเดิม เหมือนการอ่านตำราเหมาๆ เล่มเดียว เพราะฉะนั้นต้องให้ความคิดที่หลากหลายเกิดขึ้น ความคิดอะไรก็ตามที่มี power ในการอธิบายมีผลต่อ sustainability ผมว่าเราควร accumulated ได้ทั้งหมด ไม่ควรไปหักล้างหรือปฏิเสธความเชื่อที่มีอยู่ แต่ต้องเอาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ถ้ามาถึงจุดที่จะขัดแย้งกันก็เป็นความขัดแย้งเชิง กัลยาณมิตร คือใช้การปรับให้ดีขึ้น ไม่ใช่ความขัดแย้งแบบเอาเป็นเอาตาย ฆ่าแกงกัน ปัญหาของฝ่ายซ้ายในอดีตคือแย่งชิง การนำ ฝ่ายซ้ายทุกคนมีอัตตาสูง

วิศิษฐ์: ที่อาจารย์กล่าวมาในส่วนที่เป็นเรื่อง interfaith ระหว่างเศรษฐศาสตร์กับวิชาอื่นๆ อาจารย์มีความเห็นว่าเป็น point of entry ที่น่าสนใจ ทั้งในส่วนงานที่อาจารย์กำลังทำอยู่ และคนอื่นกำลังทำอยู่ที่โครงการนี้ต้องตระหนักหรือต้อง พิจารณายังมีอะไรอีกบ้าง

อ.อภิษฐ์: ความรู้ด้านอื่นๆ ของผมก็จำกัด ความรู้ที่ได้มาส่วนใหญ่ผมได้มาจากลูกศิษย์ทั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่ง orientation ของผมเรียนมาทางเศรษฐศาสตร์ ผมไม่รู้หรอกว่าจะเอาไปใช้กับสาขาอื่นๆ อย่างไร อย่างน้อยท่านเจ้าคุณพระ ธรรมปิฎกท่านอ่านหมด อาทิ พุทธธรรมกับเศรษฐศาสตร์ พุทธธรรมกับสุขภาพ พุทธธรรมกับจิตวิทยา พุทธธรรมกับนิติศาสตร์ ท่านประยุกต์ได้หมด ข้อจำกัดของผมอยู่แค่แวดวงเศรษฐศาสตร์ทั้งหมด ที่ผมพูดไปไม่มีอะไรนอกเศรษฐศาสตร์ ถ้าคุณคุม เศรษฐศาสตร์ได้ทั้งหมดก็คุมได้มากแล้ว ตัวเศรษฐศาสตร์ควบคุมพฤติกรรมและวิถีคิดของคนค่อนข้างจะมาก

เมธาวิ: ขณะที่อาจารย์พูดถึง humanistic economics กับพุทธเศรษฐศาสตร์ ต่างกับประเด็นเรื่องจิต ซึ่งมี ความใกล้เคียงมาก ทั้งสองอย่างต่างกันอย่างไร

อภิษฐ์: การยกระดับจิตในทางพุทธเรามีไตรสิกขา แต่ว่าฝรั่งไม่มี concept แบบนี้มองจากพฤติกรรม (behavior) ว่ามนุษย์จะเริ่มจากความต้องการพื้นฐาน (basic need) ก่อนมาถึงเรื่องความปลอดภัย (security) มาสู่ self esteem และ self-actualization แต่คำถามว่าระหว่าง process นี้ มาสโลว์ ไม่ได้อธิบายว่ามันไปได้อย่างไร ถ้าคุณอ่านหนังสือผมมาก่อนจะคุย กันได้มาก หนังสือของผมครั้งเล่มจะชี้ให้เห็นว่า “เศรษฐศาสตร์เอ่อ” มีวิวัฒนาการอย่างไร

เศรษฐศาสตร์เอ่อ เริ่มจากนักศึกษามหาวิทยาลัยปารีสวิชาเศรษฐศาสตร์ ช่วงที่ผมเรียนในครุเศรษฐศาสตร์ แบบ Advance theory ถือว่าเยี่ยมยอด แล้วหลังจากนั้นใช้ mathematics เพิ่มเข้ามาเรื่อยๆ จนกระทั่งวิชาเศรษฐมิติ econometric ถือว่าเป็นจอมยุทธ์ แต่ตอนหลังผู้รู้วิชาทางเศรษฐศาสตร์ econometric วางกันเป็นแถว แล้วผู้ที่ได้งานเป็น พวก Development economy ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์เคยถือว่าพวกเรียน Development economy เป็นพวก lowbrow (พวกปัญญาอ่อน) อีกกลุ่มเป็น highbrow ปรากฏว่าพวก Development economy ได้งานดีในสถาบันองค์กรระหว่าง ประเทศเน้นปัญหาเรื่องการพัฒนา เพราะพวกนี้เรียนกว้าง เรียนจิตวิทยา สังคมวิทยา ต่างๆ เนื่องจากอาจารย์มหาวิทยาลัย พวกนี้เป็นพวก econometric และทำอย่างอื่นไม่เป็นครวนี้ นักศึกษากลับว่าจบแล้วจะไม่มีการทำ ก็เลยเขียนจดหมายใน อินเทอร์เน็ตว่าเศรษฐศาสตร์ที่เรียนอยู่เป็นอย่างนี้ คนเห็นด้วยกันใหม่ คนก็เขียนมาสนับสนุนกันมาก นักศึกษาที่เคมบริดจ์

ก็บอกว่ามีปัญหาเช่นเดียวกัน จึงต้องรองกับอาจารย์ว่าปรับทิศทางหน่อยได้ไหม เพราะอย่างไรพวกอาจารย์เป็นพวกที่จะให้จบหรือไม่จบ หลังจากนั้นก็มีกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์อีกกลุ่มมาตั้งกลุ่ม post-autistic economics ความหมายก็คือว่าลด Assumptions ทั้งหมดในทางเศรษฐศาสตร์ มีคนเคยเขียนเรื่องนี้ Living economics ก็คือเศรษฐศาสตร์ที่มีชีวิตชีวา หมายความว่าไม่ใช่เศรษฐศาสตร์ที่มันแห้งตาย เป็นเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ Assumptions ทั้งหมด หลังจากนั้นนักเขียนคนเดียวก็มาเขียน real life economics คือเศรษฐศาสตร์ที่ประยุกต์กับชีวิตความเป็นจริงก็คือเศรษฐศาสตร์ที่ไม่มี Assumptions institutional economics ก็เป็นคนส่วนหนึ่งคือจะเน้นเรื่องสถาบันเป็นหลัก คล้ายจุดอ่อนเรื่องพุทธธรรมที่เราเน้นไปทางฝึกจิตพัฒนาจิตของแต่ละคน เนื่องจากข้อเท็จจริงพระพุทธรูปเจ้าทราบว่าจะระดับจิตของคนไม่เท่ากัน ฉะนั้นจะทำอย่างไรให้โครงสร้างทางสถาบันเอื้อกับคนที่มีการพัฒนาทางจิตต่ำสามารถไปได้ด้วย

ในสมัยพุทธกาลพระองค์เริ่มเผยแผ่ 45 ปี ทำคนเดียวฝึกพระอรหันต์ได้ 1,250 รูป ซึ่งถือว่ามหาศาสตร์ที่สำคัญท่านไป focus ที่เศรษฐกิจ และกษัตริย์เป็นสำคัญ นอกเหนือจากลูกศิษย์ของท่านที่เป็นพระ พวก Marxist กล่าวว่า พระพุทธเจ้าอยู่ในวรรณะกษัตริย์จึงทำเช่นนั้น แต่จริงแล้วทั้งกษัตริย์และเศรษฐกิจมีโอกาสสร้างปัญหาให้คนอื่น ๆ ได้มาก เพราะมีอำนาจ และที่สำคัญคนที่ขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งตรงที่ได้ทุกสิ่งทุกอย่างแล้วก็ยังไม่มีความสุข พลิกนิดเดียว ซึ่งพระพุทธเจ้าคิดในแง่ ประสิทธิภาพ ซึ่งตรงนี้ก็คือเศรษฐศาสตร์เอื้อธรรมดา ฉะนั้นเศรษฐศาสตร์เอื้อก็มีดี หมายความว่าใช้เวลาอย่างไรให้น้อยที่สุดและเกิดประโยชน์สูงสุด

ผู้เข้าร่วม: ที่อาจารย์บอกว่าเศรษฐศาสตร์เอื้อก็ดี มันรวมอยู่ในพุทธเศรษฐศาสตร์ไหม

อภิษัย: รวม เราไม่แยก อันไหนใช้ได้เราก็ใช้ เราไม่เคยปฏิเสธแล้วเรื่อง time use พระพุทธเจ้าท่านเป็นยอดของเรื่องนี้ ผมเคยบอกว่าพระพุทธเจ้าท่านไม่เคยสอนคนทั่วๆ ไป ท่านจะสอนคน 4 ประเภท
ประเภท 1 พวกปรมาจารย์ทั้งหลายที่มาทำท่าน(เจ้าลัทธิต)พวกนี้สู้ท่านไม่ได้เพราะ Logic ผิด
ประเภท 2 พวกพระมหากษัตริย์และพวกเศรษฐกิจ เพื่อให้เปลี่ยนไม่ให้สร้างปัญหา
ประเภท 3 ลูกศิษย์ที่เป็นพระสงฆ์ทั้งหลาย

ประเภท 4 กลุ่มคนที่พระพุทธเจ้าเล็งด้วยญาณแล้วว่าคนนี้เป็นพระอรหันต์ได้ ไม่ว่าจะอยู่ไกลแค่ไหนท่านก็จะเสด็จไปโปรดเป็นการใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพสูง หมอประเวศ เคยพูดเรื่องพุทธกิจว่าพระพุทธเจ้านอน 4 ชม. 2 ชม. ทำสมาธิ ที่เหลือทำงานหมด เป็นศาสนาที่ไม่ใช้คอมพิวเตอร์อะไรเลย แล้วสามารถ establish คนได้ขนาดนี้ โดยคนเดียว มหัศจรรย์แค่ไหนทั้งๆ ที่อยู่บริบทแวดล้อมของศาสนาพราหมณ์และไม่ต้องไปทะเลาะกันได้

เอเซีย: ที่อาจารย์พูดถึงฟิสิกส์ควอนตัม อาจารย์เคยเห็น quantum economics หรือถ้าไม่มีการไปฟังฟังชีววิทยา กระบวนทัศน์ใหม่ อาจารย์คิดว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องไหม

อภิษัย: ผมคิดว่าอะไรก็ตามที่เป็น established science แล้วเป็นเรื่องที่คน,สติปัญญาเฉียบแหลมเห็นว่าถูกต้องเราก็นำมาใช้ได้ ไม่มีปัญหาอะไร อย่าไปจำกัดว่าอันนี้เป็นฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา อะไรต่างๆ ผมได้ความรู้จากอาจารย์ผม ซึ่งเป็นคนแหกคอก เป็นชาวโรมานีเย ที่แรกเคลื่อนไหวกับกลุ่ม Marxist แล้วรู้สึกกลุ่ม decay ก็มาเรียนที่ปารีส โดยเรียนสถิติที่ปารีสแล้วไปเป็นลูกศิษย์ คาร์ล เบียสัน ซึ่งถือเป็นนักสถิติชั้นเยี่ยมของอังกฤษ แล้วเข้ามาเป็นอาจารย์ที่ Harvard เริ่มมาสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ช่วงแรก economic theory ของแกจะได้ตีพิมพ์ใน Journal ของอเมริกา เพราะฉะนั้น mathematics ของแกดี และคนอื่น ๆ ยกย่องแก พอช่วงสอนพวกผม แกจะไม่สอนเศรษฐศาสตร์แบบที่ชาวบ้านเขาสอนกัน แกจะสอนว่า Utility

theory มีจุดอ่อนตรงไหนบ้าง และสิ่งที่แกแย้งเชื่อและเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง คือ labour value theory ซึ่ง Marxist เอาไปใช้ แล้วก็เป็นคนแรก ที่เอาวิชาฟิสิกส์ความร้อน(thermodynamics)เข้ามาวิเคราะห์ ในทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งต่อมาแคร์รี่ ซึ่งอาจเป็นลูกศิษย์ หรือลูกศิษย์ทางความคิดของอาจารย์ผม อ้างว่า ออเอสตู มีเยอะ การที่เราจะพยายามเอาความรู้ที่เป็น establish science แขนงไหนก็ได้ ความรู้เชื่อมโยงกันหมด เพียงแต่เดิมมีการแบ่งเป็นส่วน ซึ่งมีข้อดีคือทำให้ลงลึก ขณะนี้เมื่อลงลึก และได้ถามเช่นนี้ น่าจะมาประมวลเข้าหากันใหม่

มีลูกศิษย์ผมคนหนึ่งเสนอทำ research on research คือไปดูว่า งานที่ท่าๆ กันมีข้อมูลมีผลลัพธ์อะไรบ้างเสร็จแล้วจะ extract ข้อมูลและผลลัพธ์มา integrate กัน แล้วจะได้ภาพอะไรขึ้นมาใหม่ ลักษณะที่เราทำคงคล้ายลักษณะนี้ อะไรก็ตามที่คนรู้แล้วมีหลักฐานที่เชื่อถือได้ เราก็เอาความรู้นั้นมาเชื่อมโยงให้สามารถเชื่อมได้ โดยไม่ต้องไปตั้งข้อรังเกียจว่า อันนี้เป็นควอนตัม อันนี้เป็นชีววิทยาอะไรต่าง ๆ

ทาคาเฮชิ: พุทธเศรษฐศาสตร์คนที่ไม่นับถือศาสนาพุทธศาสนา ก็ใช้ได้

อภิรัชย์: วันนี้เขียนไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า การที่หลายคนใช้คำว่า “เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ” นี้ผิดห้ามใช้ เพราะคุณต้องเป็นชาวพุทธจึงใช้ได้ แต่พุทธเศรษฐศาสตร์เหมือน Marxist เหมือน Adam Smith ฯลฯ คือเราเอาความคิดพื้นฐานของพระพุทธองค์มาใช้ ไม่จำเป็นต้องนับถือพุทธเพียงแต่ให้คนเข้าใจ การวิเคราะห์มนุษย์แบบพุทธ คุณก็จะเข้าใจพุทธเศรษฐศาสตร์ง่ายขึ้น เหมือน Marxist จุดสำคัญ คือ เรื่องชนชั้น ถ้าคุณไม่เข้าใจชนชั้น คุณไม่มีทางเข้าใจ Marxist ได้ หรือเรื่อง gender ถ้าไม่เข้าใจเรื่องความแตกต่างทางเพศ มีผลต่อบทบาทของคนเช่นไร คุณก็จะไม่เข้าใจเรื่อง gender ทุกอย่างมีแนวความคิดของมัน

พุทธเศรษฐศาสตร์แกนคือ คุณเข้าใจมนุษย์ที่อธิบายแบบพระพุทธเจ้า ซึ่งผมอธิบายไปแล้วว่า ความสุขของคุณไม่ได้มีเฉพาะแค่ กามสุข การที่คุณรู้จักมนุษย์แค่กามสุข คุณรู้จักมนุษย์น้อยเกินไป อันนี้คือปัญหา

ทักษิณไม่ได้เข้าใจอะไรตรงนี้ แต่ทักษิณเป็นนักการเมืองที่อย่างน้อยฉลาดกว่านายกรัฐมนตรีที่ผ่านๆ มา คือพยายามที่จะ Accomodate คนยากจนมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นแค่เพียงส่วนหนึ่ง สภาพข้อเท็จจริงของสังคมไทยให้คุณไม่สามารถที่จะให้ความสนใจกับปัญหาความยากจน คนยากคนจนได้ และขณะนี้โลกทั้งโลกเปลี่ยนแปลงไป trend setter ของโลกนี้คือ ธนาคารโลกนั่นเอง เมื่อ 2-3 วันมานี้ นิโคลัส สเตน (รองผู้จัดการธนาคารโลก) แกมาแปลยกยกทีมมา 10 คน เพื่อมาคุยกับนักศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ โดยอาจารย์ไม่รู้เรื่องเลย เนื่องจากนักศึกษาชุดนี้ทำโครงการให้กับ World Bank และได้เงินของ World Bank มา และธนาคารโลกเล่าให้ฟังว่า แต่เดิมในยุค 1950 ความเข้าใจในการแก้ปัญหาความยากจนคือการวางแผนจากส่วนกลาง เรารู้ว่าไปไม่รอด ตัวอย่างจากรัสเซีย จีน ประเทศต่างๆ ต่อมาก็มาคิดว่าต้องเป็นระบบเศรษฐกิจเสรีก็ผิดอีก ขณะนี้เข้าใจแล้วว่าระบบตลาดยังใช้ได้อยู่ แต่ต้องเข้าใจถึงสภาพพื้นฐานในสังคม บทบาทชายหญิง ก็มีความสำคัญ เพราะว่าเงินที่ไปตกกับผู้ชายมักไม่ค่อยได้ผลเหมือนกับตกที่ผู้หญิง เพราะผู้ชายเอาเงินไปใช้จ่ายกับการกินเหล้า การพนัน ผู้หญิงจะมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวมากกว่า

ฉะนั้นธนาคารโลกก็เปลี่ยน เมื่อ trend ของทั่วโลกเปลี่ยนไปในลักษณะนี้ รัฐบาลไหนก็จะไป imprint ในจิต ตอนนี่จิตไม่จำเป็นต้องไปกับสังขาร ไม่จำเป็นต้องไปกับรูป ซึ่งเปื่อยพังไปได้ แต่จิต continue ต่อไป ไม่ว่าในชาติไหน ในเมื่อกรรม imprint อยู่ในจิต มันก็ตามไปกับจิตได้ตลอดเวลา ถึงจุดตรงนี้ มันเริ่มมีปัญหาที่กระหว่าง vision logic กับ psychic ก็คือว่า คนหลายคนบางคนอาจมี experience ว่ารูปกับจิตแยกคนละส่วนได้ แต่คนส่วนใหญ่ไม่รู้จักจริงๆ ว่าเป็นอย่างไร แต่มีความเข้าใจว่า เมื่อตายไปแล้วจิตจะอยู่ไม่ได้ ถูกทำลายไปพร้อมกันไป ถ้าจะอธิบายว่าจิตอยู่ต่อ หลายคนก็รับไม่ได้ เราจึงไม่ต้องไกลถึงตรงนั้น เอาเฉพาะที่อธิบายให้คนฟังได้ พระพุทธเจ้าเอง ท่านก็ไม่ไปอธิบายมากถึงขนาดนั้น ท่านบอก

ชาติหน้ามีจริงหรือไม่ ไม่เป็นไร แต่ว่าขณะนี้เราทำดีที่สุดก็เป็นหลักประกัน ถ้าเกิดชาติหน้ามีจริงก็ดี จริงๆ แล้วการทำ ความดีกับคนอื่นแท้ที่จริงก็คือทำจิตให้เป็นกุศลอยู่ตลอดเวลา และเมื่อจิตเป็นกุศลก็มีความสุขในชาตินี้ ก็ไม่ต้องไปคิดว่า ชาติอื่นจะมีหรือไม่มี คุณได้แค่นี้ก็พอแล้ว อย่าไปโลกมาก แค่นี้อธิบายให้คนอื่นฟังได้ เพียงแค่คนที่จะฟังมีประสบการณ์ มีจิตนิ่ง และมีความสุขหรือเปล่า ซึ่งอันนี้คือประสบการณ์จากการทำสมาธิธรรมดา แต่ว่าถ้าคนที่ไม่เคยมีประสบการณ์จาก การทำสมาธิ ก็เริ่มยากหน่อย

ผมอธิบายอย่างนี้ว่า วิทยาศาสตร์ ตะวันตก คือการไปปฏิบัติการทดลองในหลอดแก้ว ใครก็ได้ที่รู้จัก chemical element เอามาใส่ในหลอดแก้วเขย่ากันไป ผลก็ออกมาตามที่คาด ประเด็นสำคัญคือ หลอดแก้วนี้ต้องเป็นหลอด แก้วบริสุทธิ์ เพราะถ้าไม่บริสุทธิ์ ผลก็จะไม่ออกมาอย่างที่วาดอนันปัญหของพุทธธรรมดีกว่า ตัวเราเองคือหลอดแก้ว ถ้าหลอดแก้วไม่บริสุทธิ์ ตัวเราไม่ทำจิตให้บริสุทธิ์ ตลอดเวลาไม่ได้ผลออกมาอย่างคนที่จิตบริสุทธิ์กว่าได้ ซึ่งอันนี้เราก็ สามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้ แม้ไม่มีประสบการณ์ ฉะนั้นอยู่ระหว่าง vision logic กับ psychic ถ้าเราจะเกินไปกว่านั้นก็ จะอันตราย เพราะว่าจะเป็นเรื่องของการเผยแพร่จักรัษ(relevance) การที่พระเจ้าจะมาเปิดเผยพระองค์ พระเจ้าก็เคยพลาดมา แล้วในเรื่องโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โลกเราแบน ถ้าเกิดพิสูจน์ได้ว่าไม่เป็นเช่นนั้น ก็จะมีปัญหาได้ ฉะนั้นเราถึงไม่ อยากไปไกลเกิน ขณะนี้ตัวที่ช่วยเราจริงๆ ก็คือวิทยาศาสตร์ ควอนตัม เพราะว่าตัวที่มีปัญหาจริงๆ คือ นิวตรอน เพราะไม่มีใครรู้ว่านิวตรอนเป็น praticle เป็นคลื่น หรือพลังงานต่างๆ ฉะนั้นความไม่แน่นอนก็อยู่ตรงนี้ วิทยาศาสตร์แบบใหม่ก็ incorporate ความไม่แน่นอน แต่ว่าไม่ใช่เป็นความแน่นอน ที่เป็นเรื่องของ relevance แต่เป็นความไม่แน่นอนที่ยังไม่มี testing instrument ที่จะมาทดสอบมันได้ ประเด็นสำคัญไม่ว่าเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจะว่าอย่างไร เราสามารถชี้ให้เห็นว่า มันมี weakest อยู่ที่จุดไหน แล้วจริงๆ weakest ที่ผมบอกว่าเศรษฐศาสตร์เอื้อ คือไม่ได้เริ่มต้นจากความ เป็นจริง หากตั้ง สมมุติฐาน เราก็ใช้ logic ธรรมดา

นิพนธ์: เศรษฐศาสตร์ใหม่ยังไม่ข้ามไปถึงเรื่องจิตวิญญาณอย่างของคอร์เตนหรือของใครก็ได้ เมื่อสักครูอาจารย์ พยายามพูดถึงเรื่องกฎแห่งกรรม เขาพยายามกลับมาหาเรื่อง ศีลธรรมใหม่ ด้วยใช้ใหม่ คือไม่ได้ก้าวไปหาเรื่องจิตวิญญาณ แต่กลับมาหากฎพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างไรจะไม่เบียดเบียน

อภิษฐ์: ผมเห็นว่าควรจำกัดตัวอยู่แค่นี้ เพราะว่าถ้าคุณจะ Accomodate จำนวนมาก คุณอาจหิบบกอะไรที่ลึก เกินไป ก็ไม่สามารถ Accomodate ได้ อย่างพระพุทธเจ้ายังเลือกสอนคน เลือกเรื่องที่จะสอนคนด้วย และไม่สอนคนมาก

ผู้เข้าร่วม: เศรษฐศาสตร์เอื้อ จากเดิมมีการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะตั้งไว้เป็นอย่างนี้ เช่น external factor และ given ไว้ให้คนที่ศึกษาเฉพาะกรณีใดกรณีหนึ่งประเด็นใดประเด็นหนึ่ง แต่ว่าเศรษฐศาสตร์ใหม่ทั้งหมด ไม่ว่าจะ เป็น คอร์เตน หรือจะเป็นเศรษฐนิเวศน์ก็ตาม ปัจจัยทุกอย่างที่เข้ามากระทำต่อกันจะมองจากภาพรวมมากขึ้น เห็นความเชื่อมโยงมากขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องของสังคม สิ่งแวดล้อมหรือแม้เรื่องอื่นๆ ที่มีปัจจัยมีอิทธิพลร่วมกัน ไม่ว่าจะ เป็นวัฒนธรรม หรืออะไรจนก่อให้เกิดขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นความพยายาม วาดภาพประเด็นเชิงเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นมากขึ้น และการเชื่อมโยงอยู่ในระดับ vision logic

อภิษฐ์: นี่คือปฏิจจสมุปบาท “เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนั้นจึงเกิด” แต่ประเด็นก็คือว่าเพราะมีสิ่งนั้นไม่ใช่สิ่งเดียว อาจมีสิ่งนั้น อีก 50 อย่างสิ่งนี้จึงได้เกิด เพราะฉะนั้นต้องอธิบายว่า Factor เชื่อมโยงกันจำนวนมาก

เอเซีย: ปัญหาคือการมองความเชื่อมโยงของปัญหาเหล่านั้น แล้วศึกษาเข้าใจในเชิง Spirituality ด้วย เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาในเชิงระบบแบบนี้ อันนี้จะเป็น vision logic ที่สมบูรณ์มากขึ้น กว่า vision logic ที่ศึกษาโดยไม่มีปรัชญาด้านนี้เข้ามารองรับ ใครที่ก้าวเข้าไปในเรื่องของศีลธรรม ก้าวไปในเรื่องการพัฒนาปัญญา ก็เริ่มก้าวไปสู่อีกระดับ แต่ว่าการนำเสนอก็ยังนำเสนอในระดับ vision logic เพราะในระดับที่สูงกว่าไม่สามารถนำเสนอให้คนส่วนใหญ่เห็นมีความเชื่อถือและเห็นพร้อมกันได้

วิเศษฐ์: ของเศรษฐศาสตร์เอ่อ มีการพูดถึงกันหรือใหม่ว่ามีตรงไหนบ้างและจุดอ่อนหลัก ๆ ที่พูดถึงกันบ่อย ๆ ที่ถูกตั้งคำถามโดยกระบวนทัศน์ใหม่

อภิชัย: นักเศรษฐศาสตร์ ถ้าจะพูดเรื่องนี้ได้ต้องมาถึงขั้นที่ผมทำอยู่โดย establish แล้ว ทำมาหากินกับองค์ความรู้แบบนี้ ถ้าหากคุณยังมีเฉพาะองค์ความรู้เก่า แล้วไป question เท่ากับเป็นการทุบหม้อข้าวตัวเอง ผมใช้วิธีเศรษฐศาสตร์หาकिनน้อยมาก โดยตอนต้นผมทำวิจัยเรื่องการศึกษา ผมใช้เศรษฐศาสตร์เล็กน้อยและผมอยู่ในจุดที่ไม่แคร์อยู่แล้วว่าใครจะว่าอย่างไร แต่คนโดยทั่วไปแคร์ ผมจึงพยายามทำโครงการที่เล่าให้ฟัง คือเอาอาจารย์เศรษฐศาสตร์จากหลายมหาวิทยาลัยมาร่วมกันเขียนตำรา เป็นวิธีการที่สร้างแนวร่วมให้กว้างมากขึ้น

วิเศษฐ์: weakness ในเศรษฐศาสตร์เอ่อในมุมมองของอาจารย์ มีประเด็นอะไรบ้างในแง่ที่จะเรียนรู้จาก weakness

อภิชัย: *ประการแรก* เศรษฐศาสตร์ยุคนี้อยู่ในยุคนิวตัน แต่เริ่มจะเปลี่ยนคือมี system analysis เข้ามา แต่เดิมเป็นเรื่อง deterministic เป็นจุดผิดพลาด *ประการที่สอง* ไม่ได้วิเคราะห์บนพื้นฐานความเป็นจริง วิเคราะห์อยู่บนตรรกะ แล้วก็ใช้ assumption เป็นตัวกำหนด ข้อสรุปถูกต้องตามตรรกะ แต่ว่าตรรกะนั้น specific เป็นตรรกะของคณิตศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ก็ไม่เข้าใจว่าจริง ๆ แล้วคณิตศาสตร์ก็คือภาษา หรือวัฒนธรรมแขนงหนึ่งของคนที่อยู่ในภาษานั้นและวัฒนธรรมนั้นใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน แต่ว่าเผชิญอันนี้มี powerful และมาครอบงำเราทุกคน เศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาบนตรรกะอันนี้แล้วก็มาครอบเราอีกทีหนึ่ง แต่ว่าข้ออ่อนก็คือหลายการวิเคราะห์เป็นการวิเคราะห์ที่ไม่อยู่บนฐานของความเป็นจริง *ประการที่สาม* เป็นลักษณะของ newtonian physic ก็คือ การวิเคราะห์แบบแยกส่วน เอาเฉพาะส่วนที่สามารถดึงออกมาได้ ในที่สุดก็ไม่ใกล้ความจริง *ประการที่สี่* ความสุขของเศรษฐศาสตร์เอ่อ อยู่ที่ hedonism หรือว่าความสุขไม่ไปพ้นความสุข ประเด็นเหล่านี้คุณไปพูดที่ไหนก็ถูกทั้งนั้น ผมไม่คิดว่านักเศรษฐศาสตร์ที่โหนกกล้าปฏิเสธประเด็นเหล่านี้ แต่ว่าประเด็นแรกก็จะมีข้ออธิบายของนักเศรษฐศาสตร์ เช่น อาจารย์อัมมาร์ สยามวาลาก็จะบอกว่าจะค่อย ๆ ลดหย่อนประเด็นเหล่านี้

ที่สำคัญคือเรื่อง Self interest อันนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ logic ที่ใช้กันอยู่ เราไม่เคยบอกว่า Self interest ไม่ดี เพราะเป็นสัญชาตญาณที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด เพราะถ้าเริ่มจากการไม่รักตัวเอง คุณก็ฆ่าตัวตาย สัญชาตญาณรักตัวกลัวตายเป็นสิ่งจำเป็น

แม้การเป็นมนุษย์ระดับของ Self interest มีความชัดเจนจนถึงปัจจัย 4 ถ้าคุณอยู่ได้แล้ว การพูดถึง Self interest ในแง่นี้ดูตัวอย่างได้จากเสือ สิงโต เมื่อกินอาหารอิ่มมันก็ไม่ล่าสัตว์ จนกว่าจะหิวอีก ไม่คิดสะสมทำเนื้อเค็ม ของมนุษย์มีความห่วงเรื่อง security(ความมั่นคง) เราก็นิยมเพิ่มขึ้นก็มาถึงขั้น desire(ความอยาก) และถ้าถึงขั้นสุดโต่งไปก็เป็น greed(ความโลภ) คือถมเท่าไรก็ไม่เต็ม ต้องการเพิ่มขึ้นอยู่เรื่อยๆ แต่ว่าเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ไม่รู้จะแบ่งอย่างไรระหว่าง Self interest desire และ greed คือ concept เหล่านี้ไม่ได้เป็นจุดเป็น area เมื่อแบ่งไม่ได้จึงไม่แบ่งและตีทุกอย่างเป็น Self

interest พหุความหมายของ self interest รวมเอา desire และ greed เข้าไป ซึ่งในทุกศาสนาจะประณาม greed และมีอยู่จริง netonian physic ต้องทำให้ชัดเจน เพราะธรรมชาติไม่ได้มีแต่ขาวกับดำ เนื่องจาก Aristotelian logic ที่แบ่งขาวกับดำชัดเจน จึงมีปัญหา ขณะนี้มี logic ใหม่ นักคณิตศาสตร์เรียกว่า fussy logic มีเพื่อนแนะนำให้เรียกอย่างอื่น ให้ยุ่งยากสับสน เรียกว่า non-dual clarity คือไม่ใช่ขาวกับดำ ก็สามารถอธิบายได้ชัด ก็สามารถให้ scale ได้ตั้งแต่ 0-100 ตัวอย่างเช่น คุณอยู่ระหว่าง 48-50 อธิบายเป็น range ได้ ก็สามารถอธิบายในเน็ตส์ได้ ซึ่งในพุทธธรรมเป็น logic แบบนี้ทั้งสิ้น พุทธธรรมจึง Superior กว่ามาก เพราะว่าคนตะวันตกเป็นผลผลิตของ Aristotelian logic มีเฉพาะขาวกับดำ และนำมาทำเป็น Mathematics ยิ่งลำบากจึงมีเฉพาะ Self Interest กับ Non Self Interest

ในเรื่องจิตวิญญาณไม่มีความจำเป็นต้องไปอธิบาย เพราะว่าทุกคนเข้าใจความหมายไม่เหมือนกัน ดังนั้น เอาแค่ Vision logic ก็พอแล้วสามารถอธิบายให้ทุกคนเข้าใจได้ชัด แม้คนที่ไม่มีพื้นฐานพุทธธรรมก็เข้าใจได้

อีกประเด็นที่ไม่ได้พูดคือ จุดเน้นของพุทธเศรษฐศาสตร์ในขณะนี้เราอยู่ในระบบ capitalism world of production คือ Capital ถือว่าทุนเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ซึ่งเรื่องทุน develop มาจากความคิดของ Marxist ทั้งหมด develop มาจากคริสเตียน คือพระเจ้าสร้างโลกขึ้นมา สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายแลห;สร้างมนุษย์ขึ้นมา สิ่งทั้งหลายมีพระเจ้าสร้าง เพื่อให้เป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์ พระเจ้าสร้างมนุษย์เนื่องจากเป็นภาพสะท้อนของพระองค์เอง พระองค์มีโอกาสะท้อนภาพตนเองโดยศึกษาจากมนุษย์ ซึ่งอาจารย์สุวินัยได้เขียนไว้ในเรื่อง "เทพพจนา"

ใน Marxist ก็บอกว่าสิ่งที่จะคิดมูลค่าเพิ่มให้กับคนได้ หรือว่าการที่คนจะเป็นเจ้าของสิทธิได้ (ความคิดของ Marxist) ต้องใช้แรงงานเข้าไปร่วม การที่จะเอาอะไรมาเป็นสิทธิของคุณ คุณจะต้องออกแรงเพื่อจะได้มา เพราะว่าพระเจ้าให้คุณมาก่อนแล้ว ส่วนที่เหลือถ้าคุณจะมาต้องออกแรงเพิ่ม เมื่อเป็นอย่างนี้แรงงานถึงได้เป็นปัจจัยการผลิตแต่เพียงอย่างเดียว แต่เมื่อมีนายทุนขึ้นมา organize การผลิตก็เอาแรงงานส่วนเกินมาเก็บไว้ที่ตัว ก็เป็นการสะสมทุนซึ่งเป็นแนวคิดแบบ เศรษฐศาสตร์ตะวันตก แต่ว่าของเราใช้ปัญญาความเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง เพราะว่าถ้าไม่เข้าใจทุกอย่างตามความเป็นจริง ก็เป็นการหลอกตัวเองทั้งนั้น เมื่อเข้าใจทุกอย่างตามความเป็นจริง ปัญหาต่างๆ ก็หมดไป

ในพุทธเศรษฐศาสตร์ mode of production ก็คือปัญญา ฉะนั้นถ้าเป็นทุนนิยมเราก็เป็นปัญญานิยม ที่สันติ อโศกบอกว่าเป็น "บุญนิยม" ผมว่าไม่ใช่ เป็นการเข้าใจผิด เพราะว่าบุญเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่ง คือเป็นทานส่วนหนึ่ง ที่จะนำไปสู่ การมีปัญญา เพราะว่าบุญเป็นอุบายให้ความเห็นแก่ตัวหรืออวดตาเล็งลง จริงๆ แล้วเศรษฐศาสตร์ของเราเป็นเศรษฐศาสตร์ "ปัญญานิยม" ปัญญาเป็นใหญ่ก็จะเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เอาเปรียบเบียดเบียนใครต่างๆ สิ่งซึ่งอธิบายให้เด็กฝรั่งฟังก็เข้าใจ

ความจริงผมอธิบายได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงดีกว่า good government(ธรรมาภิบาล) อีก เนื่องจากว่าฝรั่ง พูดเราก็เลยกลัวแล้วเรื่อง gender อะไรต่างๆ ซึ่งเรื่อง gender เราต้องให้เกียรติกับฝรั่งเพราะเป็นคนเริ่ม ถ้าฝรั่งไม่เริ่มเราก็ไม่พูดเท่าไร โดยเฉพาะ gender ในศาสนายังร้ายใหญ่ สามเดวีธัมมัทธา ก็เกือบเอาตัวไม่รอด อันไหนก็ตามที่เป็นความรู้ที่มี ประโยชน์ที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ ส่งเสริม sustain ability ในที่สุดแล้ว keyword มีอยู่คำเดียวคือคำว่า "ปัญญา"

เมธาวิ: เราจะเอาแนวคิดนี้ไปเขียนวางแผน เราจะเอากระบวนทัศน์ใหม่เข้าไปสื่อกับคน แล้วจะมีเรื่องอื่นๆ เป็นชุด ตัวอย่าง เรื่อง ลิงตัวที่ 100 อาจารย์ว่า หลักทั้งหมด คือเราต้องเข้าใจทุกอย่างตามความเป็นจริง คือเป็นหลักของเรื่องนี้ ความเข้าใจทุกอย่างตามความเป็นจริงเมื่อเราเอาเข้าไปจับเพื่อให้ project นี้เป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ จะเริ่มอย่างไร เพราะทุกอย่างก็มีความหลากหลาย เพราะเราเริ่มมาจากการแยกส่วนก่อน ที่เป็นเศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ ตรงนี้เราจะลงไป แทนที่วิธีการกระจายได้อย่างไร โครงการฯ ใช้สูตรแบบที่อาจารย์ว่า ตัวอย่างการทำให้หน้าเดือด พอเดือดจากจุดหนึ่งจึง กระจายไปทั่วทั้งพื้นที่ อีกประเด็นสิ่งที่เราพูดอยู่เป็นโครงการเป็นนามธรรม การที่จะลงเอาไปปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เราควรคิดและจัดการกับปัญหานี้เช่นไร

อ.อภิรัช: สิ่งนี้ตอบแทนกันไม่ได้ คุณต้องค่อยๆ เรียนรู้ไปขณะนี้ project on the ground ของผมมีตั้งเยอะแยะ ผมก็เดินของผมไปในหลายเรื่อง คุณก็ต้องพยายามหาว่าในเงื่อนไขของคุณคุณจะทำอะไรได้บ้าง ในลักษณะไหน ผมคงให้คำตอบไม่ได้ต้องคิดเอง คำถามทั้งหมดของคุณ คุณต้องไปตั้งคำถามซ้ำอีกที ตัวอย่าง ที่ผมมีโครงการที่จะประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับภาคอุตสาหกรรม มีลูกศิษย์ถามว่าอาจารย์คิดสิ่งนี้ขึ้นมาได้อย่างไร ที่ถามเช่นนี้เพราะว่าหลายคนไม่เข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายที่ชัดเจนคืออะไร พอไม่รู้ ก็คิดไม่ได้ นำไปประยุกต์ไม่ได้ ที่ผมคิดเรื่องนี้ได้เพราะมีอุปสรรค แต่คนไม่รู้เรื่องนี้ เราก็ไปศึกษาจากเขาว่า practical concept ของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเช่นไร เราก็ทำได้ ชั้นแรกจริงๆ คือคุณต้องชัดเจนก่อนว่าเรื่องที่คุณจะทำคืออะไร ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายๆ

วิศิษฐ์: การคุยวันนี้ เป็นการเริ่มต้นและได้หลักแนวทางที่น่าสนใจเราคงไม่ได้เป็นคนสร้างองค์ความรู้ สิ่งที่เราจะทำคือไปดูว่าองค์ความรู้อยู่ที่ไหนบ้าง แล้วทำให้ปรากฏ เพื่อคนที่สนใจจะได้ไปหาได้ทุกที่ ส่วนรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้ critical mass คงต้องคิดกันเยอะ ที่เราคิดไว้อันหนึ่งเราต้องเล่นกับสื่อด้วย วันนี้ในแง่เศรษฐศาสตร์(แม้เราไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์) เราก็ได้พื้นฐานความเข้าใจบางอย่างที่มีประโยชน์มาก ซึ่งจะทำให้เรามาคิดการทำงานในด้านที่ชัดเจนขึ้น หรือแม้กระทั่งเอาไปคิดในการทำงานในสาขาอื่น หรือในภาพรวม

รายชื่อผู้เข้าร่วม

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่ /โทรศัพท์/โทรสาร
1	ดร.สรยุทธ รัตนพจนานถ	โครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น โทรศัพท์ 0-2621-5200
2	คุณพรศรี ปัญจปิยกุล	สถาบันวิทยุวรรณ โทรศัพท์ 0-2937-4733-4
3	คุณเมธาวี เลิศรัตน	194 ถ.สันโค้งน้อย อ.เมือง จ.เชียงราย 57000 โทรศัพท์ 0-1935-4808
4	คุณวราพงษ์ เวชมาลีนนท์	สำนักพิมพ์เคล็ดไทย โทรศัพท์ 0-2225-9536-9
5	คุณแสงภา ไชยพรหมพาณิชย์	โครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น โทรศัพท์ 0-2621-5200
6	คุณสุวรรณี หิรัญมาลีเลิศ	อาคารวงศ์สนิท ตู๊ ป.ณ.1 องค์กรักษ์ นครนายก 26120 โทรศัพท์ 037-333-183
7	คุณภมรศักดิ์ วงษ์ทิพย์	181/101 พรานนกคอนโด ซ.อิสราภาพ34 บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทรศัพท์ 0-2613-2845
8	คุณพงษ์ธร ดันติฤทธิศักดิ์	197/85 รัชดาภิเษก25 วัดท่าพระ บางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0-2467-1213 กด1
9	Katsayaki Takahashi	218 ซ.เจริญนคร 14 คลองสาร กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0-2861-0353 ต่อ 705
10	คุณสุมาลี บัวแก้ว	โครงการบูรณมิตกระบวนทัศน์ใหม่ 666 ถ.เจริญนคร เขตคลองสาน กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0-2860-2194
11	คุณนิพนธ์ แจ่มดวง	โครงการบูรณมิตกระบวนทัศน์ใหม่ 666 ถ.เจริญนคร เขตคลองสาน กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0-2860-2194

กระบวนทัศน์ใหม่ในทางรัฐศาสตร์ :
บทสัมภาษณ์อาจารย์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

ผู้สัมภาษณ์ วิศิษฐ์ วังวิญญู

วันที่ 27 มิถุนายน 2545 เวลา 14.00 – 15.30 น. ณ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิศิษฐ์: ฟริตจ็อบ คาปราได้เขียนหนังสือเรื่อง*เดาแห่งฟิสิกส์* ที่ลงลึกไปในระดับของอะตอม นิวเคลียส เพื่อที่จะอธิบายว่าวิธีการมองความเป็นจริงแบบเดิมใช้ไม่ได้ คือไม่สามารถเข้าไปทำงานในระดับที่เรียกว่า objective world หรือ objective truth ในแง่วิทยาศาสตร์พอเข้าไปถึงระดับนิวเคลียร์ฟิสิกส์ก็อธิบายไม่ได้แล้ว อันหนึ่งที่คาปราเขียนไว้ก็คือว่า ผู้สังเกตกับสิ่งที่ถูกสังเกตแยกออกจากกันไม่ได้ ในงานเขียนของชูมากเกอร์เรื่อง*แผนที่คนทุกข์* แม้ชูมากเกอร์ไม่ได้เขียนเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ในเวลานั้น แต่ก็พูดว่าวิทยาศาสตร์ในกระบวนทัศน์เก่าที่มี objective world มีผู้สังเกตผู้ถูกสังเกต มี empirical science ที่ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ต้องมาจากประสาทสัมผัสเท่านั้น ชูมากเกอร์บอกว่าวิถีคิดทางวิทยาศาสตร์ได้มีอิทธิพล มีผลกระทบต่อวิถีคิดทางสังคมศาสตร์ โดยสังคมศาสตร์พยายามจะทำตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์ ที่ชูมากเกอร์เอ๋ยถึงมากที่สุดก็คือเศรษฐศาสตร์ในเวลานั้นที่พยายามเอาฐานวิทยาศาสตร์แบบนั้นมาใช้ เมื่อคาปราเขียนเรื่อง *The Turning Point* คาปราเขียนเรื่องอิทธิพลของวิทยาศาสตร์แบบกระบวนทัศน์เก่าที่มีอยู่ในศาสตร์ต่างๆ เช่นการแพทย์ เศรษฐศาสตร์ การศึกษา ผมไม่รู้ว่าในทางการเมืองด้วยหรือเปล่า ในเวลานี้เมื่อกระบวนทัศน์ในทางวิทยาศาสตร์เปลี่ยนไปก็เริ่มมีคนคิดเรื่องนี้ มีการตั้งคำถาม มาเชื่อมโยงใหม่กับศาสตร์อื่นๆ ซึ่งเคยเอาวิทยาศาสตร์เข้าไปเป็นตัวแบบบางอย่างในการค้นหาความจริง และหลังจากที่ชูมากเกอร์เขียนเรื่องเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เดวิด คอร์ดินได้เขียนหนังสือที่พวกเรารู้จักกันซึ่งอาจารย์อภิชาติ พันธเสนแปลออกมาเรื่อง *Corporate World* พูดถึงความเป็นมาของระบบทุนนิยมซึ่งก็ยังไม่ได้พูดถึงเรื่องกระบวนทัศน์เช่นกัน เล่มที่ผมอ่านและเห็นว่าเกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์คือ *Post-Corporate World* มีเหตุบังเอิญที่เขาได้ไปพบกับนักวิทยาศาสตร์หญิง 2 ท่านคือ เมวันโฮซึ่งเป็นนักชีววิทยา เป็นนักวิทยาศาสตร์ชื่อจีนแต่เข้าใจว่าฐานอยู่ที่อังกฤษ มาสัมภาษณ์ร่วมกันและได้อ่านงานของเมวันโฮเรื่องเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ในทางวิทยาศาสตร์ไปโดนใจคอร์ดิน ซึ่งคอร์ดินก็รู้สึกมาตลอดเวลาว่า Model ของเศรษฐศาสตร์น่าจะอยู่ที่ชีวิต แต่ก็เห็นว่าเศรษฐศาสตร์เดิมนั้นถูกตั้งมาในวิทยาศาสตร์แบบกลไก ผมไม่ทราบว่าคุณเสกสรรค์จำได้หรือเปล่าในสมัยก่อน ในเวทีย่อยๆ พรรคพวกเราที่เขาเรียนวิศวกรรมศาสตร์เขาได้บรรยายเรื่องกระบวนการนักศึกษา ที่พยายามใช้กฎ thermodynamic มีแรงกดดันอะไรต่างๆ ไปหมดดูเป็นกลไก คือ Model แบบนั้นที่ถูกนำมาใช้ในทางวิทยาศาสตร์ในเรื่องของการ demand (อุปสงค์) supply (อุปทาน) อะไรต่ออะไร แม้กระทั่งซับซ้อนอย่างไรมันก็เป็นวัตถุที่เป็นก้อนๆ ที่มาสัมพันธ์กัน คอร์ดินเองก็มีแนวโน้มอย่างนี้อยู่แล้ว เขาก็มาเขียนหนังสือเรื่อง Post Corporate World เขาก็เอาชีวิตมาเป็นโมเดลและเอากระบวนทัศน์ทางชีววิทยาทั้งหมดมาเริ่มต้นและนำเสนอออกมาเป็นเรื่องเป็นราว อันนี้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ผมเข้าใจว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีมากกว่าที่ผมรับรู้ ผมไม่ได้เข้าไปศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางและรับรู้เท่าที่เข้ามาในหมู่พวกเรา

ผมไม่ทราบว่าคุณเสกสรรค์เป็นผู้หนึ่งที่คิดใคร่ครวญในประเด็นเหล่านี้ เท่าที่ได้เคยมีการพูดคุยกับคุณเสกสรรค์ในเรื่อง Post Modern ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนกระบวนทัศน์หรือไม่และมีอะไรอย่างอื่นอีกไหม ในมิติทางการเมืองหรือการเคลื่อนไหวทางสังคม

เสกสรรค์: อันดับแรกคงต้องแยกระหว่างกระบวนการทัศน์ของผมในฐานะปัจเจกบุคคลกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ของสังคม ซึ่งจริงๆ แล้วทั้ง 2 ฝ่ายมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก

ตัวผมเองในช่วง 10 ปีหลังนี้ได้ติดตามอ่านงานทางด้านวิทยาศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ ทั้งๆ ที่โดยอาชีพแล้วผมอยู่ในสายสังคมศาสตร์ ถ้าถามว่าทำไมผมถึงทำอย่างนั้น? คำตอบคือหลังจากผ่านการคิด การเคลื่อนไหวในความเป็นจริงมาช่วงหนึ่ง ผมรู้สึกว่าการแบ่งแยกความรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสังคมออกเป็นภาคต่างๆ นับเป็นอันตรายต่อการเข้าใจความเป็นมนุษย์โดยรวม ตลอดจนสังคมที่มีมนุษย์ผูกพันอยู่ด้วย โดยส่วนตัวแล้วผมไม่ได้มองว่าคนเราแค่สังกัดประเทศหรือแค่สังกัดพื้นที่พิกัดแห่งนี้ หากสังกัดไปถึงจักรวาล ดังนั้นผมจึงพยายามหาความรู้เกี่ยวกับด้านวิทยาศาสตร์มาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงในส่วนของตัวผม

สำหรับในส่วนที่เป็นกระแสสังคมส่วนใหญ่ ผมคิดว่า การเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นต้องเหมือนกับปัญหาชนคนหนึ่งแสวงหาโดยการศึกษาค้นคว้า แต่อาจจะเกิดจากผลกระทบในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือการเปลี่ยนแปลงในทางวัตถุ ปัจจัยต่างๆ ที่ประกอบขึ้นมาเป็นสังคม ซึ่งทำให้ผู้คนมีวิถีคิดเปลี่ยนไป พวกเขาอาจจะไม่สามารถหลุดออกมาเป็นระบบหรือว่าค้นคว้าอย่างเป็นระบบ แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจริง

ในส่วนของผมที่เป็นปัจเจกบุคคลเป็นปัญญาชนคนหนึ่ง ผมเคยสังเกตมานานแล้วว่าในสมัยโบราณคนที่ค้นคว้าทางปัญญาเกือบทั้งหมด เขาไม่แยกความรู้ของเขาค้นคว้าเป็นศาสตร์แขนงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่แยกระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์ เมื่อเราอ่านงานของนักปรัชญาชาวกรีกก็จะพบว่าหลายท่านเขียนปรัชญาการเมือง ทั้งค้นคว้าทางด้านธรรมชาติวิทยา หรือแม้แต่ในซีกโลกตะวันออกเราก็พบว่าคำอธิบายต่างๆ ของศาสดาหรือนักคิดโบราณย้อนไปเป็นพันๆ ปี ก็จะพูดถึงองค์รวม นอกเหนือจากพูดเรื่องธรรมะในระดับสังคมแล้ว ผมอาศัยตรงนี้มาสร้างความมั่นใจให้ตัวเองในการที่จะศึกษาค้นคว้าด้านที่ไม่ใช่วิชาชีพของเราบ้าง ทำให้ต้องติดตามข่าวคราวการค้นพบเรื่องต่างๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์ของตะวันตก

เพราะฉะนั้นอย่างที่วิศิษฐ์พูดมา จริงๆ แล้วผมก็ไม่แปลกใจ เพราะว่าโดยธรรมชาติของวิชาวิทยาศาสตร์ เขาเน้นหนักในเรื่องของการค้นหาข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ เมื่อพบข้อเท็จจริงใหม่เขาก็จำเป็นต้องปรับทฤษฎีของเขาตามไป ปรับกระบวนการคิดของเขาตามไป คำว่า "กระบวนการทัศน์" ในความเห็นของผม ถ้าพูดง่ายๆ หมายถึงวิถีคิด แต่เดิมระดับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังมีข้อจำกัดแต่ก็เติบโตมาเป็นระยะๆ เมื่อมาถึงจุดที่เขาค้นพบทฤษฎีฟิสิกส์ใหม่ที่บอกว่าท้ายที่สุดเมื่อเราผ่าตัดองค์ประกอบของสรรพสิ่งลงไปจนกระทั่งถึงจุดที่เล็กที่สุด เป็นอนุภาคที่เล็กกว่าอนุภาคที่เราเคยเข้าใจ การดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านั้น เป็นเรื่องของความสัมพันธ์มากกว่าเป็นเรื่องของวัตถุสิ่งของ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับผู้ที่สังเกตการณ์ด้วย อันนี้ถ้าตีความออกมาในเชิงสังคมศาสตร์น่าจะหมายความว่าโลกทางด้านอภิวิทยามีความสำคัญไม่แพ้ภาวีสัยเหมือนกัน ผมก็เห็นด้วยว่ามีความสำคัญ และในฐานะที่เป็นชาวตะวันออก การสัมผัสโลกด้วยความรู้สึคนึกคิดทางด้านอภิวิทยของเรา จริงๆ แล้วเป็นสิ่งที่เราถูกอบรมบ่มเพาะมาโดยตลอด รวมทั้งการดัดแปลงโลกภายในของเราด้วย แต่ผมก็เห็นอันตรายอยู่ว่าถ้าไม่นิยามกันให้ดีหรือว่าจำกัดขอบเขตให้ถูกต้องลักษณะอภิวิทยาอาจถูกพาไปไกลแล้วก็ไม่เป็นผลดีต่อการเข้าใจโลกที่เป็นจริง

ส่วนที่เป็นภาวีสัยนั้นก็มักถูกเกณฑ์ชัดเจนในกระบวนการเคลื่อนไหวแปรเปลี่ยน แต่มันมีจุดเชื่อมกันได้กับอภิวิทยา ถ้าเราเข้าใจว่าชีวิตเป็นเรื่องชั่วคราวหรือว่าแท้จริงแล้วมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ของการแปรเปลี่ยนของธาตุต่างๆ อภิวิทยาของเราก็มีความสมดุลกันมากขึ้น ไม่หลงไปกับเปลือกและการถือกรรมสิทธิ์เหนือสิ่งภายนอกมากเกินไป แต่ถามว่าถึงขั้นที่เราจะปฏิเสธการกินการอยู่ไหม? อันนี้ก็อาจจะเลยเถิดไปหน่อย เพราะในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวก็ยังคงมีกฎเกณฑ์ในการดำรงอยู่ ยังต้องกินต้องใช้อะไรทำนองนี้ ยิ่งถ้านำไปใช้พิจารณาปัญหาสังคม ล้าพังกการที่คิดอะไรตามใจชอบ ย่อมไม่เพียงพอที่จะเข้าใจสังคมและไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม ถึงแม้ว่าการค้นพบทางฟิสิกส์จะช่วยปลดปล่อย

โลกทัศน์ของนักสังคมศาสตร์ โดยช่วยชี้ว่าอัตวิสัยไม่ใช่ความผิด แต่ก็ต้องใช้อย่างระมัดระวังเหมือนกัน อันนี้เป็นส่วนของการค้นคว้าเฉพาะตัวผม ซึ่งจะขอหยุดเอาไว้ก่อน

สำหรับในส่วนของคนทั่วๆ ไปจริงๆ แล้ว โลกทางกายภาพของเขาเปลี่ยนไปมาก โลกทางเศรษฐกิจการเมืองก็เปลี่ยนไปมาก ฉะนั้นมาถึงวันนี้ถามว่าวิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนไปไหม? ผมคิดว่าเปลี่ยน แต่การเปลี่ยนนั้นผมเห็นว่ายังอยู่ในระยะที่เปลี่ยนไปตามอิทธิพลของสิ่งเร้าต่างๆ ซึ่งมาทำให้มีความคิดต่างจากเดิม มากกว่าจะครุ่นคิดอะไรขึ้นมาอย่างเป็นระบบ

ยกตัวอย่างเช่นตอนนี้หลายคนเลิกเชื่อเรื่องผิดถูก แล้วก็บอกว่านี่คือสิทธิในการตีความโลก ตีความชีวิต หรือบางท่านก็เลิกเชื่อในเรื่องชาติ หรือรัฐชาติ แต่ก็จะเข้าสู่ความเป็นสากล ผูกพันรักใคร่กับมนุษยชาติก็ยังไม่ถึงขั้นนั้น พวกเขาอาจจะค้างเติ่งอยู่ระหว่างการไม่ถือพันธะต่อหน่วยส่วนรวมแบบเก่า แต่ก็ยังไม่มีพันธะใหม่กับใคร สุดท้ายก็จะกลายเป็นว่ายึดถือเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางของโลก จะทำอะไรก็ถูกต้องไปเสียทั้งหมดหรือว่าชอบธรรมไปเสียทั้งหมด อยากจะอธิบายตัวเองก็ใช้คำง่ายๆ ว่าเป็นสิทธิของเขาหรือว่าเป็นการตีความของเขา และเมื่อไม่จำแนกผิดถูก ในที่สุดผลของมันก็จะหวนกลับมาสู่สังคม มันทำให้เราไม่มีพลังพอที่จะผลักดันการกระทำในสิ่งที่เป็นความผาสุกของสังคม ในเมื่อทุกคนรู้สึกจะทำอะไรไปคำมั่นก็เท่ากัน จึงคิดว่าเป็นเศรษฐกิจดีกว่า จากนั้นสังคมก็เริ่มปั่นป่วน หากคนทำความดีลำบากขึ้น และมีคนทำความชั่วโดยไม่คิดมากเพิ่มขึ้น สิ่งเหล่านี้ผมคิดว่าเป็นสภาพการแปรเปลี่ยนของกระบวนการทัศน์ที่ให้ผลเชิงลบ ยังหาจุดที่สมดุลลงตัวไม่ได้ แต่ถามว่าเปลี่ยนจริงไหม? เปลี่ยนจริง แล้วก็เริ่มส่งผลย้อนไปสู่ความเป็นจริง มันกลายเป็นโลกที่คนใช้อัตวิสัยกำหนดทุกอย่างและกำหนดกันอย่างสุดขีด เริ่มด้วยตัวกูของกู แล้วยังขยายต่อไปถึงขั้นโลกนี้ทั้งโลกก็เป็นของกูด้วย

ถามว่าพวกเขามีสำนึกเกี่ยวกับภาววิสัยบ้างไหม? รู้จักใช้ความเข้าใจที่มีต่อข้อเท็จจริงบ้างไหม? ผมคิดว่าเขาใช้อยู่แต่เนื่องจากถูกครอบงำโดยอัตวิสัยสุดขีดแล้ว การเข้าใจความเป็นจริงของเขาจะถูกกำกับด้วยจุดหมายที่เห็นแก่ตัว เพราะฉะนั้นเรื่องของเทคนิค(How to) อะไรต่างๆ จะกลายเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับสังคมปัจจุบัน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้เขาได้เปรียบ ส่วนความได้เปรียบจะเป็นสิ่งถูกหรือผิดเขาไม่ตั้งคำถาม ไม่สงสัย ขอแต่เพียงมีวิธีการทำให้สรรพสิ่งในโลกตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเขา หรือว่าเคลื่อนไปในทิศทางที่เขาต้องการ ถือเป็นความชอบธรรมโดยอัตโนมัติ

เวลาเราพูดถึงกระบวนการทัศน์ใหม่ ผมคิดว่าเราก็ต้องใช้อัตวิสัยของตัวเองไปนิยามด้วยส่วนหนึ่งเหมือนกัน เช่น "กระบวนการทัศน์ใหม่" นั้นประกอบด้วยวัตถุประสงค์ที่อยากจะให้โลกดีขึ้นหรือเปล่า มันเป็นแค่แบบฝึกหัดทางปัญญา หรือเป็นความพยายามของเราในการแก้ไขสรรพสิ่งที่ก่อความทุกข์ร้อน แลละ ทุกวันนี้ผมแทบจะใช้คำว่าถูกผิดไม่ได้แล้ว แต่ผมยังยอมรับว่าบางเรื่องก่อความทุกข์ร้อน บางเรื่องก่อความรุ่มเย็น เราคงไม่ได้พูดกันเกินเลยไปนัก ถ้าจะสรุปว่าลึกๆ ที่สุดแล้วมนุษย์ก็ปรารถนาชีวิตที่สงบ สันติ และก็มีความสุขในการอยู่ร่วมกัน ถ้าเราถือว่าตรงนั้นเป็นจุดหมายถาวรของคนในการอยู่ร่วมกันทางสังคม "กระบวนการทัศน์" ก็น่าจะมีนัยยะในเรื่องของการทำความเข้าใจโลกและนำไปสู่การปรับปรุงโลกด้วย

วิศิษฐ์: สิ่งที่คุณเหมือนเป็นอัตวิสัยเมื่อเรามองย้อนไปที่*เต๋าแห่งฟิสิกส์* ดูเหมือนอัตวิสัยที่คาบร้าได้นำมาเทียบเคียงระหว่างนักวิทยาศาสตร์ คำพูดของนักวิทยาศาสตร์ในขณะที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับฟิสิกส์มาเทียบเคียงกันกับเรื่องปรัชญาเมธี หรือว่าศาสดาในขณะที่พูดถึงความเข้าใจสังขธรรมมีสิ่งที่เทียบเคียงกันได้ และสิ่งนั้นในแง่หนึ่งถ้ากลับมาหาภาษาแบบพุทธไปพันทัศนะแบบอรรถา นีในความหมายอีกความหมายหนึ่งไม่ใช่อัตวิสัยอย่างที่เรารู้จักก่อนหน้านี้ ในแง่หนึ่งเมื่อเรามองวัตถุพื้นฐานในทางฟิสิกส์ เมื่อมองวัตถุพื้นฐานที่เล็กที่สุดว่าคงที่ คือในสมัยก่อนหน้าที่มีการค้นพบว่าจริง ๆ แล้วอนุภาคนั้นยังผ่าลงไปได้อีก และที่เล็กกว่าอนุภาคก็ยังผ่าลงไปได้อีกจนกระทั่งในที่สุดก็สงสัยกันว่ามิถวดันหรือเปล่า หรือเป็นเพียงกลุ่มก้อนข้าย่อยความสัมพันธ์ ก้อนจะไปถึงตรงนั้นเดิมวิทยาศาสตร์มองว่าตัวที่เล็กที่สุด พยายามหา elementary พยายาม

หาธาตุพื้นฐานที่จับต้องได้ และบอกว่าธาตุพื้นฐานเป็นตัวก่อทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมา ทศณะแห่งอัตตาที่มองวัตถุนี้ก็ถือว่ามีความคงที่มันไม่เปลี่ยนแปลง จึงพยายามหากฎธาตุพื้นฐานที่ปฏิสัมพันธ์ คือสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นข้างนอกตัวก่อน ถ้าเทียบกับมนุษย์สิ่งที่เกิดขึ้นคือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอุปสงค์ อุปทานอะไรก็แล้ว แต่ถ้าเป็นไปในทางเศรษฐศาสตร์โดยที่ตัวมนุษย์นั้นไม่เปลี่ยนแปลง ก็จะมีลักษณะของความเป็นอัตตาหรือความไม่เปลี่ยนแปลง ผมพยายามจะเข้าสู่จุดยืนของวิทยาศาสตร์ การเคลื่อนที่ไปของกระบวนทัศน์ใหม่ไปพบความจริงที่อธิบายความจริงแบบเก่าได้ด้วย ความจริงของไอส์ไตน์ ความจริงของควอนตัม theory อธิบายความจริงของนิวตันที่อธิบายไม่ได้ก็คือ มีความครอบคลุมกว่าและการเคลื่อนที่ไปนั้นมันทำให้ทศณะพื้นฐานของวิทยาศาสตร์เดิมที่มองอะไรเป็นก้อนๆ เป็นวัตถุ เป็น category ที่ตายตัวสิ้นไหว ทำให้ไม่สามารถที่จะคงความแน่นอนแบบเดิมไว้ได้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปิดกว้างมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันในขบวนการวิทยาศาสตร์ทั้งหมดความเป็นภาววิสัยอย่างเดิมมีมากขึ้น ถ้าเราจะมองว่าเป็นสิ่งที่ทดลองได้ ปฏิบัติได้ให้ผลได้ยังคงมีความคงเส้นคงวา (consistent) เพิ่มมากขึ้นกว่ากระบวนทัศน์เก่า แต่ทศณะนั้นไม่สามารถยึดมั่นถือมั่นแบบอดีตได้อีกแล้ว ล่าสุดนี้ผมอ่านหนังสือเล่มหนึ่งเป็นบทสนทนาระหว่างนักวิทยาศาสตร์นักประสาทวิทยากับท่านทะเลลามะ ศึกษาเรื่องเซลล์สมอง เขาบอกว่าความรู้ที่เขาพูด ณ วันนี้เมื่อเทียบเปอร์เซ็นต์แล้วในอนาคตข้างหน้าจะผิด 50% แต่ที่สำคัญก็คือว่า 50% ที่ผิดนั้นคืออะไร? เราไม่ได้พูดถึงศาสตร์อย่างอื่นซึ่งไม่ได้อ้างตัวแบบวิทยาศาสตร์ เราพยายามยืนอยู่บน objective truth สิ่งที่ผมจะบอกก็คือว่า การเคลื่อนที่ของกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้เคลื่อนไปสู่อะไรก็ได้ แต่เคลื่อนไปสู่ความรู้ที่ในบางแง่มุมก็แน่นอนขึ้นมาอีก แต่ในขณะที่เดียวกันท่าทีของการยึดติด ท่าทีของความใจกว้างมันมีมากขึ้นกว่าวิทยาศาสตร์เก่า

เสกสรรค์: ผมคิดว่าโดยโครงสร้างของวิทยาศาสตร์ก็มีหน่อของทศณะแบบนี้มาตั้งแต่ต้น แล้วเพราะว่าวิทยาศาสตร์พยายามศึกษาข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรม และพยายามครุ่นคิดหากฎเกณฑ์ที่สามารถอธิบายสรรพสิ่งที่อยู่ในโลกในจักรวาล ไม่ว่าจะจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต จนกระทั่งมาถึงจุดบางจุดก็ค้นพบว่าเส้นแบ่งระหว่างชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิตเกือบจะไม่มีพุดสั้นๆ ก็คือว่า ทางวิทยาศาสตร์นั้นหลังจากแยกสายไปจากองค์รวมทางปัญญา เขาก็ยังมีทุนเดิมติดตัวไปพอสมควร และสามารถพัฒนาต่อเนื่องมาถึงวันนี้ ในขณะที่สังคมศาสตร์เมื่อแยกตัวออกมาแล้วก็รู้สึกว่าการเกิดความทุกข์ทางปัญญาอยู่ไม่น้อย ในช่วงหนึ่งการเลียนแบบวิทยาศาสตร์ อย่างที่ทุกคนทราบ มันได้กลายเป็นแนวคิดแบบกลไกเหมือนกับว่าหยุดโลกไว้หนึ่งๆ แล้วก็เอาตัวเลขมาบวกลบคูณหารกัน สร้าง model อะไรต่างๆ ขึ้นมา ในขณะที่ model ยังไม่เสร็จความเป็นจริงอาจจะเคลื่อนไปข้างหน้าแล้วก็ได้ ถึงแม้จะสร้างโมเดลเสร็จแล้ว แต่พอมามองกับใช้กับความเป็นจริงที่มันเคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา บางทีทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ก็สามารถกลายเป็นคัมภีร์แห่งการกดขี่ข่มเหงได้เหมือนกัน ถ้าตามว่าในระยะหลังๆ สังคมศาสตร์เราไล่ตามวิทยาศาสตร์กันหรือไม่? ผมคิดว่าการไล่ตามกันในลักษณะนี้มันพุดยากและไม่ค่อยตรงประเด็น แต่ถ้าพูดถึงการเชื่อมโยงเชื่อมร้อย ก็อาจจะบอกได้ว่ามีมากขึ้น เพียงแต่ก็ยังจำกัดอยู่ในวงของผู้ที่ใช้ปัญญาอย่างบริสุทธิ์จริงๆ ส่วนในวงของคนที่มิผลประโยชน์หรือว่าอัตตาแปดเปื้อน การใช้สังคมศาสตร์เพื่อไปสร้างความชอบธรรมให้กับสิ่งที่เป็นอยู่ ไปสร้างความชอบธรรมให้กับการเอารัดเอาเปรียบก็ยังหนาแน่นอยู่ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเราพิจารณาสังคมอย่างประเทศไทย เราแทบจะไม่พบกระบวนทัศน์ใหม่ในงานวิชาการเลย ไม่พบในห้องเรียน ในมหาวิทยาลัย ยังไม่ต้องพูดถึงโรงเรียนมัธยมโรงเรียนประถม หลายคนโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตามมักใช้เวลาถ่ายทอดความรู้ที่ใช้การไม่ได้แล้ว ความรู้ที่ไม่เกิดประโยชน์อะไรกับใคร

ถ้าคุณจะถามว่าทำไมจึงทำอย่างนั้นอยู่? ผมคิดว่ามันมีสาเหตุหลายส่วนด้วยกัน คือส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมในสังคม นานมาแล้วที่เราเบี่ยงเบนไปจากการค้นหาความรู้ไปสู่การค้นหาการยอมรับในตลาดแรงงาน ดังนั้นเราจึงให้ความสำคัญเรื่องความสำเร็จเปลือกนอก เรื่องประกาศนียบัตรปริญญามากกว่าความรู้ที่แท้จริง ซึ่งเดี๋ยวนี้น่าถึงจุดที่ว่าปริญญาตรีก็ไม่พอแล้ว ต้องหาปริญญาโทอีก สิ่งเหล่านี้เป็นการเบี่ยงเบนไปในเรื่องอื่น ไม่ได้เป็นเรื่องของการค้นหาความรู้

แต่มันเข้ามามีส่วนทำให้กระบวนการค้นหาความรู้ในสังคมไทยชะงักงัน อันที่จริงสังคมศาสตร์ในระดับสากลเขาก็มีปัญหาในเรื่องกระบวนการค้นอยู่แล้ว แต่ของเรายังล้าหลังกว่านั้นอีก เพราะฉะนั้นในเวลานี้การที่จะสร้างกระบวนการค้นใหม่ในบ้านเราอย่างไรเสียก็คงเป็นความพยายามของคนส่วนน้อยที่มีลักษณะตื่นรู้ ตระหนักถึงความจำกัดของกระบวนการค้นเก่า และผมคิดว่าส่วนหนึ่งของการค้นหากระบวนการค้นใหม่นั้นโดยธรรมชาติแล้วก็จำเป็นต้องเปิดใจมากขึ้น อย่างที่วิทยาศาสตร์เขาบอกว่าของเขาคิดขึ้นมาอีกก็อาจมีส่วนผิด แล้วทำไมสังคมศาสตร์ของเราจะผิดบ้างไม่ได้ บางทีอาจจะผิดมากกว่าวิทยาศาสตร์หลายเท่า

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการค้น ในทางสังคมเรื่องจะยากกว่าเยอะ เพราะว่ามันไปพัวพันความคิดความอ่านของคนจำนวนมาก ผมยกตัวอย่างง่ายๆ สมมุติว่ามีชายคนหนึ่งคิดด้วยใจบริสุทธิ์เลยว่าจะประชาธิปไตยในรูปแบบที่เป็นอยู่อาจจะใช้การไม่ได้ แค่อคิดก็อาจจะโดนลงโทษลงทัณฑ์แล้วใช้ใหม่ ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์อาจจะพิสูจน์หรือเถียงกันในเรื่องของลูกออกกบาคด ใครไม่เชื่อ ตีเอ็นเอ อะไรก็ว่าไป สังคมไม่ว่าอะไร เพราะส่วนใหญ่ก็ไม่ว่าเรื่องพวกนี้อยู่แล้ว แต่ถ้าคุณมาเถียงกันเรื่องทางสังคมไปพัวพันผลประโยชน์ของทั้งกลุ่มชนทั้งสถาบันและโครงสร้างที่เป็นอยู่ การออกความคิดเห็นก็ต้องระมัดระวังมากขึ้น ไม่เช่นนั้น มันจะนำไปสู่การยกพวกตีกัน

และผู้ที่ใช้ปัญญาจริงๆ แล้วถึงที่สุดก็ต้องค้นหาคือมันหยุดไม่ได้ก็ต้องคิดกันไป ผมคิดว่ากระบวนการค้นใหม่นี้จริงๆ แล้วไม่ใช่ถึงขนาดหลุดโลก หากเป็นการเอาของเดิมมาปรับปรุงอยู่เสมอ และตราบไต่ที่เป็นเช่นนั้นเราก็จะสะสมการปรับปรุงกระบวนการคิดของเรามาจนถึงจุดที่มันเปลี่ยนไปในเชิงคุณภาพ แต่ก่อนเราเอาความเชื่อมากำหนดทุกอย่างและพอเชื่อเรื่องไหนๆ แล้วใครมาแตะก็ไม่ได้ ต่อมาเราเริ่มสำรวจค้นคว้าและวิเคราะห์ความเชื่อนั้นๆ บ้าง ซึ่งบางทีตัวแปรที่เราเอามาพิจารณาหรือว่ากรอบในการคิดอาจจะยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ก็ไม่ใช่ไร ตราบใดที่เรารู้ตัวมันก็จะไม่หยุดอยู่เพียงแค่นั้น แต่ปัญหามันอยู่ที่ว่าเรามากันไม่รู้ตัว หรือบางทีรู้แล้วแต่มีเหตุผลที่จะไม่ยอมเพิ่มตัวแปร ไม่ยอมขยายกรอบคิดเนื่องจากมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้งานทางสังคมศาสตร์จึงมักเติบโตช้ากว่างานทางวิทยาศาสตร์

ในเวลานี้ปัญหาที่เรารำแระและรุ่มล่อมสังคมมนุษย์อาจจะเป็นตัวที่กีดกันหรือเร่งให้คนที่คิดในด้านนี้ (ผมไม่อยากจะใช้คำว่านักสังคมศาสตร์ แต่ผมมองถึงคนที่ครุ่นคิดในเรื่องของมนุษย์) จำเป็นจะต้องค้นหากระบวนการค้นใหม่และค้นหาทางออกใหม่ๆ ให้เร็วขึ้น เพราะโลกกำลังมีปัญหาหนักหน่วงมาก นอกจากโครงสร้างของระบบโลกาภิวัตน์ซึ่งก่อความขุขมุนวุ่นวายให้กับสังคมที่ได้รับผลกระทบทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเงิน มาจนกระทั่งการแยกตัวทางวัฒนธรรมของประชากรในสังคมเดียวกัน ยังมีด้านที่เกิดสงครามรบราฆ่าฟันใช้ความรุนแรง ชนิดที่ว่ามีคนยอมตายเพื่อสังหารฝ่ายตรงข้าม ผมเองมองว่าทั้งหมดนี้เป็นคำท้าในทางปัญญาว่ามนุษย์จะไปสู่นไหนใด ซึ่งเพียงคำท้าแค่นี้มันก็บังคับให้เราต้องขยายกรอบคิดของเราออกไปแล้ว

ยกตัวอย่างเช่นเราเคยเชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยแล้วจะดี แต่ความเป็นจริงที่คลี่คลายออกมาก็บังคับให้เราต้องคิดถึงด้านที่ไม่ดีด้วย รวมทั้งต้องค้นหาคำตอบว่าทำไมมันถึงยังมีด้านมืดเหลืออยู่มากมาย เวลาเราพูดถึงเพื่อนบ้านบางประเทศว่าไม่เป็นประชาธิปไตยไม่มีสิทธิมนุษยชนเราก็เห็นชัดว่ามีกรณีขี้เบียดเบียน แต่ว่าในประเทศประชาธิปไตยอย่างบ้านเราก็มีสิ่งเหล่านี้ แล้วเราจะอธิบายมันว่าอย่างไร

อันนี้มันทำให้เราต้องขยายกรอบคิดออกไปแล้วว่าลำพังโครงสร้างการเลือกตั้งอย่างเดียวจะไม่พอ เพราะฉะนั้นก็เริ่มมีคนคิดหาทางออกใหม่ๆ อย่างผมเองก็คิด ที่ผมพูดเรื่องการเมืองภาคประชาชนจริงๆ ก็เป็นกระบวนการค้นใหม่ ผมไม่ติดยึดอำนาจรัฐ ผมไม่ติดยึดในเรื่องของการผลักดันให้ประชาชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองภาคตัวแทน แต่มุ่งสร้างกระบวนการของเขาเองเพื่อแชร์อำนาจ โดยไม่ต้องมีอำนาจอย่างเป็นทางการ หมายความว่ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ตรงนี้เป็นกระบวนการค้นใหม่ในทางการเมือง และจะต้องแหวกออกไปจากกรอบของความเคยชินในเรื่องของระบบการเมืองแบบพรรคการเมือง

ผมคิดว่าในอนาคตข้างหน้าเมื่อสังคมคลี่คลายมากกว่านี้ บางทีเราอาจจะเห็นบทบาทของพรรคการเมือง ลดลง การเมืองแบบตัวแตนก็จะลดลง แต่การเมืองแบบมีส่วนร่วมจะขึ้นมามีความสำคัญ รวมทั้งสภาพที่บางคนตั้งข้อสังเกตว่าในขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์เริ่มสลายพรมแดนระหว่างประเทศ บางทีบรรดาชุมชนเล็กๆ ในชาติต่างๆ อาจจะได้รับผลกระทบให้ออกมาดูแลผลประโยชน์ของตนเองมากขึ้น เพราะไม่อย่างนั้นก็จะถูก by pass ถูกมองข้ามและถูก claim ว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของผลประโยชน์ที่เป็นนามธรรม แต่รูปธรรมไม่ได้รับอะไร เราอาจจะเห็นปรากฏการณ์ใหม่ๆ ที่คนในชุมชนท้องถิ่นออกมาเคลื่อนไหวตักตัก ปกป้องสิ่งที่มีพึ่งได้ของตัวเอง สภาพตรงนี้มีมันอยู่ในระดับที่เป็นปฏิริยาตอบโต้ค่าทำต่างๆ และก็ต้องมีคนเอามาคิด ซึ่งผมก็เป็นคนหนึ่งที่ยพยายามคิดเรื่องพวกนี้ คิดว่าจะสังเคราะห์ความเป็นจริงใหม่ๆ ออกมาเป็นวิธีคิดในการมองการเมืองแบบประชาธิปไตยให้ต่างจากเดิมได้อย่างไร

แน่ละ ถึงตรงนี้กระบวนการที่เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงแล้ว มันจะไม่ใช้แค่แบบแผนทางปัญญา อีกต่อไป ยกตัวอย่างเช่น ถ้าประชาชนเราต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดชีวิตตัวเอง แต่ผู้กุมอำนาจกลับบอกว่านี่คือความวุ่นวาย เขาใช้กระบวนการที่เก่ามาตัดสินคดีก็จะเกิดปัญหา เพราะฉะนั้นผมอยากจะฟันธงลงไปเลยว่า ถ้าเราพูดถึงกระบวนการใหม่ในทางสังคมศาสตร์ มันย่อมแยกไม่ออกจากการต่อสู้ทางสังคม ผมไม่ได้หมายความว่าต้องหยิบดาบจับปืน ใช้ความรุนแรงเสมอไป แต่อย่างน้อยก็ต้องมีกระบวนการมาต่อสู้เพื่อหักล้าง โต้แย้ง กับกระบวนการเก่า ซึ่งแคบกว่าและเข้าใจความจริงน้อยกว่า และสร้างปัญหามากกว่า

จะว่าไปถ้ามองในแง่นี้ สังคมศาสตร์นับว่ามีต้นทุนที่แพงมากเมื่อเทียบกับวิทยาศาสตร์ ทางวิทยาศาสตร์ ครุ่นคิดอยู่คนเดียวศึกษาค้นคว้าหรือว่าเข้าห้องทดลอง บางทีคุณอาจจะได้ความรู้ใหม่ชนิดที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน แต่ในทางสังคมศาสตร์ความคิดของคุณจะมีพลังเป็นที่ยอมรับได้ บางทีต้องเอาตัวเองไปทดสอบท่ามกลางอุปสรรคขวากหนามมากมาย เหมือนสมัยก่อนเมื่อมีการต่อสู้ของขบวนการทางปัญญา กับอำนาจรัฐเผด็จการ ลำพังแต่เอ่ยปากพูด ตั้งคำถามเรื่องความชอบธรรมของระบบอำนาจนิยมก็ถูกจับเสียแล้ว ไม่มีทางเลือก ในที่สุดก็นำไปสู่การปะทะกัน เมื่อนำไปสู่การปะทะกันทั้งรัฐทั้งสังคมจึงค่อยเปิดใจกว้างขึ้นมา จากนั้นในกระบวนการสร้างประชาธิปไตยเราก็ลองผิดลองถูกมาตลอด

แต่ก็อีกนั่นแหละ มาถึงวันนี้ประเด็นต่างๆ ที่เราพยายามหาคำตอบเมื่อสามสิบปีก่อนก็กำลังจะกลายเป็นเรื่องล้าสมัยแล้ว อย่างเช่นเรื่องระบบพรรคการเมืองหรือระบบเลือกตั้ง แม้ในปัจจุบันยังทิ้งไม่ได้ แต่ก็กลายเป็นเรื่องไม่เพียงพอสำหรับการสร้างสังคมที่ดี หรือในเรื่องเอกราชของรัฐประชาชาติ(Nation State) มาถึงวันนี้โลกเข้าสู่ภาวะไร้พรมแดนไปมากมายแล้ว เราจะไม่เอาประเด็นเหล่านี้มาเป็นข้อมูลใหม่ก็ไม่ได้ อาจจะต้องอนุญาตว่าในหลายๆ ส่วนความเป็นชาติจะไม่เหมือนเดิม หรือกระทั่งหมดไปในที่สุด สิ่งเหล่านี้ในทางสติปัญญา ก็พอจะคิดออกอยู่ แต่ถ้าจะให้แก้ปัญหาได้จริงๆ ก็ต้องโยนไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม รวมทั้งต้องทดสอบกับความเป็นจริงว่า สิ่งที่เราคิดมันผิดหรือถูก

วิศิษฐ์: ฟังแล้วผมคิดถึงอยู่ 2 ประเด็น ไม่รู้ว่าเกี่ยวกับหรือเปล่า ประเด็นที่หนึ่งเป็นเรื่องปัญหาทางวิทยาศาสตร์ที่ผมกำลังค้นหาอยู่ หรือในทางที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในทางวิทยาศาสตร์ อีกทางหนึ่งผมดูหนัง Hollywood ผมเห็น trend อันหนึ่งที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์ popular เหล่านั้น ผมอาจจะเริ่มจากตัวหลังก่อน มันมีมิติใหม่เกิดขึ้นในหนัง ซึ่งหนังแสดงให้เห็นว่าเปลือกนอกไม่สำคัญแล้ว เร็นหันกลับไปหาความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ยกตัวอย่างหนังเรื่อง Walking in the cloud กลับไปหาวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นแม่ชิกันของนางเอก กลับไปหาคุณค่าอะไรบางอย่าง กลับไปหาเหง้าของงุ่น อันนี้เป็นสัญลักษณ์ที่พยายามจะบอกอะไรบางอย่าง

อีกด้านหนึ่งผมกำลังศึกษาเรื่องที่มาจากปัญญามนุษย์ในเชิงกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มันมีข้อถกเถียงซึ่งมีน้ำหนักแล้วบอกว่าสมองเป็นศูนย์กลาง และสมองเองนั้นมันไม่ได้มีความเป็นกึ่งอัตโนมัติ มันก็มีสิ่งที่เราได้รับมาจากสัตว์เลื้อยคลานสมองชั้นใน สมองชั้นกลางเป็นสมองที่สืบต่อมาจากสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และก็สมองมนุษย์

และสมองที่เป็นพุทธิปัญญาอยู่อีกซีกหนึ่งของสมองมนุษย์ไม่ได้เป็นทั้งหมด และในเวลานี้ในแง่การศึกษาเราเอาซีกนั้นมาเป็นศูนย์กลางมากๆ สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ว่าผมมองในทางกลับกัน ถ้าเรามองว่า model ทั้งในแง่ของกระบวนการความรู้ถึงปัญญาของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ความรัก ยกตัวอย่างเรื่องหนัง I'm Sam ซึ่ง Sam เป็นตัวเองของเรื่องเป็นคนปัญญาอ่อนที่พยายามจะต่อสู้เพื่อจะได้เลี้ยงลูกอายุ 7 ขวบ ซึ่งพ่อมีไอคิวเท่ากับเด็กอายุ 7 ขวบ ศาลสั่งว่าเขาไม่สามารถที่จะดูแลเด็กอายุ 7 ขวบได้ เพราะว่าเด็กมีพัฒนาการการเรียนรู้ที่เติบโตอยู่ตลอดเวลา เขาจะดูแลลูกได้อย่างไร เขาจะสอนลูกได้อย่างไร อันนี้ก็ป็นรายละเอียดของหนัง แต่ประเด็นของหนังคือว่า Sam เป็นคนปัญญาอ่อนเลี้ยงลูกได้ดีกว่านายที่มารับว่าความให้กับเขาเสียอีก ซึ่งนายก็แสนฉลาดเฉลียว ปราดเปรื่องแต่การเลี้ยงลูกมีปัญหามาก แต่ Sam เลี้ยงลูกด้วยสามัญสำนึกด้วยเวลา ด้วยความเอาใจใส่ อันนี้ก็ป็นประเด็นของหนัง เมื่อเราพูดถึง hierarchy เป็นสังคมรวมศูนย์ที่แต่เดิมเรามองมนุษย์ว่าสมองรวมศูนย์ทุกอย่าง ในขณะที่วิทยาศาสตร์กำลังจะบอกว่าเซลล์ทุกเซลล์มีปัญหา ระบบภูมิคุ้มกันมันทำงานของมันเอง สมองอาจจะป็นที่เชื่อมโยง ติดต่อประสานอวัยวะต่างๆ ให้ทำงานร่วมกัน มีหมอดคนหนึ่งไปเรียนจึงงเขาบอกว่ามันมีมามีตัมมี 5 ซาตุ หาสมุดลกัน ไม่มีใครเอาสมองเข้ามาเกี่ยวเลย และเวลาร่วมวยเงินเขาบอกว่าให้สิมๆๆ อย่าไปจำ ผมไปฝึกร่วมวยเงินเขาบอกว่าให้สิมอย่าไปจำแล้วมันจะจำได้ พอเราเริ่มพยายามเลิกที่จะจำเราก็จะจำได้ เขาบอกให้ใช้ห้องจำอย่าใช้หัวจำเป็นต้น

ประเด็นที่ 3 ที่ผมอยากจะพูดถึงก็คือว่า consciousness หรือตัวสภาวะจิตของคนทำงาน ในแง่ทางฟิสิกส์ตรงนี้ก็กลายเป็นสิ่งหนึ่งที่เข้ามาในกระบวนการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นจิตใจที่คับแคบ จิตใจที่อยู่กับเปลือกนอกทางสังคมมันก็จะมียข้อจำกัดของการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ ที่จะปลดปล่อยพลังอะไรก็แล้วแต่ที่จะทำให้สังคมดีขึ้น ตรงนั้นมันจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับได้ใหม่กับที่คุณเสกสรรค์พูดถึงเรื่องอตวิสัย ที่มีพรหมแดนคุณจะทำงว่าคุณเห็นแก่ตัวก็ได้ แล้วคุณก็เป็นเศรษฐกิจที่คดโกงเท่ากับผู้ที่เสียสละทำงานให้สังคม สมการตัวนี้เราจะมียทางแก้หรือมองทะลุไปได้อย่างไร?

เสกสรรค์: ผมคิดว่าในทางสติปัญญามนุษย์เราแม้จะถูกสร้างขึ้นมาให้มีสมองเท่ากัน แต่การใช้ไม่เท่ากัน ผมก็ไม่วู่ว่าจะมีวันหนึ่งหรือเปล่านั้นที่มนุษย์เราใช้สมองในปริมาณที่เท่ากัน แต่สำหรับคนที่ใช้สมองใช้ปัญญาทุกสาขาคงจะเห็นห้องตรงกัน ว่า ถ้าจะเข้าใจหรือเข้าถึงตัวใจหทัย ตัวปัญหาที่เราขบคิด ก็ต้องปล่อยวางอะไรหลายๆ อย่างที่เข้ามารบกวนการใช้ปัญญา ซึ่งในบรรดาสิ่งที่ต้องปล่อยวางนั้นมันรวมทั้งผลประโยชน์ของตัวเองด้วย เพราะว่ามันจะทำให้เราคิดไขว้เขว ยิ่งเป็นการคิดที่เกี่ยวข้องกับสังคม ตรงนี้ยิ่งสำคัญ เพราะมันมักมีผลประโยชน์ของเราเข้ามาเกี่ยวข้อง

พูดตรงๆ ในเรื่องนี้ทางวิทยาศาสตร์เขาอาจจะวางตัวเป็นกลางได้ง่ายกว่า เพราะในการศึกษาโลกของอะตอม หรือศึกษาเรื่องของดาวพฤหัสบดี ตั้งแต่เรื่องเล็กสุดไปจนถึงเรื่องใหญ่สุด ผมคิดว่าคงไม่มีใครมีผลประโยชน์ที่จะบิดเบือนหรือดื้อรั้นอะไร เช่นตอนนั้นบอกว่าจักรวาลมีอายุหมื่นสามพันล้านปีแล้ววันหนึ่งไปพบว่ามันอาจจะไม่ถูกก็คงไม่ทำให้ใครเสียผลประโยชน์มากนัก นอกจากจะต้องเปลี่ยนตำราขึ้นใหม่เท่านั้นเอง แต่ในทางสังคมศาสตร์ผลประโยชน์ตัวนี้มันบดบังปัญญาคนเยอะมาก แล้วไม่ใช่แค่คนที่มียผลประโยชน์เป็นร้อยล้านพันล้านเท่านั้น หากยังลงมาถึงในเรื่องของความรู้สึกเล็กๆ น้อยๆ อย่างเช่น ผมสอนนักศึกษา มา 10 กว่าปี ผมพบว่านักศึกษาของผมไม่ค่อยถาม อย่างน้อยที่สุดไม่ค่อยอยากถามอะไรในห้องเรียน ผมก็สงสัย จึงถามเขาว่าทำไมพวกคุณไม่ถาม? ไม่ถามเราจะคุยกันได้อย่างไร หลายคนก็มาบอกผมนอกเวลา เลิกเซอร์ว่าที่ไม่ถามนั้นเป็นเพราะกลัวเพื่อนจะต่อว่า ซึ่งคำว่ากลัวเพื่อนว่ามีผลประโยชน์ทางสังคมแฝงอยู่ในนั้นอีก คือการกลัวเพื่อนไม่ยอมรับเพราะเพื่อนอยากให้หมดชั่วโมงบรรยายเร็วๆ จะได้ไปเที่ยวกันหรือไปทำอย่างอื่นที่ชอบมากกว่าเรียนหนังสือ ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าการค้นหาทางปัญญาต้องการจิตใจที่นิ่งเป็นตัวนำ คือไม่ใช่ว่าไม่รู้หรือรู้หนาว แต่หมายความว่าต้องมีความกล้าหาญในระดับหนึ่งที่จะไม่อนุญาตให้สิ่งอื่นมารบกวนในการค้นหา

มาถึงวันนี้มีโชคที่อยู่อย่างหนึ่ง คือกระบวนการที่คนรอบข้างมนุษย์มากกว่า 200 ปี ซึ่งผมคิดว่าเติบโตมากับยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม และเป็นต้นทางของศาสตร์ทุกชนิดที่เราใช้กันอยู่ในสถาบันการศึกษาเริ่มพิสูจน์ตัวเองแล้วว่าไม่พอเพียง มันจึงทำให้ผู้คนเริ่มหันไปมองอะไรให้รอบด้านขึ้นและลงลึกมากขึ้น

สิ่งหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ชัดเจนมากซึ่งคุณวิเศษน่าจะพูดผ่านๆ มาแล้วก็คือว่า มีการหันกลับไปมองภูมิปัญญาเก่ามากขึ้น ตะวันตกหันกลับไปมองตะวันออกมากขึ้น หลังจากที่เคยเหยียดหยามอยู่พักใหญ่ คนตะวันออกที่เคยเดินตามตะวันตกก็หันมามองภูมิปัญญาของบรรพชนมากขึ้น หรือบางที่ทั้งตะวันตกและตะวันออกก็มีความเชื่อร้อยกัน วิตกกังวลในเรื่องเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องของธรรมชาติที่ถูกทำลายลงไปมากทั้งในโลกตะวันออกและโลกตะวันตก ความหวังไขว่ร่วมกันตรงนี้น่าจะมีมาประสาสติปัญญาเข้าหากัน อันนี้จะใช้คำว่ากระบวนการทัศน์ใหม่ได้หรือไม่ ผมไม่ทราบ แต่มันมีการจัดเรียงองค์ประกอบกันใหม่ในกระบวนการคิด แทนที่จะตัดอะไรบางอย่างโยนทิ้งไปอย่างไม่โยติหรือว่าตัดอะไรบางอย่างที่มีค่าออกไปโดยกล่าวหาว่ามันไม่มีประโยชน์ ผมคิดว่าถ้าในทางปัญญาตรงนี้จะเป็นปมเงื่อนสำคัญทำให้เรามีวัตถุดิบที่จะเอามาเรียงร้อยเป็นวิธีคิดมากขึ้น

คือของใหม่เราก็ไม่ปฏิเสธ อย่างเช่นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ที่ค้นพบอะไรใหม่ๆ อันนี้ไม่ปฏิเสธแน่นอน เพราะมันทำให้เราได้เปิดหูเปิดตา ได้เข้าใจกฎเกณฑ์ของเอกภพมากขึ้น ส่วนในทางภูมิปัญญาเก่าเราโชคดีที่มีคลังทางปัญญาเหลืออยู่ ก็เอามาพินิจพิเคราะห์เพิ่มเติมได้ เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องแปลกใจว่าทำไมเราไม่สามารถรวมกับฟิสิกส์ได้ คือในทางภูมิปัญญาเดียวกันปรัชญาโบราณได้มาพบกับศาสตร์สมัยใหม่แล้ว ตะวันออกพบกับตะวันตกแล้ว ผมคิดว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความหวังที่มากกว่าการคิดอะไรในกรอบแคบๆ และคิดแบบ one dimension คิดแบบด้านเดียว แต่ก็แน่ละเราจะทำให้สิ่งเหล่านี้เป็นกระแสหลักขึ้นมาได้อย่างไร คงจะไม่ใช่ง่าย บางทีอาจจะยังต้องใช้เวลา

ในกรณีของประเทศไทยผมคิดว่ามันแทบจะต้องรื้อระบบการศึกษาทั้งหมดเลยทีเดียว รื้อเพื่อสร้างใหม่ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลมาเลย คุณจะ train สติปัญญาของเด็กๆ กันใหม่อย่างไร ตามระบบที่ผ่านมา เด็กเรียนจนถึงชั้นมหาวิทยาลัยแล้วก็ยังไม่กล้าที่จะถาม ไม่กล้าที่จะคิด ไม่กล้าที่จะแตกต่าง แล้วในทางปัญญามันจะไปได้ถึงไหน ยังไม่ต้องพูดถึงว่านโยบายทางเศรษฐกิจหรือนโยบายทางด้านอื่นๆ ทางสังคม คือสังคมที่มีคนคิดไม่ได้ ห้ายสุดท้ายก็ผลิตอะไรไม่ได้ พูดในเชิงวัฒนธรรมยังไม่สำเร็จเลย อย่างว่าทางสติปัญญา

เพราะฉะนั้นมันจะต้องรื้อระบบการศึกษาใหม่แล้วก็ต้องใส่เนื้อหาใหม่ ใส่วิธีคิดใหม่ อะไรทุกอย่างที่จะทำให้ท้ายที่สุดแต่ละคนมีกรอบคิดที่กว้างไกลกว่าเดิม แต่ละคนมีฐานความรู้ที่มากกว่าชีวิตประจำวัน คือถอยกลับไปอดีตสองพันปีก็ได้ มองไปข้างหน้าโดยใช้วิทยาการล่าสุดก็ได้ จากนั้น integrate ได้คือสังเคราะห์เรียงร้อยเข้าหากันได้ คิดแบบองค์รวมได้

เราถูกบังคับให้คิดแบบแยกส่วนมาเป็นเวลายาวนาน ฉะนั้นมันคงต้องใช้เวลามากทีเดียวในการที่จะปรับให้กลับมาสู่ความสมดุลตรงนี้ แต่ผมคิดว่านี่เป็นช่วงที่อาจจะปรับได้มากกว่ายุคใดๆ ที่ผ่านมา หลังจากปรับแล้วจะทำให้เราแก้ปัญหาต่างๆ ตกหรือไม่? อันนี้ผมคิดว่าโอกาสมีมากขึ้น เพียงแต่ว่ามันยังไม่ได้เริ่ม และยังไม่ได้อะไรเลยไปถึงจุดที่เรากำหนดได้ชัดเจนว่าผลจะออกมาเป็นเช่นใด แต่พูดได้เลยว่ากระบวนการที่สอนกันมาในโรงเรียนอย่างที่เป็นการลำพองตัวมันอย่างเดียวยังใช้การไม่ได้ ผมไม่ได้หมายความว่าต้องทิ้งทั้งหมด แต่จะต้องมีการขยายและเก็บข้อมูลในมิติอื่นๆ มาพิจารณามากขึ้น

ในฐานะที่เคยจับงานด้านทฤษฎีสังคมมาก่อน ผมอยากจะบอกว่าทฤษฎีที่ใช้กันมาในอดีตมันเป็นตัวกำหนดเลยว่าคุณจะได้รับข้อมูลไหนหรือไม่รับ เพราะฉะนั้นถ้าคุณจำกัดไว้อย่างเดิม มันก็จะกำหนดให้คุณรับข้อมูลเดิมๆ และเพิกเฉยกับข้อมูลใหม่ๆ ยกตัวอย่างถ้าคุณยึดติดในทฤษฎีลัทธิมาร์กซ์แบบที่เคยตีความกันมา ข้อมูลของคุณก็จะเน้นเรื่องขนาดของชนชั้น เน้นเรื่องความสัมพันธ์ทางการผลิตอะไรต่างๆ แต่คุณอาจจะไม่มีที่มากนักสำหรับเรื่องสิ่งแวดล้อม

หรือในเรื่องของปัจเจกบุคคล คุณจะรับแต่เรื่องของโครงสร้างในระดับมหภาคเป็นหลัก ในทางตรงกันข้ามถ้าคุณยึดติดแนวคิดทางด้านจิตวิทยา หรือมานุษยวิทยาอย่างเดียวยาวที่คุณก็มองชีวิตแคบเกินไป คุณมักจะจับแต่ข้อมูลในระดับ micro ของชีวิต โดยมองไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาต่างๆในระดับโครงสร้างทางสังคม

วิธีคิดอะไรแบบด้านเดียวเช่นนี้นับวันจะกลายเป็นเรื่องที่ล้าสมัย และเราคงจะต้องมองโลกมองชีวิตกันให้ครบถ้วนทุกด้านถ้าอยากจะทำปัญหาให้ต้องแก้ สำหรับปัจเจกบุคคลที่ทำงานใช้ความคิดมาตลอดมันอาจจะไม่ใช่เรื่องที่เลือบากว่าแรงนักที่จะมาถึงจุดเชื่อมทางปัญญาเช่นนี้ แต่มันเป็นเรื่องยากกว่าหลายเท่าที่จะพาทั้งสังคมมาถึงจุดเดียวกัน จุดที่คุณมองทุกอย่างเป็นเรื่องรวม

สมมุติว่าก่อนที่จะคุณจะไปไหนสักที่ เช่นไปไหนสักที่ ขับรถไปไหนสักที่ มันเป็นไปได้ไหมว่าคุณจะมองข้ามไม่ถูกต้องเฉพาะหน้าไปเข้าใจสภาพของอีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่นเข้าใจว่าเขามีความทุกข์มาจากบ้านหรือเขาเพิ่งมาจากต่างจังหวัดหรือเพิ่งหัดขับรถเมื่อไม่นาน หนึ่งความยากจนมาขับรถแท็กซี่ อะไรทำนองนี้ ถ้ามองแบบนี้ได้แทนที่เราจะโกรธเขาและคิดตอบโต้ เราก็คิดแบบมีเมตตา ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นกระบวนการทัศนแบบหนึ่ง อันนี้ผมหมายความว่าเรารู้จักเอาตัวแปรหลายอย่างมาพิจารณามากกว่าการพอใจหรือไม่พอใจในวินาทีเดียว ซึ่งจะทำให้ความขัดแย้งลดลงหรือกระทั่งสลายไป แน่ละตัวอย่างที่ยกมาอาจจะแรงไป แต่ผมหมายถึงว่าถ้ามนุษย์มาถึงจุดที่มีการเรียนรู้ทั่วด้านมากขึ้น ผมคิดว่าเราคงอยู่ร่วมกันอย่างสันติมากยิ่งขึ้น แล้วก็มีการกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งมากขึ้น ถึงขั้นไม่ขัดแย้งเลยไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ว่าจะมีกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งมากขึ้น

นิพนธ์: อยากจะถามเรื่องเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมว่ามีส่วนมากน้อยอย่างไรในการสร้างกระบวนการทัศนใหม่ เพราะว่าคุณเสกสรรค์สนใจในเรื่องเกี่ยวกับรัฐซึ่งคุณเสกสรรค์ได้พูดมาตลอดเวลา ล่าสุดผมได้อ่านเอกสารของ ปชป ที่คุณเสกสรรค์พูดถึงกระบวนการทัศนเกี่ยวกับรัฐ คำถามก็คือว่า ในขณะที่คุณหมอบรรณได้พูดถึงเรื่องการแพทย์ทางเลือกซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาการแพทย์แบบเดิม ผมจำคำพูดของคุณหมอบรรณมาประโยคหนึ่งว่า การแพทย์ทางเลือกต้องปรับตัวเพราะว่าประชาชนมีส่วนเข้าไปกำหนด หมายความว่าการศึกษาพยาบาลแบบเดิมไม่สามารถแก้ปัญหาสุขภาพได้ ประชาชนก็เรียกร้องและต้องการให้ใช้การแพทย์ทางเลือก และก็เกิดมีการตอบสนองกัน เหมือนกับว่าประชาชนมีส่วนกำหนดตัวองค์ความรู้นั้น ผมอยากจะย้อนกลับมาในประเด็นที่คุณเสกสรรค์เคยตั้งใจเอาไว้ในเรื่องของกระบวนการทัศนของรัฐที่มีการคลี่คลายไป สิ่งเหล่านี้จริงๆ แล้ว ขบวนการของประชาชนหรือตัวมวลชนเองมีส่วนมากน้อยแค่ไหนในการคลี่คลาย

เสกสรรค์: เรื่องนี้ถ้าเราจะพูดกันในเรื่องกระบวนการทัศนใหม่ในทางการเมืองก็พอจะตอบได้ แต่อย่าลืมว่าการเมืองเป็นแค่มิติหนึ่งของชีวิตทั้งหมด เพราะฉะนั้นไม่ได้หมายความว่าต้องขยายไปเข้าใจเรื่องของวิทยาศาสตร์หรือว่าด้านอื่นๆ ในทางการเมืองจริงๆ แล้วกระบวนการทัศนใหม่เป็นสิ่งที่เกิดได้ยาก ถ้าเราพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์เราจะเห็นว่าการเคลื่อนไหวคือโครงการต่อสู้เข้มข้นเอาเป็นเอาตายส่วนมากแล้วล้วนกระทำไปตามกระบวนการทัศนเก่า เช่นในสังคมจีนโบราณเวลาชาวบ้านทุกข์ยากเดือดร้อนลุกขึ้นสู้ ดูเหมือนเป็นการขบถปฏิวัติ แต่ว่าในทางความคิดของเขาแค่แสวงหาฮ่องเต้คนใหม่ ซึ่งหมายความว่าเขาใช้กระบวนการทัศนเก่าไปสร้างสิ่งใหม่ที่เป็นรูปธรรมบนฐานของทัศนะเดิมอยู่ตลอดเวลา กว่าที่จะมาถึงต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเริ่มมีการเปลี่ยนกระบวนการทัศนทางการเมืองภายใต้การนำของดร.ซุนยัตเซ็นและเปลี่ยนระบบสังคมจีนทั้งหมดภายใต้การนำของท่านเหมาเจ๋อตุง เวลาที่ผ่านมาไม่นานนับพันปี

พูดถึงในกรณีของประเทศไทย ผมคิดว่าเราเองก็มีการคลี่คลายของกระบวนการทัศนทางการเมืองมาด้วยความยากลำบาก แต่ถามว่าเปลี่ยนแปลงจากเดิมใหม่ ก็คงต้องตอบว่าเปลี่ยนมามากพอสมควร

ยกตัวอย่างเช่นเมื่อย้อนกลับไปในสมัยโบราณ กระบวนทัศน์ของรัฐไทยในยุคไพร่ ยุคศักดินาเป็นแบบหนึ่ง พอมาถึงยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็เป็นอีกแบบหนึ่งซึ่งใหม่กว่า คนทั่วไปมักจะคิดว่าสองอย่างนั้นเหมือนกัน แต่ความจริงสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่ได้ใช้ที่ชนะทางการเมืองแบบเดียวกับระบบศักดินาเลย หากใช้การรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ยกเลิกระบบไพร่ ระบบทาส เพราะว่าการระบบไพร่ระบบทาสทำให้ขุนนางได้คุมกำลังคน ทำให้ศูนย์อำนาจตรงกลางคุมคนไม่ได้

จากนั้นสังคมไทยก็วิวัฒน์เข้าสู่การเมืองสมัยใหม่ มีการแย่งกันคุมศูนย์อำนาจที่เกิดใหม่ ด้วยพลังทางสังคมใหม่ๆ ช่วงหนึ่งเราอยู่ภายใต้ระบบอำนาจนิยมของกองทัพ ต่อมาก็ใช้ระบบประชาธิปไตย ในวันนี้แม้เราจะรู้สึกว่าการเมืองยังแก้ปัญหาให้กับเราไม่ได้ แต่เราคงไม่ถอยกลับไปสู่สมัยระบบไพร่ ระบบทาส หรือแม้แต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เราจะมองต่อจากประชาธิปไตยเป็น post democracy ซึ่งถ้าถามว่ามีเนื้อหาของประชาธิปไตยหรือว่าสิ่งอื่นๆ ก่อนหน้านั้นไหม มันก็เหมือนวิวัฒนาการของสมองคนที่คุณวิเศษบอก ชั้นในสุดรับมรดกมาจากสัตว์เลื้อยคลาน ถัดออกมาเป็นสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม จากนั้นค่อยเป็นมนุษย์หรืออะไรก็ว่าไป

ตัวรัฐตัวระบบการเมืองก็เป็นแบบเดียวกัน เรามีศูนย์กลางความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เป็นแกนกลางของอำนาจรัฐซึ่งตั้งขึ้นหลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกมาอย่างต่อเนื่องไม่มีขาดตอน อันนี้เปรียบเสมือนชั้นในสุด ในชั้นต่อมาเราก็ได้กลไกที่เป็นระบบการปกครอง เช่น ระบบข้าราชการ กองทัพประจำการ ซึ่งมาจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากนั้นพอวิวัฒน์ถึงขั้นประชาธิปไตยเราก็ได้ชั้นต่อมาเป็นระบบรัฐสภา ระบบการเลือกตั้ง ถึงวันนี้เรากำลังจะเสริมอีกชั้น คือชั้นที่คุณพูดถึงนี้แหละ เป็นชั้นการเมืองภาคประชาชน

เวลานี้ประชาชนไทยหลายหมู่เหล่ารู้สึกว่าการสร้างที่เป็นอยู่แก้ปัญหาให้เขาไม่ได้ เมื่อแก้ปัญหาให้เขาไม่ได้โดยสัญชาตญาณเขาจะต้องเคลื่อนไหวออกนอกกระบวนทัศน์เก่า เพราะถ้าขืนยอมตามเขาก็ตายและก็แก้ปัญหาไม่ตก เมื่อเคลื่อนไหวออกนอกกระบวนทัศน์เก่า ที่แรกอาจจะยังไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ ยังถือว่าตัวเองเป็นขบถยังถือว่าตัวเองจำใจต้องขบถ จำใจต้องต่อต้านนโยบายหรือมาตรการของรัฐ แต่พอไปสักพักเขาจะพบกับความรู้สึกหนึ่งที่ว่าเขาไม่ได้ทำอะไรผิด แล้วทำไมเขาจะต้องถูกตราหน้าอย่างนั้นอย่างนี้ จากนั้นก็มีการครุ่นคิดตามหลังว่านี่คือประชาธิปไตยในทัศนะของเขา แล้วก็จะมีปัญหาบางอย่างผมหรืออีกหลายๆ ท่านหันมามองและเข้าร่วมตลอดจนพยายามจะสังเคราะห์ปรากฏการณ์เหล่านี้ให้เป็นทฤษฎีใหม่

ที่ผ่านมาเราพยายามชี้ให้เห็นว่านี่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนของการพัฒนาประชาธิปไตย ในอนาคตเราจะตัดตัวแปรตัวนี้ออกไปไม่ได้แล้ว นักการเมืองจะต้องแสวงหาความชอบธรรมโดยผ่านการยอมรับของประชาชนที่มากกว่าการเลือกตั้ง เรียบตรงๆ บางทีผมเองก็ยังใช้ภาษาไม่ลงตัวเท่าไร บางครั้งผมจะพูดว่านี่คือแนวคิดเรื่องอธิปไตยต่อเนื่อง ซึ่งเป็นอธิปไตยที่หลังจากเลือกตั้งแล้วประชาชนก็ยังต้องใช้ แต่พูดรวมๆ ก็คือการเมืองภาคประชาชนเป็นองค์ประกอบที่นำจะมาเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของทั้งตัวประชาชนและผู้กุมอำนาจของรัฐ เพราะถ้าไม่เปลี่ยนมันก็ไม่สามารถดำรงอยู่คู่กัน

เมธาวิ: ตรงนี้คืออยากจะเสริมจากคุณนิพนธ์ก็คือว่า เทคโนโลยีที่เขาบอกว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่อย่างจีเอ็มโอหรือว่าโคลนนิ่งอะไรพวกนี้ ที่เข้ามาเสริมการพังทลายของระบบนิเวศทางสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ก็ตามทางการเมืองหรือว่าทางกฎหมายจะมีอะไรถ้าขาดความรู้ความเข้าใจในทางสังคมศาสตร์อย่างแท้จริงจะมารองรับตรงนี้ได้ เพราะว่าปลาที่ตัวใหญ่ขึ้น ปลาที่บิทยิมก็หากินได้ง่ายขึ้น การเมืองภาคประชาชนจะมีอะไรที่มากดูแลตรงนี้ใหม่ เช่น ประชาชนปฏิเสธการกินปลาที่บิทยิมเพื่อที่จะกลับไปเลี้ยงปลาพื้นบ้าน

เสกสรรค์: ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องการเมืองภาคประชาชน ผมได้พูดเอาไว้เป็นประโยคแรกเลยว่ากระบวนทัศน์ใหม่ทางการเมืองอาจจะไม่ครอบคลุมถึงพัฒนาการในมิติอื่นๆ ของชีวิต และความจริงก็เป็นเช่นนั้น ผมเคยคุยกับคุณหมอ

ประสาน ต่างใจ คุณหมอบประสานคิดถึงขั้นที่ว่าต่อให้ประชาชนมีอำนาจ ประชาชนก็ยังทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าประชาชนไม่ทำ ความเข้าใจเรื่องนี้อย่างแท้จริง แล้วในชีวิตจริงของสังคมก็เป็นอย่างนั้น คือการเรียนรู้ไม่ได้เกิดขึ้นทุกด้านพร้อมกัน

แต่ในกรณีที่ประชาชนเคยเคลื่อนไหวคัดค้านอำนาจรัฐในประเด็นสิ่งแวดล้อม บางที่มันก็มีความเป็นไปได้ สูงที่พวกเขาจะเข้าใจเรื่องของสิ่งแวดล้อมเรื่องของธรรมชาติมากขึ้น แต่ว่าประชาชนก็มีกิเลสของตัวเอง บ่อยครั้งเรื่องของ เศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของพวกเขาส่วนเรื่องอื่นสำคัญรองลงไป เมื่อไม่ศึกษาไม่ขยายโลกทัศน์ให้กว้างไกลขึ้นไปก็มี ความเป็นไปได้ที่ประชาชนก็ยังจะชอบกินฟิชจีเอ็มโอหรือว่ากินปลาหับทิม ตรงนี้ผมไม่รับประกัน

หากเราต้องการให้ประชาชนรู้จักอนุรักษ์ธรรมชาติ คงจะต้องมีองค์ประกอบหลายอย่างเช่น 1)จะต้องมี ความพยายามต่อเนื่องที่จะไปขยายกรอบคิดของเขาให้ดูแลธรรมชาติได้ 2)อาจจะต้องมีเหตุการณ์ทางสังคมที่ก่อความ เสียหายต่อธรรมชาติ จนทำให้พวกเขาปฏิบัติเสียสิ่งเหล่านั้น อย่างพวกเราที่นั่งอยู่ในที่นี้เราอ่านหนังสือเล่มหนึ่ง บางทีก็รู้สึก ว่าเห็นด้วยไปหมด แล้วไม่ต้องไปทำอะไรก็ได้เราก็เห็นด้วยแล้ว ไม่ต้องให้ใครมาหว่านล้อมปลุกกระดม เราก็สามารถเห็นด้วย โดยเหตุและผล แต่สำหรับคนทั่วไปบางที่มันไม่ใช่ トラบใดที่พิชภัยไม่ชัดเจนหลายสิ่งหลายอย่างก็ทำกันไป พอเกิดเรื่อง เกิดปัญหาพบว่ามันไม่ดีจึงค่อยคิดแก้ไข ในเวลานี้ผมคิดว่าลำพังแค่ขบวนการของประชาชนที่กำหนดชีวิตตัวเองได้ มันก็เกิดขึ้นมาได้ผมก็ดีใจ ส่วนเรื่องที่จะพาเขาไปเข้าใจทุกอย่างที่เป็นด้านของวิทยาศาสตร์หรือด้านของธรรมชาติคงยัง จะต้องใช้เวลามากพอสมควร และอาจจะไม่ใช่เรื่องง่ายนักมันอาจจะต้องมีเหตุการณ์ทั้งหลายมาผสมผสานกัน

ศิริกุล: ดูเหมือนว่าแนวคิดแบบ Post กับ Post Modern ได้เข้ามาสนับสนุนในการตั้งคำถามเพื่อที่จะค้นหา คำตอบของคนรุ่นใหม่ ซึ่งดูเหมือนว่าจะกลายเป็นกระแสที่จะพยายามไปตัดยอด ถอนรากของความคิด 2 สายคือ รากคือ ฐานความคิดเดิมของเรา และยอดคือความรู้ที่เป็นวิชาการเช่นวิทยาศาสตร์ ในแง่ของสังคมไทยดูเหมือนว่าตัวกระบวนการ เรียนรู้แบบเดิมเช่น การศึกษาหรือแม้แต่ในแง่ของการแพทย์ไม่ได้ให้คำตอบอย่างที่เป็นตัวของตัวเอง คือมีปัญหาในตัว ของตัวเอง ผมอยากถามอาจารย์ว่าแนวคิดแบบ Post Modern มาอยู่ในจุดไหนของสังคมบ้านเราเหมือนกับรากก็ไม่ไปยอดไม่ถึง แล้วไปตัดออกคือมีความเชื่อมั่นในตัวเอง

เสกสรรค์: ผมคิดว่าในเวลานี้แนวคิด Post Modern ในเมืองไทยมีหลายระดับ ก็เช่นเดียวกับความคิดต่างๆ ที่เข้ามา ในสังคมไทยตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เวลาจากตะวันตกมาถึงดินไทยจะมีการแตกกิ่งก้านสาขาไปหลายแบบ บางที ก็ถูกนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้อง บางทีก็ถูกนำไปใช้แก้ต่างให้กับปัญหาเก่าๆ ของคนในสังคมนี้ ไม่ว่าจะเป็ความคิด ประชาธิปไตย ความคิดสังคมนิยมไปจนกระทั่งความคิดที่เรียกว่า Post Modern ในปัจจุบัน กล่าวสำหรับแนวคิดเดิมของ Post Modern จากต้นทาง บางทีเราเข้าใจเหตุผลได้ไม่ยากว่าทำไมถึงจึงมีความคิดอย่างนี้ และมันช่วยอธิบายความบกพร่อง ของกระบวนการที่คนเดิมอย่างไรบ้าง แต่พอแนวคิดนี้เข้ามาสู่สังคมไทยมันก็ซุลมุนไปหมด จนแทบจะหาไม่พบต้นฉบับเดิม จะว่าไปมันก็มีอะไรคล้ายๆ กับแนวคิดทางซ้ายเมื่อหลายปีก่อน ผมเองช่วงหนึ่งเคยศึกษาทฤษฎีทางซ้ายมากมาย แต่ก็ไม่สามารถพูดกับฝ่ายซ้ายในเมืองไทยบางกลุ่มบางคนได้ เพราะว่าเขาไม่ศึกษาทฤษฎีการเมืองด้วยจิตใจเปิดกว้าง หากประกาศเป็นลัทธิจะบางอย่างที่ละเมิดแต่ต้องมีได้อะไรแบบนี้ มันทำให้กระบวนการแลกเปลี่ยนทางปัญญาชะงักทันที

ผมคิดว่าในเวลานี้ Post Modern ก็เผชิญชะตากรรมคล้ายๆ กับทฤษฎีอื่นๆ ที่เข้ามาก่อน ก็คือว่ามีคนนำ ไปใช้อย่างผิดๆ และนำไปแก้ตัวให้กับทุกเรื่องเหมือนอย่างที่ผมเคยเอ่ยถึง...เขาบอกว่าในโลกไม่มีผิดไม่มีถูก ไม่มีดีไม่มีชั่ว ทุกอย่างเป็นการตีความ เพราะฉะนั้นพฤติกรรมมนุษย์แม้ทางรูปธรรมมีความแตกต่างกันอยู่มาก แต่ในทางนามธรรมถือว่า มีค่าเท่ากัน...ผมเห็นว่าถ้ามองอย่างนี้แล้วเราคงแก้ปัญหาสังคมไม่ได้ มันไม่มีพลังไปได้แย้งในทางปัญญากับใครได้ เพราะมี ข้อสรุปตั้งแต่ต้นแล้วว่าคุณมีสิทธิตีความ ผมมีสิทธิตีความแล้วจะพูดอะไรกันต่อได้ เรื่องนี้ดีไม่ตีจะยิ่งขยายการเบียดเบียน

กดขี่ให้หนักขึ้นอีก เพราะมันแก้ตัวให้กับสิ่งที่เป็อยู่ได้ทั้งหมด กลายเป็นพลังติดลบ แทนที่จะเป็นพลังที่จะนำสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลง

แต่ถ้าโดยตัวผมเองแล้วกลับมองเห็นด้านดีของ post modern และนำมาใช้ในหลายเรื่อง อย่างเรื่องของการเมืองภาคประชาชนจริงๆ แล้วการที่ไม่คิดขึ้นไปกุมอำนาจที่เป็นทางการแต่คิดสร้างพลังต่อรองให้ชุมชนต่างๆ กำหนดอัตลักษณ์ตัวเอง อันนี้เป็น Post Modernism ทั้งนี้ คือผมไม่ได้เอามาใช้ในลักษณะที่เหวี่ยงแหไปหมด บางครั้งก็เอามาช่วยลดช่องว่างหรือเพิ่มเติมให้กับสิ่งที่ไม่พอเพียงในระบบการเมืองไทย

เช่นเดียวกับเรื่องความเป็นมนุษย์ผมคิดว่า Post Modern ถ้าใช้ในทางที่ถูก จะทำให้เราเข้าใจปัจเจกบุคคลมากขึ้น เหมือนอย่างที่เรพยายามเข้าใจคนอื่นว่าทำไมคนนี้เขาทำในสิ่งที่เรียกว่าไม่ดี จริงๆ แล้วเขาอาจจะมีความกดดัน เขาอาจจะตีความโลกของเขาแบบนี้ ถ้านำไปใช้ในทางสร้างสรรค์ผมคิดว่ามีประโยชน์ทั้งนั้น มีประโยชน์ในการที่จะสมทบส่วนให้กับจุดที่กระบวนทัศน์เก่าๆ ครอบคลุมไม่ถึง

แต่ในเวลานี้สภาพก็เหมือนกับทฤษฎีอื่นๆ ที่มาก่อน เมื่อPost Modern เข้ามาในสังคมไทยเจ้าของทฤษฎีเดิมก็แทบจำไม่ได้ ฉะนั้นก่อนที่จะไปทำชิงหรือว่าไปปะทะสังสรรค์กับความคิดอื่นมันต้องสถาปนากระแสหลักของ Post Modern ขึ้นมาได้ก่อนว่าหน้าตามันเป็นอย่างไร คุณมีตั้งแต่คนที่นั่งคร่ำเคร่งอ่านหนังสือหน้าหงาย หวังดีกับบ้านกับเมืองกับเพื่อนมนุษย์ไปจนกระทั่งพวกเจาะหูย้อมหัวเดินไปเดินมาเสพยาทุกวันนี้ แนวคิดหลักมันอยู่ที่ไหนกันแน่

เรื่องนี้ทำให้ผมนึกถึงสมัยที่ลัทธิมาร์กซเข้ามาตอบคำถามที่กระบวนทัศน์แบบทุนนิยมตอบไม่ได้ ตอนแรกก็มาแรงแต่แล้วก็เสื่อมทรุดไป ผมกลับยืนยันเลยว่าปัญหาทั้งหมดเกิดจากความขัดแย้งภายในกระบวนกรทางปัญญามากกว่าปัจจัยภายนอก คือมันทำให้เขาป้องกันตัวไม่ได้และในที่สุดก็เสียลูกค้ำ

แต่ถ้าจะให้ตีผมคิดว่าเราอย่าไปยึดติดสำนักใดสำนักหนึ่งเลย เพราะมันอันตราย คือศักยภาพในการคิดของมนุษย์มันมากกว่าการเป็นลูกค้ำประจำของสำนักใดสำนักหนึ่ง ตัวผมเองก็พยายามจะศึกษาทุกฝ่าย แล้วบัดนี้ก็ไม่ค่อยแยกแยะแล้วระหว่างสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ผมคิดรวมๆ ของผมไป อีกทั้งไม่ได้คิดว่าตัวเองเป็นสัตว์การเมืองที่ต้องเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ในยามที่อติวิสัยของผมอยากอยู่เฉยๆ อยากจะศึกษาในด้านจิตวิญญาณ ผมก็สามารถที่จะปฏิเสธข้อเรียกร้องทางสังคมได้ โดยไม่รู้สึกละอายอะไร เพราะผมไม่ได้เอาเวลาส่วนตัวเหล่านี้ไปชมแข่งวิ่งแกหรือเอารีดเอาเปรียบใคร ถ้าเป็นแต่ก่อนก็จะมีคามเอียงคือจะกลัวประชาชนไม่รักอะไรแบบนี้ แต่ว่าทุกวันนี้ผมไม่สนใจมันไม่ใช่ประเด็นใหญ่ในชีวิตผม รวมทั้งเสียงนินทา คนไม่เข้าใจ คนวิจารณ์ลับหลังก็มีผลต่อผมน้อยลงเรื่อยๆ จะไม่ค่อยรู้สึกว่ามันเป็นเรื่องใหญ่

ทวิศักดิ์ : กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์อาศัยข้อพิสูจน์ตามวิธีวิทยา เพื่อสถาปนาอำนาจของความรู้ขึ้นมา ส่วนในทางการเมืองทฤษฎีต่างๆ ก็ถูกออกแบบมาเพื่อบุคคลบางกลุ่ม ฉะนั้นอำนาจที่เกิดจากตัวกระบวนทัศน์ใหม่นั้นมีลักษณะสองด้าน ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งยิ่งขึ้นหรือปฏิสังสรรค์กันหรือไม่อย่างไร และอำนาจถูกนำมาใช้อย่างไรกับกระบวนทัศน์ใหม่

เสกสรรค์ : ผมคิดว่าสังคมมนุษย์คงมีการดำรงอยู่ของอำนาจต่อไปอีกนาน แต่สิ่งที่จะเปลี่ยนคือที่มาของอำนาจและกระบวนกรใช้อำนาจ ผมเชื่อว่าที่มาของอำนาจในอนาคตมันจะมีที่มาที่เป็นธรรมและชอบธรรมมากขึ้น มากกว่าใช้เงินซื้อมากกว่าใช้ปืนอยู่ และการใช้อำนาจจะมีขอบเขตจำกัดมากขึ้น แต่ถ้าถามว่ายังมีอำนาจอยู่ในสังคมใหม่ ตอบแบบสั้นๆ หยิบๆ คือยังมีอยู่

โดยอัตโนมัติแล้ว ส่วนที่หมอยากจะเห็นการเปลี่ยนแปลงก็คือเรื่องของการหาความรู้ ผมคิดว่ามันไม่ควรมีลักษณะที่กีดกันทางปัญญาอย่างที่ผ่านมาด้วยการที่คนกลุ่มหนึ่งสถาปนาตนเองเป็นผู้มีอำนาจในสาขาต่าง ๆ ตรงนี้ผมคิดว่าเป็นอันตรายและทำให้ความรู้จะจางงันมานานมาก อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับการที่เราจะบ่มเพาะกันอย่างไรทางสังคม ถ้าเรามีวัฒนธรรมที่รับฟังกันมากขึ้นก็ยกแอกไปได้หนึ่งอัน ถ้าเราให้ความสำคัญทางปัญญาหน่อยลงก็ยกแอกไปได้อีกหนึ่งอันถามว่าเราจะมีกรบ่มเพาะปลูกฝังใหม่? ก็ยังมี ถามว่าจะมีปริญญาใหม่? ก็ต้องมี แต่ว่าด้านกตขี้ของสิ่งเหล่านี้จะหายไปมากขึ้นเหลือแต่ด้านที่มันเป็นประโยชน์

จริงๆ แล้วการสอนความรู้แบบเก่าก็มีประโยชน์แต่จะต้องอนุญาตให้ผู้เรียนคิดเองด้วยกระทั่งแสดงความไม่เห็นด้วยได้ อย่างนี้จะเท่ากับประสานของเก่าเข้ากับของใหม่ หรือปริญญาที่มีประโยชน์ถ้าคุณเรียนจริงๆ แล้วเอาความรู้ไปใช้ในทางสร้างสรรค์ แต่เราต้องขจัดด้านมืดของปริญญาออกไปให้ได้ ทุกวันนี้ปริญญามีด้านมืดเพราะมันกลายมาเป็นเส้นแบ่งระหว่างคน ทำให้เกิดการเสียเปรียบได้เปรียบทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง อันนี้เป็นด้านมืดของมันซึ่งทำให้เกิดการแย่งชิงไขว่คว้ามากมาย ไม่ได้แย่งชิงในทางความรู้แต่เราแย่งชิงที่นั่งในมหาวิทยาลัยและก็อาศัยความขลังของการที่สังคมยอมรับว่าท่านเหล่านี้คืออาจารย์นักวิชาการมาตีตราว่าเราเรียนจบปริญญา ในที่สุดปริญญากลายเป็นเรื่องพิธีกรรมมากกว่าเป็นเรื่องของการศึกษา

สถาบันเหล่านี้แหละคือผู้ทรงอำนาจหรือมหาอำนาจทางปัญญาที่อยู่ในสังคมไทย ถ้าพวกเขายกมือใครแล้วก็ยอมรับว่าท่านเป็นผู้รู้ซึ่งในหลายๆ กรณีไม่เป็นความจริง ถ้าเราหลุดจากกรอบนี้ไปได้บางทีภูมิปัญญาของสังคมเราจะงอกงามมากขึ้น ดูอย่างคุณวิเศษซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดี วิเศษหนีโรงเรียนตั้งแต่สมัยเด็กแล้วก็ไปเรียนให้มันจบแต่ทุกวันนี้ยังอ่านหนังสือมากกว่าอาจารย์หลายคน เพราะฉะนั้นมันต้องมีที่ให้กับการศึกษาทางปัญญาที่ไร้ขอบเขต อย่าไปติดกรอบติดสถาบัน อันที่จริงในขั้นนั้นมนุษย์ก็ใช้ว่าจะรู้ได้ทุกอย่าง ยิ่งจำกัดขอบเขตก็ยิ่งไม่รู้อะไรกันใหญ่

สุมาลี: เราพยายามจะสร้างกระบวนทัศน์แบบใหม่ แต่ในขณะเดียวกัน เราก็เข้าไปจัดการทำให้มันเกิดมีตัวโครงสร้างขึ้นมาซึ่งถ้าเรามองย้อนกลับไปกระบวนทัศน์เก่าก็นำเอาโครงสร้างทางอำนาจมาควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ กระบวนทัศน์ใหม่จะมีวิธีการจัดการอย่างไรกับเรื่องของอำนาจเชิงโครงสร้างแบบทั่วไป

เสกสรรค์ : ผมคิดว่าโครงสร้างเป็นสิ่งที่ให้ทั้งคุณและโทษ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างทางการเมือง โครงสร้างสังคม โครงสร้างครอบครัว โครงสร้างการศึกษา ในทุกโครงสร้าง คุณประโยชน์ของมันคือช่วยจัดองค์ประกอบต่างๆ ให้เข้าที่เข้าทางและกลายเป็นพลังที่รวมศูนย์ขึ้นมา เวลาจะทำอะไรร่วมกันมันอาจจะให้พลังเหมือนจักรกลต่างๆ แต่พอเราไปยึดติดมันก็สามารถกลายเป็นการกดขี่ได้อย่างรวดเร็ว การไม่อนุญาตให้คนหลุดจากโครงสร้างนี้ ไม่อนุญาตให้คนหลุดจากกรอบระเบียบ กติกาตัวนี้ บางทีก็ทำลายอัตลักษณ์ของบุคคลไป เมื่อปัจเจกบุคคลสิ้นไร้พลัง โครงสร้างก็หมดพลัง กลายเป็นโครงสร้างกลวงๆ

เพราะฉะนั้นการใช้โครงสร้างต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ผมคิดว่าในโลกอนาคตจะมีโครงสร้างน้อยลง เพราะมนุษย์จะทนสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ หรือทนได้น้อยลง ในอีกด้านหนึ่งการก่อเกิดของเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการสื่อสารก็มีส่วนปลดปล่อยคนได้มาก ยกตัวอย่างคุณอยู่เชียงใหม่แต่สามารถส่งบทความของคุณมากรุงเทพฯ ได้ด้วยเวลาสั้นนิดเดียวโดยไม่ต้องโทรรถเมล์ไปสำนักพิมพ์หรือว่ามาติดอยู่บนถนนอิฐสูงตุงนั่ง ไม่ต้องเข้างานแปดโมงเช้าหรือเลิกงานสี่โมงเย็น สิ่งนี้จะทำให้มนุษย์มีโครงสร้างการทำงานเปลี่ยนไปอย่างแน่นอนและเป็นโครงสร้างที่เล็กลง

หรือว่าในเรื่องของสถาบันครอบครัวผมคิดว่าเดี๋ยวนี้คนรุ่นหลังจำนวนไม่น้อยก็ยึดถือมันน้อยลง หมายความว่ารักได้ เลิกได้ เปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา แต่ผมไม่รู้เหมือนกันว่ามันปลดปล่อยเขาได้ขนาดไหน ทำดี ๆ

มันอาจจะเป็นอิสรภาพอย่างหนึ่ง ทำให้ดีก็อาจกลายเป็นความไม่รับผิดชอบ หรือเสพยาสุราตามใจชอบ แต่เราก็เคยเห็นคนรุ่นเก่าที่ทนอยู่ร่วมกันมาโดยเกรงว่าถ้าแยกจากกันจะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้นจึงทนอยู่กับความทุกข์ไปเรื่อยๆ อันที่จริงเล็กกันยังจะดีเสียกว่าถ้าทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน ถ้ากรอบคิดเปลี่ยนไปเช่นนี้ ลักษณะของโครงสร้างครอบครัวก็จะกดขี่น้อยลง เหลือแต่ด้านดี ๆ

กล่าวสำหรับการเมืองภาคประชาชนก็เช่นเดียวกัน อันที่จริงการเมืองภาคประชาชนไม่ได้ต้องการโครงสร้างมากแต่ต้องการกระบวนการเคลื่อนไหวมากกว่า จะว่าไปการเมืองภาคประชาชนถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อถ่วงดุลความแข็งตัวของการเมืองแบบโครงสร้างนั้นแหละ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ควรมีโครงสร้างมากมายนัก กระทั่งโครงสร้างอำนาจก็แทบไม่มี

คำว่าโครงสร้าง(structure) กับกระบวนการ(process) เป็นสิ่งที่ไม่เหมือนกัน ผมเคยพูดมาแล้วในที่อื่นๆ ว่าการเมืองภาคประชาชนต้องการกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม อย่างเช่น ก่อนที่รัฐจะตัดสินใจอะไรที่กระทบประชาชนก็ช่วยมาถามเราสักคำได้ไหมว่าเราคิดอย่างไร อันนี้เป็นกระบวนการที่เน้นความเคลื่อนไหวมากกว่าการยึดติดฐานะ เราไม่ได้ยึดถือว่าในทางโครงสร้างเราจะต้องไปนั่งในสภาใดสภาหนึ่งอย่างตายตัว หากความเคลื่อนไหวของประชาชนน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงานของรัฐ ซึ่งการเมืองในเชิง process เหล่านี้ในอนาคตผมคิดว่าอย่างน้อยคงประกอบขึ้นเป็นครึ่งหนึ่งของระบบประชาธิปไตย

พูดกันโดยทิศทางแล้วสังคมที่จะทำให้มนุษย์สบายใจมากขึ้นคงเป็นสังคมที่มีโครงสร้างน้อยลง ถ้าเราไม่ตระหนักตรงนี้ก็เหมือนชวานาจินขับไล่ฮ่องเต้เก่าแล้วหาฮ่องเต้ใหม่ ซึ่งหมุนวนอยู่ตลอดเวลาโดยตัวเองไม่ได้มีอิสรภาพเพิ่มขึ้นเลย มันทำให้เราวนอยู่กับสิ่งกดทับชีวิตโดยไม่มีที่สิ้นสุด

การหาโครงสร้างแบบใหม่บางทีก็เป็นกระบวนการที่คนเดิมนั้นแหละเพียงแต่เป็นทัศนะรูปธรรมที่ต่างออกไป เราต้องเข้าใจว่าทัศนะกับกระบวนการนั้นไม่เหมือนกัน ในกระบวนการเดียวกันสามารถผลิตทัศนะได้ร้อยแปดพันเก้าเลย เพราะฉะนั้นอาจจะสลับหมุนเวียนกันได้ แต่ท้ายที่สุดก็ยังเป็นโครงสร้างเก่าอยู่ดี แต่ถ้าเป็นกระบวนการใหม่จะมีองค์ประกอบเพิ่มหรือลดลงอาจถึงขั้นเปลี่ยนองค์ประกอบทั้งหมดก็ได้แล้วแต่ว่าเรากำลังพูดเรื่องอะไร ฉะนั้นทิศทางของการไร้โครงสร้างเพิ่ม process มันจะมีมากขึ้นแต่ถ้าไม่มีทั้งโครงสร้างและ process ผมก็ไม่แน่ใจว่าเราจะอยู่กันได้อย่างไร คงเกิดสภาพจลาจลวุ่นวายอยู่พอสมควร

กระบวนทัศน์ใหม่ในสายตาศาสตร์สังคม :

บทสัมภาษณ์ ส.ศิวรักษ์

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๕ เวลา ๙.๓๐- ๑๐.๓๐ น ณ สวนเงินมีมา เสมสิกขาลัย

วิศิษฐ์ เรามองเรื่องกระบวนทัศน์ในมิติที่โยงกับการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ มองในแง่ของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งได้เข้ามาก่อผลกระทบในด้านศาสตร์อื่นๆ ถ้ากระบวนทัศน์ในความหมายแบบนี้อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไร

ส.ศิวรักษ์ เมื่อ ฟริตซ์ จ็อบ คอปป์ราเขียนตำราแห่งฟิสิกส์ และจุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ สองเล่มนี้ที่คอปป์ราเขียนออกมาได้ตรง แต่พอเขาเขียนเรื่อง *The Web of Life* เป็นการจับแพะมาชนแกะเพราะเขารู้เฉพาะวิทยาศาสตร์ ถึงแม้จะสนใจปัญหาของตะวันออก แต่ศาสนาพุทธนี้เขาเข้าใจไม่ถึง เพราะฉะนั้นหากจะดู “กระบวนทัศน์ใหม่” ในทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับพุทธ คุณจะต้องศึกษา ซึ่งปัจจุบันทำออกมาเป็นชุดเลย ทะไลลามะท่านคุยกับพวกนี้ทุกปี อันนี้น่าสนใจมาก ถ้า สกว. มีทุนในการแปล ผมเสนอให้แปลชุดนี้ทั้งชุด เพราะชุดนี้เป็นเรื่องซึ่งนักวิทยาศาสตร์เริ่มมาเห็นความสำคัญของจิตวิญญาณ และผมว่าอันนี้จะเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เพราะวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นนิวตันก็โยงเข้าหาศาสนาคริสต์ตลอด ใครๆ มาบอกว่านิวตันเป็นบิดาของฟิสิกส์สมัยใหม่ต่างๆ ถ้าคุณไปอ่านประวัติของนิวตัน ก็จะพบว่านิวตันยังเล่นแร่แปรธาตุ ยังมีความเชื่อว่าวันพิพากษาโลกจะมาถึง ในที่สุดพระเยซูจะลงมาตรัสรู้ ซึ่งนิวตันเองก็บวชในนิกายอังกฤษอยู่ในเคมบริดจ์ คุณต้องเข้าใจอันนี้ วิทยาศาสตร์ที่หลีกหนีไปจากศาสนาคริสต์ก็เมื่อยุคของไอส์ไตน์นี่เอง ถ้าคุณจะมามองเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่จะต้องมาจากจุดนี้

ในกรณีของคอปป์ราก็พยายามโยงเข้าไปหาพุทธและเต๋าซึ่งเขาไม่มีความรู้ทั้งสองอย่างแต่ก็มีประโยชน์เหมือนอย่างคาร์ล จุง ก็ทำทาย ซิกมันด์ ฟรอยด์ในเรื่องความคิด ซึ่งฟรอยด์ก็เป็น Paradigm หลักในสมัยนั้น จุงบอกไม่ใช่คุณต้องกลับมาหาจิตวิญญาณ เมื่อในสมัยเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีก่อน วิชาจิตวิเคราะห์และจิตวิทยาเหมือนกับคอปป์ราในเวลานี้ แต่ก็ผิดทั้งคู่ ซึ่งจุงเองก็ไม่เข้าใจศาสนาพุทธเขาก็พยายามมาดู *The book of the dead* ของธิเบต มาดูมณฑล มาดูมณฑลของธิเบตแต่เขาก็ยังเข้าใจอะไรไม่ได้ ผู้ค้นก็ตื่นตื่นฮือฮากัน นัยยะหนึ่งการเริ่มต้นแบบนี้ตะวันตกเขาคิดว่าเขาเป็นฝ่ายเดียวที่ไปได้ ตอนหลังก็มาเริ่มเห็นว่าจะต้องเรียนจากตะวันออก

ในความเห็นของผมหนังสือ *A Buddhist History of the West : Studies in Lack* , DAVID LOY หนังสือเล่มนี้ผมเห็นว่าสำคัญมากในเรื่อง “กระบวนทัศน์ใหม่” ไม่รู้ว่าสนใจจะแปลกันหรือเปล่า เพราะเหตุว่าเป็นเล่มแรกที่เรา มองประวัติศาสตร์ตะวันตกในแง่มุมมองของพุทธ *Studies in Lack* ความหมายของคำว่า Lack คือทุกข์ เอาทุกข์มาจับ และ DAVID LOY ได้เปรียบเพราะเขาสอนวิชาภาษาอังกฤษอยู่ที่ญี่ปุ่น เขามีเวลาภวณา เขามองทุกเรื่องของตะวันตกว่าเป็นเรื่องของความทุกข์เท่านั้นเอง ถ้าเรามองดูปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากอึดอัด เกิดจากความทุกข์และเราก็พยายามหนีจากความทุกข์และเมื่อเราพยายามที่จะหนีจากทุกข์เราก็ยิ่งสร้างทุกข์ นี่เป็นมุมมองของ DAVID LOY ซึ่งความทุกข์ถ้าเราจะแก้ทุกข์ก็ต้องกลับมาหาอริยสัจ ๔ ต้องกลับมาหาเหตุแห่งทุกข์ให้ได้และกดับให้ได้ ซึ่งทางตะวันตกไม่ยอมดับทุกข์เลย เพราะฉะนั้นสิ่งที่ตะวันตกทำมาทั้งหมดในรอบสี่สหัสวรรษที่ผ่านมาได้สร้างความหายนะอยู่ตลอดเวลา และเวลานี้ความหายนะยิ่งใหญ่มากเลยมองในแง่ของ DAVID LOY และคนที่ไปเรียนตะวันตก โดยเฉพาะคนไทยที่ไปเรียนตะวันตกไม่เคยจับประเด็นนี้ เราก็มอง

ตื่นเต้นกับตะวันตกทุกเรื่อง และในขณะที่เดียวกันเราก็รู้สึกว่าเราดีกว่าเขาก็พยายามสลัดภูมิปัญญาเดิมๆ ของเราเพื่อจะเดินตามตะวันตก

ถ้าคุณพูดถึงเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ในเวลาที่ผมเห็นว่า ๑) เราต้องรู้จักตะวันตกเท่าที่ความเป็นจริงของตะวันตกซึ่งเราไม่รู้จัก ๒) เราต้องรู้จักตัวเองซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ก็ไม่รู้จักตัวเอง ประเด็นอยู่ตรงนี้ เพราะการเรียนรู้แบบตะวันตกจะสร้างให้คนเกิดความอหังการ และในขณะที่เดียวกันคุณก็รู้สึกด้อย (Studies in Lack) ถ้าคุณได้ปริญญาตรีคุณรู้สึกดีกว่าคนที่ได้ปริญญาโท คนที่ได้ปริญญาโทก็รู้สึกด้อยกว่าคนที่ได้ปริญญาเอก และคนพวกนี้ก็รู้เฉพาะเรื่องของตัวเอง เขาก็ถูกจับอยู่ในแวดวงที่แคบมากและถ้าจะพยายามมองอะไรให้กว้างออกไปก็เป็นเรื่องยาก อันนี้เป็นปัญหาหลัก

วิศิษฐ์ ถ้าเราจะมองความแตกต่างที่อาจารย์บอกว่า ตะวันตกในสมัยหนึ่งจะกระทั่งถึงไอสไตน์ถูกครอบงำโดยวิถีคิดทางฝ่ายคริสต์ แล้วไอสไตน์มาพันตรงนี้แล้วก็เริ่มหันมาอ้างอิงทางศาสนาพุทธมากขึ้น ในสองอย่างนี้ลักษณะที่แตกต่างที่สำคัญที่สุดของสายพุทธกับสายคริสต์

ส.ศิริรักษ์ ในปาฐกถาที่ผมจะไปพูดที่มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเรื่อง "อุดมศึกษาเพื่อความเป็นไทย" ผมอ้างถึง จอห์น คอรัป และ จอห์น คอรัป ก็ไปอ้าง ไวท์เฮด นี่เป็นตะวันตกทั้งนั้น ซึ่งไวท์เฮดถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เขียนเรื่อง Principia Mathematica ในเวลานั้นคนเชื่อว่าคำตอบของตะวันตกอยู่ที่คณิตศาสตร์เพราะเป็นวิชาเดียวที่พิสูจน์ได้

คณิตศาสตร์ก็มาเป็น logic (ตรรกศาสตร์) ไวท์เฮดปฏิเสธอันนี้ ไวท์เฮดปฏิเสธก็กลับไปหาเดคาตร์เขาถือว่าเดคาตร์เป็นบิดาของปรัชญาสมัยใหม่ เดคาตร์เป็นคนแรกที่บอกว่ามนุษย์เราเอาเหตุผลเป็นตัวจับ ที่สำคัญคือเหตุผลแต่ในขณะที่เดียวกันเดคาตร์ก็บอกว่าเหตุผลนั้นไม่ฉลาดเนื่องจากมีพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของ เดคาตร์ก็ไม่สามารถสลัดพระเจ้าเป็นเจ้าของ เราคิดไม่ได้ถ้าเราคิดก็เพราะพวกเขาตามพวกมารมาทำให้เราคิด ดังคำกล่าวที่ว่า "ฉันคิดได้ เพราะมีตัวฉัน" ซึ่งมองในแง่พุทธอันนี้เป็นเรื่องของอัตตา และตะวันตกเป็นอย่างนี้ตลอดเวลา สร้างอัตตาสร้างความเป็นปัจเจกนิยมต่างๆ แล้วก็มาถึงระบบทุนนิยมแต่ทั้งหมดเป็นเรื่องที่อิงอยู่กับความคิดแบบคริสต์ทั้งนั้นเลย ผมคิดว่าอันนี้คนไทยเราไม่เข้าใจเพราะคนไทยไปเรียนตะวันตกไม่เคยเรียนเรื่องศาสนาคริสต์วันแต่คุณเป็นคริสเตียน คุณไปเรียนเพื่อที่จะสมานานามาใช้เป็นเครื่องมือในการทำมหากิน หรือถ้าพูดให้ใกล้เคียงก็ต้องบอกว่าคุณไปเรียนมากก็เพื่อมารับใช้พระเจ้ารับใช้ศาสนจักรของคุณ แต่คนไทยนอกนั้นที่ไม่สนใจเรื่องเทววิทยา ปัญหาก็คือเทววิทยาเป็นพื้นฐานเพราะให้คำตอบในสิ่งที่ลึกซึ้งหรืออีกโลกหนึ่ง ที่นี้ตะวันตกก็เริ่มปฏิเสธเรื่องโลกหน้าเรื่อยๆ มา ทีหลังก็เริ่มมาปฏิเสธพระเจ้า เมื่อคุณปฏิเสธพระเจ้าคุณก็ต้องมีอะไรมาแทนที่ เวลานี้ก็คือเงินมาแทนที่ ความสำเร็จมาแทนที่ ความทุกข์ที่เราไม่ เราหาไม่พบแสวงหาไม่ได้ ฝ่ายคริสต์ก็บอกว่าถ้าแสวงหาไม่ได้ก็ไปโลกหน้าไปอยู่กับพระเจ้า ตอนนีเราปฏิเสธโลกหน้า เราปฏิเสธพระเจ้า เพราะฉะนั้นปัญหาเรื่องเซ็กซ์จึงเป็นเรื่องใหญ่ เพราะคุณเชื่อว่าเซ็กซ์ให้ความสุขกับคุณได้อย่างน้อยก็ให้ตอนที่เสพกันนั้นแหละ และปรากฏว่าเมื่อเสพแล้วก็ยังไม่ได้ ถึงได้วุ่นวายกันเกิดปัญหาเรื่องผู้ชายเสพผู้ชาย ผู้หญิงเสพผู้หญิงเพราะเหตุนี้ ผมว่าอันนี้เป็นเรื่องหลักและเหตุที่ฝรั่งหันมาถือพุทธเป็นจำนวนมาก เพราะเขาเริ่มเห็นแล้วว่าระบบของตนใช้ไม่ได้ วิธีที่ใช้อยู่ไปไม่รอด แต่วิธีนี้เป็นกระบวนทัศน์ที่ชนชั้นนำในสังคมไทยยังถือตามอยู่ เพราะเราถูกครอบโดยตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชการที่ ๔ ที่ ๕ เป็นต้นมา และเรายังไม่เคยประกาศความเป็นไทยให้ตัวเอง

วิศิษฐ์ กระแสของความเข้าใจใหม่ในลักษณะที่เปิด และพยายามจะไปให้พ้นเรื่องของอัตตาในแวดวงตะวันตก อยากให้อาจารย์ช่วยประเมินภาพถึงอิทธิพลและความสำคัญกว้างขวางมากน้อยขนาดไหนในสังคมตะวันตกในความคิดที่หันมาหาพุทธเป็นต้น

ส.ศิวรักษ์ สำหรับคนทั่วไปที่หันมาหาพุทธก็เป็นการหนึ่งอย่างหนึ่ง ธรรมดาที่คุณไม่เผชิญกับตัวความทุกข์ ธรรมดาที่คุณไม่รู้จักตัวเองก็เป็นวิธีหนึ่ง วิธีหนึ่งแบบหนึ่งก็คือไปนั่งสมาธิวันละ ๓-๔ ชั่วโมง แล้วคุณก็นึกว่าคุณวิเศษ ฝรั่งเศสเป็นแบบนี้เยอะเลย แล้วก็มีบางพวกมาถือแบบชิเบต มาถือแบบทานติช นัท ฮันท์ อะไรต่างๆ เหล่านี้ สำหรับผมก็ถือว่าเดินออกจากบริบทของตะวันตก เพราะพุทธสามารถให้ได้ว่าไม่ต้องไปรอโลกหน้า คุณอยู่ในปัจจุบันคุณมีความสุขได้ เคียวนี่พวกนี้ส่วนใหญ่ยังเป็นความสุขที่ถูกตะวันตกหล่อหลอมมาให้ เป็นปัจเจกนิยม เป็นความสุขส่วนตัวเท่านั้น ผมทำนายว่าความสุขของคุณไปอยู่บนความสุขของผู้อื่น โดยเฉพาะคนที่หันมาถือพุทธส่วนมากเป็นพวกชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง ธรรมดาที่คุณแสวงหาจิตวิญญาณโดยที่ไม่เข้าใจพื้นฐานทางฝ่ายพุทธเป็นเรื่องที่อันตราย เพราะฝ่ายพุทธเริ่มจากทาน และทานคือการให้ ให้สิ่งที่คุณไม่ต้องการจะให้ จะให้ของที่รักที่สุด ให้สัจจะ ให้ความกลัวซึ่งหมายถึงอภัยทาน ซึ่งผมเห็นว่าฝรั่งที่เข้าใจในเรื่องนี้ยังมีน้อย และก็เรื่องศีลก็เช่นเดียวกัน ที่นี้พอฝรั่งเริ่มทำก็จะให้ได้สมาธิเลย เพราะว่าที่แล้วๆ มาเขาใช้แต่ความคิดเพียงอย่างเดียว ตอนนี้กำลังเริ่มปฏิเสธความคิด ก็หันมาเริ่มใช้จิตสิกขาตัวนี้เข้ามาอบรม ซึ่งก็ได้ผลอย่างหนึ่ง แต่ผลนี้ยังไม่สามารถเห็นตัวอหิปปัจจยตา ไม่สามารถเห็นปฏิจสมุปบาท และก็ยังไม่ปราศจากโยนิโสมนสิการ เพราะถ้าคุณเห็นโยนิโสมนสิการหมายความว่าไม่ใช่แค่เรื่องของภาวนาวิเคราะห์เจาะลึกในเรื่องของตัวเองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการวิเคราะห์เจาะลึกสังคมของเรา ซึ่งในรอบพันปีที่แล้วสังคมตะวันตกเป็นสังคมที่กดขี่มาโดยตลอด เราจะต้องเรียนรู้เรื่องเหล่านี้ด้วย เพราะฉะนั้นฝรั่งที่หันมาสนใจเรื่องนี้และจับประเด็นเรื่องนี้ได้มีเพียงจำนวนน้อย ผมถึงได้มาตื่นตัวกับงานของ DAVID LOY ที่เขาพยายามเอาแง่มุมของพุทธมาจับในทุกเรื่องทุกชั้นตอน ซึ่งผมเห็นว่าอันนี้มีประโยชน์มาก ผมว่านี่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ของตะวันตก Howard Zinn ที่เขียนประวัติศาสตร์อเมริกันในแง่ของประชาชนชื่อเรื่อง A People History of the United States (๑๙๙๒-Present) สิ่งนี้สำคัญมากเพราะที่แล้วมาประวัติศาสตร์เขาเขียนในแง่ของชนชั้นปกครองมาโดยตลอด จะเห็นเลยว่าชนชั้นปกครองเขาเปรียบประชาชนมาโดยตลอด มองในแง่ของประชาชน ส่วนในแง่มุมมองของ DAVID LOY มองในแง่ของพุทธ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความล้มเหลวมีอัตตาเข้ามาเกี่ยวข้อง คุณหนีเหตุจากทุกข์ สำหรับผมผมเห็นว่านี่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่น่าสนใจมาก

วิศิษฐ์ ในมิติของการที่จะทำให้เกิดความสนใจ ซึ่งโลกตะวันตกก็เป็นอีกอย่างหนึ่งในสังคมไทย เราจะมีวิธีการอย่างไรที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนทัศน์ที่จะนำความสุขที่แท้จริง หรือว่ากลับมาหาความเป็นพุทธในแง่ของอาจารย์ และในแง่การทำงานทางสังคม อาจารย์มีข้อเสนอแนะอย่างไร

ส.ศิวรักษ์ เมืองไทยก็มีพวกที่ปฏิเสธตะวันตกก็หันหลังให้ มาบวชเรียนนับถือครูบาอาจารย์แต่ก็ปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นลูกศิษย์หลวงตาบัวก็หลวงตาบัวอย่างเดียว ถ้าเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อชาก็หลวงพ่อชาอย่างเดียว อันนี้ผมเห็นว่าไม่ได้ช่วยอะไร แต่เป็นการถลำไปอีกทางเท่านั้นเอง หรือพวกเราหลายคนพยายามจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมอะไรต่างๆ เอาวิธีการแบบพุทธมาใช้ ธรรมดาที่เรายังอ่อนในทางจิตสิกขา ผมว่าเราก็ได้แค่ผิวๆ เท่านั้น ผมเห็นว่าวิธีที่ดีที่สุดคือ ศีล สมาธิ ปัญญาต้องไปด้วยกัน และพวกที่ทำสมาธิตามสำนักกรรมฐานต่างๆ พวกนี้ไม่เข้าใจสังคมสมัยใหม่ ศีลก็เลยเป็นเรื่องส่วนตัว ศีลไม่ใช่ความปรกติของสังคม ปัญญาที่เห็นเฉพาะเรื่องของตัวเอง ซึ่งปัญญาที่ถูกต้องเรา

ต้องมองให้เห็นสังคม สังคมไทยและสังคมตะวันตกมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างไร เราต้องมองให้เห็น อิทธิปัจจัยตาอย่างไร ผมว่าที่เราขาดมากคือสิ่งนี้

ถ้าจะให้ผมมอง สังคมไทยยังเป็นสังคมที่ฉาบฉวยมาก เป็นสังคมที่ไม่ยอมรับความจริงอะไรเลย อันนี้เป็นข้อเสีย เพราะฉะนั้นคนอย่างผมเขาก็ฟังกันไม่ค่อยได้ เพราะว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่ยอมรับความจริง เราเป็นสังคมที่ไปรับเอาระบบโครงสร้างที่มีการกดขี่กันมาโดยตลอด เพราะฉะนั้นการตั้งคำถามเรื่องพระ เรื่องเจ้า ถือว่าผิด หรือว่าเราจะท้าทายประวัติศาสตร์สมัยโบราณก็ถือว่าผิด เพราะเราถูกครอบ ตะวันตกไม่ใช่ว่าดีหรือวิเศษกว่าเราเพราะสังคมตะวันตกก็เป็นสังคมของชนชั้น เป็นสังคมศักดินา มีศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกเป็นตัวอย่างที่เราเห็นได้ชัดในเรื่องนี้ ลูเธอร์เป็นคนที่ท้าทายระบบนี้และเป็นคนสำคัญที่ปฏิเสขโครงสร้างนี้ จึงเริ่มมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เรื่อย ๆ มา

ในแง่หนึ่งของสังคมไทย “กระบวนทัศน์ใหม่” ยังไม่มี เพราะเมื่อคนส่วนใหญ่ไปจำเรียนแบบตะวันตกก็รับเอามาเป็นเสียงๆ คุณเป็นหมอกคุณก็รู้เฉพาะเรื่องหมอก คุณเป็นสถาปัตย์คุณก็รู้เฉพาะสถาปัตย์เท่านั้นเอง คุณเห็นใหม่มาสตอปิกไม่มีเลยที่จะออกแบบอาคารให้มีความสัมพันธ์เข้าด้วยกันทั้งหมดให้เกิดความงาม ไม่มี ต่างคนต่างออก หมอกก็รักษาโรคในฐานะที่มนุษย์เป็นเครื่องจักรกลอย่างหนึ่ง ส่วนใหญ่เราไปเรียนแบบตะวันตกในแง่นี้ และพวกที่ไปเรียนแบบฝรั่งมาที่จะเข้าใจภูมิปัญญาของเราเองไม่มี ผมว่าปัญหาหลักของสังคมไทยในรอบร้อยปีคือตรงนี้ คนที่ไปเรียนเมืองฝรั่งก็รู้แค่บางแง่มุมเท่านั้น ไม่ได้รู้ทั้งหมด และที่รู้จักฝรั่งจริงๆ ก็เกือบไม่มี และที่รู้จักสังคมของเราเองจริงๆ ก็เกือบจะไม่มี ซึ่งเรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจทั้งสองอย่าง พูตง่ายๆ ก็คือว่า “รู้เขา รู้เรา” นั่นเอง และการแก้ปัญหาจะใช้ความคิดเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีไตรสิกขาเข้ามาประกอบ

วิศิษฐ์ ถ้าเราพูดถึงกระบวนทัศน์เก่ามีการยึดอัตรา ตามที่ผมเข้าใจอัตราในแง่ของความรู้ว่าความรู้ที่แน่นนอน รู้จริง ใน “กระบวนทัศน์ใหม่” ซึ่งเป็นความรู้อีกชุดหนึ่งจะหนีพ้นอัตราได้ไหม จะไปลองร่องอันเดียวกันหรือเปล่า ว่าอันนี้ก็คือความรู้จริงที่ดีกว่าของเก่า

ส.ศิริรักษ์ อันตรายอยู่ตรงนี้ ประการแรก ถ้าจะใช้วิธีของพุทธเข้ามาจับกระบวนทัศน์เก่าและใหม่ เราต้องเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์ ทุกข์ อนิจจัง อนัตตา เราพูดกันแต่เราไม่รู้ว่าหมายถึงอะไร ความทุกข์ก็ยังคงมีอยู่ตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง และทั้งหมดมีความเป็นศูนย์ อีกนัยหนึ่งอนัตตาในที่นี้หมายถึงอิทธิปัจจัยตาโยงใยถึงกันหมด ถ้าคุณเข้าใจอันนี้ ทุกอย่างไม่ว่ากระบวนทัศน์เก่าหรือกระบวนทัศน์ใหม่ต่างก็ให้ทั้งคุณและโทษ ซึ่งทางมหายานเขาเน้นเรื่องอุปายะ เป็นบารมีอย่างหนึ่ง คุณต้องรู้จักอุปายะคือการวางท่าทีที่ถูกต้อง ผมว่าทุกเรื่อง อย่างที่เขาบอกว่าลูเธอร์มาทำลายศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ทำลายโครงสร้างของสังคมทั้งหมดเลย เพราะคนแต่ก่อนเชื่อว่า เวลามีปัญหาที่ต้องไปหาบาทหลวงเพื่อล้างบาป ก็จะทำให้เกิดความสบายใจ ซึ่งอาจจะจริงหรือไม่จริงอะไรก็แล้วแต่ ทุกคนมีบาปและบาปอันนี้คืออะไร? คนส่วนใหญ่ก็ไม่ว่า ซึ่งแต่ก่อนบาปนี้ชัดคือตายแล้วตกนรก แต่เดี๋ยวนี้นรกคุณก็ไม่เชื่อ ปัญหาอยู่ตรงที่ว่าพื้นฐานของความเชื่ออยู่ตรงไหน? คนบางคนก็เลยมาเชื่อเฉพาะวิชาของตัวเอง หรือเชื่อเรื่องเงิน เพราะเงินเป็นสมมุติซึ่งให้คุณและโทษมหันต์ ตัวอย่าง คุณเอาเงินไปฝากธนาคารคุณไม่เห็นด้วยซ้ำไป สิ่งที่คุณรู้คุณเห็นคือตัวเลขที่เขาให้มา แต่เสร็จแล้วเขาก็ให้เป็นบัตรเครดิตคุณมา คุณก็นำเอาไปกดเงินเพื่อแลกกับกระดาษคุณก็ยิ่งรู้สึกตื่นเต้นไปกับเทคโนโลยี ซึ่งลึกๆ แล้วมนุษย์ก็ยังชอบสิ่งวิเศษมหัศจรรย์ซึ่งมนุษย์ไม่เข้าใจ อันนี้คือไสยศาสตร์ ไสยศาสตร์คือสิ่งที่เราไม่เข้าใจเพราะฉะนั้นมนุษย์จะติดอยู่กับสิ่งที่ไม่เข้าใจ

ฉะนั้นจะถามว่า “กระบวนทัศน์ใหม่” คืออะไร? กระบวนทัศน์ใหม่คือกระบวนทัศน์ที่จะต้องไปให้พ้นจากไสยศาสตร์ซึ่งพ้นได้ยาก วิทยาศาสตร์ตะวันตกเป็นเพียงส่วนหนึ่ง พูดอย่างนี้คนก็จะบอกว่า “ก็คุณถือพุทธก็ต้องพูดอย่างนี้

แน่นนอน” เพราะว่าวิทยาศาสตร์ตะวันตกก็รู้เฉพาะบางอย่าง บางเลี้ยว นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นก็ยังคงมีความเห็นแก่ตัวเป็นเจ้าเรือน อีกนัยยะหนึ่งถ้าคุณจะไปพันไปสู่วิทยาศาสตร์ที่แท้ก็คือว่า คุณจะเข้าใจเรื่องไม่ติดยึดในตัวตน ไม่ติดยึดในความเห็นแก่ตัว ที่ผมบอกไว้ในเวลานี้ได้มีการสนทนากันระหว่างนักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่กับองค์ทะไลลามะซึ่งนักวิทยาศาสตร์เวลานี้เริ่มเปลี่ยน มีความอ่อนน้อมต่อตัวมากขึ้น เริ่มรู้ว่าตัวเองมีข้อจำกัด ที่แล้วๆ มาไปผูกติดอยู่กับวัตถุซึ่งวัตถุก็มีข้อจำกัด และพยายามจะไปให้พ้นจากวัตถุ เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ในแง่ของผม ผมเห็นว่านี่คือกระบวนการทัศนใหม่ เพราะถ้าคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศนใหม่เริ่มเปลี่ยนทัศนะชั้นพื้นฐาน มีความเห็นแก่ตัวน้อยลง มีความอ่อนน้อมต่อตัวมากขึ้น พยายามมองเห็นว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่ง ซึ่งมนุษย์จะเข้าถึงตัวสัจจะหรือตัวธรรมะได้ก็ต้องเริ่มจากการเห็นแก่ตัวให้น้อย และการเข้าถึงธรรมะได้ไม่ได้ใช้ตัวเหตุผลอย่างเดียว เหตุผลเป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งเป็นเพียงจุดๆๆ จุดในขอบเขตที่จำกัด ถ้าเกิดคุณใช้ตัวภวณา จิตสิกขา สมาธิ อันนี้จะเข้าถึงตัวปัญญาได้ซึ่งเป็น “กระบวนการทัศนใหม่” ที่น่าสนใจ ถ้าเกิดว่าคนจำนวนน้อยเหล่านั้น ทั้งตะวันออกตะวันตกร่วมมือกัน พยายามทำเรื่องนี้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ทำเรื่องนี้ให้ขยายออกไปการเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดขึ้นได้ และที่ผมสนใจมาทำการศึกษานอกระบบเพราะเหตุนี้ คือหมายความว่า ใครก็ตามจะต้องมองเห็นสภาพของความทุกข์ของสังคมและของตัวเองอย่างไร และก็พยายามทำหรือเข้าใจเรื่องสามัญลักษณะ ทุกข์ อนิจจัง อนัตตา พยายามมองอะไรต่างๆ ซึ่งเมื่อเราเห็นแก่ตัวน้อยเท่าไรโอกาสที่เราจะมองเห็นสิ่งนี้ก็ชัดเจนมากขึ้น

วิศิษฐ์ ถ้ามองอีกแง่หนึ่ง พุทธศาสนาเป็นความรู้ที่นำมาซึ่งอรรถาอีกอย่างหนึ่งได้ไหม

ส.ศิวัรักษ์ ได้สิ ทำไมจะไม่ได้ ทุกอย่างได้ทั้งนั้น ภาษาพุทธสอนให้เราเข้าใจของแท้ ซึ่งของแท้ต้องมีคนมากล้าทำทนายได้ และคุณพร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตัวอย่าง ท่านนาโรปะท่านเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยนาแลนทาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด มีความรู้มากที่สุด มีเรื่องเล่าว่าทักษิณี่แปลงร่างเป็นยายแก่ อันนี้อาจจะเป็นนิมิตหรือเรื่องจริงก็ได้ ก็ถามว่า ท่านอาจารย์เป็นอย่างไรสอนหนังสือปรัชญาปารมิตตาซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของมหาวิทยาลัย รู้ใช่ไหม? รู้ รู้ตลอดๆ อธิบายได้ชัดเจน และถามอีกว่าแล้วตัวเองจะรับที่อธิบายและสอนลูกศิษย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความคิดและจิตใจเพื่อปฏิบัติหรือเปล่า ท่านนาโรปะก็เริ่มรู้สึก ซึ่งหลาย ๆ คนไม่ยอมรู้สึกแบบนี้ ในแง่หนึ่งมนุษย์เราเล่นละครอยู่ตลอดเวลา และเมื่อไรคุณเลิกเล่นละครคุณก็จะเห็นความจริงชัดขึ้น ท่านจึงลาออกจากนาแลนทา ไปแสวงหาอยู่หลายสิบปีกว่าจะค้นพบความจริง ไปเจอความทุกข์ ถ้าคุณต้องการ “กระบวนการทัศนใหม่” คุณก็ต้องออกไปแสวงหา

วิศิษฐ์ ถ้าผมฟังจากอาจารย์ ถ้าจะสรุปตามความเข้าใจของผม วิธีการในการที่จะไม่ไปยึดติดในอดีต แต่กระทั่งกระบวนการทัศนใหม่ทางวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตก หรือว่าความรู้ความเข้าใจในทางพุทธศาสนา อาจารย์มองอยู่สองมิติคือพุทธศาสนาเป็นตัวกระบวนการเรียนรู้ที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง พยายามหลุดออกจากการยึดติดต่างๆ เหล่านี้ และเราจะต้องไม่แยกตัวเอง โดดเดี่ยวออกจากกัลยาณมิตร และก็ต้องมีกัลยาณมิตรที่ตักเตือนได้ ไปให้พ้นปัจเจกนิยมหรือว่ามองว่าตัวเองวิเศษหรือเหนือกว่าคนอื่น

ส.ศิวัรักษ์ ในแง่นี้ก็ใช่ ที่สำคัญคือว่า การที่จะรู้จักตัวเอง รู้จักสังคม อย่าใช้ความคิดเป็นหลัก ความคิดเป็นเพียงส่วนหนึ่ง หนังสือก็ช่วย การตัดสินใจจะต้องอาศัยสัญชาตญาณแต่ก็ต้องอบรมสัญชาตญาณของคุณ จนสัญชาตญาณนั้นมีความเห็นแก่ตัวน้อย การตัดสินใจจะถูกต้องมากเท่านั้น มิฉะนั้นการตัดสินใจจะกลับมายึด มีตัว โลภะ โทสะ โมหะมาเป็นตัวกำหนด ถ้าเราฝึกจนกระทั่งเรารู้ว่าตัวโลภะเกิดขึ้น โทสะ โมหะ เกิดขึ้นและโอกาสที่จะตัดสินใจโดยไม่ตรี๊กไม่ตรองมา

ก่อนโอกาสที่จะเป็นไปในทางถูกต้องมีมากขึ้น แต่แน่นอนถ้าตัว โสกะ โทสะ โมหะยังดำรงอยู่การตัดสินใจโดยไม่เอาเหตุผลมาประกอบยิ่งอันตรายมากขึ้น

วิศิษฐ์ มีความละเอียดอ่อนอยู่ตรงเรื่องของความคิด ถึงที่สุดแล้วความคิดอาจเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งแต่เราไม่ไปยึดติด ในกระบวนการค้นคว้าถ้าพูดในแง่ของความเป็นผู้นำเนื่องจากเราไปยึดติดในเรื่องของความคิด เราไปให้ความสำคัญของความรู้ว่าเป็นความคิด เพราะฉะนั้นเราก็จัดอันดับผู้นำโดยเอาตัวความคิดเป็นตัววัด ถ้าเราไม่เอาความคิดเป็นตัวตั้ง ความเป็นผู้นำในมิติที่อาจารย์มอง ในทางพุทธศาสนาก็ดี ในทางกระบวนการค้นคว้าใหม่ก็ดี อาจารย์จะมองความเป็นผู้นำแตกต่างออกไปจากเดิมไหมครับ

ส.ศิริรักษ์ แน่แน่นอน ความเป็นผู้นำในกระบวนการแบบพุทธ พระพุทธเจ้าให้คณะสงฆ์เป็นผู้นำสังคม และคณะสงฆ์ไม่ได้ต้องการความเด่น หรือความพิเศษอะไรต่างๆ หมายความว่า ผู้นำเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างในทางความเรียบง่าย มีวิถีชีวิตที่บรรลอสอดคล้องภายในและคนรอบๆ ตัว และก็ต้องสอดคล้องกับธรรมชาติทั้งหมด

วิศิษฐ์ ไม่จำเป็นจะต้องคิดเก่งที่สุด

ส.ศิริรักษ์ ไม่จำเป็น คิดเก่งอาจจะช่วยในบางเรื่อง ยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัด อย่างพระสารีบุตรท่านเป็นคนที่มีความคิดเก่งที่สุด ท่านมีปัญญา แต่ท่านก็รู้ในขอบเขตที่จำกัด ถ้าเรายอมรับข้อนี้ พระก็เป็นผู้นำของเราในวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ท่านฉันมือเดียวเราก็ควรเอาอย่างท่านบ้าง เอาอย่างเท่าที่เราจะทำได้ ผู้นำจะเป็นแบบอย่างให้เราเห็นว่า การที่จะอยู่ร่วมกันไม่เอาเปรียบกันเป็นอย่างไร เรื่องความคิดอาจจะมีส่วนคุณและโทษ อย่างท่านทะเลลามะท่านก็ไม่ได้รู้ทุกเรื่อง คนที่นับถือท่านก็เพราะท่านพูดตลอดเวลาว่าท่านเป็น simple monk ท่านก็เป็นแบบอย่างความเรียบง่าย แบบอย่างความบริสุทธิ์ ถ้าเราไปมุ่งที่ความฉลาด ความเฉลียวอะไรต่างๆ และยิ่งถ้าคนๆ นั้นปราศจากคุณธรรมอันตรายมาก อย่างเรายกย่องพระนเรศวร ผมอยากจะถามว่า พระนเรศวรมีคุณธรรมหรือเปล่า? ฆ่าคนตลอดเวลา รบกันตลอดเวลา ดีหรือเปล่า? แต่เราไม่เคยถามปัญหานี้เลย

วิศิษฐ์ ถ้ากลับมาในแง่ของวิชาการ กับมาในแง่ของระบบการศึกษา มองมาที่ระดับอุดมศึกษา ถ้ามองในเรื่องของกระบวนการค้นคว้าใหม่ในเมืองไทยก็มีส่วนน้อยมากที่จะเอามิติความเข้าใจใหม่ๆ ไปใส่ แม้กระทั่งในศาสตร์สาขาต่างๆ ในหลักสูตรการเรียนการสอนก็นำเข้าไปใช้น้อยมาก แต่จริงๆ แล้วอุดมศึกษาจำเป็นจะต้องเป็นอย่างที่เป็นอยู่ในเวลานี้ไหมครับว่าจะต้องแตกสาขาออกไปเป็นศาสตร์ต่างๆ

ส.ศิริรักษ์ ทั้งหมดเป็นเรื่องที่เราเดินตามตะวันตก ยกตัวอย่างวิชา Philosophy Politic Economics (PPE) เปิดสอนที่ออกซ์ฟอร์ด เป็นศาสตร์ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกัน แต่นักเรียนออกซ์ฟอร์ดเขาถูก คุณไปเรียนอะไรกันก็ไม่รู้ ต้องกลับมาถามว่า การศึกษาเพื่ออะไร ตอนนี้เราถูกกำหนด ตัวบริบทที่กำหนดเราก็คือว่าการศึกษาเมื่อคุณเรียนจบออกไปก็เพื่อที่คุณจะมีงานทำ เพื่อรับใช้ตลาด สมัยหนึ่งรับใช้รัฐะ ตอนนี้รัฐก็จะหมดอำนาจลงไปก็มารับใช้ตลาด ปัญหาคือการศึกษาเพื่อรับใช้สักจะไม่ได้อยู่ในบริบทนี้ การศึกษาเพื่อให้นักเรียนรู้สึกมีความภูมิใจในตัวเอง และวัฒนธรรมของพ่อแม่ปู่ย่าตายายก็ไม่มี ผมว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญ คุณไม่ต้องไปเป็นลูกจ้างเขา คุณสามารถทำเองได้ ผมว่าเราต้องกลับมาหาบริบทนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษามีอยู่นั้นล้นเหลือ ไม่ใช่แค่สังคมไทยเท่านั้นแต่เป็นทั้งโลกเลย เพราะสมัยหนึ่งมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดและ

เคมบริดจ์เชื่อว่าการศึกษาจะให้ความรู้ควบคู่กับคุณธรรม แต่ก็ทำไม่ได้ เพราะคุณธรรมไปผูกอยู่กับศาสนาคริสต์ พอคนเริ่มปฏิเสศศาสนาคริสต์เริ่มปฏิเสศพระเจ้า คุณธรรมก็ไม่มี แล้วคุณจะทำอะไรมา เพราะคุณเอาตัวความคิดมาเป็นตัวตัดสิน ซึ่งตัวความคิดเองมีความหลากหลายมาก ผมเห็นว่านักคิดฝรั่งเศสส่วนใหญ่เป็นคนป่วยทั้งนั้นเลย ซึ่งเราเอาพวกคนป่วยเหล่านี้มาเป็นผู้นำ คนพวกนี้ไม่มีเวลาภาวนา ไม่มีเวลาได้พัก และการศึกษาที่เราทำอยู่ในเวลานี้เราเอาอย่างฝรั่งมาทั้งนั้น ซึ่งไปไม่รอด มหาวิทยาลัยเอกชนก็ไปรับระบบการศึกษาแบบฝรั่งมาล่อคนให้เชื่อ มหาวิทยาลัยเอกชนด้วยกันเองก็หลอกกันทุกมหาวิทยาลัยเอกชนรำรวย เพราะมหาวิทยาลัยคล้ายกับเป็นวัดแบบใหม่ แต่ก่อนวัดแบบเก่าคุณไปบวชเรียนคุณออกมาเป็นบัณฑิต เป็นมหา อะไรต่างๆ เรามองไม่เห็น ทำไมเด็กจะต้องมารับปริญญา เพราะการใส่ครุยดูเหมือนเป็นการไปบวช เป็นสิ่งที่วิเศษที่สุด นี่คือจิตวิทยา ใส่ครุยแล้วได้อะไร? หลังจากนั้นก็ตกงาน ที่เห็นชัดคือคนตกงานกันมากขึ้นเรื่อยๆ トラบโดที่โลกเป็นอยู่ในเวลานี้ เพราะโลกในเวลานี้ถูกคุมโดยบริษัทข้ามชาติ ซึ่งบริษัทข้ามชาติต้องการแรงงานที่ถูกที่สุดและในเวลาเดียวกันก็มีการว่างงานเพิ่มขึ้น บริษัทเหล่านี้ก็เข้ามาหาแรงงานที่ถูก จึงอพยพมาเมืองไทยบ้าง เกาหลีบ้าง ต่อไปจะหนีไปเมืองญวน และได้สร้างเครื่องยนตกลไกมาซึ่งไม่ต้องใช้คนมาก อย่างเช่นรถไฟฟ้ายักษ์ไม่คนจะไม่มียานพาหนะทั้งหมดโยงถึงกัน แต่นักการศึกษาไม่ได้พูดประเด็นนี้ ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือคนจะไม่มียานพาหนะ ทำไม่การศึกษาไม่สอนให้คนมียานพาหนะ ทำอย่างไรสอนไม่ให้เป็นลูกจ้าง สอนให้คนเป็นตัวของตัวเองให้คิดได้เองทำได้เอง ผมคิดว่าพื้นฐานอยู่ตรงนี้ กลับมาที่ตัวไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา คือเรื่องชีวิต ทำอย่างไรคุณจะได้เลือกชีวิตที่ดีได้ พื้นฐานชีวิตที่ดีที่สุดคือชีวิตที่เราพร้อมจะรับใช้คนอื่น มีความภาคภูมิใจในการรับใช้ผู้อื่น ถ้าทุกคนคิดอย่างนี้โลกอยู่ได้สบายเลย แต่ตอนนี้การศึกษากลับสอนให้ทำอย่างไรชีวิตเราจะดีกว่าคนอื่น เราจะต้องดีกว่าคนอื่น จะต้องเก่งกว่าคนอื่น ระบบบริโภคนิยมก็เข้ามา คุณไม่มีรถยนต์ไม่ได้ ถ้าคุณมีหนึ่งคันผมต้องมีสองคัน ถ้าคิดอย่างนี้ก็พัง เพราะการศึกษากระแสหลักไม่กล้าท้าทายบริโภคนิยม ไม่กล้าท้าทายทุนนิยม ไม่กล้าท้าทายอำนาจ ก็ผลิตคนออกมาให้แหย ผมอยากจะถามว่านักการศึกษาคนไหนบ้างที่ไม่แหย? เพราะถ้าคุณแหยคุณอยู่ในระบบสบาย แต่คุณสบายคนอื่นเดือดร้อน

วิศิษฐ์ ผมอยากจะลองกลับมามองว่า อย่างที่ผมเลี้ยงลูก ผมอยากให้อาจารย์ช่วยมองลูกผม ส่วนใหญ่ลูกผมไม่ได้อยู่ในโรงเรียนแต่จะเข้าโรงเรียนบ้างอยู่ปีสองปี ส่วนใหญ่ก็จะเรียนที่บ้าน ซึ่งการเรียนที่บ้านผมก็ตัดสินใจไม่เอาหลักสูตร ไม่เอาเนื้อหาเป็นตัวตั้ง ผมสนใจว่าเขาอยากจะทำอะไร มีวิธีเรียนอย่างไร ทำอย่างไรเขาถึงจะเรียนได้ อย่างการอ่านหนังสือก็ไม่เร่งรัด ลูกผมเริ่มอ่านหนังสือตอนอายุ ๙-๑๐ ขวบ ก่อนหน้านั้นไม่สนใจ ในเวลานี้เริ่มสนใจอ่านหนังสือด้วยตัวเองก็อยากจะทำประวัติศาสตร์ เริ่มจากง่าย ๆ เขาก็เริ่มเอง เรียนดนตรี เรียนภาษา คณิตศาสตร์ก็เรียนนิดหน่อยตามความสนใจ ผมเองก็ไม่ได้เน้นมาก และผมก็คิดว่ามหาวิทยาลัยก็อาจจะไม่จำเป็นเมื่อเขาโตพอเขาตัดสินใจเลือกเขาก็อาจจะเข้าของเขาได้

ส.ศิวรักษ์ ที่คุณพูดมากก็เป็นส่วนหนึ่ง ที่เอาลูกตัวเองมาทดลอง ในแง่หนึ่งถ้าเราเชื่อมั่นพอ เราก็สามารถปฏิเสศระบบได้ คนที่ไม่กล้าปฏิเสศระบบเพราะความเชื่อมั่นไม่พอ ผมเห็นว่าการศึกษาวิธีที่ดีที่สุดทำอะไรเราจะสร้างให้เกิดกัลยาณมิตร ช่องว่างระหว่างวัยก็หมดไปเป็นกัลยาณมิตรกัน การมีเพื่อนสอนให้เกิดโยนิโสมนสิการ คตินึกตรึกตรงไปให้พ้นรูปแบบทางความคิด ผมว่าสองอย่างนี้เป็นพื้นฐาน และองค์ประกอบสำคัญ ทำอย่างไรที่จะให้การศึกษาเข้าถึงความงาม ความไพเราะ ความจริง แต่อย่างไรก็ตามการเรียนรู้อาจจะต้องเรียนรู้เรื่องสามัญลักษณะตลอดเวลา ทุกข์ อนิจจัง อนัตตา เพราะบางทีเราเลี้ยงลูกเราลืมไป ลูกจะต้องรู้ด้วยว่าวันหนึ่งเราจะไม่อยู่ เขาต้องอยู่คนเดียว ชีวิตอาจจะลำบากมากกว่านี้จะต้องมีมิตินี้ และมิตินี้จะมีได้ก็ต่อเมื่อพวกเขา หรือชนชั้นกลางเปิดโอกาสให้รู้จักกับคนยากไร้ ได้เรียนรู้จากคนยากไร้จะรู้ว่าเขาลำบากอย่างไร แต่ไม่ใช่ไปชื่นใจเขา ทั้งหมดเราต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้น และฉันทะอันนี้ก็พยายามดึงให้เป็นธรรม ฉันทะไม่ใช่กามฉันทะ แต่กามฉันทะก็ไม่ใช่เรื่องเลวร้าย แต่อย่าไปติดยึดมากเกินไป สิ่งที่เขาอดมากในเวลานี้คือไม่มี

กัลยาณมิตร พ่อแม่เลี้ยงลูกก็ปล่อยให้ลูกมีทีวีเป็นปาปมิตรนี้เป็นตัวเพิ่ม โลก โกรธ หลงที่สำคัญ สื่อทั้งหมดเป็นปาปมิตร คนมีเงินก็จ้างคนมาเลี้ยงลูก เข้าโรงเรียนก็ต้องเป็นไปตามระบบอย่างเดียว จะต้องเก่ง เด็กก็ฝ่อ ตัวระบบเองก็แก้ไม่ได้ จะแก้ได้อย่างเดียวเท่านั้นเอง ครูบาอาจารย์ในระบบบางคนอาจจะใช้เวลาเป็นเพื่อนบ้างเท่านั้นเอง เป็นครูที่ดี อย่างอาจารย์ ภัทรรี อนุমানราชชนเป็นครูที่ดีสอนอยู่ที่ศึกษานารี สำหรับแกเองเงินเดือนก็ไม่ค่อยขึ้น เพื่อนแกเป็นรัฐมนตรีไปแล้ว แต่แกไม่ต้องการ ตรงนี้สำคัญมาก เพราะว่าแกมีสันโดษเป็นเจ้าของ มีความเรียบง่าย อยู่ง่าย เราสามารถสร้างอันนี้ให้เกิดขึ้นได้ถึงอยู่ในระบบก็ไม่อันตรายเท่าไร แต่ในระบบเองถ้ามีคนแบบนี้อยู่ก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนมากนัก แต่ถ้าในระบบมีแต่คนกระแสน้ำก็เสร็จ ผมว่าการศึกษาไทย อย่างหลานผมเอง ความสำเร็จของเขาไม่ได้อยู่ที่การเรียน ความสำเร็จคือการมีเพื่อน และเพื่อนก็มาช่วยกัน อันนี้สำคัญแต่การศึกษาไม่เน้นเรื่องนี้ ทำไมเพื่อนเหล่านี้จึงเป็นกัลยาณมิตรกันได้ เด็กมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน อันนี้เป็นวัฒนธรรมเก่าของเรา และวัฒนธรรมเก่าความเป็นเพื่อนยังคงมีอยู่ แต่ตัวคุณธรรมดั้งเดิมหมดไปแล้ว เพราะวัดหมดความหมาย ศิลธรรมจรรยาหมดความหมายไป เด็กไม่เชื่อเรื่องพวกนี้แล้ว มีโฆษณาขายวิสกี้ เด็กพวกนี้ก็อยากกินวิสกี้ เพราะว่าเราไม่มีอะไรจะให้ได้ดีไปกว่านี้ ไปเทศน์ให้ฟังก็น่าเบื่อ

ผมเห็นว่าเด็กไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กเด็กโตต้องมีกัลยาณมิตร และสร้างบรรยากาศให้ ขณะเดียวกันลูกคุณก็ต้องมีเพื่อนรุ่นเดียวกันด้วยที่จะเป็นเพื่อนกันได้ ถ้าคุณโดดเดี่ยวต่อไปคุณจะต้องอยู่คนเดียวอันนี้เป็นโทษ และต้องให้เขาเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตัว สื่อสารจากคนอื่นได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างเพื่อน ซึ่งบางอย่างเราก็เรียนจากเพื่อน จากรุ่นพี่ และเขาก็ต้องแสวงหาคุณธรรมของเขาเอง เราอย่าไปยึดเยียดให้เขา

วิศิษฐ์ ถ้าจะตั้งคำถามแบบตรงๆ ทื่อๆ ว่า การศึกษาปัจจุบันมีปัญหาตรี โท เอก และในแง่พุทธเรามีอันดับขึ้นตรงนั้นหรือเปล่า

ส.ศิวัรักษ์ ก็มี พระโสธาบัน สกิตตมี อนาคตามี การสำเร็จการศึกษาแบบพุทธคือเป็นพระอเสขะผู้ไม่ต้องเรียนรู้อีกต่อไปแล้ว เป็นพระอรหันต์ นอกนั้นเป็นเสขะ ชีวิตทั้งหมดคือการเรียนรู้ เรียนจากโลก โกรธ หลง เรียนจากความทุกข์ นี่คือการศึกษ พอคุณเป็นพระโสธาบันอย่างน้อยคุณเข้าใจชีวิตพอสมควร และที่ผมว่าไม่ยากเกินไป ตอนนี้เราไปยกย่องโสธาบันว่าวิเศษเกินไป ผมว่าเป็นโสธาบันนั้นธรรมดา

วิศิษฐ์ เป็นโสธาบันแต่ก็ยังมีทุกข์อยู่

ส.ศิวัรักษ์ มีอยู่ เป็นพระอรหันต์จึงจะหมดทุกข์ การหมดทุกข์นั้นหมายความว่าเรารู้เท่าทันตัวความทุกข์ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระโลหิตไหลไม่ใช้ว่าไม่เจ็บปวด แต่ท่านสามารถฝึกใจเอาชนะความเจ็บปวดได้

วิศิษฐ์ “กระบวนการทัศน์ใหม่” ที่เราพูดถึงจะโยงเข้ากับเรื่องสุขภาพอย่างไร

ส.ศิวัรักษ์ ผมว่าเป็นสิ่งเดียวกัน สุขภาพเราไปนึกถึงคำฝรั่ง health สุขภาพหมายความว่าอีกนัยหนึ่งศาสนาพุทธสอนให้คนเป็นปกติ คือคือความปกติ ปกติทั้งทางกาย ใจ และทางสังคมเพื่อปัญญาจะได้เกิดเมื่อตัวกายภาวิตะ คือภาวิตา จิตภาวิตะ ปัญญาภาวิตะ สื่ออย่างนี้ สุขภาพที่สำคัญที่สุดไม่ใช่สุขภาพทางร่างกายแต่เป็นสุขภาพทางจิตใจ คนที่แข็งแรงดีแต่จิตใจไม่ดี อันนี้อันตรายยิ่งกว่าคนที่มีความสุขร่างกายที่ไม่ดีเสียอีก ศาสนาพุทธให้ออมรับความเป็นจริงอย่างกรณีท่านเจ้า

คุณพระกรรมปิฎกท่านป่วยอยู่ตลอดเวลาถ้าท่านไม่ติดยึดอยู่กับความเจ็บป่วยท่านก็สามารถมองเห็นปัญหาอะไรต่างๆ ได้
ท่านยอมรับสภาพความเจ็บป่วย อย่างที่ท่านพุทธทาสบอก เรา “ให้ตาย เสียก่อนตาย”

3

ทิศทางการระบอบทัศน์ใหม่

ทิศทางการบวบทศน์ใหม่

โดย นพ.ประสาน ต่างใจ, นพ.ประเวศ วะสี, ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง

และดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ

วันศุกร์ที่ 16 สิงหาคม เวลา 13.00-16.00 น.

ณ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ดำเนินรายการ วิศิษฐ์ วัณวิญญู

วิศิษฐ์ ประเด็นที่จะพูดคุยกันมีอยู่ด้วยกัน 3 ประเด็น ประเด็นที่ 1 เราจะคุยกันในเรื่องของนิยามและความจำเป็นที่เราเข้ามาสนใจ เข้ามาเรียนรู้ หรือเข้ามาทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ ประเด็นที่ 2 ถ้ามองในเชิง Chaos Theory ในเชิงทฤษฎีของความซับซ้อนในช่วงเวลาที่มีความสับสน อลหม่านของการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับโลก และระดับประเทศน่าจะมีตัวดึงดูดหรือ attractors คงต้องขอให้ ดร.เทียนชัยพูดถึงประเด็นนี้ซึ่งอาจจะให้ความหมายได้ดีกว่านี้ ว่ามันน่าจะมีอะไรบ้าง ตัว attractors ที่จะเป็นตัวแกนหมุนให้กับสังคม ที่จะทำให้อสังคมโลก สังคมประเทศมีทิศทางผ่านไปสู่วาระทัศน์ใหม่ได้ โดยในแง่หนึ่งอาจจะมีความทุกข์น้อยที่สุดหรือไปได้อย่างพร้อมเพรียงที่สุด ประเด็นที่ 3 "เรา" ในที่นี้คงหมายถึงท่านวิทยากรทั้งสามท่าน ซึ่งเราอยากฟังความเห็นของทั้ง 3 ท่านว่าเราจะเข้าไปมีส่วนเสริมความเข้มแข็ง หรือทำให้ attractors เหล่านี้มีความหมายใหม่ได้อย่างไร

ผมจะขอกล่าวถึงที่มาของโครงการบูรณิมิตสักเล็กน้อยว่าเริ่มต้นมาจากอะไร โครงการบูรณิมิตมาจากความร่วมมือหลายๆ ฝ่ายที่มีความสนใจร่วมกัน แล้วได้มีการพูดคุยกันและมีหน่วยงานหลายๆ หน่วยงานมานั่งประชุมกัน และได้รับเริ่มพูดคุยและได้พยายามทำโครงการขึ้นมา ประกอบด้วย สถาบันนิติธรรมศาสตร์ อาศรมวงศ์สนธิ โครงการวิทยาศาสตร์ห้องถิ่น เสมสิกขาลัย โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม ฯลฯ เป็นต้น ดร.สรยุทธก็มีความคิดเห็นว่าเราน่าจะได้มีการพูดคุยกันในประเด็นเหล่านี้และมาร่วมทำอะไรบางอย่างร่วมกัน ก็ได้มีการปรึกษาหารือกันระหว่างคุณหมอบุรณิมิต ก็ได้มาคิดร่วมกันมาทำงานร่วมกันให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ทำให้มีการเผยแพร่ความคิดออกไปสู่สังคมด้วย ได้เกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งก็อยู่ในช่วงของการเตรียมโครงการเพื่อที่จะเขียนโครงการนำเสนอในการทำงานระยะยาว

ผมอยากจะขอเรียนเชิญคุณหมอบุรณิมิตเริ่มพูดถึงนิยามของกระบวนทัศน์และความจำเป็นว่าทำไมเราถึงต้องเข้ามาสนใจเรื่องกระบวนทัศน์

นพ.ประสาน รู้สึกยินดี ความจริงให้เครดิตผมมากนิดหน่อย เพราะความจริงแล้วโครงการนี้ริเริ่มจาก ดร.สรยุทธ และวิศิษฐ์ ร่วมกันอีก 3-4 คน ที่เขาคิดว่าโลกกำลังเปลี่ยนแปลงและเราจำเป็นจะต้องมีวิธีคิดแบบใหม่หรืออะไรแบบใหม่ๆ ซึ่งถ้าหากว่าปล่อยปละละเลยไปแล้วคงไปไม่ได้ ผมเองเป็นแค่ส่วนประกอบในฐานะที่เป็นผู้หนึ่งในสังคมไทยที่พยายามจะชี้ให้เห็นว่ามันมีการชนปะทะกันระหว่างวิทยาศาสตร์กายภาพ (mathematics philosophy) แล้วก็ universe ซึ่งไร้จิตไร้วิญญาณ universe ซึ่งเป็น machine กับโลกธรรมชาติซึ่งมันถึงจุดที่แตกหัก ถ้าเรายังคงดำเนินเช่นนี้ต่อไปโลกยังอยู่ได้แต่ผมยังสงสัยว่ามนุษยชาติอย่างน้อยที่สุดก็หลายเผ่าพันธุ์จะต้องจิบหายวายไป ขอโทษที่ใช้คำหยาบไปนิด

กลับมาที่นิยาม ผมใช้คำว่ากระบวนทัศน์ ซึ่งคนที่ใช้คำนี้เป็นคนแรกคือชัชวพัฒน์ ติระพันธ์ุ พุดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชัชวพัฒน์เป็นคนพูดถึงเรื่องทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) แล้วก็ยกขึ้นมาว่าโลกกำลังมีการ

เปลี่ยนย้ายกระบวนทัศน์ นิยามของกระบวนทัศน์พูดกันตามความจริงมันได้มาจากของ Thomas Kuhn เขาเขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงโด่งดังจนกระทั่งมีอิทธิพลอย่างมหาศาลเรื่อง "The Structure of Scientific Revolution" เขาเป็นนัก..... เขาพูดว่า "อันตรายที่เกิดขึ้นก็เนื่องจากเราสงสัยว่านักวิทยาศาสตร์ทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิทยาศาสตร์สายประยุกต์ สาย Low นักวิทยาศาสตร์สังคม เขาไม่รู้เรื่องวิทยาศาสตร์และไม่รู้เรื่องความจริงเลย" ตรงนี้ที่เขาพูดแรงมาก "adult that there no the have knowledge" บรรดานักคิดเหล่านี้เป็นบุคคลที่คุมชะตาบ้าน คุมชะตาเมือง คุมชะตาโลก Thomas Kuhn พูดถึงความจริงเขาใช้คำว่า "paradigm" มาจากภาษากรีก para แปลว่า beside ส่วน digm แปลว่าทฤษฎี ในหนังสือที่ผมมีอยู่ที่บ้านเป็นหนังสือปี 1970 เขามีพิมพ์ครั้งแรกปี 1962 ในปี 1970 เขามี ในหน้า postfix เขาบอกให้ฟังว่ามีเพื่อนหลายคนพอหลังจากพูดถึง paradigm เราต้องเข้าใจอย่างนั้นครับว่า Thomas Kuhn หรือที่ผมกำลังเสนอ หรือที่พวกเรากำลังคิดอยู่ในขณะนี้ รวมทั้งที่ Fritjob Capra พูด ทุกคนในที่นี้คงรู้อะไรกันหมดแล้ว ผมจะอธิบายให้ฟัง Thomas Kuhn นำมาใช้ในคนอ่านบอกว่ามีความหมายหลากหลายถึง 22 ความหมาย มีคนอ่านแล้วเขียนจดหมายส่งมา สุดท้าย Thomas Kuhn บอกว่าแท้ที่จริงเขาพูดอยู่ 2 ความหมายเท่านั้นคือ Paradigm ในความหมายที่หนึ่งของเขาคือ เขาใช้คำว่า constellations of believes of thought of value of technology มีอยู่ด้วยกันหลาย element ซึ่ง by เพราะฉะนั้นสิ่งที่ Thomas Kuhn พูดถึง paradigm นั้น เป็นในเชิงของ Scientific community หรือชุมชนทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น สองในความหมายที่เขานำมาใช้คือถึง element มาอันหนึ่งแล้วนำ element อันนั้นมาเป็น exemplary หมายความว่าเอามาทำซ้ำและแก้ เพราะวิธีการเอามาทำซ้ำซึ่งวิธีการนั้นจะต้องแก้ปัญหาให้ได้ ซึ่งก็คล้ายๆ กับ exemple แต่เป็น element หนึ่ง element เดียวใน constellations ทั้งหมดแหละ อันนี้ก็เป็นที่ Thomas Kuhn ในส่วนของเรา เราหมายถึงประเด็นแรก ต่อ Fritjob Capra มาใช้คำนี้ในปี 1982 ในหนังสือ The Turning Point นำมาใช้ในเชิงสังคมบอกว่ามันเป็น vision เป็น new vision.... ซึ่งจะชี้ให้เห็นสังคมในช่วงสมัยหนึ่งเปลี่ยนแปลงจากยุคหนึ่งไปสู่ยุคหนึ่ง เช่นในยุค Agrarian มาสู่ยุค Agriculture จาก Agriculture มาสู่ยุคอุตสาหกรรมตามลำดับ และจากนี้ยุคอุตสาหกรรมก็จะเปลี่ยนแปลงไปอีกที นี่คือนิยามของ Fritjob Capra ว่า และนิยามของ Kuhn เป็น Scientific communityของ Capra บอกว่า ... member of societies และก็มีคนที่พูดถึงคำนี้ก็ชื่อ Hamant เป็นศาสตราจารย์ทางด้านของ economic engineering ของ Stanford University เพิ่งตายไปเมื่อ 2 ปีก่อน ผมนับถือเขามาก เขาให้คำนิยามคำว่า paradigm คล้ายๆ กับ Fritjob Capra แต่เขาจะบ่งลงไปเลยว่าเป็นของคนกลุ่มหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง ในความคิดของผมที่ผมนำมาใช้และก็เขียนไปในหลายบทความในปี 1936 ผมเขียนบทความอันแรกชื่อทางแพ่งของสังคมเป็นบทความลงสยามโพสต์ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีไทยโพสต์ ผมเขียนว่า paradigm หรือ กระบวนทัศน์นั้นเป็น concept หรือเป็น notion ซึ่งรวมขมวดหรือได้มาจากกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ และการสะท้อนความ ผมมีจุดหมายของผมคือมุ่งไปสู่การมีคุณค่า และความหมายใหม่ และในกระบวนทัศน์ในความหมายของผมมันเป็น concept เรา perceive nature, reflect nature, critical thinking และไปสู่เป้าหมายที่จะมา request ออกมาให้เรารู้ว่าเราพูดถึงเรื่องอะไร

ในกระบวนทัศน์ของผม มีเรื่องคุณค่า ความหมายกับการดำรงชีวิตอยู่ของสังคม ซึ่งบทความที่ผมเขียนมาตลอดก็เป็นไปในแนวนี้ ถ้าเป็นส่วนตัวผมก็เรียกว่าโลกทัศน์หรือวิสัยทัศน์ ถ้าเป็นส่วนรวมผมก็ใช้คำว่ากระบวนทัศน์ เพราะฉะนั้นคำว่าคุณค่า ความหมาย มีจิตวิญญาณมาเป็นตัวกำหนดความหมายในแง่ของผม ผมใช้คำว่าจิตวิญญาณ จนกระทั่งคนอื่นทักว่าทำไมไม่ใช้คำว่า จิต ตัวเดียวเพราะจิตก็แปลว่าวิญญาณ วิญญาณก็แปลว่าวิญญาณ ผมใช้เป็นเอกเทศนามก็เพื่อที่จะชี้บ่งว่า จิตที่เราใช้อยู่เพื่อที่จะมุ่งไปสู่จิตสำนึกหรือจิตรู้ซึ่งมีสติเป็นตัวกลมหรือเป็นตัวคู่กันระหว่างสติกับจิตรู้ แต่ว่าคำว่าจิตวิญญาณที่ผมใช้มันหมายความว่าถึงจิตทุกระดับ ซึ่งจิตที่อยู่ในสนามอย่างที่ว่า เดวิด โบห์มอธิบาย จิตที่อยู่ในสนามควันตัม อันนี้เป็นสนามควันตัมแรกที่ทุกคนรู้จักคือ สนาม electromagnetic ที่ทุกคนรู้จักซึ่ง เป็นคนค้นพบแล้วก็เป็นคน ทุกคนรู้ว่าอันนี้เป็นสนามควันตัม

กระบวนทัศน์ในความหมายของผมเป็นกระบวนทัศน์ที่มีความหมายผูกเอาไว้กับคำว่า วิวัฒนาการของจิตวิญญาณผมเชื่อว่าสังคมขณะนี้ โลกขณะนี้กำลังวิกฤต วิกฤตอันนี้ส่วนหนึ่งเกิดมาจากวิวัฒนาการหรือการเจริญเติบโตของกิเลส ของร่างกาย ของจิตมนุษย์ซึ่งผ่านขั้นตอนมาตั้งแต่สัญชาตญาณพื้นฐานไปสู่จิตตารมณ์ ไปสู่จิตแห่งอารมณ์ ที่สำคัญที่สุดที่เราได้มาขณะนี้คือวิทยาศาสตร์กายภาพ(mathematics Philosophy).....ตัวนี้เองที่ทำให้เราสร้างระบบทุกอย่าง และตัวระบบทั้งหลายเหล่านี้มันวางอยู่ซึ่งมันไม่จริงและหละหลวมอย่างนั้นมันก็โครงสร้างอ่อนแอ เมื่อมันโครงสร้างอ่อนแอจนเข้าประชากรมากขึ้นการแก่งแย่งมากขึ้น ทุกคนมีแต่ตัวเองเป็นหลัก ที่ผมบอกกับอาจารย์เอกวิทย์มองดูในกระจกก็เห็นแต่ตัวเอง เพราะฉะนั้นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็ก่อให้เกิดปัญหา ไม่ใช่ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งมันไม่ใช่ มันเป็นปัญหาวิกฤตทางจิตวิญญาณ มันเป็นวิกฤตของจิตวิญญาณเราก็ต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์แห่งจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้นกระบวนทัศน์ของผมถ้าผมนิยามทั้งหมดคือเป็นกระบวนทัศน์ทางสังคมซึ่งนำไปสู่คุณค่าและความหมายใหม่ ตัวที่กำหนดคุณค่าความหมายคือเรื่องจิต จิตที่เป็นอยู่

วิศิษฐ์ ที่คุณหมอประสานพูดประเด็นก็คือว่า ถ้ากล่าวเฉพาะของ Khun เป็นคนที่เริ่มใช้คำว่า paradigm Khun คงจำกัดคำว่า paradigm อยู่ในกระบวนทัศน์ของวิทยาศาสตร์ ในแวดวงของวิทยาศาสตร์ คุณหมอพูดถึง Crapa ในปี 1982 ซึ่ง Crapa โยงใยเรื่องกระบวนทัศน์โดยเฉพาะ The Turning point ออกมากว้างกว่าเรื่องของวิทยาศาสตร์ได้โยงเข้ามาในเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง เรื่องของสุขภาพ และในด้านอื่นๆ ด้วย คุณหมอประสานได้ให้การมองมิติในเรื่องกระบวนทัศน์ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องวิทยาศาสตร์เท่านั้นหากครอบคลุมไปในเรื่องของการดำรงชีวิต คุณค่า ความหมาย โดยเฉพาะที่สำคัญเราจะต้องดูไปที่เรื่องของจิตวิญญาณโดยที่การมองและความเข้าใจที่ผิวนั้นในกระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถที่จะคลี่คลายปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้

อ.เอกวิทย์ ไม่ทราบว่าคุณจะเข้าใจถูกหรือเปล่า แต่ผมคิดตามหมอประสานไปแล้วผมรู้สึกว่าการวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณ หมอประสานใช้คำนี้ผมชอบมากคือ global consciousness สำเนียงของคนทั้งโลกมันเปลี่ยนเพราะอิทธิพลของวิทยาศาสตร์กายภาพ ทำให้จิตสำนึกเปลี่ยน จริงๆ มันเปลี่ยนมาสองถึงสามร้อยปีมาแล้วมันเต็มที่อยู่ขณะนี้เนี่ย มันตามกระแสกับพัฒนาการทางจิตวิญญาณ ทางสมอง ทางจิตใจของมนุษย์ที่มีมาก่อน แล้วก็มาถึงยุคพระเยซู ยุคอุปนิสัยมาถึงยุคพระพุทธเจ้าอะไรต่างๆ ซึ่งมีพัฒนาการทางจิตวิญญาณค่อนข้างสมดุล และก็เข้าถึงส่วนลึกสุดของจิตมนุษย์ที่เป็นไปได้ แล้วอยู่ๆ มัน swing ตูมมาถึงอิทธิพลของวิทยาศาสตร์มันทำให้ปรับตัวไม่ทัน เราก็เป็นลูกศิษย์เรื่อยๆ ว่านอนสอนง่ายฝรั่งอย่างนี้เมื่อสามร้อยปีเขาก็ตามกันมาและการแสวงหาพัฒนาชีวิตก็เกิดตามกันมาในกระแสนี้ บัดนี้ผมพูดภาษาชาวบ้านเรามาถึงจุดที่รู้สึกแล้วว่าผิด แต่ประเด็นก็คือว่าในกรณีของคนตะวันออก ตั้งแต่จีน ญี่ปุ่น จีนก็หลับไหลอยู่กับคอมมิวนิสต์หลายปี ญี่ปุ่นก็ไปถูกอเมริกาครอบเป็นแบบลัทธิแมคอาเธอร์มาก เมืองไทยเราก็กุ่มหลงไปกับกระแสการพัฒนาต่างๆ เสียเวลามากหลับไหลไปหลายทศวรรษต่อเนื่องกันมา พอเรียนรู้ภาวะวิกฤติรอบโลกมากขึ้น ทั้งเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องชีวิตเรื่องมนุษย์ลุกขึ้นฆ่ากันเรื่องเชื้อโรค เรื่องสมดุลอะไรต่างๆ มากมายเลย เริ่มได้คิดว่าเห็นที่ consciousness หรือสำเนียงของคนทั้งโลกเห็นที่จะผิวนั้นก็มาสอดคล้องกับคำเตือนของไอแซคสันที่บอกว่า ถ้ามนุษย์ไม่เปลี่ยนวิถีคิด ไม่เปลี่ยนสำนึกให้ดียิ่งขึ้น และถูกต้องกว่านี้เห็นที่จะบรรลัยแน่ มันก็มาถึงจุดวิกฤตที่เราทุกคนเข้าใจตรงกันในขณะนี้

ผมสังเกตเห็นว่าขณะนี้มันไม่ใช่บุพนิมิตของกระบวนทัศน์ใหม่ของโลกนะ เราได้ตื่นสาย คนอื่นเขาตื่นก่อนและเขาคิดอะไรต่างๆ และลุกขึ้นทำอะไรที่ควรจะต้องทำเพื่อด้านกระแสความฉิบหายวายป่วน ผมว่าไม่ใช่คำหยาบหลอกครับคุณหมอ คือใช้คำนี้เหมาะมาก ฉิบหายวายป่วน เขาลึกขึ้นทำอะไรฉลาดๆ ลึกๆ คมๆ กันเยอะเยาะ เราเนี่ยหลับนานแก้วโงงเข้ายังไม่ตื่นเลย สิบโมงแล้วก็เลยมาสิบโมงครึ่ง เวลาเราเหลือน้อยมาก ฉะนั้นใจผมคิดว่าในกรณีของคนไทย

โดยเฉพาะพวกเรารอบโต๊ะนี้สายมาก สายเกินไปหรือเปล่าไม่รู้จะครับ แต่ว่า global consciousness หรือ global consciousness ของเราไม่เหมือนเดิม มันน่าจะตายตรงที่เราไม่ทูนอยู่ ตรงที่มีพัฒนาการทางจิตของโลกตะวันออกไม่ว่าจะเป็นเต๋า เป็นพุทธ เป็นฮินดู เป็นมุสลิมอะไรต่างๆ ล้วนมีพัฒนาการทางจิตมาถึงระดับที่มีปัจเจกกับพุทธะขึ้นเยอะมาก และอยู่ๆ เรามองว่าไอ้ที่เล่าหลัง ไอ้ที่ไม่ดีขึ้นทำอย่างนี้ต่อไปเขามาเอาเป็นเมืองขึ้น เราก็เลยตกอกตกใจก็เลยสมาทานศีลไปรับศีลวิทยาศาสตร์อะไรของเขา และวิทยาศาสตร์ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์เพียวๆ มันก็ยังมีทางมาปรับแก้ได้ในกระแสความคิด ในความรู้ ในจิตวิญญาณ แต่ไม่เราเป็นพวก pragmatism เราไปเอาเชิงเทคโนโลยีซึ่งเป็นประยุกต์กาลของวิทยาศาสตร์

ยกตัวอย่างง่ายๆ เรื่องหมอนเฝ้าละครครับ แพทย์แผนตะวันตกเข้ามาแล้วก็ทำลายล้างความรู้ดั้งเดิมของเราไปมากมาย หรือวิศวกรรมสร้างสะพานพระพุทธรูปยอดีฟ้า หรือว่าฝรั่งเอาเรือรบมาเราก็ปอดแล้ว ในที่สุดเราก็รู้สึกที่ฝรั่งนี่มันแท้ที่ระเบิดเลยนะ ฝรั่งนี่มันเก่งกาจสามารถเพราะมันมีพัฒนาการทางความรู้ ทางจิตสูง ที่จริงเปล่า เราถูกหลอกหมดจริงๆ ขณะนี้ฝรั่งไปถึงขั้นคิดว่าฆ่าคนเลือดเย็น ทำไมผมถึงพูดอย่างนี้ ขอยกตัวอย่างรูปธรรมคือ บริษัทมอนซานโตทางเกษตรยักษ์ใหญ่มันกลืนกินบริษัทอื่นที่เป็นคู่แข่ง แล้วมันมีอำนาจอิทธิพลยิ่งใหญ่มากกว่ารัฐบาลไหนๆ ในโลกเนี่ย แล้วมันก็ส่งเดชออกมา ขายยาฆ่าหญ้า แล้วก็ขายตัวเหลืองจีเอ็มโออะไรต่างๆ ซึ่งทำให้วิปริตกันไปหมด ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งๆ ที่มันเอาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มันเอาวิทยาศาสตร์มาพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อทำให้วิถีชีวิตทั้งหมดมันไปหมด ตรงนี้ผลกระทบถึง consciousness ซึ่ง consciousness ก็คือความโลภ คือความเห็นแก่ตัวของมนุษย์และมนุษย์ ทำตัวหังการซึ่งเอาเปรียบสรรพสัตว์ เอาเปรียบสรรพชีวิตทั้งหมดเพื่อบำรุงบำเรอความสุขของมนุษย์ ยิ่งอ้างไบเบิลเสียอีกว่าพระเจ้าประทานมาให้ ถูกไหมครับ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้พระพุทธเจ้าบอกว่าให้มนุษย์เอามาเพื่อกินเพื่อใช้บำรุงบำเรอความสุขของมนุษย์

น.พ.ประสาน เขาใช้คำว่า dominion ในไบเบิลบอก

อ.เอกวิทย์ ใช่เขาใช้คำว่า dominion ไปกันใหญ่ครับ ในที่สุดเราก็ได้บทเรียนในขณะนี้ว่าสิ่งแวดล้อมพัง วัฒนธรรมพัง เศรษฐกิจพัง อเมริกายักษ์ใหญ่ก็ดูกันเองเถอะครับเคยฟังมาแล้วไม่เช็ดเมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง creative question ก็กู้เพื่อการทำสงครามฆ่าคน ขยายอาวุธ ตอนนี้อีกก็ยังไม่เช็ดพยายามจะลุกขึ้นสู้ฆ่าชัดดัมอะไรต่างๆ เหล่านี้ ผมมองอย่างอื่นเป็นไปไม่ได้

น.พ.ประเวศ เขาทำสงครามเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

อ.เอกวิทย์ นอกจากเป็นมิชชันนารีแล้วไม่ใช่ global consciousness ที่ดีสักเท่าไรเลยเราน่าจะคิดแตกต่างจากนั้นเพื่อนำไปสู่ทางที่มันดีกว่า มันสงบเย็นกว่า แต่ผมไม่รู้ว่าจะมันจะทันต่อเหตุการณ์หรือไม่ ก็เห็นบอกว่าอีก 17 ปีข้างหน้า อุณหภูมิขนาด 2 กิโลเมตรจะมาชนโลก หมอประสานบอกผมเองว่าไม่มีทางเลี่ยง มันจะทันหรือเปล่าไม่รู้

น.พ.ประเวศ นั่นแหละคือวิธีแก้ปัญหา

อ.เอกวิทย์ แต่วิธีแก้ปัญหานี้คนตายเป็นเบือ ตรงนี้ผมยังคิดว่าเส้นผมบังภูเขาในทัศนะของผมนะ ผมมีอาจจะมองลึกซึ่งเท่าคุณหมอประสานนะครับ แต่ผมมองว่ามันน่าจะเสียตายซึ่งโลกตะวันออกได้มีพัฒนาการทางจิตไว้มาก และสอดคล้องกับความสมดุลของสิ่งแวดล้อม เคราฟต์คี่ศรีของชีวิตทุกชีวิตไม่เฉพาะมนุษย์ด้วยกัน มันไปได้ใสและลึกซึ่งมากและเราทั้ง

หมด ทั้งมานานแล้ว แล้วมาทำใหม่เป็นลูกศิษย์โง่ๆ ให้เขา ในที่สุดเขาก็กลับมาสนทนาพยายเรา มันต้องพูดกันแบบนี้ เรามาถึง
ขั้นนั้นแล้ว ประเด็นก็คือว่าเราปรับตัวได้ไหม กลับมายาก ผมอ่านนโยบายของรัฐบาลที่รัฐบาลมาก็ไม่เห็นมีแววอะไรบอก
เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องพูดกัน จะต้องสร้างกันใหม่ มันไม่ค่อยจะมี ในเมื่อไม่มีผมคิดว่าการสร้างมติมหาชน การสร้าง
movement ขึ้นมา มันจะทำให้ได้ต้นเขินถ้าเกิดว่ามันไม่มีจิตสำนึกที่ชัดเจนละเอียดลึกซึ้งเพียงพอในความมออยู่รอดของมนุษยชาติ
และเกิดความสมดุลในธรรมชาติหรือในสรรพสิ่ง ผมขอแค่นี้ก่อน ผมตั้งเข้ามาใกล้ตัวเราว่าเรามาถึงจุดวิกฤตอันนี้ คงต้อง
คุยกัน ผมก็เป็นคนหัวดีไม่ค่อยสิ้นหวังเท่าไร คือมันน่าจะสร้างกลุ่มก่อน สร้างกระแส สร้างสำนึกขึ้นมาได้โดยการสื่อสาร
ที่ถูกต้องถึงมาระหว่างคนที่หวังใย และก็เห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรต่างๆ ที่ตั้งขึ้นมา
ผมขอแค่นี้ก่อน

วิศิษฐ์ ก่อนจะเรียนเชิญคุณหมอบริเวณท่านต่อไป ผมขอเชื่อมโยงนิดหนึ่งว่า ที่อาจารย์เอกวิทย์มองตรงนี้ ก็คือ
มองว่าเราตื่นสาย เราไปตื่นตื่นกับวิทยาศาสตร์ในกระบวนทัศน์เก่าเข้ามา เราไปปรับเข้ามาเต็มๆ แล้วมันก็มีรอยต่อว่า
ภูมิปัญญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสนาพุทธ และอื่นๆ ในทางตะวันออก มันมีความเข้าใจในกระบวนทัศน์ใหม่

อ.เอกวิทย์ ผมขอเสริมนิดหนึ่งนะครับ คือประเด็นของผมอยู่ตรงนี้ ผมพูดไม่ชัดเจน คือเราเนียเข้าลักษณะของเก่าเราก็
ไม่แน่ใจว่าเข้าถึงสักเท่าไรจะมีคนเข้าถึงอยู่ไม่กี่คนในระดับเกจิอาจารย์ เสร็จแล้วพอเราเหวี่ยงออกมาเราไม่เคยเอา wisdom
ของโลกตะวันออกที่เราคุ้นเคยมาตั้งคำถามกับวิทยาศาสตร์ใหม่ และเห็นว่าอะไรเหมาะกับเรา หรือเหมาะกับมนุษยชาติเรา
ไม่เคย เราทั้งหมดเอาไว้เป็นพุทธแต่ปาก เป็นฮินดูแต่ปาก เป็นเต๋าแต่ปาก แล้วเราก็ไปรับเอาของเขามาแบบเชื่องๆ ไปเลย
ของที่รับมาเราไม่เอามาทดสอบหรือ chariest เรื่องตะวันตกเลยเราศิโรราบหมด เราก็เลยไปกันใหญ่ และพอเราหลับไหลตาม
เขาทำร้ายเรามากมายเรายังตื่นสายอีก จะลุกขึ้นทำอะไรที่ถูกต้องเหมาะสมกว่าก็เข้าไป นี่ผมขยายความเพิ่มเติม

วิศิษฐ์ ในแง่ความเข้าใจในเชิงพุทธศาสนา ผมอยากตั้งข้อสังเกตก่อนที่จะเรียนเชิญคุณหมอบริเวณท่านก่อนนะครับ
ก็คือว่าพุทธศาสนา ตามความเข้าใจของผม และที่อาจารย์เอกวิทย์พูดมานี้ คือจริงๆ แล้วความเข้าใจในส่วนที่ลึกซึ้งซึ่งเนีย
มันก็คือกระบวนทัศน์ใหม่อย่างที่เราเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์แต่สิ่งที่เข้าไปในยุคสมัยหนึ่งในสังคมไทยก็ดี ในสังคมโลกก็ดี
มันไม่เข้าไปสู่ความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ คือคนส่วนใหญ่ก็ได้ผลของมันไปไม่ได้ไม่มากก็น้อยในรูปแบบที่ประนีประนอม
กับระบบต่างๆ คือมันไม่ใช่พุทธศาสนาอย่างร้อยเปอร์เซ็นต์แต่อย่างน้อยก็มีอิทธิพลของพุทธศาสนาเข้าไป แต่ความเข้าใจ
อย่างลึกซึ้งมันยังอยู่กับคนส่วนน้อย ที่นี้ในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่มันเป็นไปได้ในทางนี้หรือเปล่าครับว่ามันจะต้อง
เป็นเรื่องของคนส่วนใหญ่ด้วย อันนี้ผมตั้งข้อสังเกตกว้างๆ เอาไว้ คือทราบไตที่มันยังเป็นเรื่องของคนส่วนน้อยมันยังไม่ได้
เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในเชิงสังคม

อ.เอกวิทย์ ตรงนี้มีอีกนิดหนึ่งนะครับว่า คือคนส่วนใหญ่ต้องมีคนส่วนน้อยเป็นแกน เป็นแกนซึ่งเข้าใจอะไรชัดเจน
และก็สามารถสร้างกระแสและนำกระแสได้ แล้วก็ต้องยอมรับความจริงอย่างหนึ่งว่ามนุษย์ในโลกนี้ต้องเป็นอย่างนี้ ที่อาจารย์หมอบ
ประธานใช้คำว่าในแวดวงวิทยาศาสตร์เขาก็แชร์กัน wisdom กันอย่างหนึ่ง นี่ก็เหมือนกัน มันต้องมีแกนอยู่ จะชอบหรือไม่ชอบก็ตามที ต้องมีคนทีคิดและ apply ออกมาเป็นหลายระดับถึงจะทำให้เกิดกระแส global consciousness ขึ้นมา
เป็นเรื่องที่มันเกี่ยวข้งกัน

น.พ.ประเวศ ด้วยความเชื่อ หรือความเห็นร่วมกันว่าในขณะที่มนุษย์วิกฤติทั้งในประเทศไทย ทั้งโลก และก็จะไม่พ้นวิกฤติด้วยการคิดแบบเดิม ต้องการการคิดแบบใหม่จึงจะมีทางออกที่จะทำให้คนไม่เห็นแก่ตัว ตรงนี้เน้นตัวคำพูดกระบวนทัศน์ผมคิดว่ามันมีวิศุดหลายอย่างที่ใช่มานาน อย่างไอส์ตันเองก็เคยบอกว่า และพูดมานานแล้ว คงจะเห็นว่ามนุษย์เข้าไปสู่ยุควิกฤติ We shall need radically new manner of thinking if mankind is to survive ต้องการวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง radically new manner ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้ ไอ้ตรงนั้นก็คงแบบเดียวกับ manner of thinking ก็คงเรื่องกระบวนทัศน์คนอื่นก็อาจจะพูดต่างกัน ท่านอาจารย์พุทธทาสก็พูดมานาน อาจจะเรียกว่าก่อนใครๆ ตั้งแต่ปี 2475 ว่าวิกฤติแล้วโว้ย ท่านชอบเดิมโว้ยด้วยนะ แล้วที่จริงจุดที่ท่านฝากไว้เอามาใช้เป็นเรื่องเคลื่อนไหวได้ที่ท่านฝากไว้สามข้อ ข้อที่ 1) ขอให้ศาสนิกของศาสนาต่างๆ ทำความเข้าใจหัวใจของศาสนาของตน ของตน คือไม่ใช่ไปเอากระพี 2) ขอให้มีความร่วมมือกันระหว่างศาสนา 3) ขอให้ช่วยมนุษยชนตัวออกจากวัตถุนิยม ถ้าถอนตัวออกจากวัตถุนิยมก็เป็นจิตวิญญาณแหละซิ ท่านมองว่ามนุษย์ติดอยู่ในวัตถุนิยม ท่านก็พูดอย่างนั้น แต่ว่าความหมายก็มาอย่างเดียวกัน และที่จริงที่ท่านมอบไว้ใช้เป็นตัวเคลื่อนไหวได้ และมันดีอย่างว่าศาสนิกของศาสนาต่างๆ เข้าถึงหัวใจ

ผมคิดว่าหัวใจของศาสนาทุกศาสนา คือ Spiritual dimension อาจจะพูดอย่างโน้นอย่างนี้ แต่หัวใจคือ Spiritual ที่นี้ท่านบอกว่าควรจะมีความร่วมมือระหว่างศาสนาและก็จะช่วยให้มนุษยชนถอนตัวออกจากวัตถุนิยม ตัวนี้สามารถเคลื่อนไหวระหว่างศาสนาต่างๆ ได้ ลาสโล โกรฟ ปีเตอร์ ลัตเชล ประชุมกันสองวันสองคืนที่แคลิฟอเนียคุยกันสามคนและก็นั้นบอก อารยธรรมตะวันตกจะพาโลกทั้งโลกเข้าไปสู่วิกฤตกาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะเป็นไปไม่ได้ อารยธรรมวัตถุนิยมบริโภคนิยม มันเป็นไปไม่ได้ มันต้องดึงโลกเข้าไปสู่วิกฤต สิ่งที่จะทำให้เราพ้นจากวิกฤตก็คือการปฏิวัติทางจิตสำนึกใช้คำว่า consciousness revolution ปฏิวัติจิตสำนึก ท่านทาไลลามะ ก็บอกปัญหาของมนุษย์ในปัจจุบันก็คือวิกฤตกาลทางจิตวิญญาณ Spiritual crisis และก็มีมันต้องการ Spiritual revolution และบางคนก็บอก ว่าโรคของมนุษย์ที่เป็นกันอยู่ทุกวันนี้คือเป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ เป็นโรคเลย spiritual efficiency disease ตรงนี้เองผมคิดว่าวิศุดอีกวิธีหนึ่งที่ผมพูดอยู่คือผมใช้หลายวิธีคือมันเป็นไปไม่ได้ที่จะพัฒนาในภพภูมิเดิม มันเต็มแล้ว มันไปไม่ได้ ที่จริงแล้วตรงนี้ก็ง่ายๆ เหมือนลูกไก่ที่อยู่ในไข่ เดิมเปลือกไข่เป็นเครื่องคุ้มกันมันแต่ว่ามันโต โตจนคับไข่แล้ว มันต้องจิกเปลือกไข่ให้แตกออกมาเติบโตภายนอกภพภูมิเดิม เดิมมันอยู่ในภพภูมินั้นและภพภูมิเดิมมันจะรัดตัวมันตายหรือว่าเด็กที่อยู่ในท้องแม่ อยู่ในมดลูกแม่ ก็โตขึ้น โตขึ้น ภพภูมิใหม่มดลูกแม่มันก็เหมาะในการที่เด็กจะโตขึ้น อันนั้นเหมาะที่สุดแล้วที่มนุษย์จะเกิด แต่ถ้ามันเต็มแล้วและถ้ามันออกไม่ได้มันก็ crisis และที่นี้ก็ออกไม่ได้มันตายทั้งแม่ทั้งลูก ลูกต้องเกิดมาสู่ภพภูมิใหม่ถึงจะเติบโตต่อไปได้ ผมคิดว่าขณะนี้มนุษย์มันโตในภพภูมิเดิมเต็มแล้ว ถ้ามันออกไม่ได้มันตายทั้งแม่ทั้งลูก แมก็คือธรรมชาติ ตัวมนุษย์มันตาย ก็ต้องออกไปสู่ภพภูมิใหม่

ที่นี้ถ้าถามว่าภพภูมิคืออะไร ผมคิดว่าธรรมชาติมันมี 4 ภพภูมิด้วยกัน ภพภูมิ 1) คือเป็นสสารภูมิ เป็นภพภูมิของสสาร และพอถัดขึ้นมาอีกก็เป็นภพภูมิมิติชีวิต ชีวิตก็เป็นพืชเป็นพืชภูมิและถัดมาอีกก็เป็นสัตว์ก็เป็นสัตว์ภูมิและอีกภพภูมิหนึ่งก็เป็นมนุษย์ภูมิ ที่นี้มนุษย์โดยชีววิทยาอยู่ในสัตว์ภูมิ มนุษย์นี้เหมือนสัตว์เลยไปดู ดีเอ็นเอของมนุษย์กับลิงชิมแปนซีต่างกันอยู่ 5% แต่มนุษย์มีมิติที่ต่างไปคือมันเกิดมิติต่างคุณค่า และเรื่องความดี สัตว์ไม่มีใครมาบอกว่ามันบาป หมากับแมวไปนอนอยู่ข้างถนนไม่มีใครไปบอกมันว่าบาปมันเป็นธรรมชาติของสัตว์ แต่มนุษย์มันมีตัวนี้ขึ้นและก็มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น สัตว์ไม่มีตัวนี้ จึงเรียกตัวนี้ว่าเป็นมนุษย์ภูมิ แต่เราได้มาทั้งตัวนี้ไป ไปอยู่ในสัตว์ภูมิ เพราะฉะนั้นที่จะพัฒนาตัวนี้ต่อไปต้องไปสู่ภพภูมิใหม่ที่มีมันสูงขึ้น เป็นมนุษย์ภูมิ และมนุษย์ภูมิถ้าอื่นๆ มันเหมือนกันกับสัตว์ นอกจากมิติทางจิตวิญญาณหรือทางคุณค่าเท่านั้นที่มันทำให้ต่างกัน และถ้าเราไปดูตรงนั้นคนที่พูดไว้แรงคือคุณโสภณ สุภาพงษ์ เขาบอกว่ามนุษย์มีโครงสร้างของความเป็นมนุษย์ แก่ใช้คำว่าอย่างนั้น ถ้ามองว่าเวลาเราไปทำงานในแต่ละวันแล้วเราเหนื่อย ถ้ามองว่าแล้วเราอยากไปไหน คิดว่าเราอยากกลับบ้าน ที่บ้านยังมีโครงสร้างของความเป็นมนุษย์ ตรงนี้ถือว่ามันไม่ได้เจอการแข่งขันเสรี ไม่ได้ถือเรื่องเงินเป็น

ใหญ่ มันก็ใช้หลักว่าคนที่แข็งแรงก็ต้องช่วยคนที่อ่อนแอ คือผู้ใหญ่ต้องช่วยเด็ก สามีต้องช่วยภรรยา คนที่แข็งแรงกว่าต้องช่วยคนที่อ่อนแอกว่า แต่ในการแข่งขันเสรีคือสัตว์มันไม่เอาหลอก ได้ตัวที่แข็งแรงมันจะตะคอบตัวที่อ่อนแอ เพราะฉะนั้น ลัทธิแข่งขันเสรีขนาดนี้เป็นลัทธิสัตว์นิยม มันเป็นภพภูมิของสัตว์คือตัวแข็งแรงกว่าตะคอบตัวที่อ่อนแอกว่า ฉะนั้นมันไปไม่ได้ แต่ว่ามันพยายามให้ทั้งโลกมีอารยธรรมเดียวกัน ทั้งโลกเลย เป็นอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยมซึ่งอันตรายอย่างยิ่ง เพราะมนุษย์ควรจะแตกต่างกันไป มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ความหลากหลายสำคัญที่จะช่วยกระตุ้นให้สิ่งใหม่เกิด สิ่งใหม่ต้องเกิดจากความหลากหลายถ้ามันเหมือนกันทุกอย่างมันเกิดไม่ได้ ถ้ามันมีโมเลกุลชนิดเดียวกันหมดชีวิตเกิดไม่ได้ ชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีความหลากหลายทุกขณะ ขณะนี้ความเป็นไปในขณะนี้อันตรายมากที่อยากให้โลกทั้งโลกมีอารยธรรมเดียวกันเหมือนกันหมดเลย มืออเมริกันเป็นตัวกำกับอยู่

แต่ว่ากระแสที่มาสโนใจทางจิตวิญญาณผมว่ามันใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ไปดูในที่ต่างๆ ในอเมริกา ในยุโรป ในที่ ไหนๆ บางคนก็เขียนหนังสือว่าจิตของโลกกำลังเปลี่ยน global mind change สามคนเขียน เข้าใจว่า วิลเลียม ฮาเมน เขียน เข้าใจว่ามันกำลังเปลี่ยน ผมก็เห็นว่ามันกำลังเปลี่ยน เพียงขนาดเดียวกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยมมันก็ไปของมัน แต่ใน ขณะเดียวกระแสใหม่ก็กำลังเกิด คือกระแสแรกก็เรียกมันว่ากระแสทางจิตวิญญาณ ผมว่ามันไม่ได้หมดหวัง มันต้องมี คือมัน อาจจะเกิด crisis แต่ว่าในขณะเดียวกันกำลังจะเกิดสิ่งใหม่ อันนี้อาจจะเป็นบุญนิมิตก็ได้ ให้บุญนิมิตนามาก่อนภาษาใน พระไตรปิฎก ที่นี้ตรงนี้ก็บอกว่าเราต้องไปสู่ภพภูมิใหม่ของการพัฒนาคือขึ้นไปสู่มนุษยภูมิ มนุษยภูมิก็คือยกมิติทาง จิตวิญญาณจะเรียกว่าเป็น spiritual revolution หรือ consciousness revolution ก็ได้ ที่นี้วิธีด้านที่จะเป็นไป ผมคิดว่าต้อง เป็นพุท..ไม่ได้มีเส้นทางเดียว เส้นทางเยอะไปหมดเลยเส้นทางที่จะเข้าไปสู่มิติทางจิตวิญญาณ ผมเคยเขียนไว้หนังสือ ยังไม่ออกจะออกปลายเดือนนี้ หนังสือชื่อ **วิถีมุขยในศตวรรษที่ 21 สู่ภพภูมิใหม่** เป็นเรื่อง spiritual การพัฒนาทาง จิตวิญญาณแล้วรองไล่ดูว่ามีตั้งสิบกว่าอย่างวิธีที่ผมลองนับดู ทุกทางจะเป็นเรื่องความรู้ ความรู้ก็นำไปสู่มิติทางจิตวิญญาณ ได้ ถ้าความรู้มันนำไปสู่การเห็นทั้งหมด มิติทางจิตวิญญาณก็เกิด ธรรมชาติถ้าเรดูมันให้ตีเข้าใจมันมิติทางจิตวิญญาณก็เกิด ศิลปะก็เกิด ทำการงานมันก็เกิด แล้วแต่มันเกิดได้มันก็เกิดหลายๆ อย่างเพราะมนุษย์จริตมันไม่เหมือนกัน เพราะมันมาจาก หลายทาง ถ้าเราไปบอกทางเดียวถ้าจริตมนุษย์มันไม่ถูกกันมันก็เข้าไม่ได้ ต้องเปิดทางเข้าให้มันมีหลากหลาย ตรงนี้อยากให้ ช่วยกันดูถ้าเราเห็นไปในทุกสิ่งทุกอย่าง มนุษย์มีความสามารถพัฒนาไปจนเห็นในเนื้อในตัว เห็นสิ่งที่อยู่รอบตัวได้จนหมด ในอากาศ แสงแดด สายลม พอหนักเข้ามันจะสัมผัสอยู่กับสิ่งเหล่านี้ แล้วมันก็เปลี่ยน จิตใจเปลี่ยน อะไรต่างๆ ก็เปลี่ยนหมด เหมือนที่ไปยืนอยู่บนดวงจันทร์ลองมองมาเห็นโลกทั้งไป จิตก็เปลี่ยน โอบอ้อมโลกใบเดียวกัน เพราะเวลาอยู่บนโลก มันเห็นเป็นส่วนๆ แต่พอเห็นทั้งหมดมันเป็นหนึ่งเดียวกันแท้ๆ เข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันจริงๆ มันเป็นหนึ่งในเดียวกัน แต่มนุษย์เห็นแยกเป็นส่วนๆ ทั้งจักรวาล วัตถุทั้งหมด พลังงานทั้งหมด จิตทั้งหมด มันเป็นหนึ่งในเดียวกัน ถ้ามันเข้าถึงความ เป็นหนึ่งเดียวกันมันเป็นอิสระ มันเห็นทั้งหมด ไม่มีเรื่องอะไรจะไปทะเลาะกัน ศาสนาต่างๆ ก็ไม่ทะเลาะกัน ถ้อยคำต่างๆ ก็ไม่ทะเลาะ ไม่มีอะไร มันจะสัมผัสอยู่ได้ตลอดเวลา ท่านอาจารย์พุทธทาสบอก พุทธทาสไม่ตายจะรู้เลย ถ้าใครมีสัมผัส ท่านอาจารย์พุทธทาสก็อยู่ในทุกอนุ ทุกหนทุกแห่งถึงจะรู้ตัวนี้ ถ้ามันไปถึงตัวนี้มันจะเห็นความงามเต็มไปหมดเลย เป็นอิสระ และมีความสุข รู้สึกมันร่ำรวยมาก ร่ำรวยความสุข อยากให้คนอื่นเจอแบบนี้บ้างที่มันเป็นอิสระ และมันก็ราคาถูกมาก happiness at low cost ขณะนี้มนุษย์แสวงหา happiness at high cost แล้วมันก็ไปไม่ได้ ที่จริง happiness ที่แท้จริง very low cost อันนี้จะเป็นแรงจูงใจมนุษย์ เพราะมันแสวงหาความสุขอยู่ คนอเมริกันทุกวันนี้ร่ำรวยแต่ว่าหาความสุขจริงๆ นั้น ไม่ได้ พอท่านทาโลลามะไปอเมริกาไปพูดเรื่อง The art of happiness ที่ใครคนฟังเป็นเหมือนๆ อันนี้เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์ ถ้ามนุษย์เข้าใจตรงนี้มันเกิดความสุข ความสุขอันลึกซึ้งและราคาถูกมาก และมันก็เป็นไปได้กับการรักมนุษย์ทั้งหมด และการ ที่จะรักธรรมชาติทั้งหมด เพราะมันจะเป็น channel ตรงนี้เองผมอยากจะพูดถึงเรื่องการจัดการ การทำงานต่อไป ถ้าเรามาพูด เรื่องนี้ แต่เราไม่มีวิธีการทำงานมันก็ไม่เกิด

น.พ.ประสาน ผมขอเสริมตรงนี้ หมอประเวศพูดไว้สามอย่างมั่นใจมาก คือ 1 เรามาถึงจุดที่มันไปไหนไม่ได้จริงๆ มันต้องมีกฎใหม่ กฎใหม่ตรงนี้อาจจะเป็นอะไรก็ได้นะ 2 เรื่องจิตดึงดูด attracters ความจริงมันมีอยู่แล้ว มันมีอยู่โดยธรรมชาติที่เขาพูด ศิลปะก็ทำเป็น attracters ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ความรู้ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่จิตวิญญาณได้ ตัว attracters ตัวนี้เรามีตัว valuable หรือมี parameter ที่จะเปลี่ยนใหม่ 3. เรื่องของความงาม ความสวยงาม ความดีงาม มันเป็นคนละด้านกับประสิทธิภาพและผลประโยชน์เราไปเน้นอะไรก็ตามมันมีประโยชน์ใหม่ เราไปเน้นอะไรก็ตามมันมีประสิทธิภาพใหม่ เราไม่เคยเน้นความงาม ความสวยงาม low cost ไม่ต้องเสียเลย ดอกไม้ไม่ต้องเสียเลย

อ.เอกวิทย์ ที่จริงตรงนี้ผมอยากฟังอาจารย์เทียนชัย ผมขอทำหน้าที่ ที่ไม่ได้มีใครขอร้องให้ทำ คือถ้าผมผิดก็สอนผมด้วย ผมมองอย่างนี้ มนุษย์กว่าจะถึงระดับที่ทานพุทธทาสชี้แนะ กว่าที่จะถึงโลกอันสวยงามอย่างที่คุณหมอประเวศใช้อุปมา ลูกไก่ต้องเจาะเปลือกไข่ออกมาสู่ภพภูมิใหม่กว่าจะถึงตรงนี้มันต้องเจ็บช้ำก่อนใช่ไหม การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือเราจะต้องเจ็บช้ำก่อน เหมือนนอยุชยาแตกคนคิดหรือยูชยาจึงจะเกิด โดยนัยยะเดียวกันจำเป็นใหม่จะต้องเจออะไรที่มันสาหัสสากมันถึงจะเปลี่ยนได้แล้วไปสู่ภพภูมิใหม่ได้ อันนี้ขอตั้งคำถาม

น.พ.ประสาน มันมี 4 แนวทางที่จะทำได้ ในทางกายภาพมี 3 คือ (1) บีบมาจากข้างบน (2) บีบมาจากข้างล่าง (3) คือ การเคลื่อนไหวที่เรากำลังทำกันอยู่นี้ นี่คือการแสวงหาความรู้ แต่วิธีหนึ่งที่เราลืมไปเลยคือการภาวนา ภาวนามะยะปัญญาซึ่งเราไม่ได้พูดถึง

วิศิษฐ์ ผมเห็นด้วยกับอาจารย์เอกวิทย์ นะครับ อยากให้ดร.เทียนชัยช่วยมองในเชิงของ Chaos Theory นิดหนึ่งว่าตรงปัจจุบัน น้อยตรงไหน ดร.เทียนชัยอาจจะใช้คำว่ากลียุค จะเป็นอย่างไร และอีกส่วนหนึ่งอยากจะฟังความคิดเห็นของดร.เทียนชัยต่อเรื่องราวนี้ด้วย และท่านอื่นๆ ในที่นี้ที่คิดอยากจะทำร่วมแลกเปลี่ยนไม่ว่าจะเป็นประเด็น การตั้งคำถาม หรืออยากจะเพิ่มเติมความคิดเห็นขอเชิญ ผมขอเชิญ ดร.เทียนชัย

ดร.เทียนชัย จริงๆ ว่าจะมาฟัง ถ้าจะเริ่มจากทฤษฎี Chaos ผมจำได้ว่าเริ่มแรกทีเดียว ตอนนั้นเรียนปริญญาเอกอยู่ที่อเมริกา และก็อาจารย์ วอลสตีท แก่ก็เอาทฤษฎี Chaos มาให้ศึกษา แก่บอกว่าแกเปิดวิชาใหม่ ตอนที่เรียนอยู่เราก็ไปนั่งเรียนวิชาใหม่นี้ ตอนต้นก็คิดไม่ถึง อ่านแล้วไม่รู้เรื่องเพราะว่าแกเอาหนังสือของคนที่ได้รับรางวัลโนเบลเรื่องฟิสิกส์มาให้อ่าน เรื่อง order out of chaos ไม่รู้เรื่องจริงๆ ก็เลยต้องออกจากชั้นเพราะว่าพื้นฐานฟิสิกส์เราไม่มี เราไม่เข้าใจในตอนต้น แล้วก็มาเริ่มเข้าใจที่หลังตอนที่อ่านงานของ Fritjof Capra เริ่มหันมาสนใจว่าจริงๆ แล้ววิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์สายทั้งสองอย่างนี้มันมีจุดหลายอย่างที่จริงๆ แล้วมันเชื่อมกันได้ แล้วก็เริ่มมาจากการเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ครั้งแรกตอนที่อาจารย์ชัยวัฒน์ สกานันต์ขอให้ผมเขียนเรื่องว่ามันมีเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่หรือเปล่า ก็มาคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ รู้สึกว่าประมาณปี 2536 หรือ 2537 นั้นเป็นงานชิ้นแรกที่เขียนเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ แล้วก็ยังมีปัญหาเหมือนกันตอนที่เขียนงานชิ้นนั้นเพราะว่า ผมเข้าใจว่าในทางตะวันตกกระแสนักวิชาการโดยทั่วไปในตะวันตกเขาจะไม่ค่อยใช้งานของ Khun เป็นหลักเท่าไร งานของ Khun เป็นงานโบราณไปแล้วมีพริตจ็อบ คราป้าหยิบขึ้นมาเท่านั้นเอง แล้วจริงๆ แล้วรุ่นเราเรียนรุ่นผมเรียนเกือบจะไม่ได้ใช้งานของ Khun แล้ว ไม่ใช่กระแสทางสังคมศาสตร์ก็ตาม อนาคตไม่ค่อยได้ใช้ พอเขียนเรื่องกระบวนการทัศน์ใหม่ ปุ๊ปก็มีปัญหาเพราะว่าต้องไปใช้งานของ Khun ก็ต้องไปปรับ คือ Khun เขาใช้เฉพาะในแง่ความเห็นของเขาต่อความคิดทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์เลย เวลาที่จะใช้กันจริงๆ ก็มีปัญหาก็คือ เพราะต้องปรับคำของ Khun

ใหม่ทั้งหมดเลย และก็ต้องตีความใหม่อีกเข้าไปอีก แล้วถึงจะเขียนงานออกมาได้โดยการปรับฐาน Khun เข้ากับการเข้าใจ เรื่องทางสังคม นี่ก็เป็นเรื่องที่ยังอยู่ พอเราไปโดดไปใช้ Khun ขึ้นมา เพราะ Khun เขาไม่ได้ใช้กับการรับรู้ทางสังคม อันนี้ก็เป็นความซับซ้อนของมันอยู่นิดหนึ่ง ตอนหลังพอผมมาทำโครงการวิถิพรรคนี้เนี่ย งานชิ้นแรกๆของวิถิพรรคนี้ออกมาคือ *กลียุค* แทนที่งานชิ้นแรกจะทำเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ไม่ทำมาทำเรื่องกลียุค เหตุผลที่ผมใช้คำนี้เพราะว่า ผมคิดว่าสิ่งแรก ก่อนที่เราจะพูดถึงกระบวนทัศน์หรือไม่พูดถึงกระบวนทัศน์ก็ต้องทำอะไรให้คนไทยเข้าใจว่าเดี๋ยวนี้เราเกิดภาวะกลียุคขึ้น แล้ว ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางวัฒนธรรม ทางสิ่งแวดล้อม มันเกิดขึ้นอย่างไร ต้องทำให้คนไทยเข้าใจอันนี้ก่อน ก่อนที่จะทำให้เขารู้ได้ ถ้าเขายังไม่ยอมรับว่าเราอยู่ใน age co chaos แล้ว ถ้าเขายังไม่ยอมรับเรากระโดดมาพูดว่ามันมีกระบวนทัศน์ใหม่ ใครจะไปรับกระบวนทัศน์ใหม่ ฉะนั้นการตระหนักรู้ขั้นแรกคือการตระหนักรู้ว่าเราได้เข้าไปถึงสถานการณ์วิกฤตการณ์บ้านเมืองแล้ว และที่ผมชอบอันหนึ่งที่ผมใช้คำว่ากลียุคเพราะมันไปโยงกับปรัชญาโบราณที่สุดของฮินดูคำว่า ยุคสมัย และปรากฏว่าพวกฮินดู ทั้งพุทธ ทั้งอิสลามและพวกสายคริสต์มันมีเรื่องกลียุคอยู่ ก็หมายความว่าเราสามารถที่จะมองอนาคตในแง่ของเชิงปรัชญาของความรับรู้ของเขา เข้าใจถึงการเปลี่ยนผ่านยุคสมัยของประวัติศาสตร์ ก่อนหน้าเราด้วยซ้ำไป ฉะนั้นงานชิ้นแรกที่วิถิพรรคนี้ออกคือ *กลียุค* คือเราใช้คำยกย่องในสิ่งที่มันเกิดขึ้นจริงๆ แล้วผมคิดว่าเรากำลังอยู่ในยุคสมัยนั้นจริงๆ ก็คือเรากำลังก้าวสู่กลียุค เพราะฉะนั้นสิ่งที่วิถิพรรคนี้พยายามทำก็คือว่า สะท้อนภาพเสียก่อนว่ามันเป็นอย่างไร โดยโชคดียังอีกแห่งหนึ่งว่ามันเกิดวิกฤติเรื่องฟองสบู่ เพราะว่ามันทำให้คนหยุดคิด แล้วตอนนั้นเราฟันธงอย่างแรกว่าจะเกิด ตอนนี้ฟองสบู่ก็จะเริ่มแตกลูกที่สอง คนก็ยังวิ่งไปวิ่งมายังฝันกันอยู่ว่าเศรษฐกิจจะกลับไปดีอย่างเดิม นี่เราก็โชคดียีกครั้งที่มันเกิดวิกฤตการณ์ที่คล้ายตัวอีกครั้งหนึ่งซึ่งมันก็เป็นปัญหาของประวัติศาสตร์เหมือนกัน คือผมคิดว่าเราอยู่ในยุคที่มันมี chaos อยู่บนฐานที่มันจะช่วยให้เรา ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่ง ทุกคนในสังคมได้เรียนรู้ได้เข้าใจ และในที่สุดแล้วมันก็นำไปสู่การ enlighten ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ผมคิดว่าของทั้งกระบวนการทางสังคม

อ.เอกวิทย์ ผมมีคำถามๆ ดร.เทียนชัยเหตุการณ์ 11 กันยายนทำให้สังคมอเมริกันและสังคมโลกเรียนรู้อะไร และปรับเปลี่ยนหรือไม่ ผมไม่แน่ใจนะว่า ตอนแรกผมคิดว่ามันเป็น shock treatment ที่รุนแรงต้องเรียนรู้ แต่ผมคุยกับคนอเมริกันและผมก็ติดตามสังคมอเมริกัน ผมรู้สึกว่าคุณคนปิดปาก

น.พ.ประสาน มันมีในเว็บไซต์ หลายคนพูดไม่ให้ใช้การแก้แค้น หรืออย่าแก้แค้นเลย และไม่ใช้กลุ่มคนทีน้อยด้วยนะ

ดร.เทียนชัย ผมคิดว่ามันส่วนหนึ่ง ด้านจิตวิญญาณผมไปเจอหมอประเวศ หมอประสาน ผมว่าประเด็นนี้มันเป็นหัวใจของสิ่งที่เรียกว่ากระบวนทัศน์ใหม่ อย่างที่ของอาจารย์หมอประเวศ ผมชอบที่อาจารย์ใช้คำว่ามันเหมือนกับเรากำลังก้าวสู่การก้าวผ่านอดีตทั้งหลาย รู้สึกอาจารย์เคยเขียนไว้ครั้งหนึ่ง ว่าเรากำลังอยู่ในยุคที่เราต้องก้าวผ่านอดีตตัวนี้ ใช้คำว่าก้าวพ้นจากสิ่งเหล่านั้น ถ้าเราไม่สามารถก้าวผ่านอดีตซึ่งมันเป็นฐานของอารยธรรมของโลกในยุคที่ผ่านมาได้ คุณก็จะตาบอด ไม่มีทางเลยที่จะมองเห็น อันนี้จะทำอะไรให้คนสามารถที่จะก้าวผ่านตัวตนที่มันใหญ่มาก ที่มันปิดตาคนได้อย่างค่อนข้างสนิทในโลกยุคปัจจุบัน จริงๆ แล้วมันไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะว่า ผมอ่านงานของบางคน อย่างเช่น ดิช นัท อันท์ ผมก็ชอบ เขาบอกว่า "มนุษย์ปัจจุบันชาติที่เดินอยู่บนโลกที่ทั้งหมดตายหมดแล้ว เห็นแต่ตัวเองเท่านั้น" ซึ่งการก้าวผ่านตรงนี้จะทำได้อย่างไร มันเป็นคำถามที่จะทำให้คนในสังคมมันเห็นโลกที่มันกว้างออกไป เห็นว่าแอฟริกาเป็นอย่างไร ที่มีปัญหากันมากมายคนอดตายกันเป็นล้านๆ คน สื่อไม่พูดถึง ไม่พูดถึงนะครับ ลาดินอเมริกาคนล้มตาย คนว่างงาน คนอพยพ สื่อไม่พูดถึง นี่เป็นเรื่องที่เราเป็นห่วงอยู่ และสื่อเองในปัจจุบันแม้แต่ข่าวเรื่องฟองสบู่แตก ซึ่งจริงๆ ในวงการนักวิชาการในอเมริกา

ก็พูดเองว่าฟ้องสบู่แตกแล้ว แต่มันไม่ออกไปข้างของสี่กระแสหลักในตะวันตก เหตุผลง่ายมากก็คือว่าถ้าคุณออกเป็นชาวมัน
ยังแตก เพราะฉะนั้นสี่ก็จะอยู่แต่ในตลาดหุ้น ฉะนั้นในบรรดาข่าวร้ายทั้งหมดมันจะถูกสกัดไม่ให้ออกกัน

วิศิษฐ์ มิไครจะเสริมไหมครับ

น.พ.นิรันดร์ ได้ฟังผู้อาวุโสหลายท่านก็ได้ประโยชน์เยอะ ทำให้สิ่งที่คิดอยู่มองเห็นภาพชัด ผมคงอาจจะนำเสนอตั้งเป็น
คำถามอยากให้อาจารย์ช่วยชี้แนะมากกว่า ในส่วนที่จะเชื่อมโยงในส่วนที่ ดร.เทียนชัยได้พูด และผมคิดว่าคนในรุ่นผมอย่าง
คุณวิศิษฐ์ อย่างดร.เทียนชัย ต้องการคำตอบในเรื่องของการบริหารจัดการในการแก้ปัญหาสังคมไทย ผมคิดว่าผมเองมอง
เรื่องวิวัฒนาการเรื่องของกระบวนการปฏิรูปการปลุกจิตสำนึกทางจิตวิญญาณมาตั้งแต่ 14 ตุลาคม คือเราต้องการคำตอบ
สำหรับสังคมไทย ก็ยอมรับว่าในช่วง 30 ปี ก็ล้มลุกคลุกคลานไปในกระแสของความคิดที่หลากหลาย เช่น อาจจะมองในแง่
ของ การที่เรามองทางด้านการเมือง เมืองลัทธิ มองในกระแสของการที่ไปขับเคลื่อนคำตอบที่ตัวหมู่บ้าน แต่ผมว่าที่สุดท้ายก็ต้อง
มาตรงคำตอบตรงนี้ เพราะผมมาทำงานในส่วนของ สว.ที่มีความหลากหลายและชัดเจน แม้ว่ากระบวนการนี้ในความคิดของ
เขาที่สะท้อนถึงความเป็นกลไกในระบบราชการ คือความคิดที่สะท้อนถึงระบบราชการที่ยึดติดในเรื่องของวิทยาศาสตร์ทาง
ด้านกายภาพ วัตถุ หรือแม้กระทั่งคนที่เป็นักสังคมที่เรียนรู้ทางกฎหมายก็ยังยึดติดในอารยธรรมกรอบความคิดทาง
ตะวันตก อันนี้มันทำให้เกิดความขัดแย้ง หรือกระบวนการการทำงานที่เราต้องการเข้าไปสู่การปลุกจิตวิญญาณใหม่ๆ ให้เกิด
ขึ้นในการเปลี่ยนแปลงสังคม ที่เรารู้ว่ามันเป็นปัญหา มันเกิดการปะทะและก็เกิดการวิวาทะในทางความคิดพอสมควร ซึ่งตรง
นี้มันก็เป็นส่วนหนึ่งที่ผมมองว่าเราจะมีวิธีการในการที่จะโยนให้บุคคลต่างๆ เหล่านั้น ยังไม่ต้องพูดถึงว่ามันมีผลประโยชน์
มันมีอำนาจใดมาครอบงำ การเปลี่ยนจิตสำนึกทางความคิดให้มาสู่จิตวิญญาณใหม่ๆ กระบวนการที่คนใหม่ๆ อะไรตอนนี้ เพราะ
คำว่าสังคมไทยที่เราพยายามจะดึงออกมาให้มันไปสู่มิติของชุมชนซึ่งตรงนั้นจิตวิญญาณที่จะเกิดขึ้นใหม่คือการมองให้ลึกใน
เรื่องสังคมและวัฒนธรรม แต่ว่าสิ่งที่มีมันอยู่ในหัวสมองแต่เดิมของคนที่อยู่ในเมือง ของชนชั้นกลาง คนที่รับอารยธรรมความรู้
ทางตะวันตกมาตลอด ยิ่งไปจบ ดร.มาด้วย ไม่ว่าจะเป็น ดร.ทางวิทยาศาสตร์ ทางหมอ ทางกฎหมาย ทางสังคม มันรับความ
คิดตรงนั้นมาโดยตลอด ผมขอยกตัวอย่างเช่นกฎหมาย พ.ร.บ.ป่าชุมชนที่มองไม่ออก (หมอบประทศ เพราะเขาเรียนกฎหมาย
จากต่างประเทศ และในทางประเทศมันไม่มี concept เรื่องของชุมชน สิทธิชุมชนมันไม่มี) ตรงนั้นก็เลยเป็นปัญหา หรือแม้
กระทั่งตอนนี้จะลามมาในเรื่องของ พ.ร.บ.หลักประกันสุขภาพซึ่งไม่เข้าใจมิติทางสุขภาพ ไม่เข้าใจมิติของคำว่าสิทธิในระบบ
สุขภาพ ไม่เข้าใจในมิติของชุมชนที่สุขภาพเป็นเรื่องของการเอื้ออาทรต่อกัน และก็ลามมาถึงเรื่องของอะไรต่างๆ เช่น พ.ร.บ.
วิชาชีพพิชิตุ โทรทัศน์มันก็กลายเป็นเรื่องของระบบธุรกิจ ระบบทุนนิยมข้ามชาติที่จะเข้ามามากขึ้น ตรงนี้คือสิ่งที่ผมพยายาม
ยามตั้งคำถามขึ้นมาว่าเราจะมีวิธีการในการที่จะดึงวิถีชีวิตของเขาให้กลับมาสู่ในสิ่งซึ่งเราคิดว่าก็คือฐานเดิมของเรา คือเรื่อง
ศาสนาพุทธของเรา เรื่องความเป็นอยู่ในชุมชนท้องถิ่นของเราซึ่งกลมกลืนกับทางด้านศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมสังคม ตรงนี้
ผมคิดว่า เป็นคำถามใหญ่ที่เราต้องการ

ในส่วนที่สองที่ผมมองคือว่า เมื่อมองระบบโลกใหญ่ขนาดนี้สิ่งที่ผมติดก็คือระบบคิดที่เป็นระบบโลกซึ่งมัน
สองกระแส ระบบกระแสหนึ่ง คือระบบทางการเมืองที่ผ่านมาทางธุรกิจข้ามชาติโดยองค์กรโลกต่างๆ ซึ่งขณะนี้มีความสำคัญ
เชิงกระบวนการในความคิดที่จะมาครอบงำนักการเมือง คือผมมองตรงนี้เพราะไม่ได้ให้ความสำคัญมากกว่าเขาจะเป็นตัวที่มี
ความสำคัญ แต่สิ่งที่ผมมองคือทำให้มันเกิดปัญหายิ่งซับซ้อนมากขึ้น อาจจะเป็นข้อดีในแง่ถ้าทำให้เกิดวิกฤติมากขึ้นยิ่งจะทำ
ให้เห็นปัญหามากขึ้นอาจจะเป็นอย่างนั้นก็ได้ แต่จริงๆ เราก็คงไม่อยากทำให้เกิดการสูญเสียตรงนั้นมาก ถ้าการมองเรื่อง
กระบวนการที่เชื่อมโยงกับธุรกิจมากขึ้นบวกกับเรื่องสื่อในขณะนี้ที่มีลักษณะการครอบงำสูงมาก อย่างวันนี้ก็มีทางบริษัท
แกรมมีไปแสดงคอนเสิร์ตที่สนามหลวงเพื่อที่จะทำให้เห็นภาพของระบบทุนนิยม ที่จะครอบงำความเป็นเอกสิทธิ์เรื่องสิทธิ

ทางปัญญา ซึ่งบริษัทแกรมมีก็คือการขายเทปแก่ประชาชนส่วนใหญ่ ไม่ได้ขายให้กับคนรวย คนรวยผมคิดว่าซื้อไม่มาก แต่คนจนจะซื้อเยอะตามบ้านนอก แต่ว่าสิ่งที่เขาต้องการคือการผลักดันในเรื่องของมูลค่ามากกว่าคุณค่าของตัวเพลงหรือตัวศิลปะที่ออกมา ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่ามันก็เป็นระบบการครอบงำอย่างหนึ่งที่เขาสะท้อนออกมาจากความคิดของต่างชาติเรื่องสิทธิบัตร ตรงนี้ผมมองไม่ออกว่าเรา หาหนทางหรือวิธีการที่จะเปิดในเรื่องของกระบวนการทัศนทางการเมืองให้เห็นตรงนี้ว่ามันมีความเป็นพิษเป็นภัยอย่างไรบ้าง

ส่วนที่สามคือส่วนที่เข้ามาในเรื่องของระบบในเรื่องของธุรกิจข้ามชาติซึ่งตรงนี้ค่อนข้างที่จะเป็นอีกส่วนหนึ่งที่เข้ามาในทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธพินิชย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านของสาธารณสุข สุขภาพต่างๆ ระบบตรงนี้มีมันไปไกลและเร็วมาก และเข้าไปในหมู่บ้านด้วย มันเลยทำให้วิถีชีวิตของคนมันแยกออกจากคนกับคน คนกับธรรมชาติ กลายเป็นเรื่องของวัตถุไป ตรงนี้เราพยายามที่จะผลักดันมันเข้าไป ขณะที่ความต้องการในความเป็นอยู่ในขณะที่ยังต้องพึ่งกับระบบทางด้านเศรษฐกิจ เรื่องของเงินตรา เรื่องของอะไรต่างๆ ตรงนี้คือสิ่งที่ผมคิดว่าเราจะทำให้คนออกไปสู่ตรงนี้ได้ อย่างไร เพราะว่าเมื่ออยู่ครั้งหนึ่งที่ผมเคยพบกับชาวบ้านให้เขาเข้าใจในเรื่องของวิถีชีวิตทำให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากอย่างไร วิถีชีวิตที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่เขาก็บอกว่าตรงนั้นต้องหยุดก่อน ต้องให้เขาไม่อดตายเสียก่อน ต้องให้ลูกเขามีกินเสียก่อน ตรงนี้คือสิ่งที่ผมมองอยู่ว่าเราจะมีการตอบสนองสำหรับตรงนี้ได้อย่างไร ให้เกิดกระบวนการทัศนใหม่ในการอยู่รอดของเขาในชีวิตประจำวัน ถ้าเราสามารถที่จะให้คำตอบได้ทุกส่วนคือส่วนที่เป็นเรื่องของชีวิตประจำวันความเป็นอยู่ของเขาให้หลุดพ้นจากระบบธุรกิจให้ที่มันครอบงำและบิดเบือนกระบวนการทัศนใหม่ที่ดีๆ รอดพ้นจากกระแสเรื่องการเมืองที่ครอบงำโดยระบบองค์กรโลก รอดพ้นในเรื่องของกระแสในเรื่องของสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ระบบคิดจากอารยธรรมตะวันตกสามอย่างนี้ ผมคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ทำลายต่อการสร้างกระบวนการทัศนใหม่ของเราอย่างมาก สิ่งที่ผมทำงานและเป็นปัญหาอยู่ก็เป็นเรื่องนี้ตลอด อันนี้อาจจะเป็นเรื่องของการเล่า และอยากจะขอความเห็นที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนจากท่านผู้อาวุโสทั้งสามท่าน

อ.เอกวิทย์ ที่คุณหมอบอกมา ผมรู้สึกว่าเป็นภาพมองของเมืองไทย แต่จริงๆ ที่เราเป็นมันไปไกลความเป็นไทย เป็นของทั้งโลกของทั้งมนุษยชาติซึ่งเราเป็นส่วนหนึ่งในนั้น ถ้าเราเปลี่ยนส่วนรวมของทั้งโลกไม่ได้ ผมไม่ได้หมายความว่าเราจะลุกขึ้นปฏิวัติโลกได้สำเร็จนะ ผมไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น แต่ว่าต้องลอง global perspective ด้วยว่าถ้าเกิดตรงนี้มันยังครอบงำเรามากอยู่อย่างนี้เราใจหงายไม่ขึ้น ผมหวังว่าผมจะผิดที่จะพูดต่อไปนี้ว่าเรื่องฟองสบู่แตกก็ดี เรื่อง 14 ตุลา กิติซึ่งเรื่อง 14 ตุลามีผลกับเรามาก เรื่องความวิบัติต่างๆ คนไทยนี่ซีลิมนะครับ เมื่อซีลิมก็ไม่ค่อยเรียนรู้และปรับอะไรใหม่สักเท่าไร มีคนจำนวนน้อยที่ไม่ซีลิม และตรงนี้เป็นจุดอ่อนสำคัญแต่กระนั้นก็ตามผมคิดว่าถ้าเรามองมนุษยชาติโดยรวมแล้ว อยากจะใช้คำว่าผู้ที่มีอำนาจ มีเงิน ที่จะครอบงำบริษัทข้ามชาติก็ดี รัฐบาลก็ดีของประเทศไหนๆ รวมทั้งของไทยด้วย อยากจะใช้คำจากพระมหาชนกบ้างว่าอยู่ในโมหะภูมิทั้งสิ้น ก็เหมือนกับอยู่ในเปลือกไข่ที่คุณหมอบริเวณไข่อยู่ปมา และผมมองไม่เห็นทางเลยว่าจะไปเปลี่ยนคนเหล่านี้ได้อย่างไร ตามตรงนี้ว่ามีใครในโลกนี้จะไปเปลี่ยนบุชได้ แต่ผมคิดว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้คือว่า เราให้ความรู้ ความเข้าใจใหม่กับประชาชนระดับรากหญ้าและผู้เยาว์ ยังมีโอกาสยังมีความหวังกว่า แล้วคนเหล่านี้จะโตขึ้น เป็นคลื่นลูกใหม่ที่โตขึ้นทับคนรุ่นผมที่มันห่วยๆ ให้มันหมดไป แต่คลื่นลูกใหม่ต้องจับให้ได้ว่ากระบวนการทัศนใหม่ที่พึงประสงค์คืออะไร ผมมองเห็นทางอย่างนั้น แล้วเราร้องขอกระบวนการทัศนที่อาจารย์หมอบริเวณพูดมา ทำความเข้าใจศาสนาทุกศาสนาร่วมมือกันระหว่างศาสนา แล้วก็ต่อต้านวัตถุนิยมเป็นยุทธศาสตร์ที่ดีและเข้าใจง่ายเป็นรูปธรรม ถ้าสิ่งเหล่านี้เข้าไปอยู่ในใจของคนรุ่นใหม่ได้ และของประชาชนทั่วไปได้ ผมคิดว่ามันจะเกิด movement เกิดพลังบางอย่างขึ้น ผมมองไกลไปถึงว่าขณะนี้คนทั้งโลกรู้สึกคล้ายๆ กัน ชาวบ้านทั่วโลกทั้งในยุโรปและอเมริกาในญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และจีน ผมเดานะว่ามีความรู้สึกคล้ายๆ กัน อารมณ์ของเราคือการสื่อความผ่านอินเทอร์เน็ต ชาวบ้านฝรั่งเศส รัสเซีย อเมริกา ไทย ญี่ปุ่นสื่อกันได้ทางเคลื่อนมือสมัยใหม่ที่เป็นสื่อมันจะโตเร็ว อยากจะให้ท่านอาจารย์หมอบริเวณ ท่านอาจารย์หมอบริเวณประสานเล่าถึงกลุ่ม culture alternative ที่โตวัน

โตคินว่ากลุ่มนี้คือใคร กลุ่มนี้คือคนที่สร้างสำนักใหม่แล้ว และโลกที่ติดกว่ายังมี และก็เริ่มจากตัวเขา และก็ผลักดันรวมเป็นกลุ่ม
ก่อนขึ้น เราจะพบเนื่องๆ บางที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเงินเดือนสูงไม่เอาแล้วขอไปอยู่บ้านนอกไปสอนเด็กเล็ก ๆ ไปร้อง
เพลง ไปปลูกต้นไม้ ไปทำอะไรอย่างนั้น รายได้น้อยลงเหลือหนึ่งในสิบแต่มีความสุขมากแบบนี้ก็มี เมื่อวานนี้มีนิสิตปริญญา
เอกคนหนึ่งคุยกับผมเขาบอกว่าเขาต้องบรรลุถึงความไพบูรณ์เหล่านั้นเสียก่อนจึงจะรู้สึกสำนึก และถึงจะเปลี่ยนได้ ผมบอกว่า
ไม่จำเป็นหรอก คนฉลาดคนเก่งคือไม่ต้องไปสุดโต่งขนาดนั้นแต่เปลี่ยนได้ระหว่างทาง เพราะเห็นพิษภัยมันย่อมมีอยู่ ดังนั้น
ข้อเสนอของผมก็คือว่าการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ สร้างสำนักใหม่ที่ดีกว่าและกลับมาสู่ทางของจิตวิญญาณนั้น สามารถสร้าง
ได้กับคนส่วนใหญ่ที่เข้าใจสัมผัสทุกขมาแล้วและเข้าถึงสิ่งเหล่านั้นได้ ผมไม่ได้หมายความว่าทุกคนนะครับ แต่เริ่มต้นแล้วมันจะ
ขยายกลุ่มก่อนมากขึ้น เผลอๆ จะสื่อกันได้ทั่วโลกเลย มันก็เป็นพลัง การรวมตัวกันได้เกิดขึ้นกับคนหลายร้อยล้านคนแล้วที่
เริ่มมาสู่กระบวนทัศน์ใหม่ ผมรู้ไม่เท่าท่านทั้งสอง อยากจะให้ช่วยเล่าให้ฟังและดูความเป็นไปได้ แต่ความหวังที่จะไปเปลี่ยน
ผู้มีอำนาจอยู่นั้นแสนยากเปลี่ยนไม่ได้เลย แต่เขาจะฟังข้างล่างเพื่อความอยู่รอดของเขา ถ้าเราเปลี่ยนข้างล่าง อาจารย์
ประเทศพูดถึงสามเหลี่ยมเรื่องภูเขาอยู่ตลอดเวลาเนี่ย เราสร้างฐานความรู้ความเข้าใจใหม่ กระบวนทัศน์ใหม่กับคนที่เราคิด
ว่าจะสร้างได้ที่เป็นคนรุ่นใหม่ ผมก็ยังมีความหวังที่จะทำให้ข้างบนต้องปรับตาม ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเกิดสังคมอเมริกันไม่เอา
กับการทำสงครามกับชาติต้นกำเนิดส่วนใหญ่รุกขึ้นต่อต้านอเมริกาทำไม่ได้หรอกครับ ถ้าคนส่วนใหญ่บอกเอาอีกเอามันยังแค่นอยูก
อีกเรื่องหนึ่ง ตรงนี้ผมคิดว่าฐานประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน ประชาธิปไตยของประชาชนประมาทมิได้แต่เป็นพลังและ
ศักยภาพที่สำคัญมากที่เราต้องมองว่าเราทำอะไรได้

น.พ.ประสาน ผมมองทุกสิ่งทุกอย่างอย่างเป็น global perspective สำหรับโลกแล้วผมมองในรูปที่มีจุดยืนในตำแหน่งที่เรียก
ว่า "นิเวศทัศน์" นิเวศทัศน์คือความสัมพันธ์ (relationship) ระหว่างเรากับสิ่งแวดล้อมทั้งหมด ไม่ใช่กับมนุษย์เท่านั้น ผมมอง
ในรูปของนิเวศทัศน์ แต่ในรูปของจักรวาลผมจะมองในรูปของจักรวาลทัศน์เพราะว่าแท้ที่จริงแล้วระบบนิเวศทัศน์เป็นเพียงมิติ
หนึ่งเท่านั้นของจักรวาลทัศน์เล็กนิดเดียว เราต้องนึกเสมอว่าสุริยะจักรวาลทั้งหมดยังเล็กกว่าเม็ดทรายหนึ่งเม็ดเมื่อเทียบกับ
โลก อีกประการหนึ่งที่ผมอยากจะทำคือหมอนิรันดร์ว่าเราไม่ใช่จะย้อนกลับไปสู่สังคมพหุภาค เราไม่ย้อนกลับไปในเรื่องของ
อดีต เราไม่ย้อนกลับไปดูความงดงามของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมและการมีชีวิตที่เรียบง่าย
สิ่งนี้แน่นอนครับมันเป็นพื้นฐานของความจริง เพียงแต่ว่าทุกอย่างมันเป็น spiral dynamic หมายความว่ามันดูเผินๆ
จะกลับไปรอยเดิมของเก่าดีกว่า แต่แท้ที่จริงแล้วมันจะหมุนไปตลอด ถ้าเรามองในมิติหนึ่งเราก็จะเห็นเป็นภาพซ้อนคล้ายๆ
กับว่าเป็นวงกลมที่เข้าไปที่เดิมเป็นรอยเกี่ยวพันที่รอยเดิม ประวัติศาสตร์ไม่มีค่าอย่างนั้น ที่บอกว่ากงล้อประวัติศาสตร์เป็นไป
ไม่ได้ แม้แต่ดวงอาทิตย์ที่โลกหมุนรอบอยู่ขณะนี้ เรามีชีวิตอยู่ขนาดนี้สี่พันหกร้อยล้านปี โลกหมุนรอบดวงอาทิตย์แต่ละวันใน
สี่พันหกร้อยล้านปีไม่เคยทับที่เดิมแม้แต่ครั้งเดียว มันเปลี่ยนทุกวัน เพราะฉะนั้นมันมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันผมเน้นตรง
นั้น การเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ ถึงเราไม่ทำอะไรเลยมันก็ต้องเปลี่ยน อันนี้ต้องจำไว้มันเป็น
ของมันเช่นนั้นเอง เพียงแต่ว่าเรารักมนุษยชาติ เราคิดว่าเรายังมีหน้าที่อยู่ ในช่วงนี้กลุ่มนี้ที่กำลังจะทำอยู่ก็คือความรู้สึกรู้สึกที่
เชื่อมอยู่ในกระบวนทัศน์เก่า ทุกหยาดหยดในอนุในกระดูกดำของทุกคนล้วนแล้วแต่ไปทางด้านของ mathematics
philosophy ล้วนแล้วแต่เป็นไปในด้านของ mathematics universe ทั้งนั้น การจะล้างออกโดยให้พัฒนาจิตสำนึกเป็นไปไม่ได้
ครับ เป็นไปไม่ได้เด็ดขาดมันต้องใช้วิธีอื่น การใช้วิธีอื่นก็ต้องหา shutter ซึ่งมีอยู่แล้ว ซึ่งหมดประเทศเขียนขึ้นมาอันแหละ
คือ attractor ซึ่งเรากำลังจะหา valuable เรากำลังจะหาตัวเร่งตัวแปร เราทำได้แค่นั้นเราไม่ทำมันก็เปลี่ยนครับมันเป็น
spiral dynamic ทุกจุดของจักรวาลคือศูนย์กลางของจักรวาลต้องถือเป็นอย่างนั้น ลึกๆ แล้วมันมีกฎเกณฑ์ มันมีการไหล
ปรากฏขึ้นมา ผมบอกว่ามันเป็นการไหลปรากฏขึ้นมา เพราะฉะนั้นมันจะต้องเกิด ตั้งอยู่ และก็ดับไปแล้วก็เกิดใหม่ ตั้งอยู่

ดับไป แล้วมันก็จะเป็นอย่างนั้น เว้นแต่ว่าในช่วงนี้เราพยายามหาตัวเร่งตัวแปรเพื่อสร้างจุด attractor ให้มันไปสู่แนวทางที่รักษามนุษยชาติไว้ให้ได้ จะได้หรือไม่ได้ไม่ได้เป็นหน้าที่ของเราแล้ว หน้าที่ของเราต้องทำให้ดีที่สุด ผมตอบได้แค่นั้น

คุณน้อย การที่ได้อ่านมาจากหลายๆ ที่ในเรื่องกระบวนการทัศน์ และจากการที่ได้ฟัง คุณหมอบริเวณพูดถึงกระบวนการทัศน์เมื่อทุกอย่างมันต้องเปลี่ยน แต่ว่าในอีกส่วนหนึ่งก็คือเราก็มู้ที่เข้าใจก็จะต้องทำให้ใหม่คะ เท่าที่สังเกตและอ่านทุกๆ ไปก็จะพบว่ามักจะทำในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคล มันจะมีความเป็นไปได้ในอนาคตใหม่คะว่ามีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทั่วโลก เพราะการที่เรามารวมตัวกันมาทำร่วมกันมันจะดีกว่าทำแยกหรือว่าไม่จำเป็น

วิศิษฐ์ ผมอยากจะต้องข้อสังเกตเพิ่มเติมสักนิดหนึ่ง แล้วจะเชิญคุณหมอบริเวณต่อผมอยากจะทำของดร.เทียนชัยนิดหนึ่ง แล้วก็เราลองดูรอยต่อว่าตัว attractor มีอะไรบ้าง แล้วก็อาจจะโยงของหมอนิรันดร์ด้วย ในสิ่งมีชีวิต ใน chaos theory จริงๆ การดำเนินไปของสิ่งมีชีวิตหรือว่าในเซลล์หรือในทุกระบบของสิ่งมีชีวิต ในวิทยาศาสตร์ชีวภาพเขาใช้คำว่า มันดำเนินไปในลักษณะที่หนึ่งสมดุลซึ่งยังสมดุลอยู่ คือมันยังเป็น chaos ด้วย เพราะว่าในความที่หนึ่งสมดุลที่ยังสมดุลอยู่นั้นมันยังมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงถ้าจะพูดในภาพกว้างแล้วมาดูในแง่ภาพมันไวต่อการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นอะไรนิดหนึ่งที่เกิดการแปรในระบบในช่วงที่มีความซับซ้อนที่ดูเหมือนว่าวุ่นวายมันมีระเบียบอยู่ มีระเบียบที่สูงกว่าที่เราเข้าใจระเบียบทั่วไป และระเบียบตัวนั้นมีความละเอียดอ่อนสุขุมที่จะรับรู้การเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นเป็นไปได้ใหม่ที่ว่าสังคมมีความละเอียดอ่อนตรงนี้อยู่และมีความไวตรงนี้อยู่ อันนี้อันหนึ่ง

และอีกอันหนึ่งในแง่ของรอยต่อต่างๆ ผมอยากจะทำดูตรงที่ครุหมอนิรันดร์ตั้งข้อสังเกตขึ้นมา จริงๆ แล้วแนวรบต่างๆ หรือแนวปะทะสังสรรค์ต่างๆ ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ กระบวนทัศน์เก่าเป็นกระแสหลัก เข้ามาในทุกๆ ทาง มันเป็นอย่างนั้นเท่าที่เห็นด้วยตา สัมผัสมาทางสังคม ในขณะที่กระบวนทัศน์ใหม่เป็นส่วนน้อยและก็ยังไม่มีพลัง อีกด้านหนึ่งซึ่งคุณหมอบริเวณและคุณหมอบริเวณอาจจะพูดตรงกันแต่อาจจะพูดกันในคนละเวลาก็คือว่าตัวภาวะความเข้าใจของกระบวนทัศน์ใหม่ ถ้าเราเข้าใจกระบวนทัศน์ใหม่เราจะเห็นได้ทุกทาง หมอบริเวณใช้คำว่าพหุวิธีมีความหลากหลายผ่านความงามก็ได้ ผ่านเรื่องสุขภาพก็ได้ คุณมาดูแลสุขภาพคุณก็เข้าถึงกระบวนทัศน์ใหม่ได้ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ได้ถ้าคุณเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้จริง คุณจะเห็นว่าระบบกระบวนทัศน์แบบเก่าใช้ไม่ได้ หรือคุณจะมาดูแลลูกตัวเองก็ได้ เราจะมีความสุขเลี้ยงลูกก็ได้ ถ้าเราจริงจังและเรียนรู้อย่างเปิดใจเราจะรู้ว่ากระบวนทัศน์เก่าใช้ไม่ได้ในเวลานี้และอื่นๆ

สิ่งที่คุณหมอบริเวณและคุณหมอบริเวณพบชัดเจนนก็คือความสุขความงามที่ถูกไม่แพง ซึ่งจริงๆ แล้วตรงนี้มันเป็นอิสระภาพจริงๆ แล้วมันเป็นการปฏิวัติอย่างถอนรากถอนโคนต่อวัตถุนิยม ส่วนคุณหมอนิรันดร์ก็ยังคงมีสภาพอยู่ว่าตรงนี้จะนำไปสู่รอยปะทะของการตัดสินใจได้อย่างไร ทั้งในเรื่องการเมือง หรือการจัดการอะไรบางอย่างในหลายๆ ระดับของชีวิตที่เป็นจริง ผมอยากฝากข้อสังเกตไว้อันหนึ่งว่า เท่าที่ผมสังเกตและเฝ้าดูกระบวนการอื่นๆ ในสังคม ผมว่าคนเริ่มเข้าถึงและเข้าใจถึงสิ่งเหล่านี้ ผมดูสองสามเรื่องยกตัวอย่างในเรื่อง โสมสกุล ผมสัมผัสคนที่ทำโสมสกุล หรือคนที่เลี้ยงลูกอยู่กับบ้านหรือให้การศึกษากับลูกเองหลายคนไม่ใช่ นักทฤษฎี หลายคนไม่มีความรู้ หลายคนเป็นชาวบ้านธรรมดา เป็นพ่อค้าธรรมดา แต่เมื่อคุยกันอย่างลึกซึ้งผมสัมผัสถึงความเข้าใจมิติทางการศึกษาที่ลึกซึ้งมาก สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ผมพยายามคุยกับดร.เทียนชัยเมื่อก่อนมันไม่ใช่เป็นเรื่องของคนสองคนแล้ว แล้วมันไม่ใช่เป็นเรื่องผ่านการศึกษาในรูปแบบเดิม อีกอันหนึ่งผมเข้าไปเกี่ยวข้องกับคนใช้โรคหัวใจซึ่งผมได้ไปร่วมงานกับคุณหมอนิรันดร์ที่เชียงใหม่หลายสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คนทั่วไป ชาวบ้านธรรมดาเข้าถึงได้ และคนที่มาร่วมก็มีความแตกต่างกันมีทั้งทหาร ข้าราชการ เพียงแต่ว่าทำอย่างไรมันถึงจะมีเวทีที่มีช่องทางที่คนจะเข้ามา

และผมว่าความไวตัวนี้ ที่ผมพูดไปแล้ว ความทุกข์ของเขาที่มันซ่อนอยู่ลึกๆ และพร้อมที่จะแสวงหาอะไรบางอย่างทันทีที่มันมีความหมายใหม่เขาจะมา ตรงนี้มันใช่หรือเปล่า ผมพูดจากข้อสังเกตทั้งหมด

น.พ.ประเวศ ผมจะพูดเรื่องวิธีการทำงานควรจะเป็นวิธีที่มันสนุก วิธีที่มันรื่นรมย์ มีความสุขตลอดถึงจะเคลื่อนไปได้ อย่างมีพลัง ถ้าเราเคลื่อนไปด้วยความทุกข์ หรือความเครียดและเครียดมันจะไม่สนุก และจะทำงานได้น้อยแล้วเราจะไปสอนเรื่องความสุขให้คนอื่นได้อย่างไรถ้าตัวคนทำมีความสุข ที่นี้ความสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมาจากความเข้าใจที่แจ่มแจ้งมันก็เกิดความสุข ผมคิดว่าตรงนี้ที่คลุมหมอบประสานพูด ถ้าเราเข้าใจจักรวาลมันก็เห็น ก็เข้าใจทั้งหมด เข้าใจว่าเมื่อห้าพันล้านปีมันเกิดการระเบิดขึ้นจากอุกกาบาตความร้อนขนาดล้านองศาไม่มีสารเกิดขึ้นได้ อิเล็กตรอน โปรตรอนนี้มีไม่ได้เพราะมันร้อนจัด แต่ว่าพลังงานมันมาจากเอกสภาวะที่นี้พอมันเย็นลงมันเริ่มมี อิเล็กตรอน มีโปรตรอนเกิดเพราะมันเย็นลงมีสารเกิดขึ้น และก็มีการวิวัฒนาการต่อมา ถ้าเราเข้าใจในรายละเอียดว่ามันเกิดธาตุ เกิดดวงดาว ถ้าเราเข้าใจวิวัฒนาการ ที่นี้มาเกิดโลก โลกมีอายุเมื่อสี่พันหกร้อยล้านปีมันก็ยังไม่มีสิ่งมีชีวิต ไม่มีวิวัฒนาการของธาตุต่างๆ จนมันเกิดความหลากหลายถึงขนาด ถ้าทั้งหมดมันมีอย่างเดียว เช่น มีพลังงานอย่างเดียว ปริมาณอย่างเดียว ชนิดเดียวมันไม่เกิด มันต้องมีความหลายหลายมันถึงจะเกิด และเกิด density มีความหนาแน่นพอที่มันจะเกิดและมีความเชื่อมโยงกัน เกิดเป็น complexity เมื่อ complexity มันจะเกิด chaos และเมื่อ chaos เกิดขึ้นที่เริ่มๆ ขอบของ chaos มันเกิด order ใหม่คือชีวิตขึ้น ชีวิตมัน immerse กับตัว chaos แต่มันต้องมาจากฐานความหลากหลาย ต้องมีความหลากหลายถึงขนาด density ถ้า density ยังไม่ครบมันก็ไม่เกิดอย่างเซลล์ๆ หนึ่งมันจะเกิดมันมีประมาณสามร้อยล้านอนุภาคอยู่ในเซลล์นั้น ถ้าเราเข้าใจมันมาตลอดและเกิดมาสิ่งมีชีวิตเมื่อประมาณโลกอายุเมื่อห้าพันล้านปีมันเริ่มเกิด แต่ว่ามันเป็นเซลล์เดียว ที่มันมีหลายเซลล์มันก็เกิดบิกแบงทางชีววิทยาเมื่อประมาณหกหรือห้าสิบล้านปี นี้มาดูสังคมถ้าเราเข้าใจมันโดยตลอดเราจะได้ว่าไม่ต้องกลัวอะไรเพราะสิ่งที่มันเป็นมันก็เป็นเพราะมันมีเหตุปัจจัยให้มันเป็น มาดูสังคม สังคมที่มนุษย์อาจจะมีความสุขที่สุดเนี่ย เป็นสังคมเมื่ออยู่ในป่าล่าสัตว์ เก็บผัก ผลไม้กิน เพราะว่ามันมีมนุษย์มีน้อยแล้วธรรมชาติมีเยอะมาก มันเป็นกลุ่มเล็กๆ และเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ แล้วไม่ต้องทำงานหนักไปจับสัตว์มาตัวหนึ่งกินได้ต้องเยอะแยะ การเคลื่อนที่ทำให้ไม่มีใครมาปกครองได้เลยเป็นอิสระ พอเริ่มเพราะปลูกต้องอยู่กับที่เพื่อที่จะเก็บผลผลิต พออยู่กับที่มันเปิดโอกาสให้เกิดชนชั้นปกครอง เพราะฉะนั้นการเคลื่อนที่มันปกครองไม่ได้ พอปกครองก็เกิดการกดขี่ การเอาเปรียบก็เอาส่วนเกินไปกิน ก็ทำให้ทำงานหนักเพิ่มขึ้นเหมือนวัวเหมือนควาย แล้วไปดูน่าสงสารมาก ไม่มีทางเลือกเลย ไปอ่านสามก๊กก็ได้เขาเกณฑ์ไปรบไม่ไปก็ถูกฆ่าไปก็ตาย เวลารบกันปะทะกันตายสาหัสคนเขาพูดกันเป็นทีหมื่นล้าน แต่ละคนมีพ่อแม่มีลูกมีเมียแต่ไม่มีทางเลือกเลย เพราะฉะนั้นเมื่อสองพันถึงสามพันปีมนุษย์มีความสุขมากตกอยู่ในสภาพบีบคั้นจึงเกิดพระพุทธเจ้า เกิดพระเยซู เกิดพระโมฮัมหมัดขึ้นเพื่อจะบอกความทุกข์ของมนุษย์ทุกอย่าง ซึ่งมันเป็นภูมิปัญญา แต่ว่าในขณะที่เดียวกันมันได้คนส่วนน้อยไม่มาก ความเป็นไปก็ยังเป็นไปอยู่เหมือนเดิม สังคมที่มันกดขี่กัน ผมว่าสำหรับบางคนได้ พันทุกข์ได้แต่ส่วนใหญ่ไม่ ก็เป็นมาเรื่อยๆ อย่างที่เราเห็นนี้ จนกระทั่งเกิดมันมีประชาธิปไตยผมว่าช่วงสั้นไม่นานและมันหายไปแล้วนะประชาธิปไตย ทุนนิยมขนาดใหญ่เข้ามาทำลายประชาธิปไตยทุกอย่างหมด มันไม่มีประชาธิปไตยตอนนี้ ที่อาจารย์ประสานพูดเมื่อสี่ร้อยปีก่อนพบวิทยาศาสตร์เขาตื่นตื่นมากเจอความรู้ที่คม ชัด ลึก ดีใจมาก แต่ว่าในขณะที่เดียวกันเราเห็นแล้วแต่ว่ายากนะที่มนุษย์จะรู้ แต่ว่าขนาดเดียวกันความรู้ที่เขาได้มาจากวิทยาศาสตร์มันไม่พอที่จะยกระดับจิตวิญญาณขึ้น หรือตรงข้ามมันกลับเกิดอหังการเอความรู้นี้ไปใช้สร้างอาวุธ สร้างอำนาจและก็เกิดเรื่องราวใหญ่โต จักรวรรดินิยมก็มา ถ้าเราเข้าใจมันว่ามันต้องเกิดเป็นแบบนี้ ธรรมชาติที่มันเกิด

ถ้าจะถามว่าแล้วเราจะทำอย่างไร ผมคิดว่าคงต้องมีเครือข่ายของคนทำงานเรื่องนี้ การที่จะทำงานได้ก็ต้องมีทรัพยากร ต้องมีเงิน อย่างทำงานนวัตกรรมก็บอกแล้วว่าวิธีมองใหม่ เครือข่ายจะเรียกอะไรก็แล้วแต่ผมคิดว่าเราต้องมีทรัพยากร เราจะพูดแบบอาจารย์นิธิพูดได้ เราทำอะไรไม่ต้องใช้เงินหรอก ผมคิดว่าเราต้องใช้เงิน มีโครงการที่

ชัดเจน มีทรัพยากร ให้มีกองทุนนวัตกรรมทางสังคม ผมคิดว่าช่วงแรกเราอยากมีปีละประมาณพันล้านเพื่อไปหนุนกลุ่มต่างๆ ที่คิดใหม่ มีการเรียนรู้ใหม่ มีการวิจัย ให้มีกลุ่มต่างๆ เกิดขึ้น เราต้องเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ได้ก่อน เปิดพื้นที่ทางปัญญาแล้ว ไปหนุนนวัตกรรมต่างๆ ทำหนังสือทำอะไรใหม่ๆ พวกใหม่ๆ พวกนี้ โดยเฉพาะที่มันเป็นแนวทางทางธรรมชาติมันจะมีมิติทางจิตวิญญาณอยู่ในนั้น อย่างเช่นเรื่องการแพทย์ทางเลือกชัดเจน จิตวิญญาณ การเลี้ยงลูกอย่างที่ว่าลองกลับไปดูความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกนี้เป็นจิตวิญญาณ ขณะที่ทุกอย่างในเวลานี้ไปด้วยเงินแต่สิ่งที่เหนียวแน่นที่สุดคือความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกซึ่งมิติทางจิตวิญญาณยังคงมีอยู่ อันนี้เป็นคุณค่าถ้าเราส่งเสริม อันนี้ก็เป็นเรื่องมือ ถ้าเราได้ทุนมาก็จะมาหนุนกระบวนการได้เยอะเลย พยายามดึงความรู้จากต่างประเทศว่าเขาทำอะไรกันบ้าง และควรจะมีการวิจัย และดูว่าใครกำลังทำอะไรๆ ที่มีมิติทางจิตวิญญาณ เอาผลของการวิจัยมา brief กับไปเดี๋ยวมันก็มาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายต่างๆ จากการเลี้ยงลูกแปลกๆ ใหม่ๆ ของนิรันดร์ก็จะไปอยู่ตรงนี้ คือไปข้ามมันให้ตายมันก็ไม่รู้ แล้วมันก็จะตายโดยไม่รู้ด้วยว่ามาฉันทำไม่ คือจุดต้องพาเขาไปเรียนรู้เพราะว่าต้องเปลี่ยนฐานทางปัญญาเขา

ผมคิดว่าฐานทางปัญญาของมันผิด ร้อยปีที่ผ่านมามีรัชกาลที่ 5 ปฏิรูปการศึกษาทำให้มนุษย์ขาดจากฐานทางปัญญา คือมาเอาตำราโรงเรียนทุกแห่งท่องหนังสือ ถ้าเราไปดูประวัติถ้าเราช่างสังเกตโดยเฉพาะภาษาเราจะเห็นไม่ยาก พระพุทธเจ้าตอนเป็นเจ้าของสี่หัตถะเรียนศิลปะวิทยาทั้งสิบหกเรียกว่าวิชาทั้งหมดแต่ไม่มีปัญญา ต่อเมื่อก่อนหนีออกจากวังไปสัมผัสคนจน คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ท่านถึงเกิดฐานทางปัญญา ฐานมันอยู่ตรงนั้น ทุกวันนี้ฐานนี้มันผิด ผมคิดว่าตรงนี้ไม่ยากมันมีตัวอย่างแล้วคือต้องไปสัมผัสความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ แล้วจะเป็นฐานทางปัญญาตรงนั้น สัมผัสจนกระทั่งมันถามตัวเองขึ้นมาได้ว่าฉันจะทำอะไรเพื่อผู้อื่นขึ้นมาได้บ้าง ตอนนี้อยู่ทั้งหมดระบบการศึกษามันสอนว่าฉันจะไปเอาอะไรจากคนอื่นได้บ้าง ไปดูซิพวกอาจารย์อะไรต่างๆ เขาบอกเพื่อที่จะไปแข่งขันอันนั้นก็เพื่อที่จะไปเอาจากคนอื่น แต่ถ้าเขาสัมผัสความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์มันจะเกิดคำถามใหม่ว่าฉันจะทำอะไรเพื่อคนอื่นได้บ้าง อันนี้เป็นปัญญา ผมคิดว่ามันต้องมีการจัดการให้คนกลุ่มชนต่างๆ ลงไปดู แล้วบางครั้งไปดูครั้งเดียวเกิด เมื่อหลายปีก่อนผมไปบุรีรัมย์อาจารย์สิทธิพนมแก่ไปด้วย แกเคยแต่รอยตัวอยู่ข้างบนเรียนจบมาจากอเมริกา แกไปครั้งเดียวแกก็เห็นศักยภาพของชุมชนมันสามารถจัดได้ ซึ่งผมพูดมาหลายหนแล้วเราขาดการจัดการถ้ามีการจัดการที่ดีมันสนุก ได้ไปเรียนรู้ไปเห็นคนข้างล่าง ถ้าเรามีทุนมากเราจัดทัวร์วัฒนธรรมหรือทัวร์อะไรก็ได้ จัดให้มันดีแบบเอามัณฑนา เหลืองนาทองดี เขาอยู่อย่างสยาม เขาจัดเก่งมาก เวลาเขาจัดเขาจะจัดคนไปรถทัวร์ แล้วเขาจัด combination มีนักท่องเที่ยว มีคอลัมนิสต์ มีคนสี่ชื่อเสียง มีนักวิชาการเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม อะไรอย่างนี้ เวลาไปดูอะไรสมมุติเราเจอพระเจดีย์เก่าๆ เราไม่มีความรู้อะไรเลยมันก็เหมือนก้อนอิฐ แต่นักวิชาการมาอธิบายให้เข้าถึงจิตวิญญาณอะไรก็แล้วแต่ นักข่าวก็ได้วัดดูมาเขียน ทุกคนได้หมด ตัวอย่างสยามได้เครดิต ทุกคนได้หมดมันเป็นกระบวนการ อันนี้คือการเรียนรู้ร่วมกันจากของจริงซึ่งถ้าเรามีโครงการเราก็จัดขึ้นได้ คนทำงานก็สนุก

น.พ.ประสาน อย่างที่หมอประเวศว่าผมเป็นคนโชคดียิ่งๆ ผมได้รับอิสระจากการจองจำจากไอ้โน่นไอ้นี่ แต่เหลืออีกนิดเดียวยังมีโมหะบางอย่าง เรากำลังพูดถึงเรื่องการสร้างเครือข่าย และการสร้างเครือข่ายมันต้องสนุกและเป็นอิสระ ต้องบอกว่าเรากำลังทำอะไร? เรากำลังสร้างอนาคตให้แก่มนุษยชาติให้เขา รู้ ให้เขาสนใจว่าไม่ใช่ นั่งอยู่เฉยๆ นะ คุณกำลังผลักดันทิศทางของมนุษย์ คุณกำลังสร้างอนาคตให้มนุษย์ และให้มันสนุกจริงๆ ที่จะพูดหนึ่งคือว่าเรามีเครือข่ายยกตัวอย่างอันหนึ่งที่อยากให้เห็นชัดชัด แต่เป็นนักฟิสิกส์และเขาเป็นคนคิด เขาสามารถจะรวบรวมทฤษฎีของ quantum กับทฤษฎี realistic ซึ่งฝรั่งยังคิดไม่ออก ผมส่งออกไปให้เมืองนอกเขาดูอยู่ ประเด็นมันอยู่ที่ว่าเราสร้างเครือข่ายหลากหลายอย่างหนึ่งที่หมอประเวศพูดคืออินเทอร์เน็ต แต่เขาทำอินเทอร์เน็ตเพียงสามเดือนมีคนเข้ามาเป็นหมื่นคน ที่ผมชอบใจคือเว็บไซต์ต่างๆ คนเข้าไปก็มักจะด่ากัน เถียงกันและพูดคำสกรปรกโสมมคือเอาอัตตาตัวเอง อหังการตัวเองเข้ามาทับถมกัน แต่ที่นี้เข้ามา

แล้วเขาเข้าใจแล้วเขาแสวงหาทางออกของเขาถ้าไปอ่านดูไม่ว่าจะเป็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ทุกคน มันมีอย่างนี้จริงหรือไม่ใช่ทางกายภาพอย่างเดียวหรือ วิทยาศาสตร์ที่เรามาันผิดจริง ๆ หรือเขาก็ไม่เถียงนะอาจจะเป็นเพราะว่าข้อมูลไม่พอ อย่งไรก็ตาม นิมิตอันนี้เป็นหนึ่งสิ่งที่ดี ประเด็นคือเราไม่มีเงิน ขนาดนี้แต่มาจากผมเดือนละ 1,500 บาทมีเพียงแค่นั้น กลับมาประเด็นที่อาจารย์เอกวิทย์ถามเรื่องกลุ่ม cultural creative คุณหมอประเวศจำได้ไหม ผมอ่านแล้วส่งต่อให้คุณหมออ่าน แล้วหมอประเวศเห็นก็พูดขึ้นว่า "มีแบบนี้ด้วยหรือ" แล้วเอาไปพูดที่อินเดียไปพูดครั้งนั้นมีคนฟังกว่าสี่สิบล้าน ผมจะเล่าให้ฟังว่ากลุ่มคนเหล่านี้เขาไปจับกลุ่มกันแบบเดียวกับเราเป็นเครือข่ายเป็น study circle เป็น forum เชื่อมกันไปเชื่อมกันมา ปรากฏว่าเมื่อเขาทำการวิจัยโดยใช้ของครอบครัวชาวอเมริกันจำนวน 1,662 ครอบครัว ได้ข้อมูลมาอย่างนี้ว่าคนอเมริกันมี 3 ประเภท คือ

1) อเมริกันยิ่งใหญ่ อเมริกันเป็นที่หนึ่ง อเมริกันต้องขึ้นคนอื่น ยกตัวอย่างคนประเภทนี้ที่เห็นได้ชัดคือ จอร์จ บุช มนุษย์เกิดมามีหนเดียว ตายหนเดียว ธรรมชาติช่างหัวมันอะไรแบบนี้ พวกนี้ยังมีอำนาจอยู่ประมาณ 49% เป็นพวก modernism ประชากรตอนที่เขาทำการสำรวจมีร้อยแปดสิบล้านคนที่เป็นผู้ใหญ่

2) คือกลุ่มคนที่เป็นพวก conservative ไครมาแต่ต้องตัวฉันไม่ได้ ฉันเป็นอนุรักษนิยม ฉันจะต้องเป็น อย่างนั้นอย่างนี้ good old American มี 29%

3) กลุ่มที่สามเป็นคนกลุ่มใหม่ที่นำเสนอใจคือหนึ่งเป็นผู้ที่มีฐานะดีที่สุดคือหมายความว่าค่าเฉลี่ยของรายได้ของประชากร พวกนี้อยู่ในกลุ่มที่มีรายได้สูงสุด พวกนี้จะเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย พวกนี้เป็นพวกที่ได้รับการศึกษาดีที่สุด ไม่ได้หมายความว่าเราจะดูถูกคนที่ไม่มีการศึกษาะมันอยู่ที่โอกาสแต่คนกลุ่มเหล่านี้คือคนที่เปลี่ยนแปลงง่าย เขาเปลี่ยนแปลงตัวเองโดยสิ้นเชิง โดยหันมาทางธรรมชาติความสัมพันธ์แรกที่สำคัญที่สุดคือความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับธรรมชาติ เมื่อหมอประเวศพูดถึงพระพุทธรเจ้าไม่ใช่เฉพาะแต่มนุษย์อย่างเดียวนะ พระพุทธรเจ้ากับสัตว์ด้วยกับป่าด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับป่า

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ซึ่งเป็นนิเวศทัศน์แท้ๆ เลย พระพุทธรเจ้าสัมผัส จึงได้เห็นความทุกข์ที่แท้จริง คนกลุ่มนี้เอาเรื่องนี้เป็นสำคัญที่หนึ่ง พวกเหล่านี้เสียสละมีจิตใจที่จะทำงานเพื่อชุมชน มีจิตใจที่จะรักเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีจิตใจที่จะสามารถอดกลั้นต่อความแตกต่าง ต่อศาสนา ต่อวัฒนธรรม เผ่าพันธุ์ผิวสี คนเหล่านี้เลิกละทิ้งทีวีซึ่งผมชอบมาก เพราะว่าที่บ้านผมผมดูแต่ CNN และ BBC World ตอนหลังนี้ดูแต่ BBC World เพราะ CNN ทำท่าจะเป็นสื่อตกขอบไปแล้ว คนเหล่านี้จะไม่ดูอะไรที่เป็นน้ำเน่าเลย ทำอย่างเดียวคือการสังสรรค์ซึ่งกันและกันจะอยู่กับบ้านอยู่กับครอบครัวทุกอย่างทุกอย่างสร้างจากตัวเองสร้างจากปัจเจกสร้างจากครอบครัวก่อน สังคมที่แท้จริงอยู่ที่ตรงนั้นถ้าตรงนั้นไม่เข้มแข็ง คนเหล่านั้นได้เงินเดือนละเป็นแสนบาท เขาทิ้งเงินเหล่านั้นเลย ฉันมีแค่ฉันพอใช้ คนเหล่านี้ขายบ้านใหญ่เอาเงินที่ขายบ้านไปบำรุงมูลนิธิ และหันมาอยู่บ้านเล็กนี้เป็นลักษณะของคนที่เป็น cultural creative มุ่งคิดแต่งงานสร้างสรรค์ มุ่งคิดแต่งงานสิ่งดี ๆ หันไปทางศิลปะ หันไปทางธรรมชาติ คิดดูนะคนเหล่านี้มีอยู่ถึง 40 ล้านคนที่อเมริกา ยุโรปก็มีจำนวนเท่ากัน คุณลองดูอเมริกาลองดูยุโรป คนเหล่านี้หันมาทางตะวันออก คนเหล่านี้จะนับถือศาสนา อย่างน้อยที่สุดจะสัมผัสกับศาสนาทางตะวันออกไม่อย่างหนึ่งก็อย่างใด คนที่นับถือศาสนาทางตะวันออกขนาดนี้มีเป็นร้อยล้านเป็นคนผิวขาวซึ่งแทบจะไม่นำเชื่อเลย แต่เขาถือสองนะครับ คือถือทั้งคาทอลิกและศาสนาพุทธ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สามารถชนะคนประเภทที่ 1 และ 2 ได้ซึ่งมีอยู่ถึง 79% ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรากำลังจะทำเราพยายามจะสร้างอันนั้นขึ้นมาในประเทศไทยเราโดยใช้ variety ต่างๆ ที่มีอยู่

อ.เอกวิทย์ ผมขอสานต่อตรงนี้นิดหนึ่ง ฟังหมอประเวศพูดแล้วเราอาจจะเข้าใจผิดกัน แต่ผมคงไม่เข้าใจท่านผิดหรอกว่าเราอย่าไปยุ่งกับโลกเลย เราทำของเมืองไทยของเราให้ดีที่สุดตามนัยยะที่หมอประเวศว่ามา ผมอาจจะมองต่างมุม

หนึ่งคือในโลกแห่งความเป็นจริง โลกนี้มันเชื่อมโยงถึงกันหมด มีความทุกข์ที่โหดร้ายกันไปทั่วถึงกันหมดไม่มีข้อยกเว้น ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งในโลกปัญหาที่จะรุนแรงที่สุดและเป็นความเป็นความตายของเราคือระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมพัง เพราะมนุษย์เอาเปรียบสิ่งแวดล้อมมานานหลายชั่วคนและบัดนี้ยิ่งรุนแรง เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานของการเอาเปรียบธรรมชาตินี้ ดาวพเคราะห์ดวงนี้รับไม่ได้อีกแล้วต้องเปลี่ยน ตรงนี้เองเป็นองค์ประกอบสำคัญเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้มนุษย์ต้องเปลี่ยนวิถีคิดเปลี่ยนสำนึก เปลี่ยนวิถีการครองชีวิตกันใหม่ไม่ให้เป็นการทำลายธรรมชาติ เราให้ความสำคัญมากเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืนเสมอๆ กลายเป็นว่าให้กูอยู่ได้ตีคนอื่นข้างมัน ดังนั้นตรงนี้ผมคิดว่าเมื่อมันเป็นส่วนหนึ่งของโลกเราต้องคิดตรงนี้ว่าภัยพิบัติทางธรรมชาติ ความอดอยากที่มันเกิดขึ้นที่อื่นมันมันต้องถึงเราอยู่วันยันค่ำ มันสะท้อนถึงกันหมด ผมจึงคิดว่าเราจะทำอะไรดี ๆ ก็ทำเถอะแต่อยู่ในแวดวงซึ่งเรารู้เฉพาะเรื่องของเราต้องรู้โลกด้วย รู้จักรวาลด้วย

ผมมีตัวอย่างคือเราต้องเรียนรู้ว่าอินเดีย บังกลาเทศ ปากีสถาน อัฟกานิสถาน อินโดนีเซีย ทุกข์ยากแค่ไหนลาตินอเมริกาทุกข์ยากอย่างไร แอฟริกาทุกข์อย่างไร เมืองจีนและญี่ปุ่นอย่าคิดว่ามีความสุขนะครับ เจาะเข้าไปยังปักกิ่งและปักกิ่งและกลุ่มคนแล้วเขามีความทุกข์ใหญ่หลวงทับถมอยู่ในใจทั้งสิ้น เมื่อเรารู้ทุกข์ของทั้งโลกเราก็จะเข้าใจว่าเราก็เป็นส่วนหนึ่ง มันก็แปลกันครับลบบวกกลมมันกลายเป็นบวกเพราะเหตุว่าทุกข์ร่วมกันมันมี มันทำให้มีกำลังใจขึ้นมาว่าถ้าอย่างนั้นมันต้องแก้ทุกข์ ไปเริ่มต้นที่คนอื่นไม่ได้ก็ต้องเริ่มต้นที่ตัวเรา ผมดีใจนะที่คุณแต่ผมพยายามจะคิดอ่านทำอะไรดี ๆ นี่คือความหวังว่าคนรุ่นใหม่เขามีขีดความสามารถในการติดต่อสื่อสารกันทั่วโลก และเขาสื่อความอะไรดี ๆ ถึงกันได้ ผมมีความหวังตรงนี้ โยงมาถึงระบบการศึกษาซึ่งมันต้องเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ ต้องเปลี่ยนสำนึก ต้องเปลี่ยนอะไรต่าง ๆ ซึ่งเราถูกครอบงำไว้จนเคยชินจนเห็นเป็นของธรรมดาไปแล้ว และก็คิดว่าไม่มีอะไรจะต้องเปลี่ยนที่จริงมันต้องเปลี่ยนอย่างมหาศาล แม้แต่วิชาวิทยาศาสตร์เองก็ต้องเปลี่ยนอย่างมหาศาล ผมคุยกับอาจารย์มหาวิทยาลัยหลายๆ คนเขาเฉยๆ เขาไม่รู้สึกรู้ว่าต้องเปลี่ยน และพวกนี้ไม่เคยเรียนปรัชญาวิทยาศาสตร์ ไม่รู้เรื่องพวกนี้เลย ผมจึงคิดว่าเราคงต้องเปิดใจกว้างที่จะเรียนรู้ แต่แน่นอนเราจะทำแทนคนอื่นไม่ได้ เราก็ต้องทำในส่วนของเราให้ดีที่สุด และถ้าเกิดวิกฤติในเรื่องสิ่งแวดล้อม ในเรื่องธรรมชาติหรือลูกอุกกาบาตตกลงมาถามว่าเราจะตายอย่างไร หรือถ้าอยู่อยู่อย่างไรถึงจะดี

น.พ.ประสาน ผมจะพูดถึงหนังสือของ โจเซฟ เพียช เขียนหนังสือชื่อ Magical Parent Magical Child เฉพาะการศึกษาเด็กอย่างเดียวว่าอยู่ที่พ่อแม่ มาต่อเรื่องอุกกาบาตถ้าคุณไปอ่าน ฉบับที่ 20 เดือนมีนาคม ปี 2002 เคยอ่านกันบ้างหรือยัง เขาจะบอกว่าตั้งแต่วิวัฒนาการของพืชนิยามนี้มีชีวิตขึ้นมาหกร้อยห้าสิบล้านปีซึ่งเป็นยุคสมัยที่มี Biological Big bang จากนั้นมามีการล่มสลายทั้งหมดห้าครั้งคือในแต่ละครั้งล่มสลายมาหลายครั้งไม่ใช่ชนิดเดียวคือเผ่าพันธุ์เนี่ยสูญไปเลยประมาณ 70-90% สมัย Premium ประเด็นที่ผมชี้คือว่าเรารู้อย่างเดียวว่า อุกกาบาตตกลงมาแล้วฆ่าไดโนเสาร์ตายจนหมดในหนังสือเล่มนั้นบอกว่า Premium ก็ค่อนข้างแน่ และทั้งหมดภัยพิบัติเกิดจากดาวหางทั้งสิ้น เขาพูดว่าเพื่อจะให้ evolution ของโลกเกิดขึ้นได้ ขนาดนี้เราอยู่ในเปลือกไข่และเราไม่ยอมเจาะเปลือกไข่เขาก็ต้องส่งลูกอุกกาบาตลงมา และการกระแทกไข่ตรงนี้มันมีประเด็นตรงนี้ มีรายงานทาง BBC World ว่าโอกาสจะเกิดอุกกาบาตมีประมาณ 1: 400,000 ในวันรุ่งขึ้นต่อมากลายเป็น 1:200,000 อีกสามวันต่อมาเป็น 1:60,000 หมิ่น หลังสุดนี้เป็น 1:40,000 หลังสุดนี้แหละครับ เราต้องนึกนะครับว่าเมื่อวันที่ 6 มกราคมมีอุกกาบาตลูกหนึ่งเฉียดโลกไปห้าแสนกิโลเมตรลูกนี้ใหญ่ประมาณ 1,000 ฟุต แต่มีอีกลูกหนึ่งแค่ 150 ฟุต เฉียดโลกไปแค่ 60,000 ไมล์เอง ที่เราไปทั้งหมดมีรายงานขึ้นมาชิ้นหนึ่ง รายงานนี้บอกว่ามีบริษัทที่เกี่ยวข้องกับการส่งดาวเทียมไปยังอวกาศเสนอมายังโลกมายังยูโนและบริษัททำนาซ่าว่าจะขายเทคโนโลยีให้

ดร.เทียนชัย ผมขอกลับไป "กลียุค" เขาบอกว่ากลียุคเป็นยุคแห่งมายา คือมันใช้มายาเข้ามาเป็นกระบวนการในการหากำไรของโลกสมัยใหม่ ตั้งแต่เรื่องคอมพิวเตอร์ที่จะพังในปี 2000 นั้น ระวังนะครับ มันถูกสร้างขึ้นมาก็เพื่อที่จะมาระดมเงิน

ใส่เข้าไปในระบบนั้น เป็นเรื่องที่ต้องระวังที่สุดเลย มันมีการตุนกันในเกือบทุกระดับของมันอยู่ ผมไม่ลงรายละเอียดในตรงนี้ นะครับ ผมว่าโลกยุคปัจจุบันในแง่ของการฝากมายาเป็นหัวใจของกลุ่มที่คิดเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ น่าจะทำกัน เพราะจะทำ อย่างไรให้คนออกจากอิทธิพลของสื่อทีวี ออกไปสู่ที่เป็นจริงจะทำได้อย่างไร ไม่ใช่พวกเราเท่านั้นบางที่เราทำหนังสือให้พวก เราอ่านกันเอง วิธีพรรณนาก็รู้สึกตัวว่าทำหนังสือให้พวกเราอ่านกันเอง จะทำอย่างไรที่จะให้มันสื่อออกไปหาคนกลุ่มนอกได้

น.พ.ประเวศ เราจะมียุคสื่ออะไรที่ทำให้คนทุกคนรู้ความจริง เพราะขนาดนี้คนไม่รู้ความจริง เพราะตัวหนังสือผมคิดว่ามันต้องทำ คนจะอ่านมากอ่านน้อยอะไรก็ต้องทำ แล้วตัวนี้มันจะแตกออกไปเป็นสื่ออื่น หนังสือผมคิดว่าจำเป็น จะไปเป็น อินเทอร์เน็ต เป็นวิดีโอ เป็นโทรทัศน์เป็นอะไรก็แล้วแต่ ต้องใช้หลายอย่าง ผมคิดว่าต้องทำโครงการให้มันได้เงินมา ทำโครงการดีๆ เขียนให้มันดีเขียนให้มีพลัง ให้คนอ่านแล้วอยากหมดทุกคนเลย เขียนโครงการให้มันคนอ่านแล้วพอมิเงินมา แล้วเราเคลื่อนไหว เคลื่อนไหวไปเรื่อยๆ จะเป็นการคัดเลือกคนไปในตัว คนที่มาร่วมเคลื่อนหนักเข้าไม่ชอบเขาก็หยุดไป คนใหม่เข้ามา พอหนักเข้ามาจะเกิด hard - call ที่จะทำเรื่องนี้ ที่นี้นอกจากทำเรื่องสื่อต่างๆ การวิจัย การเรียนรู้ต่างๆ นอกจากแนวทางของเราจะต้องนำไปสู่เรื่องการศึกษาใช้เปล่า อาจจะต้องจัดการฝึกอบรมเช่น ครูด้วยกันเองอยากจะเข้าเรียน เรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ อาจจะต้องใช้ กระทรวงศึกษาอาจจะให้ครูเข้ามาอบรม อาจจะต้องคิดถึงเรื่องนี้

น.พ.ประสาธน์ ผมขอพูดถึงงานที่จะทำที่หมอประเวศพูดถึง คือหนังสือเรื่องสื่อที่อเมริกามีอยู่ 3-4 เล่มก็มันต่อต้านสื่อ ทุกชนิดไม่รู้จะไปเอาเงินมาจากไหน ชื่อ Journal of Positive the Future ผมอ่านมาจากอินเทอร์เน็ตผมอยากให้เราแปลออกมาแต่ละเรื่องมีความน่าสนใจ

น.พ.ประเวศ เราต้องมีตัวคนที่มาคัดเลือกหนังสือที่มีอยู่อาจจะที่มีอยู่ทั้งโลกเลยว่ามีเล่มไหนดี

ดร.เอเซีย ผมชอบเรื่องที่ว่าอาจารย์หมอประเวศเล่าให้ฟังเรื่องโอภิตะ เป็นวิศวกรชาวญี่ปุ่น อยากให้อาจารย์ช่วยเราให้ พวกเราฟัง

น.พ.ประเวศ โอภิตะเป็นชาวญี่ปุ่นจบวิศวะแต่ชีวิตเขาพลิกผันจากวิศวะอิเล็กทรอนิกส์กลายเป็นนักเศรษฐศาสตร์ ต่อมากลายเป็นดีโพลแมน ต่อมากลายเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ จุดคือว่าโอภิตะกับพวกห้าหกคนทำวิจัย ผลการวิจัยบอกว่า ถ้าญี่ปุ่นเข้าสงครามจะแพ้เพราะว่าเขาวิจัยเรื่องการผลิตเหล็กกล้าของญี่ปุ่นกับสัมพันธมิตรมันต่างกัน และสงครามถ้าสู้กันเรื่อยๆ ต้องแพ้แน่ถ้าเข้าสงคราม เขาก็บอกพวกทหารพวกทหารไม่เชื่อก็เขาส่งสงคราม พวกนี้ก็ทำวิจัยต่อว่าญี่ปุ่นจะแพ้ สงครามถ้าแพ้แล้วจะเกิดอะไร ละเอียดมากเลย ตั้งแต่ความอดอยาก และถ้าจะฟื้นตัวต้องทำอะไรร้ายไปจนถึงจุดเดียว จุดที่ทำให้ฟื้น จุดนี้ก็คือว่าญี่ปุ่นต้องเริ่มขุดถ่านหินให้ได้ 28 ล้านตันและจากนั้นจะฟื้น ถ้าว่าขุดไม่ได้เพราะไม่มีเหล็กกล้าที่จะ ให้ขุด และการที่จะมีเหล็กกล้าให้ขุดก็ต้องใช้ถ่านหินมาถลุงมันถึงจะเกิดเหล็กกล้ามันก็ค้ำยันกันว่ามันสูญโอบาย ซึ่งขณะนั้น ญี่ปุ่นขาดอาหาร ถ้าไปบอกเฉลี่ยให้คนกินผักเท่ากันหมดก็ไม่มีคนขุดถ่านหิน ต้องให้คนขุดถ่านหินกินให้อิ่มจะได้ขุดถ่านหิน ออกมาได้ แต่มีข้อแม้ยู่ว่าถ้าต้องการเหล็กกล้าต้องเอาถ่านหินไปถลุง ถ้าต้องการถ่านหินต้องมีเหล็กกล้าไปขุด มันต้องการ อะไรมันเบรก สิ่งที่มาเบรกคือต้องมีน้ำมันแต่เมื่อกาเธอร์ไม่ให้นำเข้าน้ำมัน ก็เอาผลงานวิจัยไปให้เมื่อกาเธอร์ดู เมื่อกาเธอร์ ประทับใจเชื่อนุมัติให้นำเข้าน้ำมันมาได้เพื่อมาเบรกตรงนี้ นี่ก็เป็นตัวอย่างของกลุ่มคนเล็กๆ เขาจะพบกันทุกอาทิตย์ตอน กลางคืนกลางวันทำงาน ก็เอาผลงานวิจัยมาคิดตัวเลขคิดอะไรกัน

ดร.เทียนชัย ขอเสริมความคิดเห็นเห็นอาจารย์พูดถึงเรื่องวิทยาลัย ผมคิดว่ามันน่าจะเป็นไปได้เหมือนกัน คืออย่างนี้ผมคิดว่าปัจจุบันมีอาจารย์รุ่น 50 ที่เกษียณแล้ว อย่างอาจารย์ชาญวิทย์ ทำไม่ไม่คิดที่จะทำธรรมศาสตร์การเมืองขึ้นมาใหม่ ทำแบบนอกระบบ มีอาจารย์หลายๆ ท่านที่เกษียณพร้อมกันมาร่วมกันได้ถ้าจะทำวิทยาลัยนอกระบบ งานอย่างเช่นโครงการปริญญาเอกของธรรมศาสตร์ก็น่าสนใจมาก คือคนจำนวนมากที่เรียนในโครงการนี้ทำเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งมันตรงอยู่พอดีเลย เยอะไปหมดเลยคนที่ทำเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่

อ.เอกวิทย์ มีคนเก่งมากอีกคนหนึ่งนะครับที่เขาลาออกจากอาจารย์ที่จุฬา คืออาจารย์มาร์ค ตามไทย มีความสนใจในทางปรัชญา

น.พ.ประเวศ ที่เทียนชัยพูดเนี่ย ผมมีเศษกระดาษอยู่ชิ้นหนึ่งผมเขียนเรื่องวิทยาลัยกระบวนทัศน์ใหม่ แล้วการ list รายชื่อคนที่อยู่ในแวดวงต่างๆ เยอะเลย ถ้ามารวมตัวกันได้ แล้วก็จัดสอน จัดอบรม จัดอบรมนี่อย่าไปดูถูกมันนะมันเป็นหมื่นคน อย่างที่คุณจำลองที่ที่เมืองกาญจน์อบรมไปสองหมื่นคน โรงเรียนผู้นำของคุณจำลองเขามีปรัชญาอย่างนี้คือ มาอบรมเพื่อลดความเห็นแก่ตัวเพื่อรับใช้ผู้อื่น คนมาเทรนกันเสียเงินด้วยนะ

อ.เอกวิทย์ ผมอยากจะถามมากกว่าเมื่อเราคุยกันแล้ววันนี้ มีคนคิดอะไรใหม่ๆ อีกจำนวนมากมายคนเหล่านี้ควรที่จะได้พบกัน อันนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเอาความคิดนี้เสนอเป็นตุ๊กตาก็ติดต่อ อย่างคนอยากเสกสรรค์เขาคิดอะไรของเขาสิกล้ำมากเลย ระยะเวลาเขาบรรลุอะไรอีกหลายอย่าง ยังมีอีกเยอะ เราให้โอกาสทุกคนได้คิดอะไรร่วมกันเป็นเรื่องจำเป็น ผมแน่ใจว่ามีมากกว่านี้หลายเท่า

วิศิษฐ์ งานอันนี้ก็有一部分หนึ่ง จะเป็นเวทีเล็กๆ ที่เราจะได้จัด

ชีวฟิสิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ : เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล

ชีวฟิสิกส์-ชีววิทยา คงต้องเรียนกันใหม่

โดย น.พ.ประสาน ต่างใจ

น.ส.พ.ไทยโพสต์ ฉบับวันที่ 27 ต.ค. 45

บทความวันนี้เป็นการเกริ่นนำปาฐกถาของนักชีวฟิสิกส์ (เดิมทีเป็นนักจุลกายวิภาคศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ก่อนมาเป็นนักวิจัยเซลล์ชีววิทยาที่ภาควิชาพยาธิวิทยา ของมหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ด และเรียนฟิสิกส์จนมาเป็นศาสตราจารย์ทางฟิสิกส์ชีววิทยาประจำคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ด)ที่บ้านเรา นักวิทยาศาสตร์ นักวิจัยผู้นี้คือ บรูซ ลิปตัน (Bruce Lipton) ที่ทราบมาว่าเคยได้รับการเสนอชื่อเพื่อเข้าชิงรางวัลโนเบล เพื่อนที่ชื่อเดวิด สปีลเลนผ่าน โจเซฟ เพียซ ที่คุ้นเคยกับบรูซ ลิปตัน ได้ติดต่อผ่านผู้เขียนว่า หากที่บ้านเราประสงค์จะให้ บรูซ ลิปตัน มาพูดและเสนอรายงานวิจัยใหม่ๆ ของเขา ให้นักวิทยาศาสตร์ไทยฟังในขณะที่มาท่องเที่ยวประเทศไทยก็จะทาบถามให้ ผู้เขียนได้เสนอเรื่องนี้ต่อให้กับหมอประเวชติดต่อ ดร.วิสุทธิ กับดร.สรยุทธ แห่งมหาวิทยาลัยมหิดล หากทางจัดการให้บรูซพูดที่กรุงเทพฯ ในราวต้นเดือนธันวาคมนี้ โดยบรูซ ลิปตัน จะไม่ขอรับค่าตอบแทนอย่างไรเลยนอกจากอาหารไทยหนึ่งมื้อ "ผมเป็นแผ่นของอาหารไทยมานาน" หวังว่าผู้สนใจ - ดดยเฉพาะนักฟิสิกส์ แพทย์ และนักชีววิทยา จะได้ติดตามไปฟังบรูซ ลิปตัน พูดถึงงานวิจัยของเขาต้านเซลล์ชีววิทยาใหม่ ที่แทบเป็นคนละเรื่องกับวิชาชีววิทยาที่เราเรียนกันมานาน ส่วนสถานที่ และวันเวลาคงจะรู้กันในราวต้นๆ เดือนพฤศจิกายนนี้

ผู้เขียนรู้ว่ามันัดชีววิทยาและนักฟิสิกส์ รวมทั้งนักวิทยาศาสตร์ประยุกต์คนยุคใหม่จำนวนหนึ่งที่ติดตามอ่านบทความของผู้เขียนไม่ว่าเป็นประจำ หรือเป็นครั้งคราว ดังนั้นเพื่อแนะนำผลงานวิจัยบางชิ้นที่ตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการระดับนำ และเพื่อเตรียมตัวเองสำหรับผู้ที่ไม่ต้องการตรรก กลายเป็นนักวิทยาศาสตร์รุ่นปีมะโว้ จะได้ไปฟังและรับความรู้ใหม่ๆ ที่นักวิชาการไทยน้อยคนจะเคยมีประสบการณ์หรือรับรู้มาก่อนว่า วิชาการแท้ๆ วิทยาศาสตร์สายตรงของทุกวันนี้มันแตกต่างจากฟิสิกส์และชีววิทยาของเมื่อวานนี้ - ที่เรายังคงใช้มันโดยไม่คิดเปลี่ยนแปลงเพราะคิดว่าเรารู้ความจริงหมดสิ้นแล้ว - อย่างไร? หรือที่ทำให้นักวิชาการยุคใหม่ทางตะวันตกเขาเข้าใจความจริงของชีวิต และจักรวาลเปลี่ยนไปจากเดิมแทบว่าเป็นตรงกันข้าม - อย่างไร?

ที่นำมาลงข้างล่าง เป็นรายงานสรุปอย่างย่อมากๆ ของผลงานวิจัยบางบทความที่ได้ตีพิมพ์ในวารสารต่างๆ และบทสัมภาษณ์ที่ตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาระบบการเรียนรู้ "สัมผัสอนาคต" (Touch the Future ; Spring / Summer, 1997) ผู้สนใจรายละเอียดเพิ่มเติมอาจเปิดอ่านได้จากเว็บไซต์ www.brucelipton.com

งานวิจัยของบรูซ ลิปตันเป็นไปทางด้านชีวฟิสิกส์ที่ยังใหม่มาก แม้กับนักชีววิทยายุคปัจจุบันของประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ บรูซบอกว่าทั้งนี้เป็นเพราะนักชีววิทยาส่วนใหญ่ยังติดความคิดที่มีฟิสิกส์คลาสสิกเป็นพื้นฐาน ยังคิดว่าสสารเป็นเรื่องของสสาร มีความสำคัญและเป็นจริงกับสถานะภาพของความเป็นสสาร และพลังงานเป็นเรื่องของพลังงานก็มีความสำคัญและเป็นจริงกับสถานะของความเป็นสสาร และพลังงานก็เป็นเรื่องของพลังงาน ก็มีความสำคัญและความเป็นจริงกับสถานะภาพของพลังงาน นักชีววิทยาไม่คิดว่าพลังงานสร้างความจริงและความสำคัญให้กับสสาร ดังนั้นจึงไม่สนใจบทบาทของ

พลังงานที่มีต่อสถานะภาพของการดำรงอยู่ของสสาร นักฟิสิกส์ยุคใหม่จะเรียกพลังงานที่มองไม่เห็นที่เป็นเนื้อในของสสารว่าเป็นสิ่งเดียวกับแรงหรือก็คือแรง ชาวบ้านคนทั่วไปจะเรียกพลังงานที่เป็นเนื้อในของสสารนี้ว่าจิตวิญญาณ ซึ่งทุกวันนี้เราอาจนิยามพลังงานแห่งจิตนี้ใหม่ได้ในทางแคว้นตัม ดังนั้นหากเราประยุกต์ชีววิทยาบนพื้นฐานของแคว้นตัมฟิสิกส์ที่ให้โลกทัศน์พื้นฐานของจักรวาล ฟิสิกส์ใหม่ที่ละเอียดและถูกต้องแม่นยำกว่าฟิสิกส์เก่าเดิมของนิวตัน ชีววิทยาใหม่จะมีความแตกต่างไปจากชีววิทยาที่ใช้กันในปัจจุบันเป็นคนละเรื่องเลย ความจริงทางแคว้นตัมนั้นพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าผู้สังเกตมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทันทีที่มีการสังเกตเกิดขึ้น ดังนั้นหากเราทำการทดลองอย่างหนึ่งอย่างใดในห้องทดลอง เราเองกลายเป็นผู้สังเกตสิ่งที่เรากำลังสังเกตอยู่ในขณะนั้น พุดง่าย ๆ ก็คือเรามีส่วนสร้างหรือมีส่วนต่อผลของการทดลอง ทั้งนี้เพราะในโลกของความจริงแท้ ผลหรือการรับรู้เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ในขณะนั้นๆ ระหว่างผู้สังเกตกับสิ่งที่ถูกสังเกต

นักชีววิทยาส่วนใหญ่ โดยความรู้วิทยาศาสตร์เก่าเดิม ไม่เคยเรียนหรือรู้เรื่องนี้เลย วิชาชีววิทยาจึงตรรกธรรมทั้งนักชีววิทยาก็พลอยตรรก และไม่รู้ความจริงแท้และความรู้ที่แท้จริงที่พิสูจน์อย่างไรข้อสงสัยกังขาใดๆ ทั้งสิ้นเลย

นักชีววิทยาส่วนใหญ่จึงคิดว่าสสารเป็นเรื่องของสสาร ส่วนพลังงานที่ดำเนินไปในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรากำลังทดลอง กับเราที่กำลังสังเกตผลของการทดลอง ไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกับกันเลย

นั่นเพราะความเคยชิน ประวัติศาสตร์ของการดำรงอยู่ของเราตั้งอยู่บนความเชื่อที่ได้จากประสาทการรับรู้ที่แยกสิ่งที่เราเห็นออกจากเรา ความเป็นสองหรือทวิตา เราแยกหนึ่งจากศูนย์ แยกขาวกับดำ บวกกับลบ และหญิงกับชาย และแน่นอนธรรมกับอธรรม ดังนั้นเราจึงรับความจริงแท้ที่กล่าวไว้มนอกปรัชญาของศาสนาไม่ได้เช่นหยินหยางที่ปฏิสัมพันธ์กัน แต่ทั้งสองคือหนึ่งที่นิยามไม่ได้ หรือเต๋าที่อยู่เบื้องหลังศาสนาพุทธบอกว่ามันไม่มีความเป็นโต่ง มีแต่ส่วนเชื่อมกลางที่ไหลเลื่อนไปตามตามสถานการณ์ (ที่หลายคนกลับแปลมัชฌิมาปฏิปทาให้เป็นความคงที่ตรงกลาง) ในศาสนาพุทธเราจึงไม่มีดำหรือขาว – ดำก็ไม่ใช่ ขาวก็ไม่ใช่ และไม่ใช่น้ำดำก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ขาวก็ไม่ใช่ – แต่มันเป็นทั้งสองหรือหนึ่งคือทั้งหมด ทั้งหมดคือหนึ่งหมุนเวียนเปลี่ยนไปตลอดเวลา นั่นสอดคล้องกับความจริงทางแคว้นตัมเป็นอย่างยิ่ง

นักชีววิทยาเก่าเชื่อว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น มีรูปแบบหรือโครงสร้างใหม่ของชีวิตในสิ่งแวดล้อมใดๆ มันก็จะเป็นอยู่เช่นนั้น หรือว่าหากจะเปลี่ยนไปจากนั้นก็ยากมากและเป็นเรื่องผิดปกติ เช่นมิวเตชันที่เป็นเรื่องผิดปกติ นั้นตรงกันข้ามกับฟิสิกส์ใหม่ที่พิสูจน์ได้จริงทั้งหมด ที่บอกว่ารูปแบบหรือร่างกายเปลี่ยนได้ทั้งหมด ทั้งเปลี่ยนตลอดเวลาสอดคล้องและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่ก็เปลี่ยนได้ทั้งหมดและเปลี่ยนตลอดเวลา นั่นคือการรับรู้ขององค์ชีวิตหนึ่งใดต่อสิ่งแวดล้อมและการรับรู้ของสิ่งแวดล้อมต่อชีวิต – การปฏิสัมพันธ์ระหว่างทั้งสอง – กำหนดการเปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อที่เราคิดว่าเป็นชีววิทยาศาสตร์สายตรง จึงจำกัได้อย่างยิ่ง ชีววิทยาเก่าบอกว่ายีนและดีเอ็นเอคือสิ่งควบคุมปฐมและสุดท้าย (primacy of DNA, or is the first level of ultimate control of life) ประหนึ่งเราคือทาสของดีเอ็นเอนั้นบรูซ ลิปตัน บอกว่า เป็นความรู้ที่ล้าหลังเหลือเกิน ข้อมูลใหม่ทางชีวฟิสิกส์ (ชีวแคว้นตัมฟิสิกส์) ที่ได้รับการพิสูจน์เบ็ดเสร็จเด็ดขาด และสามารถทำได้ซ้ำที่ผลเพิ่งออกมาในปี 1996 เป็นต้นมานี้เท่านั้น และได้การรับรองโดยนักชีววิทยายุคใหม่ ข้อมูลใหม่จึงชี้บ่งหลักฐานของยีนที่เปลี่ยนแปลงได้และเปลี่ยนแปลงคือความเป็นธรรมดา นั้นตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิงกับชีววิทยาของชาร์ลส์ ดาร์วิน ที่บอกว่า การเปลี่ยนแปลงของยีนยากมาก และหากมีก็เป็นเรื่องบังเอิญหรือผิดปกติทั้งให้ผลร้ายหรือเป็นไปในทางด้านลบ (random and anomalous mutation – negative or hazardous)

งานวิจัยของบรูซ ลิปตัน ศึกษาการทำงานของเซลล์ที่บุผนังของระบบหลอดเลือดที่ทำหน้าที่รับรู้ (perceive) ตอบสนองกระทั่งกำหนดพฤติกรรม (response and determine the behavior) ของดีเอ็นเอของเซลล์และสารเคมี – ที่มีนับพันๆ ชนิดอยู่ในกระแสเลือด – ที่แม้มีมากมาย แต่อาจจัดรวมได้เป็นสองพวกโดยหน้าที่คือ หนึ่ง หน้าที่ต่อสู้อะไรแปลกปลอมเชื้อโรคหรืออะไรที่อาจก่ออันตรายให้กับร่างกาย สอง พวกที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูและให้การเจริญเติบโต ทั้งสองนี้ต่างกลุ่มต่างทำหน้าที่ร่างกายเรียกร้องต่อสู้ป้องกัน กลุ่มพวกที่มีหน้าที่การเลี้ยงดูเติบโตก็จะหยุดชะงักลงชั่วคราว และโดยกลับกัน การทำงาน

เริ่มที่ผนังเซลล์หรือชีวโมเลกุลที่เซลล์มีเมมเบรน (เช่น ATPase) ที่รับคำสั่งหรือได้การกระตุ้นเตือนจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีลักษณะเป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าทำให้โมเลกุลเปลี่ยนรูปฟอร์มสามมิติจากรูปฟอร์มหนึ่งเป็นอีกรูปฟอร์มหนึ่งเช่น จากรูปลูกเต๋าเป็นรูปพีระมิด (electroconformation) การเปลี่ยนรูปฟอร์มของโมเลกุลจะให้คลื่นพลังงานชีวแม่เหล็กไฟฟ้าที่จะไปสั่งดีเอ็นเอหรือยีนให้ทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดอีกที ดังนั้นที่นักชีววิทยาเก่าเดิมเชื่อว่าดีเอ็นเอคือสิ่งกำหนดระดับปฐมและสุดท้ายของชีวิต (Primacy of DNA) จึงผิดไปทั้งหมด แต่ที่ถูกเป็นสิ่งแวดล้อมต่างหากที่เป็นตัวควบคุมและกำหนดพฤติกรรมของยีน (primacy of environment)

ดังนั้น หากเรารู้สึกหรือรับรู้ (perception) ว่าสิ่งแวดล้อมอาจก่ออันตรายหรือไม่ปลอดภัย ทันทีทันใดระบบแห่งชีวิตจะเปลี่ยนไปสู่การเตรียมตัวต่อสู้ หลอดเลือดบีบเกร็งตัวและเซลล์คุ้มกันเม็ดเลือดขาวจะเตรียมพร้อม ยิ่งหากเรารู้สึก (ระบบความคิดความเชื่อที่เป็นเรื่องของจิตรู้ - กระแสจิตซึ่งก็คือคลื่นแม่เหล็ก) หรือการรับรู้ต่ออันตรายยาวนานเรื่อรังตามไปด้วยการเตรียมระวังภัยที่ยาวนานด้วยนั้น คือ ความเครียด - แอดรีนาลินหลังทำให้เกิดการบีบรัดตัวของหลอดเลือดยาวนานจนทำให้ความดันสูงและระบบคุ้มกันมีความเครียดไปด้วย

งานวิจัยของบรูซ ลิปตัน ให้ข้อมูลทางฟิสิกส์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง สอดคล้องกับผลงานวิจัยที่ทำในช่วงไม่กี่ปีมานี้ จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วโลก ที่ล้วนให้ผลคล้ายๆกัน ทำนองเดียวกันไม่ว่าจะเป็น เมเวนโฮ จากอังกฤษ เจมส์ กลาส จากออสเตรเลีย หรือทิวาย ชง จากอเมริกา รวมทั้งคนอื่นๆ รวมแล้วมีหลายร้อยงานวิจัย

บรูซ ลิปตันแสดงความแปลกใจต่อทำที่วางเฉยของนักชีววิทยาและแพทย์ทั้งๆที่อยู่ในช่วง 5-6 ปีมานี้ มีข้อมูลใหม่ทางชีวฟิสิกส์และชีวจิตวิญญาณมีการตีพิมพ์ในวารสารว่าด้วยวิทยาศาสตร์สายตรงหลักที่เป็นวารสารชั้นนำยอดเยี่ยมขึ้นที่ล้วนชี้บ่งไปในทางเดียวกัน ผู้เขียนรู้ว่าพฤติกรรมปกติของคนในช่วงแรกๆ เป็นผลของความเคยชินหรือสามัญสำนึกของคนเราที่หากจะเปลี่ยนได้ก็ต่อเมื่อจำนวนคนอ่านคนเชื่อและยอมเปลี่ยนแปลงตนเองมีปริมาณจำนวนหนึ่งที่เรียกว่า "มวลอันวิกฤต" (critical mass) หลังจากน่านการเปลี่ยนแปลงอันไพศาลก็จะเกิดขึ้นแทบทันทีในทุกห้วงแห่ง สุดท้ายบรูซ ลิปตันได้สรุปผลงานของเขา (ที่สอดคล้องกับงานของนักวิจัยในช่วง 5-6 ปีนี้อย่างเป็นทางการ) เอาไว้ในบทความเรื่อง "จิตวิทยากับการรักษาโรคยุคใหม่" (Biological Consciousness and the New Medicine ในวารสาร Science, 2000) ดังนั้น "รูปแบบและโครงสร้างของร่างกายของเรานิยามโดยสารโปรตีน (Gr.Primary element) โปรตีนในร่างกายทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของสิ่งแวดล้อม หรืออีกนัยหนึ่งรูปกายภาพมนุษย์เราเป็นส่วนขยายของสิ่งแวดล้อม โมเลกุลของฟอสโฟไลติกในผนังเซลล์ของร่างกายเปลี่ยนคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าจากสิ่งแวดล้อมให้เป็น"จิตรู้"ของเซลล์ (awareness) ที่จะทำให้โมเลกุลเปลี่ยนรูปสามมิติ (electroconformation) การเปลี่ยนรูปของโมเลกุลของโปรตีนคือการ"เคลื่อนไหว"และให้พลังงานที่ทำให้เซลล์ "ทำงาน" ความเป็นชีวิตเกิดจากการเปลี่ยนรูปและการสั่ง"เคลื่อนไหว"นั้น"เซลล์ตอบสนองต่อการรับรู้หรือจิตรู้หากไม่ใช่เพื่อการเลี้ยงดูและเจริญเติบโต ก็เป็นการเตรียมต่อสู้ป้องกันตัว"

"การรับรู้จะอยู่ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการทำงานของเซลล์ หากรับรู้ถูกต้อง การทำงานของเซลล์จะเป็นการเอื้อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปรกติภาพและปลอดภัย หากการรับรู้ผิดหรือความคิดเห็นผิด ผลร้ายและอันตรายก็จะเกิดขึ้นกับเซลล์และการดำรงอยู่ของชีวิต"

นักฟิสิกส์เก่าของนิวตันเคยตระหนักตกใจกับสิ่งบ่งชี้ที่ได้จากการค้นพบฟิสิกส์ใหม่แควนตัมเมคคานิคอย่างไร ตอนนี้ ชีววิทยาและแพทย์คงต้องล้างสมองมาเข้าโรงเรียนเพื่อเรียนรู้ "ชีววิทยาใหม่" อย่างเดียวกันนั้นประเด็นก็คือความรู้ใหม่ที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดอยู่เบื้องหลังทางกายภาพ คือเรื่องของจิตวิญญาณในระดับต่างๆ ในที่นี้คือระดับเซลล์ที่เชื่อมโยงพัวพันเป็นส่วนขยายของสิ่งแวดล้อม กลับไปกลับมาผู้เขียนรับรองตรงนี้ว่าคนอย่างจำนวนมากต้องไม่เชื่อ แต่นักวิทยาศาสตร์อย่างไรเสียก็เป็นนักวิทยาศาสตร์ ก็ลองไปฟังไปซักถามแสดงปัญญาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบรูซ ลิปตันเอาเองในวันนั้น

ชีวฟิสิกส์กระบวนทัศน์ใหม่ เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

บรูซ ลิปตัน เป็นหนึ่งในนักชีวฟิสิกส์ ที่ทำการปฏิวัติโลกความคิดทางชีววิทยา เหตุการณ์ที่ว่ากำลังจะเกิดขึ้นกับศาสตร์แห่งชีวิต ดังที่ได้เกิดกับศาสตร์แห่งฟิสิกส์เมื่อทศวรรษ 1920 นับเป็นการพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินในทฤษฎีความรู้ทางชีววิทยาแบบดั้งเดิม อย่างที่สื่อมวลชนและวงวิชาการชีววิทยากระแสหลักกำลังจับตามอง

เรื่องที่บรูซ ลิปตัน ศึกษาวิจัย มีความสำคัญมาก นั่นคือการศึกษาเรื่องการรับ - รู้เรียนรู้ของสิ่งมีชีวิตเซลล์เดียว ซึ่งการศึกษาของเขาเป็นการสมทบส่วนที่ขาดหายไป อันเป็นรอยแห่วงขนาดใหญ่ของนักชีวฟิสิกส์สายที่มองว่าดีเอ็นเอเป็นคำตอบปฐมฐานและเป็นคำตอบสุดท้ายของสิ่งมีชีวิต

แต่สำหรับบรูซ ลิปตันแล้ว แม้ดีเอ็นเอ จะมีบทบาทเด่นดวงอย่างไร ดีเอ็นเอก็ไม่ได้เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่นักวิทยาศาสตร์ตามกระแสพยายามจะวาดฝัน และงานวิจัยของพวกเขาที่กำลังมาถึงจุดตัน เช่นเดียวกับนักฟิสิกส์ปรมาณูเผชิญมาเมื่อทศวรรษ 1920 ใดๆอย่างนั้น หนทางออกเดียวที่จากทางตันนี้ก็คือการพลิกกระบวนทัศน์ครั้งใหญ่

บรูซ ลิปตัน ได้พูดถึงเรื่องนี้ไว้ในบทความของเขา The Human Genome Project: A Cosmic Joke that has the Scientists Rolling in the Aisle. (2001)...(จาก website ของเขา www.burcelipton.com) ว่า

"ก่อนโครงการค้นคว้าเรื่องยีนของมนุษย์จะเริ่ม นักวิทยาศาสตร์ได้ประมาณการว่า สำหรับความซับซ้อนของมนุษย์นั้น อาจจะต้องมียีนจำนวนมากกว่า 100,000 ยีน ยีนนั้นเป็นแม่พิมพ์สำหรับโครงสร้างทางเคมีของโปรตีน ที่เป็นโมเลกุลต่างๆ ซึ่งเป็น "ส่วนประกอบ" ต่างๆ ของเซลล์ โดยมีความเชื่อว่า จะมียีนสำหรับทุกโปรตีนที่มีอยู่ในร่างกายมนุษย์ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 70,000-90,000 ชนิด ที่ก่อร่างขึ้นเป็นร่างกายของมนุษย์"

และนอกเหนือไปจากยีนที่เป็นรหัสให้กับโปรตีนแล้ว เซลล์จะมียีนอีกประเภทหนึ่งซึ่ง "ควบคุม" กิจกรรมของยีนที่เป็นแม่พิมพ์ของโปรตีนดังกล่าว ยีนที่จัด "โปรแกรม" ให้กับยีนอื่นๆ นั้นเรียกกันว่า regulatory genes หรือ "ยีนกำกับควบคุม" ยีนกำกับควบคุมจะมีรหัสข้อมูลเกี่ยวกับแบบแผนทางฟิสิกส์อันสลับซับซ้อน อันเป็นโครงสร้างที่จะสร้างเซลล์แต่ละแบบที่แตกต่างกัน (เซลล์กล้ามเนื้อเยื่อเยื่อแตกต่างจากเซลล์ กระดูกเป็นต้น) ... ยีนกำกับควบคุมเหล่านี้ จะกำกับ"วงออคเตตรา" ของยีนเป็นจำนวนมาก ที่การกระทำของมันโดยรวมแล้ว ก่อให้เกิดความรู้สึกตัว อารมณ์และปัญญา เป็นต้น มีการประมาณการว่ามียีนเช่นนี้อยู่ 30,000 ยีน ในยีนทั้งหมดของมนุษย์"

ถ้ามาคิดว่าจำนวนยีนทั้งหมดที่จะสร้างมนุษย์ เราจะต้องเริ่มจากตัวเลข 70,000 เพราะนั่นคือจำนวนของประเภทโปรตีนที่เราพบในตัวมนุษย์ แล้วเราก็อรวมตัวเลขของยีน" กำกับควบคุม"ที่จำเป็นในทางกายวิภาค สรีระและพฤติกรรมของมนุษย์ ยอดรวมยีนทั้งหมดของมนุษย์ที่ต้องมีคือ 100,000 โดยรวมจำนวนน้อยที่สุดที่ต้องมีของยีนกำกับควบคุมคือ 30,000 ยีน

พร้อมสำหรับขำขันระดับจักรวาล(Cosmic Joke)หรือยังครับ ผลของการระบุยีนทั้งหมดของมนุษย์เปิดเผยว่ามียีนอยู่ 34,000 ยีนเท่านั้น สองในสามของยีนที่คาดการณ์ว่าจะต้องมี กลับไม่มีอยู่! เราจะให้เหตุผลอันน่าเชื่อถือกับแนวคิดเรื่องยีนควบคุมความซับซ้อนต่างๆ ของมนุษย์ได้อย่างไร ในกรณีที่ยีนซึ่งกุมรหัสโปรตีนก็ยังมีจำนวนไม่เพียงพอกับโปรตีนที่มีอยู่?"

นี่เองคือช่องโหว่รอยแห่วงของโครงการศึกษายีนทั้งหมดในมนุษย์ บรูซ ลิปตันยังพูดถึงเรื่องหนอนตัวกลมจิ๋ว (Caenorhatis)

elegans) ที่มียีนอยู่ถึง 18,000 ยีน ทว่ามีเซลล์ทั้งหมดซึ่งประกอบเป็นร่างกายอยู่เพียง 969 เซลล์พอดีๆ ไม่ขาดไม่เกิน และมีเซลล์สมองอยู่เพียง 302 เซลล์ เหล่านี้เพียงพอที่จะทำให้มันสามารถดำเนินพฤติกรรมซ้ำๆ ของชีวิตไปได้ โดยขอให้เราลองมาเปรียบเทียบกับแมลงผลไม้ (fruitfly) ที่มียีนทั้งหมด 13,000 ยีน มีน้อยกว่าหนอนตัวกลมจิ้งจิวที่กล่าวถึง 5,000 ยีน เอาแค่ดวงตาของแมลงผลไม้ จำนวนเซลล์ก็มากกว่าหนอนตัวกลมจิ้งจิวเสียแล้ว ทั้งๆ ที่เจ้าหนอนกับแมลงนี้มีพฤติกรรมและโครงสร้างอันสลับซับซ้อนกว่ามากมาย ทำไมถึงมียีนน้อยกว่าถึง 5000 ยีน!! นักวิทยาศาสตร์กระแสหลักจะตอบคำถามเหล่านี้ว่าเป็นกลไกอยู่แบบเดิมได้อย่างไร?

เราลองมาดูประวัติของนักชีวฟิสิกส์คนหนึ่งที่เขียนไว้ในเว็บไซต์ของเขาหน่อยนะครับ

“บรูซ เฮซ ลิปตัน นักวิทยาศาสตร์และอาจารย์บรรยาย ได้รับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยเวอจิเนียในชาลอตวิลล์ (1971) เดิมทีเป็นนักจุลกายวิภาคศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ลิปตันทำงานวิจัยกลไกการควบคุมพฤติกรรมของเซลล์โดยโคลน (clone) เซลล์กล้ามเนื้อของมนุษย์ นอกจากนี้เขายังบรรยายเรื่องชีววิทยาของเซลล์เนื้อเยื่อและวิชาว่าด้วยตัวอ่อน ต่อมาบรูซ ได้ละทิ้งตำแหน่งการงานอันมั่นคงไปเพื่องานวิจัยอิสระที่จะบูรณาการควันทัมฟิสิกส์กับชีววิทยาระดับเซลล์เข้าด้วยกัน

การศึกษาเรื่องผนังเซลล์ (“ผิวหนัง”ของเซลล์) อันเป็นการทะลุทะลวงพรมแดนความรู้ของเขา ได้เผยให้เราได้ทราบถึงพฤติกรรมและสุขภาพของเซลล์จะถูกควบคุมโดยสิ่งแวดล้อม อันเป็นการค้นพบที่แย้งโดยตรงกับความยึดมั่นที่เป็นอยู่โดยทั่วไปว่า ชีวิตถูกควบคุมโดยยีน ลิปตันกลับสู่แวดวงวิชาการในฐานะนักวิจัย ประจำคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด เพื่อทำงานทดลองกับสมมติฐานของเขา (1987-1992) ความคิดของเขาในเรื่องการควบคุมโดยสิ่งแวดล้อมได้รับการรับรองโดยมีการตีพิมพ์งานของเขาในนิตยสารทางวิทยาศาสตร์สองฉบับหลักๆ การวิจัยใหม่นี้ได้เผยให้เห็นถึงช่องทางชีวเคมีที่เชื่อมโยงกายกับจิต และได้ให้ความแจ่มกระจ่างระดับโมเลกุลในเรื่องของตัวสำนึก (consciousness) และเรื่องวิวัฒนาการของมนุษย์ในอนาคต”

สิ่งที่ลิปตันค้นพบเมื่อต่อภาพปริศนาเข้าด้วยกันในนามของ “การวิจัยเรื่องเซลล์ ณ พรมแดนความรู้ร่วมสมัย” ภาพรวมที่ได้มา (ในคำของลิปตันเอง) ได้ข้ามพ้นฟิสิกส์ตามแบบแผนของนิวตัน และไปพ้องพากับรูปแบบที่มองว่าจักรวาลนั้นก่อเกิดขึ้นโดยพลังงานที่นิยามในควันทัมฟิสิกส์มากกว่า ฟิสิกส์ใหม่นี้เน้นเรื่องราวของพลังงานมากกว่าตัววัตถุที่มองเห็นในวัตถุนิยม แทนที่การลดส่วนด้วยองค์รวม มองเห็นความไม่แน่นอนในทิศทางของการถูกกำหนดอย่างตายตัว (determinism) (จาก The Biology of Belief, 2001)

พวกเขาประมวลความรู้ใหม่ในระดับเซลล์ ได้ภาพขึ้นมาปรากฏว่าผนังเซลล์เป็นสมองเทียบเท่ากับหน่วยประมวลผลกลางในคอมพิวเตอร์ และยีนคือความทรงจำ โดยมีนิวเคลียสเป็นหน่วยเก็บความทรงจำ เทียบได้กับดิสก์ ในคอมพิวเตอร์

ภาพขององค์ชีวิต แทนที่จะถูกกำหนดอย่างตายตัวโดยยีน ก็เป็นภาพขององค์กรชีวิตที่มีปฏิสัมพันธ์แวดล้อม โดยสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองโดยเซลล์ผ่านตัวรับรู้ (receptors) ที่จะเป็นโปรตีนพิเศษ ตัวรับรู้ตัวหนึ่งก็จะมีคู่เป็นตัวส่งผล (effectors) ตัวส่งผลนี้จะไปค้นหายีนที่มีโปรแกรมทำงานตรงกันกับเรื่องที่รับรู้มา แล้วก่อพฤติกรรมตอบสนองต่อเรื่องนั้นๆ

ในกรณีการรับรู้ที่เข้ามา แล้วตัวส่งผลไม่สามารถไปหา ยีนมาตอบสนองได้ จะเป็นเรื่องราวใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน เซลล์ก็จะผ่าเหล่าทางยีน หรือสร้างยีนตัวใหม่ขึ้น เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ใหม่นั้นๆ เกิดเป็นการเรียนรู้ขึ้น

เมื่อมองในภาพรวมใหม่นี้ โมเลกุลโปรตีนทั้งหมดในสิ่งมีชีวิตก็คือตัวบันทึกเรื่องราวการรับรู้-เรียนรู้ ที่ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมมาจนถึงกาลปัจจุบัน ชีวิตที่ซับซ้อนและมีปัญญามากขึ้น ก็คือชีวิตที่พัฒนาการรับรู้-เรียนรู้ อันเป็นปฏิสัมพันธ์ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมขึ้นมาอย่างสลับซับซ้อนมากขึ้น

ลิปตันได้เขียนบทสรุปข้อนี้ แห่งบทความ The Biology of Belief ของเขาไว้ว่า

"โครงสร้างของร่างกายของเรา กำหนดนิยามขึ้นโดยโปรตีนของเรา โปรตีนเป็นตัวแทนของการประกบคู่กับสิ่งแวดล้อมของเรา เมื่อเป็นเช่นนั้น ร่างกายของเราก็เป็นการประกบคู่ทางกายภาพต่อสิ่งแวดล้อมของเรา หน่วยการรับรู้ ไอ.เอ็ม.พี. (IMP =Integral Membrane Protiens คือตัวรับรู้และตัวส่งผล) ในเซลล์เมมเบรนได้แปรสัญญาณจากสิ่งแวดล้อมให้เป็นการรับรู้ (awareness) การรับรู้สัญญาณจากสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนรูปร่าง (conformation) ของโปรตีน "ความเคลื่อนไหว" ที่เกิดจากการเปลี่ยนรูปร่างของโปรตีนนั้น เซลล์จะนำมาใช้เพื่อ "การทำงาน" ชีวิต (ความเคลื่อนไหว) จะเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวของโปรตีนเหล่านี้ ซึ่งถูกแปลออกมาเป็น "พฤติกรรม" เซลล์ตอบสนองต่อการรับรู้ด้วยการกระตุ้นโปรแกรมพฤติกรรมแบบเจริญงอกงาม หรือแบบปกป้องตนเองถ้าหากไม่มีโปรตีนที่ให้พฤติกรรมที่ต้องการดำรงอยู่ในเซลล์ หน่วยรับรู้ ไอ.เอ็ม.พี. จะกระตุ้นยีนที่เหมาะสมในนิวเคลียสให้มาปฏิบัติภารกิจ

"การรับรู้" จะอยู่กลางระหว่างสิ่งแวดล้อมและการแสดงออกของเซลล์ ถ้าการรับรู้ของเราเที่ยงตรง ผลของพฤติกรรมที่ตามมาก็จะเกื้อกูลต่อชีวิต แต่ถ้าเรา "รับรู้คลาดเคลื่อน" พฤติกรรมของเราก็จะเป็นไปอย่างไม่เหมาะสม และย่อมเป็นอันตรายต่อพลังชีวิต และอาจจะทำให้เสื่อมเสียสุขภาพได้"

จากเรื่องราว ของการค้นคว้าและข้อเขียนของลิปตันโดยสังเขปนี้คงเป็นการให้ภาพขั้นต้นที่ย่นย่อเอา่มากๆ เท่านั้น เพราะเมื่อได้อ่านงานเขียนของเขา ทุกเรื่องทุกประเด็นสามารถสืบสานเป็นองค์ความรู้ไปในด้านต่างๆ อีกมากมาย เพียงบทความไม่กี่บทในเว็บไซต์ เราได้เห็นถึงความล้มเหลวใหญ่ของโครงการศึกษายีนมนุษย์ โดยที่เวลานี้สื่อสารมวลชนก็พยายามปกปิดกันเอาไว้ ไม่ให้ระแคะระคายมาถึงคนข้างนอก นอกจากนี้ เขายังพูดถึงการเลี้ยงดูเด็กและการศึกษาของเด็กไว้อีกบทหนึ่ง ที่เมื่อยีนไม่ได้เป็นตัวกำหนดปัญญาและการเรียนรู้โดยขั้นพื้นฐานแล้ว เราก็ต้องกลับมาให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมตลอดจนท่าทีในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องกันให้มาก

อีกด้านหนึ่ง ความรู้ใหม่ในเรื่องของการเรียนรู้ของเซลล์และองค์กรชีวิตนี้ ก็มีคนนำไปขยายความบ้างแล้ว เช่นของฟริตซ์ จอบ คาปรา ดังปรากฏในหนังสือ *Web of Life* และ *The Hidden Connections* ซึ่งเป็นหนังสือเล่มใหม่ของเขาลเล่มแรกที่เอ่ยถึงนั้นเขาได้เขียนถึงนิเวศวิทยาแนวเล็ก อันเป็นเรื่องราวสืบเนื่องกันกับศาสตร์แห่งชีวิตในกระบวนทัศน์ใหม่นี้ ส่วนเล่มหลังได้โยงเข้ามามากขึ้นกับการเรียนรู้ ซึ่งให้เห็นถึงข้อจำกัดของโลกาภิวัตน์ฉบับวัตถุนิยม และชี้ชวนให้เราก้าวออกไปสู่โลกาภิวัตน์ทางสติปัญญามากขึ้น ตลอดจนวิถีทางใหม่ของความเป็นผู้นำในองค์กรธุรกิจแบบใหม่ที่เขาได้นำเสนอข้อคิดเห็นไว้อย่างมีเสน่ห์

พร้อมกันนั้นนักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำอย่างเดวิด กอเดน เมื่อได้พบกับ เม วัน โฮ นักชีวฟิสิกส์กระบวนทัศน์ใหม่อีกคนหนึ่ง แรงบันดาลใจที่ได้จากการค้นพบใหม่ในศาสตร์แห่งชีวิต ทำให้เขานำเสนอเศรษฐศาสตร์อย่างใหม่ออกมา อันเป็นเศรษฐศาสตร์ที่มองไกลไปจากลัทธิทุนนิยมอันมีข้อจำกัดยิ่งนี้ ในหนังสือ *Post-Corporate World* ของเขา (มีแปลเป็นไทยแล้ว)

ดังนั้น เมื่อโอกาสพิเศษนี้ผ่านเข้ามาถึงหน้าบ้าน ที่บรูซ ลิปตัน จะมาปาฐกถา เรื่อง "ชีวฟิสิกส์กระบวนทัศน์ใหม่เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล" ในวันศุกร์ที่ 13 ธันวาคม 2545 เวลา 9.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุมจุมภฏ – พันรุทธิย์ บริพัตร คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานครแห่งนี้ ก็ทำไมเราจะปล่อยให้โอกาสนี้ให้ผ่านไป ยิ่งคนๆ นี้ได้รับการยอมรับกันวงในว่า เขาควรจะได้รับรางวัลโนเบลแล้วด้วยซ้ำ บางทีเราคงต้องปรับกระบวนทัศน์ของคณะกรรมการตัดสินรางวัลให้เป็นกระบวนทัศน์ใหม่กันเสียละกระมัง

แต่ความสำคัญคงไม่ได้อยู่ที่รางวัล และข้อสำคัญท่านก็ไม่จำเป็นจะต้องเป็นนักวิทยาศาสตร์จึงจะร่วมวิวัฒนาการไปกับการก้าวอย่างใหม่แห่งการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในศาสตร์แห่งชีวิตครั้งนี้ได้ ขอเพียงท่านร่วมกันไปเป็นประจักษ์พยานแก่การผ่านเปลี่ยนครั้งสำคัญของภูมิปัญญาของโลก!

การบรรยายเรื่อง “ชีวฟิสิกส์กระบวนการทัศน์ใหม่ : เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล”

บรูซ ลิปตัน บรรยาย

น.พ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ แปล

หนังสือพิมพ์ ดวงศิลลาลัย : เรียบเรียงบทความ

หมายเหตุ การบรรยายเรื่อง ชีวฟิสิกส์กระบวนการทัศน์ใหม่ : เพื่อความเข้าใจชีวิตและชีวมณฑล (Biology of Belief) โดย บรูซ ลิปตัน เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2545 ณ ห้องประชุมจุมภฏ-พันธ์ทิพย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมี น.พ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ จากสถาบันวิจัยสังคมและสุขภาพ เป็นผู้ดำเนินรายการ แปล และให้ข้อมูลเพิ่มเติม จัดโดย ภาควิชาพหุมิติกระบวนการทัศน์ใหม่ และเครือข่าย..... หนังสือพิมพ์ ดวงศิลลาลัย ผู้เรียบเรียงบทความ

ผู้บรรยาย(ดร.บรูซ ลิปตัน) เกริ่นนำเรื่องที่มาของความคิดสำคัญอันเป็นจุดเปลี่ยนของเขาเมื่อครั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ทำงานวิจัยเกี่ยวกับเพาะเนื้อเยื่อของเซลล์ต่างๆ จากการเฝ้าสังเกตเนื้อเยื่อที่ห้องทดลองทำให้เขาเห็นความแตกต่างระหว่างความรู้ที่ได้เรียนมากับสิ่งที่ค้นพบ ถึงกลับต้องมาเริ่มคิดใหม่

การรับรู้อย่างใหม่ในเรื่องวิทยาศาสตร์ชีววิทยานี้เอง ที่มีผลต่อเขาที่ทำให้เขาเปลี่ยนแปลงชีวิต เพราะวิธีคิดอย่างใหม่หรือวิทยาศาสตร์อย่างใหม่หรือที่เรียกว่าชีววิทยาอย่างใหม่นั้น เป็นการนำปรัชญาตะวันออกและปรัชญาตะวันตกมาบรรจบกัน ขณะที่ทัศนะการแพทย์ในสถาบันการแพทย์หลักทั่วไปมีทัศนะต่อสุขภาพและร่างกายของมนุษย์ที่ถือว่าร่างกายเป็นเสมือนเครื่องยนต์กลไก ถูกควบคุมด้วยพันธุกรรมคือ ยีนส์และDNA คำถามที่เกิดขึ้นกับเขาก็คือ ทัศนะเช่นนี้มาจากไหน เมื่อสืบสาวในประวัติศาสตร์ก็พบว่า มาจากทัศนะของชาร์ล ดาร์วิน ที่ชี้ว่าพันธุกรรมเป็นตัวควบคุมลักษณะที่ปรากฏออกมาของสรรพชีวิตต่างๆ ซึ่งพบในราว 100 ปีมานี้เอง นักวิทยาศาสตร์ชีววิทยาอีกท่านหนึ่งชื่อวัตสันต์ ผู้ซึ่งแสดงการถอดโครงสร้างของสิ่งที่เรียกว่าเป็นพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต โดยฉายออกมาเป็นภาพโครงสร้างของเกลียวสองเกลียวที่พันกันอยู่ ทัศนะนี้ถือว่าพันธุกรรมกำหนดสรรพชีวิตซึ่งกลายเป็นคัมภีร์หรือคำสอนในเชิงศาสนาที่ถูกทำให้เชื่อและยึดถือทั่วไปโดยไม่มีการตั้งคำถามว่าจะเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่

คัมภีร์ดังกล่าวนี้ถือว่าชีวิตเริ่มต้นที่มี DNA เป็นตัวกำหนดคือ DNAเป็นสารอินทรีย์ชนิดหนึ่งที่เป็นสารทางพันธุกรรม จาก DNA ก็จะผลิต RNA เป็นสารอีกตัวหนึ่ง และจากRNAก็มาผลิตโปรตีนซึ่งเป็นส่วนประกอบส่วนใหญ่ของสิ่งมีชีวิต ฉะนั้น เมื่อชีวิตประกอบไปด้วยโปรตีนจำนวนมาก ตัวชี้ขาดการปรากฏของรูปลักษณะของชีวิตจึงถูกกำหนดโดย DNA แนวคิดนี้จึงกลายเป็นกระแสหลัก ทัศนะนี้อาจจะเรียกว่าเป็นทัศนะ Primary of DNA คือ DNA เป็นปฐมเหตุของสิ่งต่างๆ ของชีวิตทั้งหมด รวมไปถึงเป็นจุดกำเนิดของชีวิตด้วย ส่วนอย่างอื่นนั้นเป็นความสัมพันธ์รองลงมา ทุกวันนี้เราเชื่อว่าการแสดงออกของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นรูปร่างหน้าตา กริยาท่าทาง อารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนทัศนคติของมนุษย์ ถูกกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าแล้วโดยสารพันธุกรรม ซึ่งทัศนะนี้เราอาจถือได้ว่า พันธุกรรมเป็นตัวกำหนดสรรพสิ่ง วิทยาการที่นำมานี้มาสู่โครงการถอดรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ (Human Genome) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสารพันธุกรรมที่กำหนดชีวิตของมนุษย์นั้นมิอะไรบ้าง บนฐานคิดของนักวิทยาศาสตร์เดิมที่เชื่อว่าชีวิตเกิดขึ้นและดำเนินไปโดยมียีนส์เป็นตัวกำหนด โครงการถอดรหัสพันธุกรรมของมนุษย์จึงเป็นความพยายามที่จะแสวงหา DNA กำหนดโปรตีนของมนุษย์ ทำให้เป็นมนุษย์

ในร่างกายของมนุษย์ เมื่อครั้งเริ่มโครงการถอดรหัสพันธุกรรมของมนุษย์เชื่อว่ามียีนประมาณ 100,000 ชนิด แต่ปัจจุบันพบว่า มีมากกว่านี้เป็นเท่าตัว และในการผลิตโปรตีนแต่ละชนิดต้องมีแม่พิมพ์ (Protein Blueprints) คือ DNA ตัวอย่าง กล่าวคือ ถ้าโปรตีนมีอยู่ 100,000 ชนิดก็จะมี DNA อยู่ 100,000 ชนิด นอกเหนือจากดีเอ็นเอที่เป็นแม่พิมพ์ในการผลิตโปรตีน 100,000 ยีนส์แล้ว ยังมี DNA ที่ทำหน้าที่ควบคุมการแสดงออกของแม่พิมพ์เหล่านั้น ซึ่งคาดการณ์กันว่า มีอยู่ประมาณ 40,000 ตัว รวมแล้วประมาณ 140,000 ยีนส์ที่จะต้องไปหาในโครงการถอดรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ ผลลัพธ์ของโครงการถอดรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ จนกระทั่งสามารถถอดรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ออกมาได้ทั้งหมดนั้นพบว่า ในร่างกายของมนุษย์มีจำนวนยีนส์อยู่เพียง 34,000 ตัว ซึ่งจำนวนสองในสามที่คาดว่ามียีนส์นั้นมันไม่ได้มีอยู่ ซึ่งเป็นความผิดพลาดที่ไม่เป็นไปตามการคาดหวังอย่างมาก

ตัวอย่างความคิดอีกท่านหนึ่งคือ เดวิด บัลติมอร์ นักวิทยาศาสตร์ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาพันธุกรรมศาสตร์ ตั้งข้อสังเกตจากเรื่องยีนส์ที่หายไป โดยเดิมที่เคยคิดว่ามี แท้ที่จริงแล้วมันไม่มี เมื่อพิจารณาความซับซ้อนของชีวิตมนุษย์พบว่ามีหลายมิติ และหลากหลาย โดยไม่มีคำตอบในความซับซ้อนเหล่านั้น ยีนส์ที่เราคิดว่ามันมีอยู่เพื่อที่จะให้คำตอบต่อความซับซ้อนนั้น มันไม่ได้มีอยู่จริง เดวิดเคยคิดว่าเขารู้ถึงชีววิทยาของสรรพชีวิตต่างๆว่าเป็นอย่างไร ปัจจุบันเขาคิดว่าไม่รู้จริงแล้ว ความรู้นั้นจะต้องแสวงหาในอนาคต

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องการแพทย์กับชีววิทยาของมนุษย์ที่เคยนำมาใช้อธิบายนั้น กลายเป็นทฤษฎีที่ใช้ไม่ได้อีกต่อไปแล้ว ซึ่งฐานคิดของวิธีคิด 3 ฐานในวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ยึดถือนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน ถูกพบว่า เป็นฐานคิดที่ผิดพลาด ได้แก่

ฐานคิดที่ 1 Biological processes employ newtonian physic ถือว่าขบวนการทางชีววิทยาเป็นขบวนการที่ดำเนินไปโดยกฎเกณฑ์ชุดเดียวกันกับแนวคิดฟิสิกส์แบบนิวตัน **ฐานคิดที่ 2 Genome 'control' Biological expression** ถือว่าการแสดงออกทางด้านชีววิทยาทั้งหมดถูกควบคุมโดยยีนส์ **ฐานคิดที่ 3 Neo Darwinian evolution process for biological diversity** ถือว่าความหลากหลายของชีววิทยาที่มันเกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นจากวิวัฒนาการของชีวิตซึ่งจะไปตามทฤษฎีของดาร์วินใหม่ ดาร์วินอธิบายกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของชีววิทยาว่า เกิดขึ้นจากกระบวนการการเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมของยีนส์ซึ่งเป็นปัจจัยภายในยีนส์เองเป็นส่วนใหญ่

ในการถอดรหัสหรือหาคำตอบต่อความสลับซับซ้อนของเซลล์ร่างกายมนุษย์ สิ่งที่นักวิทยาศาสตร์แสวงหาคือ กลไกและกระบวนการต่างๆ ที่ดำเนินไปในร่างกายของมนุษย์ หรือ"การแสวงหากฎทางชีววิทยา" คำว่ากลไกมาจากเริ่มฐานคิดที่ฟิสิกส์ แล้วขยับต่อไปที่ฐานคิดหรือฐานวิธีคิดของวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งทั้งสามฐานคิดนั้นปัจจุบันใช้ไม่ได้

วิทยาศาสตร์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีลักษณะเฉพาะของตัวเองคือ มีฐานความรู้อยู่ที่ฟิสิกส์ และความรู้ความเข้าใจเชิงฟิสิกส์ขยายต่อไปที่ยอดที่เป็นความเข้าใจเชิงเคมี ต่อจากเคมีก็มาถึงการเข้าใจเชิงชีววิทยา สรุปก็คือกระบวนการและกลไกทางชีววิทยา จะอธิบายโดยอาศัยความเข้าใจคุณสมบัติทางเคมีและฟิสิกส์ของสิ่งต่างๆ ประกอบกันขึ้นมาเป็นชีววิทยา **ฐานคิดที่ 1** ถือว่าขบวนการทางชีววิทยาที่มีกฎเกณฑ์เดียวกันกับแนวคิดฟิสิกส์แบบนิวตัน ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ที่สร้างมาจากฐานของฟิสิกส์ก็จะดูที่ฟิสิกส์ว่าที่เป็นอยู่นั้นเป็นอย่างไร ไอแซค นิวตัน(1643-1727) นักวิทยาศาสตร์ผู้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับจักรวาล(Newtonian Mechanic) ผู้ค้นพบว่าจักรวาลนั้นเป็นจักรกลขนาดใหญ่ ขับเคลื่อนไปอย่างมีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว จักรกลขนาดใหญ่ประกอบขึ้นด้วยสสาร วัตถุสาร ไม่มีสิ่งอื่นนอกเหนือจากวัตถุสาร สารสำคัญของแนวความคิดแบบ Newtonian Mechanic มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ทศนะแบบสสารนิยมหรือวัตถุนิยม (Materialism) ถือว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เราพบมีความเป็นจริงที่เป็นรากฐานที่สุดคือสสาร นอกเหนือจากสสารไม่มี ไม่มีสิ่งอื่นใดนอกเหนือไปจากสสาร

2. ทศนะแบบลดส่วน (Reductionism) คือเมื่อเราพยายามจะอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนอยู่นั้น เราสามารถทำได้โดยการถอดชิ้นส่วนออกเป็นชิ้นส่วนย่อยๆ แล้วมาทำความเข้าใจจากชิ้นส่วนอันเป็นองค์ประกอบย่อยๆ นั้น เพื่อไปอธิบายองค์รวมใหญ่ ตัวอย่างเช่น ถ้าเราอยากจะทำนาฬิกาทำงานอย่างไร เราก็สามารถที่จะรู้ได้ โดยการถอดชิ้นส่วนของนาฬิกาออกเป็นชิ้นๆ เพื่อที่จะดูว่ากลไกต่างๆ ทำงานอย่างไร และดูว่าชิ้นส่วนแต่ละชิ้นส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอย่างไร เราก็จะรู้ว่าจะระบบเป็นอย่างไร ร่างกายของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ในฐานคิดแบบนี้ว่าเราสามารถที่จะถอดชิ้นส่วนอวัยวะร่างกายของมนุษย์ออกเป็นชิ้นส่วนย่อยๆ และดูว่าชิ้นส่วนแต่ละชิ้นส่วนทำงานเกี่ยวข้องกับอย่างไร เราก็จะสามารถอธิบายชีวิตได้

3. ทศนะแบบมีปัจจัยเป็นตัวกำหนด (Determinism) มีปัจจัยกำหนดเมื่อเราสามารถรู้ว่าปัจจัยใดบ้างกำหนดสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปอย่างนั้น รู้กฎเกณฑ์และปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เราก็สามารถที่จะแทรกแซงหรือสามารถที่จะคาดเดาได้ว่าเมื่อทำอย่างนั้นอย่างนี้จะเกิดสิ่งนั้นสิ่งนี้ตามมา

ในทางการแพทย์ ทศนะดังกล่าวถูกแปรมาเป็นรูปธรรม เช่น การฉายยา ยาก็คือชิ้นส่วนของเคมีเล็กๆ ถูกดูดซึมเข้าไปในร่างกาย ไปกระทำต่อกลไกทางด้านชีววิทยาที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะรักษาในส่วนต่างๆ ของร่างกายโดยผ่านโมเลกุล หนึ่งในปรากฏการณ์ความเชื่อที่เสนอเป็นบทความกล่าวว่า สัญญาณต่างๆ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะถูกสื่อสารเข้าไปในร่างกายของมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อมีการนำพาไปโดยสสาร เช่น เคมีหรือโมเลกุลต่างๆ เท่านั้น หมายความว่าแม้แต่สสารเท่านั้นที่ทำงานอยู่ในร่างกาย ทำให้กลไกทางชีววิทยาของเราขับเคลื่อนไป ฉะนั้นเมื่อเราต้องการที่จะรักษาโรคภัยไข้เจ็บก็ต้องใช้ยา คือเอาสสารเข้าไปจัดการ

เมื่อปี 1920 มีวิทยาศาสตร์แนวใหม่เกิดขึ้น เป็นวิทยาศาสตร์แบบควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Mechanics) ทฤษฎีของควอนตัมฟิสิกส์ได้เปลี่ยนแนวคิดในการมองจักรวาลแตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ในฟิสิกส์เก่าถือว่าจักรวาลประกอบขึ้นด้วยสสารและสสารเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ แต่ในฟิสิกส์ใหม่ถือว่าจักรวาลประกอบขึ้นด้วยพลังงานเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ซึ่งส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือพลังงาน ฉะนั้นโครงสร้างของอะตอมตามแนวคิดแบบนิวตันจึงประกอบด้วย อนุภาค เป็นสสารขนาดเล็กขอย่อยลงไปถึงเล็กที่สุดวิ่งวนอยู่ หากดูโครงสร้างของอะตอมตามทฤษฎีควอนตัม จะเห็นได้ว่าไม่มีอะไรอยู่เลย แนวคิดนี้ถือว่าอะตอมหรือโมเลกุลซึ่งเป็นอนุภาคขนาดเล็กทุกชนิดจะมีการดูดซึมแสงและมีการส่งออก ซึ่งคลื่นตามลักษณะเฉพาะของมันคือ มีความยาวคลื่นที่เฉพาะเจาะจงตามลักษณะของอะตอมหรือโมเลกุลนั้นๆ

ถ้าเราสรุปจากวิทยาศาสตร์แบบฟิสิกส์ใหม่ อาจกล่าวได้ว่า ร่างกายของมนุษย์ไม่ได้ประกอบด้วยสสาร แต่ร่างกายของมนุษย์เป็นพลังงาน การศึกษาอะตอมในทางวิทยาศาสตร์ใช้สิ่งที่เรียกว่าเป็น Spectrography (Hydrogen Helium mercury Uranium) เป็นเครื่องมือตรวจวัดความถี่ของคลื่นซึ่งโมเลกุลหรืออะตอมแต่ละชนิดส่งออกมา สามารถที่จะวัดและแบ่งเป็นลักษณะของคลื่น ซึ่งการเข้าใจว่าเป็นอะตอมหรือสสารชนิดใดสามารถดูได้จากแบบแผนของคลื่นที่ตรวจวัดได้ด้วยเครื่องมือดังกล่าว

ทศนะแบบเก่า

Newtonian Mechanics

Universe = Matter

ทศนะแบบใหม่

Quantum Mechanics

Universe = Energy

ปัจจุบันเทคโนโลยีการแพทย์บางชนิด มีการนำเอาแนวความคิดที่เกี่ยวกับพลังงานในร่างกายของมนุษย์มาใช้ ซึ่งเครื่องมือบางชนิดสามารถตรวจวัดให้เห็นว่า ร่างกายของมนุษย์มีแบบแผนของพลังงานในลักษณะต่างๆ เช่น การตรวจ

หามะเร็งเต้านม ก็สามารรถเห็นตัวเนื้อมะเร็งได้ เพราะว่าเนื้อมะเร็งนั้นจะดูดซึมและแพร่กระจายแสงหรือพลังงานที่แตกต่างไปจากเนื้อเยื่ออื่นๆ ที่อยู่รอบ ๆ พลังงาน มีธรรมชาติของตัวมันเองที่สามารถสอดประสานและเสริมกันได้ ฉะนั้น ในพลังงานที่มีคลื่นความถี่ที่เท่ากันหรือใกล้เคียงกัน เช่น พลังงาน A และพลังงาน B ถ้าพลังงานทั้งสองชนิดมีความพร้อมกันของโครงสร้าง ความยาวคลื่นที่ไม่ต่างกันมากเมื่อนำมาผสมเข้าด้วยกันจะเกิดปรากฏการณ์เป็นคลื่นที่มีความแรงสูงขึ้นได้ ซึ่งถ้ามีอะตอมหรือแหล่งพลังงานที่อยู่ภายนอกร่างกายของมนุษย์ ส่งพลังงานบางลักษณะออกมา ร่างกายของมนุษย์ก็มีพลังงานอีกบางลักษณะ ทั้งสองพลังงานนี้ย่อมจะมีปฏิสัมพันธ์กันและมีผลกระทบต่อกันและกันได้ หมายความว่าสุขภาพร่างกายของเราจะได้รับผลจากพลังงานที่อยู่ภายนอก

ถ้าหากพลังงานสองชนิดมีความพร้อมกันในเชิงความยาวคลื่น เมื่อมาสัมพันธ์กันก็จะเกิดปรากฏการณ์ การก้องสะท้อนที่เสริมกัน(Harmonic Resonance)เป็นสิ่งที่ เป็น Constructive Interference ซึ่งทำให้คลื่นนั้นมีพลังงานที่สูงขึ้นได้ แต่ในทางตรงข้ามหากคลื่นสองคลื่นหรือพลังงานสองชนิดที่เข้ามาสัมพันธ์กันมีลักษณะของพลังงานที่เป็นคลื่นความถี่หรือความยาวคลื่นที่ไม่สอดคล้องกัน เมื่อมาผสมกันจะหักล้างกัน เราจะเรียกว่าเป็น Destructive Interference คือหักล้างกัน ทำให้สูญเสียพลังงานไป

สรุป หากมีสองอะตอมหรือมีแหล่งพลังงานสองชนิดเข้ามาเกี่ยวข้องกัน ก็จะเกิดขึ้นได้ทั้งในแง่ที่มาเสริมหรือหักล้างกัน ตัวอย่างของส้อมเสียงเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการทดสอบคุณสมบัติของคลื่นเสียง สิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อเราเคาะส้อมเสียง คลื่นที่เกิดขึ้นในความถี่ที่เท่ากันกับแก้วจะเกิดปรากฏการณ์ที่ก้องสะท้อนแบบเสริมกันและทำให้มีพลังงานสูงขึ้น คลื่นนั้นก็มีผลที่ทำให้แก้วแตกได้ ไม่เฉพาะแต่สสารที่มีผลต่อร่างกายของมนุษย์ พลังงานที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมทั้งหมดก็ล้วนสามารถส่งผลกระทบต่อสุขภาพและชีวิตของเราได้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ

ในวารสารวิทยาศาสตร์จำนวนมากได้มีการเขียน และรายงานการศึกษาวิจัยถึงผลของพลังงานประเภทต่างๆ ที่มีต่อกระบวนการทางชีววิทยาหลายลักษณะ เช่น มีผลต่อการผลิตโปรตีน RNA มีผลต่อการผลิตโปรตีนในร่างกายมนุษย์หรือกระบวนการและกลไกทางชีววิทยาอย่างอื่น เหล่านี้ล้วนแต่ได้รับผลมาจากพลังงานบางรูปแบบได้ และยังมีรายงานว่า มีผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ด้วย เช่น ลักษณะของเซลล์ประเภทหนึ่ง เมื่อเจริญขึ้นมาแล้วสามารถที่จะแปลงรูปเป็นเซลล์ในลักษณะอื่นๆ ได้ (ในร่างกายของมนุษย์เมื่อเริ่มปฏิสนธิ มีเซลล์อยู่เซลล์เดียวเท่านั้นที่มีความเหมือนกันในทุกสิ่งมีชีวิต เซลล์ตัวนี้จะเจริญเป็นเชิงปริมาณขึ้นมาก่อน คือจากหนึ่งเซลล์แตกออกมาเป็นเซลล์จำนวนมาก แต่พอมันแตกออกมาเป็นเซลล์จำนวนมากแล้ว เซลล์เหล่านั้นซึ่งเหมือนกันผ่านไประยะเวลาหนึ่ง ก็จะแปลงรูปออกไปมีหน้าที่และลักษณะเฉพาะของตน เป็นการเกิดขึ้นของรูปแบบของเซลล์... : นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ขยายความเพิ่มเติม)

ตัวอย่าง พลังงานในรูปแบบต่างๆ มีผลต่อการทำงานของเซลล์ซึ่งทำหน้าที่ของเส้นประสาท ในการควบคุมฮอร์โมนรวมทั้งการเจริญเติบโตของเส้นประสาทด้วย สิ่งเหล่านี้มีการวิจัยและตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการอย่างกว้างขวาง เป็นที่น่าสังเกตว่า ความรู้ที่เกี่ยวกับพลังงานและชีววิทยาของมนุษย์เป็นสิ่งที่แทบจะไม่มีใครสอนกันเลยในโรงเรียนแพทย์ การแพทย์ที่เป็นอยู่ยังคงยึดติดอยู่กับแบบแผนและวิธีคิดแบบนิวตัน ในขณะที่วิทยาศาสตร์ปัจจุบันก้าวพ้นไปมากแล้ว งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวขึ้นของโปรตีน เป็นผลมาจากการดำรงอยู่ของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการก้องสะท้อนกัน การเสริมหรือทำลายระหว่างคลื่นประเภทต่างๆ ในสนามพลังงานที่โปรตีนชนิดนั้นดำรงอยู่

ในรายงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสาร NATURE กล่าวว่า สิ่งที่มีอำนาจในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงของโปรตีนไม่ควรจะไปหาคำตอบเรื่องนี้จากตำราเดิมๆ ที่เคยอ่านกันมา สิ่งที่นาสนใจก็คือการแพทย์ปัจจุบัน โรงเรียนแพทย์ ในวงวิชาการนั้น ยังวางอยู่บนพื้นฐานของชีวเคมีแบบเก่าซึ่งในปัจจุบันวิทยาศาสตร์ได้พัฒนาไปมากแล้ว น่าจะถือว่าเป็นชีวเคมีที่ทันสมัย วิทยาศาสตร์ที่มีหลักการ 3 ประการของแนวคิดแบบนิวตัน จะต้องถูกแทนที่ด้วยแนวความคิดแนวใหม่คือแบบควอนตัมกล่าวคือ 1.- เดิมทีสสารนิยมหรือวัตถุนิยมถือว่าสสารสิ่งประกอบด้วยสสารเป็นองค์ประกอบสำคัญนั้นถูกแทนที่

ด้วยแนวคิดเกี่ยวกับพลังงาน 2.- ส่วนแนวคิดแบบลดส่วนที่อธิบายถึงความซับซ้อนโดยถอดออกมาเป็นชิ้นส่วนย่อย ๆ นั้น ถูกแทนที่ด้วยวิธีคิดแบบองค์รวมซึ่งถือว่าองค์ประกอบโดยรวมนั้นมีมากกว่าส่วนย่อยๆ มารวมกันเข้า 3.- สุดท้ายแนวคิดที่ถือว่าปัจจัยกำหนดแน่นอนตายตัวและเป็นกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว สามารถพยากรณ์หรือจัดการให้เกิดสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้ ก็ต้องถูกยกเลิกไป กลายเป็นความคิดที่ถือว่าสรรพสิ่งมีความซับซ้อนและไม่แน่นอนอยู่มาก ฉะนั้น การศึกษาชีวิตและสุขภาพจึงต้องสนใจกับสิ่งที่นอกเหนือไปจากชีววิทยาแบบเดิม คือสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยมวล พลังงาน รวมถึงในแง่ความสัมพันธ์ด้วยเพราะล้วนเป็นองค์ประกอบรวมกันเข้าเป็นสุขภาพของมนุษย์

ในปี 1920 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์อย่างรุนแรงที่ฐานราก และวิธีคิดทางวิทยาศาสตร์ในสาขาฟิสิกส์ เปลี่ยนเป็นควอนตัมฟิสิกส์ อันเป็นผลให้การศึกษานิวเคลียร์เปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งที่น่าสนใจคือ การศึกษาที่เกี่ยวกับชีววิทยา กลับมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก และยึดติดอยู่กับแบบจำลองและวิธีคิดเดิมค่อนข้างสูง ยกตัวอย่างการอธิบายเรื่องราวร่างกายของมนุษย์หรือเซลล์ทำงานอย่างไร มีอยู่ 2 ประเด็นคือ

1. ร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยเซลล์จำนวนห้าสิบล้านล้านเซลล์เป็นร่างกาย ถ้ามองในแง่นี้อาจจะกล่าวได้ว่าชีวิตหนึ่งชีวิตหรือตัวตนของแต่ละคนไม่ได้เป็นชีวิตเดียว แต่เป็นชุมชนของเซลล์หรือสรรพชีวิตที่มาอยู่รวมกันเป็นประหนึ่งชุมชนของชีวิต

2. ถ้าพิจารณาคุณสมบัติของชีวิตในฐานะที่เป็นมนุษย์ คุณสมบัติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกินนอน การขับถ่าย การสืบพันธุ์ การหายใจ ฯลฯ เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่แล้วในแต่ละเซลล์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย หมายความว่าคุณสมบัติของทั้งร่างกายที่มีอยู่เป็นคุณสมบัติชุดเดียวกับคุณสมบัติของเซลล์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว

ฐานคิดที่ 2 ถือว่าการแสดงออกทางด้านชีววิทยาทั้งหมดถูกควบคุมโดยยีนส์ ซึ่งฐานคิดนี้ใช้ไม่ได้แล้ว ในวารสาร Science ได้ตีพิมพ์บทความบทหนึ่งซึ่งเริ่มต้นบทความบทนี้ด้วยประโยคที่ว่า ในชีวิตที่มีความสลับซับซ้อนขึ้นนั้น สิ่งที่เป็นศูนย์กลางควบคุมบัญชาการของเซลล์ก็คือนิวเคลียส โดยการคิดว่าเซลล์ถูกควบคุมโดยยีนส์ เพราะฉะนั้นยีนส์ที่ไปปรากฏอยู่ในนิวเคลียสเราจึงถือว่านิวเคลียสเป็นศูนย์กลางบัญชาการของเซลล์ ถ้าหากจะเปรียบเทียบนิวเคลียสก็เหมือนสมองของร่างกายเรา เป็นอวัยวะที่ควบคุมอวัยวะทั้งหมด อะไรจะเกิดขึ้นถ้าเอาสมองออกจากสัตว์หรือในสิ่งมีชีวิต มีคนคิดว่าตาย สิ่งที่น่าฉงนสนเท่ห์ก็คือ ในเซลล์ต่างๆ สามารถเกิดปรากฏการณ์ที่ว่าเราเอานิวเคลียสออกไปจากเซลล์ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบก็คือเอาสมองออก แต่เดิมเคยคิดว่านิวเคลียสเปรียบเสมือนกับสมอง คิดว่าถ้าเอานิวเคลียสออกหรือเอาสมองออกจากชีวิตต้องตายแน่ แต่มีปรากฏการณ์ที่ว่าเราสามารถที่จะเอานิวเคลียสออกจากเซลล์ไป โดยเซลล์เหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ได้ตามปกติ ทำหน้าที่ได้ตามปกติธรรมดาต่อเนื่องไปได้อย่างนั้นถึงสองเดือน หรือมากกว่าสองเดือนด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นอาจจะสรุปได้ว่านิวเคลียสเปรียบไม่ได้ว่าจะเป็นสมองหรือศูนย์กลางบัญชาการของเซลล์เพราะว่าเมื่อเอาสมองออกมันตาย แต่เมื่อเราเอานิวเคลียสออกกับไม่มีผลต่อชีวิตของเซลล์เท่าไร เซลล์หรือชีวิตมีกระบวนการการทำงานอย่างไร

องค์ประกอบที่คิดว่าเป็นส่วนที่ทำให้กลไกของชีวิตดำเนินไปได้ มีอยู่ 4 องค์ประกอบด้วยกันคือ

องค์ประกอบที่ 1 กลไกการทำงาน

องค์ประกอบที่ 2 แรงขับเคลื่อน ทำให้เกิด Pathway

องค์ประกอบที่ 3 สวิตช์เปิด ปิด ที่จะทำให้แรงขับเคลื่อนนั้นเริ่มลงมือทำงาน

องค์ประกอบที่ 4 การตอบสนองของข้อมูลข่าวสารมาสู่กลไกการควบคุม(Feedback)

ถ้าเข้าใจกลไก 4 ตัวนี้ ก็พอจะเข้าใจได้ว่าเซลล์ทำงานอย่างไร คำถามที่ต้องถามต่อไปอีกว่า อะไรเป็นตัวควบคุมการทำงานของจักรกลทั้ง 4 ตัวนี้ (What 'controls' the mechanism?) คำตอบก็คือ สิ่งที่ควบคุมการทำงานของกลไกทั้งหมดไม่ใช่ตัวสวิตช์แต่เป็นสิ่งที่ไปกดสวิตช์อีกทีหนึ่ง สวิตช์ไม่ได้เป็นตัวควบคุม แต่ว่ามีสิ่งอื่นมาคุมสวิตช์อีกทีหนึ่ง สิ่งที่จะพูดต่อไปนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่มาควบคุมกลไกทั้งหมดนี้คือตัวที่มาเปิดปิดสวิตช์มันไม่ได้เป็นตัวสวิตช์เอง เป็นสิ่งแวดล้อมต่างหากที่มาเปิดปิดตัวสวิตช์ในร่างกายของมนุษย์

กลไกที่ขับเคลื่อนกระบวนการทางชีววิทยาประกอบด้วยโปรตีน ในร่างกายมนุษย์มีโปรตีนอยู่ราว 200,000 ชนิด โครงสร้างของโปรตีนทุกชนิดจะคล้ายคลึงกัน มีลักษณะเป็นสายโซ่ที่ต่อเนื่องกันเป็นสายโซ่ลูกบิด แต่ละชนิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า กรดอะมิโนหรือ Amino Acid โปรตีนแต่ละชนิดที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกายของมนุษย์ จะมีความแตกต่างกันอยู่ 2 ประการ คือ

1. ความยาวของสายโซ่ มีความสั้นยาวไม่เท่ากัน ซึ่งโปรตีนบางชนิดจะมีขนาดยาว บางชนิดมีขนาดสั้น
2. ลักษณะการเรียงตัวของกรดอะมิโนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นสายโซ่โปรตีน จะมีการเรียงตัวของกรดอะมิโนที่ไม่เหมือนกันด้วย

ซึ่งสายโซ่โปรตีนประกอบด้วยกรดอะมิโนสามชนิด กรดอะมิโนแต่ละตัวมีโครงสร้างที่แน่นอนและแข็งตัว เมื่อโครงสร้างเหล่านี้มาประกอบกันเข้า ก็จะเป็นโครงสร้างที่แน่นอนและมีความแข็งอยู่ในตัวของมันเอง ถ้าหากเราถอดโครงสร้างที่ประกอบกันขึ้นออก แล้วเอามาเรียงใหม่โดยสลับลำดับของการเรียง เช่น จากเดิมสี่เหลี่ยมต่อกับสี่เหลี่ยมก็เอาสี่เหลี่ยมมาต่อกับสี่เหลี่ยมแทน ก็จะได้โครงสร้างรูปร่างหน้าตาของโปรตีนที่ไม่เหมือนกัน ความแตกต่างนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นโครงสร้างที่เป็นกระดูกสันหลังขององค์ประกอบร่างกายชิ้นส่วนต่างๆ ซึ่งโครงสร้างที่ไม่เหมือนกันถ้าจะเปรียบกับจักรกลร่างกายของมนุษย์ก็อาจจะถือได้ว่า โปรตีนแต่ละชนิดคือองค์ประกอบที่มีรูปร่างไม่เหมือนกันเลย แต่มาประกอบกันเข้า โปรตีนเหล่านี้ก็ประกอบอยู่ในเซลล์ และมีการขับเคลื่อนเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน การขับเคลื่อนไปของกลไกของโปรตีนเป็นสิ่งที่ทำให้การทำงานของเซลล์ ของสิ่งมีชีวิตดำเนินไปได้

ฉะนั้นเมื่อเราดูภาพของโปรตีน เราจะเห็นเป็นภาพสามมิติ แต่ว่าภายในโครงสร้างนี้ประกอบขึ้นจากกระดูกสันหลังคือโครงสร้างหลักที่กำหนดรูปร่างหน้าตาของแต่ละชิ้นส่วน ฉะนั้นโครงสร้างร่างกายของเราจึงถูกกำหนดโดยโครงสร้างของโปรตีนอีกทีหนึ่ง ถ้าเราเปรียบเทียบกับเหมือนกับเครื่องยนต์กลไกชนิดหนึ่ง เหมือนแม่เหล็กที่มนุษย์ทำขึ้น ถ้าเราเอาโปรตีนเข้ามาใส่ก็แสดงได้แบบเดียวกัน เราอาจจะจินตนาการได้ว่าโปรตีนชนิดต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรกลกลไก (Protein Mechanic) ของมนุษย์ การขับเคลื่อนของโปรตีนชนิดหนึ่ง ก็จะไปมีผลต่อโปรตีนชนิดอื่นต่อไป และขับเคลื่อนโปรตีนอื่น ๆ ต่อไปอีก ทำให้ขบวนการของชีววิทยาดำเนินไปได้ กลไกการขับเคลื่อนทางชีววิทยานี้เรียกว่าเป็น Pathway

วิธีการทำงานซึ่งมีกระบวนการและกลไกหลายอัน เช่น กระบวนการและกลไกการหายใจ การย่อยอาหารขบวนการเหล่านี้จะเกิดจากโปรตีนแต่ละชนิด ที่มีความสัมพันธ์กันที่หลากหลาย โปรตีนเปรียบเสมือนกับเฟืองที่ขับเคลื่อนไปมา โดยมีโครงสร้างที่แน่นอนอยู่และการขับเคลื่อนนั้นทำให้เกิด Pathway ต่างๆ ของชีววิทยาของชีวิต คำถามต่อไปคือ อะไรที่ทำให้เฟืองหรือจักรกลที่เป็นโปรตีนเคลื่อนไหว อะไรเป็นแรงขับเคลื่อนที่ทำให้เกิดขบวนการของโปรตีนให้ทำงานเช่นนั้น

สมมุติว่าโครงสร้างของสายโซ่โปรตีนมีลักษณะปลายทั้งสองที่เป็นสี่เหลี่ยมเป็นกรดอะมิโนซึ่งมีประจุลบทั้งคู่ คำถามก็คือ แบบไหนจะมีความเสถียรมากกว่ากัน ระหว่างแบบที่ประจุลบมาอยู่ใกล้กันเอง หรือว่าประจุลบถูกต่างห่างออกจากกัน ถ้าโครงสร้างของประจุลบอยู่แยกห่างจากกันโดยมีประจุลบอยู่ที่ปลายสี่เหลี่ยมทั้งสองด้าน หากบังเอิญมีอนุภาคอะไรบางอย่างผ่านเข้ามาและอีกข้างหนึ่งมีประจุเป็นบวก เมื่อมันเคลื่อนผ่านมา จะเกิดอะไรขึ้น ตรงนี้ที่ถือว่าเป็นความลับของสรรพชีวิตก็คือ เมื่อมีประจุบวกมาจับเข้ากับกรดอะมิโนที่เป็นประจุลบ ซึ่งประจุบวกย่อมจับกับประจุลบ เมื่อไปจับกันที่ปลายของก้อนสีขาวที่เพิ่งผ่านเข้ามา ก็จะเป็นประจุบวก ปรับตัวเปลี่ยนโครงสร้างของตัวเอง ดึงเอาประจุลบซึ่งอยู่อีกหัวหนึ่งของสี่เหลี่ยมให้

มาอยู่ติดกับประจวบวอก เพื่อให้เกิดสภาพที่เป็นกลาง แต่ถ้าหากว่าประจวบวอกถูกดึงออกไป ลบเจอลบ ก็จะผลักกันออกเป็นธรรมชาติของประจวบประเภทเดียวกัน

โครงสร้างของสายโซ่โปรตีนจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างหน้าตาอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงรูปร่างของโปรตีนเป็นหัวใจของการมีชีวิตอยู่ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ชีวิตจะมีอยู่ได้ เกิดจากการที่โปรตีนมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของมันเอง เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาเท่านั้น ชีวิตจะอยู่ได้ต้องมีโปรตีนในร่างกาย แต่เมื่อตายไป โปรตีนต่าง ๆ ก็ยังอยู่ครบถ้วน ถ้าเช่นนั้นแล้วอะไรที่หายไป

สิ่งที่หายไปคือ สัญญาณ (Protein Signal = Behavior) เข้ามากระทำให้กระบวนการ กลไกทางด้านชีววิทยาในโปรตีนต่าง ๆ เกิดการขับเคลื่อน สัญญาณไม่ใช่เป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายของเรา สัญญาณต่าง ๆ มาจากภายนอกร่างกายของมนุษย์ สัญญาณเหล่านั้นมากระทำต่อร่างกายของเรา ร่างกายเปลี่ยนแปลงไปตามการกระทำนั้น ชีวิตจึงเกิดขึ้น ตัวอย่างต่อไปนี้แสดงให้เห็นว่า มีโปรตีนอีกชนิดหนึ่ง เป็นโปรตีนในเซลล์ เมื่อมีสัญญาณจากภายนอกเข้ามา สัมผัสกับโครงสร้างโปรตีน (Protein structure = Signal-Protein-Structure-Function) โปรตีนจะเปลี่ยนรูปร่างเปลี่ยนหน้าตาไปทันที ฉะนั้นโปรตีนจะต้องมีสัญญาณเข้ามาจึงจะเกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงหรือการเคลื่อนไหวของโปรตีน

สรุปได้ว่าโปรตีนประกอบอยู่ในร่างกายของเรา แต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นพฤติกรรมนั้นไม่ได้มาจากโปรตีนอย่างเดียว จะต้องต้องมีสัญญาณจากภายนอกที่เข้ามาทำให้โปรตีนมีการเปลี่ยนแปลงตามกลไกการปฏิสัมพันธ์ของมันด้วย วิธีคิดของวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์เก่าก็จะถือว่าสัญญาณจะเกิดขึ้นได้ จะต้องมีสถานภาพเป็นสสาร เช่น เป็นโมเลกุล เพราะว่าการรอบวิธีคิดกระบวนการทัศน์เก่าถือว่ามีแต่สสารเท่านั้นที่มีอยู่จริง สัญญาณต่างๆ จึงเป็นได้เฉพาะแต่สสารหรือโมเลกุล แต่ว่าในฟิสิกส์ใหม่และชีววิทยาแบบใหม่จะถือว่าสัญญาณต่างๆ จะเป็นอย่างอื่นก็ได้เช่นเดียวกัน

การศึกษาฟิสิกส์ใหม่พบว่าพลังงานมีประสิทธิภาพต่อการควบคุมสิ่งต่างๆ ได้มากกว่าโมเลกุลถึง 100 เท่า ถ้าเราเปรียบเทียบกับตัวอย่างดังกล่าว จักรกลต่างๆ ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยตัวเอง จะต้องต้องมีสัญญาณจากภายนอกเข้ามา ซึ่งสัญญาณเปรียบเสมือนกับบุญแก่ที่จะไขให้เงื่อนที่ผูกกันไว้คลายออก และกลไกสามารถทำงานต่อไปได้ ฉะนั้น ทุกครั้งที่สัญญาณต่างๆ เข้ามา จักรกลของชีววิทยาก็จะถูกขับเคลื่อนไป

จากกรอบวิธีคิดเดิม เราถือว่าโปรตีนเป็นตัวกำหนดโครงสร้าง เห็นได้ชัดว่า สิ่งที่มากำหนดให้โปรตีนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างไปได้ก็คือ สัญญาณต่างๆ ซึ่งสัญญาณก็มีทั้งในลักษณะที่เป็นสสารหรือเป็นพลังงานก็ได้ สัญญาณนั้นจะไปมีผลต่อโปรตีน เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเกิดขึ้น ทำให้เกิดหน้าที่การทำงานต่างๆ ของกระบวนการทางชีววิทยาตามมา กลไกการสะท้อนกลับและรับการตอบกลับการสะท้อนกลับ (Feedback) เปรียบเสมือนกับเป็นเข็มไมล์บนหน้าปัดของรถยนต์คือเรามองไปที่เข็มไมล์หรือเข้าควบคุมต่างๆ เรามองผ่านตัวนี้ ก็รู้ว่า เครื่องยนต์กลไกกำลังทำงานอะไรอยู่ในระบบชีวิตของมนุษย์ ระบบการสะท้อนกลับจะมีอยู่สองส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่ 1 อารมณ์ความรู้สึก ส่วนที่ 2 คือ อาการต่างๆ ที่แสดงออกในร่างกาย ถ้าเราเอาโปรตีนที่มีอยู่ในสรรพชีวิตในเซลล์ประเภทหนึ่งๆ มาใส่รวมกันไว้ในหลอดแก้วทดลอง มีโปรตีนทุกชนิดถึงจะมีโปรตีนครบถ้วนตามจำนวนของโปรตีนที่มีอยู่ในเซลล์ที่มีชีวิต หลอดแก้วนั้นก็ไม่ได้มีชีวิตขึ้นมา แต่ว่าเซลล์ซึ่งมีโปรตีนชนิดเดียวกันอยู่ในหลอดแก้วนั้น มันมีชีวิตขึ้นมา ถ้าเราเปรียบเทียบกับหลอดแก้วเราก็จะเห็นได้ว่า เซลล์ที่มีชีวิตขึ้นมาแสดงว่า มีศูนย์กลางการควบคุมบัญชาการให้กลไกต่างๆ ดำเนินไปได้ เราอาจจะเรียกได้ว่า เป็นสมองที่ควบคุม (เยื่อหุ้มเซลล์บางๆ ที่หุ้มเอาองค์ประกอบของเซลล์ต่างๆ เอาไว้) เซลล์มีส่วนที่กำหนดที่บัญชาการเรียกว่าสมองซึ่งเป็นเยื่อหุ้มเซลล์ภายนอก ร่างกายของมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เปรียบเทียบเยื่อหุ้มเซลล์ก็คือผิวหนังของร่างกายเรา ถ้าดูการเจริญเติบโตของตัวอ่อน จะเห็นว่าตัวอ่อนในร่างกายของมนุษย์เมื่อเริ่มปฏิสนธิจะมีการเกิดขึ้นของชั้นเซลล์ขึ้นมา 3 ชั้น เป็นเซลล์ชั้นนอก เซลล์ชั้นกลาง เซลล์ชั้นใน ที่นำพิศวางของการเกิดขึ้นของระบบประสาทมนุษย์ก็คือ เมื่อเซลล์เจริญเติบโตขึ้นมาได้เป็นตัวอ่อนถึงระดับหนึ่ง เซลล์ที่เป็นเซลล์ผิวหนังคือเซลล์ชั้นนอกจะมันตัวเข้าไปก่อเกิดเป็นระบบประสาท ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า

ระบบประสาทของมนุษย์มาจากผิวหนังของมนุษย์นั่นเอง เปรียบเทียบกลไกของโปรตีนอยู่ในร่างกายเรา ในเซลล์โปรตีน เหล่านี้ก็อยู่ในเยื่อหุ้มเซลล์ ส่วนสัญญาณต่างๆ มันจะมาจากภายนอกเยื่อหุ้มเซลล์ จึงสามารถเข้ามาสู่ในตัวเซลล์และมา ทำให้โปรตีนต่างๆ ทำงานได้ เพราะฉะนั้นเยื่อหุ้มเซลล์จึงทำหน้าที่ควบคุมการผ่านเข้าออกของสัญญาณ มีสวิตช์เปิดปิดกลไกทางชีววิทยา

จะเห็นได้ว่าเยื่อหุ้มเซลล์จะทำหน้าที่ล้อมองค์ประกอบภายในเซลล์ซึ่งมีโปรตีน และสัญญาณจะมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ผ่านเข้ามา สัญญาณนั้นจะผ่านเข้ามาหรือไม่ผ่านเข้ามา จะต้องผ่านเยื่อหุ้มเซลล์ก่อน อาจกล่าวได้ว่าตัวเยื่อหุ้มเซลล์ที่ทำหน้าที่เป็นสวิตช์จะเปิดปิดกลไกของโปรตีนทั้งหมด ฉะนั้น สวิตช์จะเป็นตัวรับสัญญาณจากภายนอกและก็จะผ่านเข้ามา กลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้โปรตีนซึ่งไม่มีการเคลื่อนไหวโดยตัวของมันเอง สามารถที่จะมีการเคลื่อนไหวของพฤติกรรมของโปรตีนแต่ละชนิดได้

เราอาจจะแยกสัญญาณออกเป็นสองประเภท คือ สัญญาณที่เรียกว่าเป็น"สัญญาณปฐมภูมิ"คือสัญญาณแรกเริ่ม ซึ่งอยู่ภายนอกของเซลล์ ยังมีสัญญาณอีกชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นภายในขอบเขตของตัวเซลล์เอง ที่เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็น"สัญญาณทุติยภูมิ"ขั้นที่สอง สวิตช์ที่กล่าวมาเราอาจจะแจกแจงออกมาเป็นสามลักษณะของตัวโปรตีนที่อยู่ในเยื่อหุ้มเซลล์ โปรตีนสามชนิดทำหน้าที่รับสัญญาณและส่งสัญญาณที่แตกต่างกัน โดย โปรตีนตัวรับ(Receptor) จะทำหน้าที่รับสัญญาณจากภายนอก คือรับสัญญาณปฐมภูมิ ส่วนตัวส่งสัญญาณ(Effector) เป็นอีกตัวหนึ่งจะเป็นเข้ามาภายในเซลล์ จะเป็นตัวถ่ายสัญญาณจากสัญญาณปฐมภูมิแปลงมาเป็นสัญญาณขั้นที่สองที่จะส่งเข้ามาเป็นที่รับรู้ภายในเซลล์ ส่วนโปรตีนชนิดที่สาม Processor Protein คือโปรตีนที่เป็นกระบวนการนำสัญญาณต่างๆ

ถ้าจะเปรียบระหว่างเซลล์แต่ละชนิดกับร่างกายของมนุษย์ เราอาจจะเปรียบเทียบได้ว่าตัวรับสัญญาณต่างๆ เหล่านี้ มันก็จะเปรียบเสมือนกับประสาทสัมผัส หรืออายตนะของมนุษย์ในแง่ที่ว่ามันทำหน้าที่รับสัญญาณต่างๆ เช่นเดียวกับ ตา หู จมูก ปาก ของเราที่จะรับสิ่งเร้าหรือสัญญาณจากภายนอก เราจะเห็นได้ว่ามันมีตัวรับสัญญาณ ถ้าไม่มีสัญญาณมันก็จะไม่มีปฏิกิริยาตอบสนองไม่รับทราบไม่รับรู้อะไรเลย เมื่อมีสัญญาณมากระทบ(Receptor) ก็จะเกิดการเชื่อมโยงกันระหว่างตัวรับกับตัวส่งสัญญาณภายในเซลล์ ตัวนี้ผ่านไปเพราะไม่สามารถโยงเข้ากับสองสิ่งนั้นได้ แต่ถ้ามีสัญญาณมากระทบเข้าและมีตัวเชื่อมโยงมาเชื่อมโยงกันเข้า และสามารถรับสัญญาณจากภายนอกส่งเข้าไปสู่ภายในเซลล์ได้ ฉะนั้นสัญญาณปฐมภูมิจากภายนอกมากระทบที่ตัวรับสัญญาณจากภายนอกแล้ว จึงส่งผ่านไปที่ตัวส่งสัญญาณภายในเพื่อที่จะส่งสัญญาณเข้าไปสู่ภายในเซลล์อีกครั้งหนึ่ง นี่คืองกลไกของสวิตช์ที่เปิดปิดกระบวนการทางชีววิทยาภายในเซลล์

จะเห็นได้ว่า ทั้งสามส่วนเป็นสวิตช์ที่เปิดปิดการรับสัญญาณจากภายนอก โดยตัวที่เป็นตัวรับสัญญาณจะเป็นตัวที่ทำให้เกิดความตระหนักรู้ต่อสิ่งแวดล้อมเข้ามากระทบอะไรกับเซลล์บ้าง จึงเป็นตัวสร้างความตระหนักรู้ต่อการดำรงอยู่ของสิ่งแวดล้อม เมื่อรับสัญญาณมาแล้ว จะเกิดการเชื่อมโยงมาสู่ Effector คือตัวส่งสัญญาณเข้าภายใน ก่อให้เกิดผัสสะ สัมผัสที่เป็นทางกายภาพเข้าไปสู่ภายในเซลล์ของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ถ้าดูความหมายของการตระหนักรู้ต่อสิ่งแวดล้อม การเข้าไปมีผัสสะสัมผัสที่เรียกว่าเป็น Perception กระบวนการนี้เองที่เป็นตัวกำหนดกลไกทางชีววิทยาของเราทั้งหมด

สรุปก็คือ สัญญาณเป็นตัวทำให้โปรตีนมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ผ่านเข้าไปที่เยื่อหุ้มเซลล์แล้ว ก็กลายมาเป็นสัญญาณขั้นที่สอง แต่ว่าสัญญาณขั้นแรกสุดที่ตกมากระทบกับเยื่อหุ้มเซลล์เป็นที่รับรู้ผ่านสวิตช์บนเยื่อหุ้มเซลล์ สัญญาณนั้นจะต้องมาจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบเราทั้งหมด ซึ่งกลายเป็นแหล่งต้นกำเนิดของการเปลี่ยนแปลง โดยแหล่งต้นกำเนิดจะส่งผลผ่านสวิตช์แล้วผ่านกลไกที่กล่าวถึงมาแล้วคือ Secondary Signal ทำให้โปรตีนเปลี่ยนแปลงรูปร่างและมีการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เข้าไปเปลี่ยนโครงสร้างและทำให้พฤติกรรมต่าง ๆ ของเราเปลี่ยนแปลงไป เมื่อเรามองจากกระบวนการและกลไกการทำงานในลักษณะนี้ สรุปได้ว่าชีววิทยาของมนุษย์หรือของชีวิตต่างๆ ไม่ได้ถูกกำหนดมาจากยีนส์หรือพันธุกรรมที่ตายตัว

แต่ถูกกำหนดมาจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นแหล่งต้นกำเนิดของการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามากระทบกับชีวิต หรืออาจจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การรับรู้ของเรานั้นเองที่เปลี่ยนแปลงกลไกและกระบวนการทางชีววิทยาในตัวของเรา

คำถามที่น่าสนใจก็คือว่า ในบรรดาโปรตีนสองแสนชนิดที่มีอยู่นั้น มันไม่ได้มีอยู่ก่อนแล้วในเซลล์ชนิดหนึ่ง ๆ หรือในเซลล์ร่างกายของมนุษย์ คำถามก็คือว่า เมื่อเรามีความต้องการที่จะใช้โปรตีนบางลักษณะ เราไปเอามันมาจากไหน ถ้ามันไม่มีอยู่ก่อนแล้วในเซลล์ของเรา (เดิมทีเดียวเราจะบอกว่าโปรตีนมันถูกสร้างมาจาก DNA สร้างมาจากยีนส์ คราวนี้ยีนส์มีแค่ชนิดเดียวไม่ได้มีจำนวนมากเหมือนอย่างโปรตีนที่เราต้องมีและต้องใช้ เพราะฉะนั้นมันต้องมีการได้มาซึ่งโปรตีนอื่น คำถามก็คือมันได้มาจากไหน... นพ.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ขยายความเพิ่มเติม) ในเซลล์ของสิ่งมีชีวิตจะมีนิวเคลียสอยู่ ถ้าเอานิวเคลียสออกหรือทำให้นิวเคลียสแตก สิ่งที่อยู่ภายในนิวเคลียสคือโครโมโซม ในโครโมโซมมี DNA 50% จะมีโปรตีนอยู่ 50% ระยะเวลากว่า 50 ปีที่เราศึกษาเกี่ยวกับพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต เราศึกษาเฉพาะแต่ 50 % ที่เป็น DNA เท่านั้น ส่วนอีก 50 % ที่เป็นโปรตีน เราก็กังมั้นไปโดยไม่ได้สนใจอะไรกับมันมากมายนัก คำถามก็คือ โปรตีนเหล่านั้น ไม่ได้มีหน้าที่อะไรอีกหรือ? หรือว่ามันมีหน้าที่อะไรกันแน่? ถ้าดูโครงสร้างของโครโมโซม จะเห็นได้ว่าโปรตีนทำหน้าที่เหมือนกับของที่คุม DNA อยู่ภายใน เปรียบเหมือนกับแขน ถ้าหากว่าแขนของเราเป็น DNA โปรตีนก็เปรียบเหมือนกับแขนเสื้อของเราคือมันเป็นของที่คุม DNA อยู่ทั้งหมด ถ้าเราเขียนสัญลักษณ์ลงไปเป็นโคชว่ามันเป็นยีนส์ที่ทำให้ยีนดาเป็นสีฟ้า เขียนลงไปบนแขนทุกคนก็จะมองเห็นมันได้ หมายความว่าทุกคนอ่านได้ เราก็ก็น่าจะอ่านมันได้คือ ถ้าเขียนเอาไว้ไม่มีอะไรไปปิด เราก็ก็น่าจะอ่านมันได้ เมื่อ DNA อยู่ในนิวเคลียสโดยสภาวะธรรมชาติของมันที่เรายังไม่ทันเอาโปรตีนอีก 50 % ทิ้งไป โปรตีนที่กล่าวมามันก็จะคุม DNA ไว้ทั้งหมด เมื่อมันคุมไว้อย่างนั้นเราก็ก็น่าจะไม่สามารถที่จะอ่านสัญลักษณ์หรือรหัสที่มันอยู่ใน DNA ได้ และถ้าเราจะอ่านสัญลักษณ์ว่ายีนดาสีฟ้าหรือเปล่า เราจะต้องทำอะไรในการที่จะเข้าถึงรหัสเหล่านี้ ถ้าเราจะอ่านรหัสที่เขียนอยู่บน DNA ได้เราจะต้องเอาโปรตีนออก หมายความว่าในกระบวนการทางชีววิทยาที่มันเกิดขึ้น รากต่าง ๆ ที่ถูกบัญญัติไว้ใน DNA จะถูกอ่านหรือจะไม่ถูกอ่าน ขึ้นอยู่กับว่าโปรตีนที่คุมมันไว้ถูกนำออกไปหรือไม่ อะไรทำให้โปรตีนเปิดออกหรือเปลี่ยนโครงสร้างที่จะเผยให้เห็นรหัสของ DNA สิ่งที่ทำให้โปรตีนเผยตัวออก ทำให้ DNA อ่านออกได้คือสัญญาณ

ดังที่เราได้กล่าวแล้วว่า โครงสร้างของโปรตีนจะเปลี่ยนไปตามสัญญาณที่เข้ามากระทบ ตัวโปรตีนมีชื่อที่เรียกว่า Epigenetic Control ก็คือกลไกการควบคุมที่อยู่เหนือพันธุกรรมหรืออยู่เหนือยีนส์นั่นเอง โครงสร้างของโครโมโซม จะมี DNA และโปรตีนที่ทำหน้าที่เป็นของเสมือนแขนเสื้อ คุม DNA เอาไว้ ซึ่งมีโปรตีนชนิดพิเศษปรากฏขึ้น ณ ตรงจุดเริ่มต้นของยีนส์แต่ละอัน โปรตีนที่วานี้เราเรียกว่า Regulatory Protein เป็นโปรตีนที่ทำหน้าที่ควบคุม ตัวรับสัญญาณจากภายนอก เมื่อส่งสัญญาณมา มันจะเข้าไปจับกับตัวรับสัญญาณเฉพาะเจาะจงที่ตัว Regulatory Protein แล้วโปรตีนนั้นก็เปลี่ยนรูป โจมไป เปิดเผยให้เห็นรหัส DNA ที่อยู่ข้างในได้ สัญญาณผ่านมายังตัวรับสัญญาณ เมื่อจับกับโครงสร้างของโปรตีนที่คุมรอบ DNA อยู่ โครงสร้างก็จะเปลี่ยนไป โปรตีนก็จะหลุดออกจาก DNA เมื่อหลุดออกแล้วยีนส์ก็จะปรากฏให้เห็นพร้อมที่จะถูกถอดรหัส และสร้างเป็นเนื้อโปรตีนเพิ่ม ขบวนการผลิตโปรตีนก็จะเกิดขึ้นโดยมีเอนไซม์หลายชนิดเข้ามาเกี่ยวข้อง สามารถที่จะถอดโคชที่อยู่บน DNA ผลิตออกมาเป็นสารต่าง ๆ ให้เรานำไปใช้งานได้ ฉะนั้น ตัวสัญญาณซึ่งมีลักษณะเฉพาะของมันจะไปจับตัวรับสัญญาณเฉพาะแบบเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่าสัญญาณจากภายนอกจะเป็นตัวกำหนดว่ารหัสบนยีนส์ของเราชุดไหนถูกนำมาใช้ ถ้าย้อนไปดูที่ตัวคัมภีร์ดั้งเดิมที่ยึดถือกันอยู่ในแวดวงชีววิทยาแบบเดิม จะพบว่า เริ่มจาก DNA แล้วมาสังเคราะห์เป็น RNA สังเคราะห์เป็นโปรตีนต่อ ในลักษณะอย่างนี้ซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่า คัมภีร์ในลักษณะนี้ถือว่าเป็นคัมภีร์ให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆแก่ DNA ปัจจุบันถือว่ายีนส์นี่ผิด เพราะก่อนที่ DNA จะสามารถทำงานได้ DNA ยังไม่ได้เป็นสาเหตุเบื้องต้นที่สำคัญที่สุด มีตัวอื่นที่มากุม DNA ไว้อีกที ตัวที่คุมที่ DNA ก็คือโปรตีนที่ทำหน้าที่ควบคุมให้ของที่ห่อ DNA นั้นเปิดออก ที่เราเรียกว่า Regulatory Protein ยังมีอำนาจเหนือ DNA ขึ้นไปอีก เพราะว่าตัว Regulatory Protein หรือของโปรตีนที่หุ้มอยู่มีอำนาจเหนือ DNA เป็นตัวกำหนดว่า DNA ตัวไหนจะถูกอ่าน แต่ที่ยิ่งไปกว่านั้น สิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า

Regulatory Protein ขึ้นไปอีกก็คือ สัญญาณจากสิ่งแวดล้อมประเภทต่างๆ ที่เข้ามาดกกระทบต่อการรับรู้ของเซลล์ เพราะฉะนั้นแทนที่ DNA จะเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด มีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง ปัจจุบันเราอาจจะกล่าวว่า มันไม่ใช่แล้ว สิ่งที่มีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่างแท้ที่จริงคือ สิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดการรับรู้ซึ่งการดำรงอยู่ และการดกกระทบของสัญญาณ ต่างหาก

ยกตัวอย่าง ในร่างกายของมนุษย์มีเซลล์ชนิดหนึ่งเราเรียกกันว่า Stem Cell (เซลล์ต้นแบบหรือต้นกำเนิด) ตัวเซลล์ต้นกำเนิดนี้สามารถที่จะแปลงไปเป็นเซลล์ประเภทต่างๆ ได้หลากหลายชนิด มันเป็นเซลล์ต้นกำเนิด ในการทดลองเราใช้เพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เซลล์ต้นกำเนิดที่ว่าเมื่อเรามาเพาะเลี้ยงไว้มันมีศักยภาพที่จะเปลี่ยนไปเป็นเซลล์ชนิดต่างๆ ได้มากมายหลายแบบ ไปเป็นอะไรก็ได้ ต่อเมื่อเราเอาไปใส่ไว้ในงานเลี้ยงมันจะคงสภาพเป็นแค่เซลล์ต้นกำเนิด ถ้าเราเอาเซลล์ต้นกำเนิดเหล่านี้ไปใส่ในงานทดลองอีกอันหนึ่ง ซึ่งงานทดลองนี้ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมในลักษณะหนึ่งขึ้นมา สมมุติว่าเป็นสิ่งแวดล้อมแบบ A ตัวเซลล์ต้นกำเนิดที่ว่านี้จะพัฒนาแปลงตัวไปเป็นเซลล์กล้ามเนื้อได้ แต่ถ้าเอาเซลล์ต้นกำเนิดซึ่งมาจากแหล่งเดียวกันเหมือนกันเอาไปใส่ไว้ในสิ่งแวดล้อมประเภท B มันก็จะกลายเป็นเซลล์ชนิดอื่น เช่น อาจจะกลายเป็นเซลล์กระดูก หรือไปสิ่งแวดล้อมแบบ C มันอาจจะกลายเป็นเซลล์ประสาท อะไรทำให้เซลล์เหล่านี้มีพัฒนาการไปเป็นเซลล์ที่แตกต่างกัน คำตอบก็คือ สิ่งแวดล้อม ความรับรู้ในสิ่งแวดล้อมต่างๆ หรือการรับรู้ซึ่งการมาดกกระทบต่อการรับสัญญาณเป็นตัวควบคุมการแสดงออกของยีนส์

ฐานคิดที่ 3 Neo Darwinnian evolution process for biological diversity เป็นประเด็นสุดท้ายที่จะพูดคือ เรื่องของสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นสิ่งมีชีวิตก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมตามตรรกะที่พูดมาแต่ต้น ความคิดที่ว่าความหลากหลายหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลไกทางชีววิทยา มันเป็นไปตามขบวนการการพัฒนาแบบดาร์วินที่ถือว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในเซลล์เป็นหลัก แต่แนวคิดแบบนี้โอดาร์วิน(Neo Darwinnian)ถือว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิตที่ทำให้เกิดพัฒนาหรือวิวัฒนาการของสรรพชีวิต มันมีอยู่ 2 ส่วนด้วยกันคือ

ส่วนที่ 1 เป็นขบวนการแปลงพันธุ์ (Random Mutation) คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีแบบแผน เกิดการแปลงพันธุ์ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในระดับเซลล์หรือในระดับสิ่งมีชีวิตเมื่อมีการผสมพันธุ์หรือสืบพันธุ์

ส่วนที่ 2 เป็นการคัดเลือกตามธรรมชาติ (Nature Selection) คือ ถ้ามีการแปลงพันธุ์เกิดขึ้น พันธุ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะอยู่รอดได้หรือไม่ ก็เป็นไปตามกฎของการแข่งขัน คือสิ่งที่เหมาะสมหรือแข็งแรงที่สุดก็จะเป็นสิ่งที่อยู่รอดได้ในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ฉะนั้น ที่เป็นมนุษย์ได้อย่างทุกวันนี้ก็ถือว่า เป็นไปโดยอุบัติเหตุเนื่องจากการแปลงพันธุ์เกิดขึ้น โดยการแปลงพันธุ์มิได้เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเลย เป็นความบังเอิญเกิดขึ้นในขบวนการสืบพันธุ์และขบวนการผลิตซ้ำของชีวิต การดำรงเป็นชีวิตของมนุษย์จึงมิได้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อะไรนอกเหนือไปจากเป็นอุบัติเหตุของการพัฒนา

ในปี 1988 มีการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์ที่ชื่อแคลว์(Cairl) เปิดเผยในวารสาร Nature บรรยายถึงขบวนการผ่าเหล่าที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นอุบัติเหตุ คำนกับความคิดที่ตามทฤษฎีแบบนีโอดาร์วินถือว่าการผ่าเหล่าเกิดขึ้นโดยขบวนการอุบัติเหตุ แต่งานตีพิมพ์ชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า การผ่าเหล่าที่เกิดขึ้นไม่ใช่อุบัติเหตุ เป็นการปรับตัวของสิ่งมีชีวิต เพื่อให้ชีวิตสามารถอยู่รอดและตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมเฉพาะได้ดีขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงพันธุกรรมเพื่อให้อยู่รอดในสิ่งแวดล้อม หมายความว่า พันธุกรรมมิใช่ตายตัวหรือกำหนดสิ่งต่างๆ มันมีสิ่งอื่นมากำหนดพันธุกรรมให้เปลี่ยนไปได้ด้วย

บทความชิ้นนี้ทำให้เกิดการถกเถียงโต้แย้งกันขึ้นอย่างมากมาย เพราะแต่เดิมนักชีววิทยาคิดว่า วิวัฒนาการเป็น ขบวนการที่เกิดขึ้นโดยไม่มีวัตถุประสงค์ภายในตัวของมันเอง บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต แท้ที่จริงมีวัตถุประสงค์ภายในตัวของมันเอง แนวคิดชีววิทยาที่ยอมรับกันอยู่โดยทั่วไปปฏิเสธที่จะยอมรับข้อเสนองานของแคลร์ เพราะถ้า ยอมรับข้อเสนอนี้ก็หมายความว่า จะต้องมีการรื้อความคิดเบื้องต้นที่ได้รับอิทธิพลมาจากแบบนีโอดาร์วินออกเกือบทั้งหมด ตั้งแต่ปี 1988 เป็นต้นมามีผลงานวิจัยออกมามากมายที่สนับสนุนสิ่งที่แคลร์เสนอ การทดลองที่นำแบคทีเรียชนิดหนึ่งไปใส่ไว้ในหลอดแก้วทดลอง 5 หลอดและนำเอาหลอดแก้วทดลองนั้นสร้างสิ่งแวดล้อมที่มันเลวร้ายให้กับแบคทีเรีย(การกระทำแบบนี้ บาบปะนะครับ) ปรากฏว่าแบคทีเรียที่อยู่ในหลอดแก้วทั้ง 5 หลอดก็มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงยีนส์ของตัวเพื่ออยู่รอดทั้ง 5 หลอด กระบวนการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นมาจากสิ่งมีชีวิตที่มีการแปลงพันธุ มีการผ่าเหล่าเกิดขึ้น ก็จะเกิดความ หลากหลายที่มันไม่เหมือนกันของชีวิตต่างๆ และความหลากหลายเหล่านี้ก็เกิดขบวนการคัดเลือกทางธรรมชาติก็คือว่า พวกที่เข้มแข็งและมีความเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมมากกว่าก็จะอยู่รอด เมื่ออยู่รอดก็จะเกิดวงจรการผลัดซ้ำ คือมีการผ่าเหล่า เกิดขึ้นอีก มีการเกิดขึ้นของสิ่งมีชีวิตแบบอื่นๆ และก็มีการคัดเลือกรวมเป็นวงจรในลักษณะแบบนี้ แบบจำลองใหม่จาก เดิมเราจะเห็นว่าจากสิ่งมีชีวิตมันจะเกิดการแปลงพันธุออกมาเป็นความหลากหลาย และหลังจากนั้นมันก็จะเกิดการคัดเลือก โดยธรรมชาติ แต่ว่าในความรู้ใหม่หลังจากแนวคิด John Cairl ได้นำมาสู่งานวิจัยจำนวนมาก ก็ได้ทำให้เราเห็นถึงการแปล เปลี่ยนประเภทของสิ่งมีชีวิตไปเป็นความหลากหลายนั้นมันไม่ได้มีอยู่แบบเดียว แต่มันมีอยู่มากมายหลายแบบซึ่งแจกแจง ออกมาได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน

กลุ่มแรก กลไกที่เกิดขึ้นจาก Genetics engineering ซึ่งเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นภายในเซลล์ของเราเอง โดยเซลล์ ของเราจะมียีนส์อยู่ชุดหนึ่ง ซึ่งยีนส์ชุดนี้ทำหน้าที่แก้ไขและเขียนรหัสพันธุกรรมขึ้นมาใหม่เมื่อสถานการณ์มีความจำเป็นต้อง ทำเช่นนั้น ก็จะมีการเขียนพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตขึ้นมาใหม่โดยกลุ่มของยีนส์ที่เรียกว่า Genetics Engineering Gene

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเขียนใหม่ของพันธุกรรมมนุษย์ พันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตยังมีปัจจัยอีกสองอัน ก็คือ สิ่ง แวดล้อม และ การรับรู้ ทั้งสองอันนี้กระทำโดยตรงต่อสิ่งมีชีวิตและความรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อม หรือทัศนคติความเชื่อที่เกิดขึ้นก็ มีผลเช่นเดียวกันต่อขบวนการเขียนใหม่ของรหัสพันธุกรรมในร่างกายของสิ่งมีชีวิต สิ่งที่เรามีแต่สิ่งต่างๆ ที่ทำให้การรับรู้ของ เราเป็นไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งนั้นจะมีผลในการถอดรหัสพันธุกรรมขึ้นมาใหม่

ไม่เพียงแต่ว่ายีนส์จะกำหนดสิ่งต่างๆ เท่านั้น แต่ความรับรู้ของเราก็สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะทางพันธุกรรม ของเราได้เช่นเดียวกัน ก็พอจะสรุปได้ว่า การรับรู้ของเราที่เราตระหนักรู้กัน ตระหนักรู้สิ่งแวดล้อม ผัสสะของเรามันควบคุม สิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือมันควบคุมพฤติกรรม พฤติกรรมที่ว่านี้เราลองย้อนกลับไปทีกลไกที่เป็นเพียงของโปรตีนชนิดต่างๆ ซึ่งเมื่อเรามีความรับรู้เกิดขึ้นแล้วสัญญาณเหล่านั้นได้เข้ามาทำให้โครงสร้างของโปรตีนเปลี่ยนแปลงไป และทำให้กลไก การทำงานของโปรตีนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงของการทำงานนั้นก็คือพฤติกรรมต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า การรับรู้ของเราควบคุมพฤติกรรม

ทัศนคติการรับรู้ของเราก็ควบคุมการแสดงออกของยีนส์ด้วย เพราะว่าสัญญาณมันจะไปตกกระทบที่ตัวโปรตีน ทำหน้าที่ควบคุมและของโปรตีนที่ห่อหุ้มรหัสพันธุกรรมเอาไว้ เมื่อสัญญาณไปเปิดของโปรตีนนั้นออกยีนส์ถึงจะสามารถ แสดงออกได้ เพราะฉะนั้น Perception ของเราจึงควบคุมยีนส์และที่สำคัญที่สุดคือ การรับรู้และ Perception ของเราสามารถ เขียนยีนส์หรือรหัสพันธุกรรมขึ้นมาใหม่จากการเผชิญสิ่งแวดล้อมหรือการรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อมที่ทำให้กลไกการทำงาน Genetics Engineering Gene ทำงานเพื่อเขียนรหัสพันธุกรรมให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงอยู่

โดยสรุปก็คือความรับรู้ต่อสิ่งแวดล้อมควบคุมชีววิทยาทั้งมวลของมนุษย์ ถ้าเราดูการเรียนรู้และการรับรู้ของชีวิต ที่มันเกิดขึ้นและเติบโตขึ้นมาตั้งแต่เด็กๆ เราก็จะเห็นได้ว่า เราเรียนรู้ที่จะรับรู้ผ่านกระบวนการบ่มเพาะต่างๆ จากครู จาก ครอบครัว ด้วยกระบวนการการรับรู้เหล่านี้มันอาจจะมีการรับรู้ที่ผิดไป และเป็นความรับรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ทั้งการ

รับรู้ที่ผิดและการรับรู้ที่ถูกต้อง ต่างก็มีผลต่อกระบวนการทางชีววิทยาของเซลล์ได้ทั้งสิ้น เพราะว่ามันมีผลกระทบอย่างที่ว่า โดยไม่ได้แยกแยะว่ามันรับรู้ถูกหรือรับรู้ผิด เพราะฉะนั้นถ้าเราบอกว่าการรับรู้จะถูกหรือผิดก็ตามล้วนแต่ไปกำหนดกระบวนการทางชีววิทยาทั้งนั้น โดยการรับรู้ที่มันถูกและผิดนั้นโดยรวมๆ เราอาจจะถือว่ามันมีฐานคือความเชื่อหรือว่ามันเรียกได้ว่าเป็นความเชื่อ คำว่า believe แปลเป็นภาษาไทยว่า"ความเชื่อ"มันอาจจะดูเพี้ยนๆ ไปนิด มันจะมีส่วนผสมของคำว่าทัศนคติ ความรับรู้และความคิดความเชื่อต่างๆ จะเรียกได้ว่าชีววิทยาของเรามันถูกขับเคลื่อนโดยความคิดความเชื่อของเรานั้นเอง เช่นว่าเราคิดว่าเรามีมะเร็งอยู่ กระบวนการรับรู้ความคิดความเชื่อชุดนี้ก็จะไปผลิตกระบวนการทางชีววิทยาเกิดขึ้น เราอาจจะสร้างมะเร็งจากความคิดและความเชื่อของเราขึ้นมาเองด้วยก็ได้ การตระหนักรู้หรือการรับรู้จะประกอบด้วย 2 ส่วนด้วยกัน

ส่วนที่ 1 ของการรับรู้คือ หน่วยของสิ่งที่รับรู้(Unit of Awareness) เช่น มีถ้วย มีแก้ว มีเก้าอี้ อย่างนี้เป็นต้น ส่วนที่ 2 ของการรับรู้หรือการตระหนักรู้ ก็คือทุกสิ่งที่เรารับรู้เข้ามามันจะมีคุณค่าในเชิงการอยู่รอดของเราด้วย (Survival Value)

การรับรู้บางอย่างก็ดีสำหรับเรา และการรับรู้บางแบบก็มีผลกระทบสำหรับเราและเราต้องพยายามหลีกเลี่ยงและพยายามหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านั้น เพราะฉะนั้นการอยู่รอดของชีวิตหรือการอยู่รอดของมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตต่างๆ ก็ขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ เรารับรู้โลกภายนอกอย่างไร เราก็ปรับเปลี่ยนกระบวนการและกลไกทางชีววิทยาของเราให้เป็นไปตามการรับรู้ที่อยู่ตลอดเวลา การอยู่รอดของเราขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของเรา ในการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต เช่น เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ การอยู่รอดมีอยู่สองอย่างด้วยกัน คือ การเติบโตและการสืบพันธุ์คือ เราจะอยู่รอดได้เราก็ต้องมีการเติบโตขึ้นและสามารถที่จะสืบพันธุ์หรือผลิตซ้ำหน่วยของชีวิตมนุษย์ออกมามันถึงจะอยู่รอดได้ ในการเติบโตที่ว่าไม่ได้หมายความว่าเติบโตจากเด็กมาเป็นผู้ใหญ่ หรือเติบโตทางวัยเท่านั้น แต่การเติบโตที่ว่าจะหมายถึงว่า เป็นการสร้างขึ้นมาเสริมสิ่งที่เราสูญเสียไป ยกตัวอย่างเช่น ร่างกายของเราก็ย่อมมีการสูญเสีย เช่นเราสูญเสียโปรตีน สูญเสียสารประกอบทางชีววิทยาของเราไป ร่างกายก็จะต้องผลิตสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาทดแทนด้วย

ลักษณะที่สองของกระบวนการอยู่รอดของชีวิตนอกเหนือจากการเติบโตและการสืบพันธุ์แล้ว ยังมีการปกป้องตนเอง เช่น ในการเติบโตของเรา เราใช้พลังงาน แล้วเราใช้พลังงานในการปกป้องตนเอง เราเอาพลังงานมาจากไหนในการที่จะปกป้องตัวเอง ในเมื่อทั้งการเติบโตและการปกป้องตนเองล้วนแต่ต้องการพลังงานทั้งสิ้น การแบ่งพลังงานของภารกิจเพื่อการอยู่รอดตรงนี้จึงหมายความว่า ยิ่งเรามีความกลัวมากเท่าไร เราก็จะใช้พลังงานในการปกป้องตนเองมากขึ้นเท่านั้น ยิ่งเราใช้พลังงานในการปกป้องตัวเองมากขึ้นเท่าไร กระบวนการเติบโตของเราก็จะน้อยลงเท่านั้น

มีคำพูดในภาษาอังกฤษที่ว่า "กลัวจนขี้ขันทอมอง" หรือ "กลัวจนตาย" มันก็อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ได้เพราะว่า ภาวะความกลัวสุดขีดก็จะดึงเอาพลังงานจากส่วนอื่นไปหมด จนร่างกายเราหยุดที่จะทำงานไปได้ เพราะฉะนั้น เราอาจจะจำแนกการรับรู้ของเราในการรับรู้สิ่งต่างๆ ออกเป็นสองส่วนได้ มันจะเป็นกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสองส่วนนี้เท่านั้น มันจะมีการรับรู้ที่เป็นไปเพื่อการเติบโตและการรับรู้ที่เป็นไปเพื่อการปกป้องตนเอง

ถ้าเราเอาเซลล์จำนวนหนึ่งไปใส่ไว้ในจานทดลองสองจานมา โดยเราเอาก้อนหินสี่เหลี่ยมซึ่งเป็นอาหารสำหรับเซลล์ไปใส่ไว้ที่จาน A ส่วนจาก B เราเอาก้อนหินสี่เหลี่ยมที่เป็นสารพิษไปวางไว้ แล้วเรากลับมาดูเราจะพบอะไร ที่เราพบก็คือว่าสิ่งที่เข้ามากระทบกับเซลล์ถ้าหากว่ามันเป็นไปเพื่อการเติบโต เซลล์ก็จะเคลื่อนเข้าหาสิ่งนั้นโดยเปิดกว้างยอมรับสิ่งที่เรานำมาในขณะที่จาน B มันมีสารพิษอยู่สิ่งที่เราพบก็คือเซลล์ก็จะปิดตัวเองเคลื่อนตัวออกจากสิ่งเรานำมากระทบ เพราะฉะนั้นในเซลล์พฤติกรรมก็อาจจะถือได้ว่าพื้นฐานมีอยู่สองลักษณะคือ เปิดกว้างและเคลื่อนเข้าหา และปิดกั้นคือปิดตัวเองเคลื่อนหนีห่าง

เมื่อเราเจอเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมที่จะต้องปกป้องตัวเอง เซลล์เคลื่อนที่ไม่ได้ไปในสองทิศทางในขณะเดียวกัน ต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นเซลล์ๆ หนึ่งก็จะเป็นไปในทางเติบโตหรือเป็นไปในทางปกป้องตัวเองในสภาวะใด

สภาวะหนึ่ง จะมีสองอันเกิดขึ้นพร้อมกันไม่ได้ นอกจากนี้ พฤติกรรมของเซลล์ยังมีภาวะที่เป็นกลาง ซึ่งมันจะไม่เคลื่อนเข้าหาและถอยหนีด้วย มันเพียงอยู่เฉยๆ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เข้ามากระทบก็จะมีด้วยกัน 3 แบบคือ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเติบโต เราเรียกว่ากุสลาธัมมา สิ่งที่ทำให้เราต้องถอยหนีก็เป็นอกุสลาธัมมา ส่วนตรงกลาง มันไม่บวกไม่ลบเรียกว่า อัพยาตาธัมมา

พฤติกรรมของมนุษย์ก็เช่นเดียวกับกับพฤติกรรมของเซลล์คือ เคลื่อนเข้าหาสิ่งที่เป็นการเติบโต ความงอกงาม และก็หนีห่างจากสิ่งที่เขาจะต้องปกป้องตนเองและก็ปิดตัวเองจากสิ่งนั้น มนุษย์นั้นความรักเป็นสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้เกิดการเติบโตและงอกงามของมนุษย์มากที่สุด ในขณะที่ความกลัวและความหวาดกลัวต่างๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้เราหยุดการเติบโตในร่างกายของมนุษย์เราจะมีวิหิตซ์ซึ่งมันจะเปิดปิดกระบวนการเติบโตของเรา กระบวนการเติบโตงอกงามของชีวิตโดยมันมีวิหิตซ์อยู่ที่แกนของอวัยวะซึ่งประกอบด้วยอวัยวะสามส่วนด้วยกันคือตัว hypothalamus ซึ่งอยู่ในส่วนของสมอง และตัว Pituitary และตัว Adrenal Grand สามตัวนี้มันจะฟอร์มมาเป็นแกนของร่างกายที่เปิดหรือปิดกระบวนการเติบโตของมนุษย์ ตัว hypothalamus เป็นตัวตีความสัญญาณที่เข้ามาตกกระทบว่า มันเป็นเชิงบวกหรือเชิงลบ จากนั้นตัว hypothalamus ก็จะส่งสัญญาณไปที่ Pituitary ซึ่งเป็นต่อมที่ควบคุมกระบวนการของต่อมไร้ท่ออื่นๆ ในกระบวนการทางประสาทจำนวนมากให้มีปฏิกิริยาตอบสนองไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งตามสัญญาณที่ hypothalamus ส่งมา ถ้าหากว่าสัญญาณที่ส่งเข้ามามันเป็นสัญญาณที่ทำให้เกิดความหวาดกลัวหรือตกใจมันก็จะส่งสัญญาณไปที่ต่อมเหนือไตคือ Adrenal Grand ซึ่งตัว Adrenal Grand มันก็จะปล่อยสารเคมีออกมาให้ร่างกายเราตอบโต้ ซึ่งขบวนการทางชีววิทยาจะมีการตอบโต้อยู่สองรูปแบบคือสู้หรือหนีเท่านั้น สู้ก็คือร่างกายปรับปรุงพร้อมที่จะต่อสู้ จะทำให้หัวใจเต้นเร็วขึ้นอะไรทำนองนี้ หนีก็คือหลีกออกไปจากสถานการณ์นั้น ในขบวนการนี้สารเคมีที่มันเกิดขึ้นจากต่อมเหนือไตมันจะทำให้หลอดเลือดในร่างกายของเราขยายตัว โดยมันจะไปขยายตัวในส่วนของอวัยวะที่จะใช้ในขบวนการต่อสู้หรือวิ่งหนี เช่น มันจะขยายหลอดเลือดที่ไปเลี้ยงกล้ามเนื้อต่างๆ เพื่อที่จะให้เราทำงานและมีพลังมากมายผิดปกติธรรมดา ยกตัวอย่างเช่น ยกตม่น้ำไฟไหม้บ้าน เลือดที่ไปเลี้ยงตามแขนขาทำให้เรามีพลังที่จะสู้หรือจะหนีมันมาจากไหน? คำตอบก็คือว่าเลือดเหล่านี้มันมาจากอวัยวะภายในทั้งหมดไปหล่อเลี้ยงกล้ามเนื้อแขนขา ปัญหาคือว่าเมื่อเลือดมันถูกดึงไปจากอวัยวะภายในทั้งหลายเพื่อมาหล่อเลี้ยงกล้ามเนื้อแขนขา มันมีผลอย่างไรต่อการเติบโตงอกงามต่ออวัยวะภายในของเรา คำตอบก็คือว่ากระบวนการเติบโตงอกงามของชีวิตมันหยุดลง ถ้าเราอยู่ในสภาวะที่ต้องต่อสู้หรือต้องวิ่งหนีภัยที่เราหวาดกลัว มนุษย์ก็คล้ายๆ กับเซลล์ก็คือว่า จะมีสภาวะที่ว่าไม่ว่าจะเติบโต งอกงามขึ้นมาเปิดกว้างเพื่อที่จะเติบโตต่อไป หรือจะต้องอยู่ในสภาวะที่จะต้องถดถอยวิ่งหนีและปิดกั้นตัวเอง คำถามมีว่าถ้าสิ่งใดตัวหนึ่งกำลังวิ่งไล่เราอยู่ในขณะที่ และเรามีการติดเชื้อมันก็เรียกอยู่ในร่างกายด้วย อยากจะถามว่าอันไหนมันสำคัญกว่า ระหว่างการวิ่งหนีสิ่งใด กับแบคทีเรียที่มันกำลังทำลายอวัยวะอยู่ คำตอบก็คือว่าในร่างกายของเราเองมีระบบสองระบบในการเผชิญหน้ากับสภาวะอย่างว่าก็คือ Hypothalamus และ Adrenal Grand มันเป็นแกนที่สู้กับภัยที่เข้ามาจากภายนอก แต่ร่างกายของเรายังมีระบบอีกระบบหนึ่งคือระบบภูมิคุ้มกันที่เอาไว้ใช้ต่อสู้กับภัยพิบัติที่มาจากภายใน และเมื่อในสถานการณ์ที่วิกฤติ เช่น เราต้องวิ่งหนีสิ่งใด ฮอร์โมนที่มันเกิดจากสภาวะเครียดมันก็จะออกมา และมันออกมาทำหน้าที่สำคัญประการหนึ่งก็คือมันออกมาทำให้ระบบคุ้มกันของเราหยุดการทำงานเพื่อสงวนพลังงานไปใช้ในการวิ่งหนี

เพราะฉะนั้นทางการแพทย์ที่มีการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะตามธรรมดา เมื่อเราเอาอวัยวะของคนอื่นซึ่งมีเนื้อเยื่อที่ไม่เหมือนกันเอามาเปลี่ยนถ่ายให้กับอวัยวะของอีกคนหนึ่ง ร่างกายเราก็จะใช้ขบวนการของภูมิคุ้มกัน สร้างภูมิคุ้มกันขึ้นมาต่อต้านอวัยวะซึ่งแปลกแยกที่เข้าไปอยู่ในร่างกายของเรา โดยผลักมันออกไปเสีย หรือไม่ยอมรับให้มันเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย เนื่องจากเป็นเนื้อเยื่อคนละชนิด ในขบวนการเปลี่ยนถ่ายอวัยวะดังกล่าวแพทย์ที่ทำหน้าที่เปลี่ยนถ่ายอวัยวะก็จะให้ stress hormone กับคนป่วยที่เปลี่ยนถ่ายอวัยวะ คือให้ฮอร์โมนแบบเดียวกับที่สภาวะร่างกายเราเจอวิกฤติ เพราะว่า stress hormone มันจะไปหยุดการทำงานของภูมิคุ้มกันเอาไว้ เพราะวาระบบภูมิคุ้มกันจะทำให้ร่างกายไม่ยอมรับอวัยวะที่เปลี่ยน

ถ่ายเข้ามา โดยปริยายก็คือใช้งานไซ stress hormone คือฮอร์โมนที่ทำให้เกิดความเครียดไปหยุดการทำงานของภูมิคุ้มกัน เพื่อให้ร่างกายยอมรับอวัยวะใหม่ แต่ว่าในขณะที่เรายังเครียดหรือยิ่งกลัวมากแล้วเรามี stress hormone อยู่มากระดับภูมิคุ้มกันของเราก็จะยิ่งน้อยลง เพราะฉะนั้นยิ่งเรากลัวหรือยิ่งเราดกใจมากเราก็จะยิ่งป่วยไปด้วย

คำถามอีกข้อหนึ่งก็คือว่า ในสถานการณ์ที่เรากำลังเผชิญกับวิกฤติที่ต้องต่อสู้ และก็มียอร์โมนจากต่อมเหนือไตของเราออกมามากมายในการเผชิญกับสถานการณ์เหล่านั้นเราใช้สติปัญญาเผชิญหน้ากับปัญหา โดยใช้สมองครุ่นคิดหรือว่าเราใช้ปฏิกิริยาสะท้อนตอบโดยที่เรายังไม่ทันได้คิดอะไรเลย หรือใช้สมองส่วนเท่าที่ไม่ได้เป็นส่วนที่เป็นไปเพื่อการตรึงตรองด้วยสติปัญญา เราใช้ส่วนไหนของร่างกาย เมื่อเวลาที่เรเครียดฮอร์โมน มันก็จะไปทำให้หลอดเลือดที่ไปเลี้ยงสมองส่วนหน้าคือสมองใหญ่ซึ่งเป็นบริเวณสมองที่ทำหน้าที่ครุ่นคิดตรึงตรองด้วยสติปัญญา มันก็จะทำให้เส้นเลือดที่ไปหล่อเลี้ยงสมองส่วนหน้ามันหดตัวลง มีเลือดมาเลี้ยงน้อยลงแล้วระดมเอาเลือดทั้งหลาย ไปเลี้ยงสมองส่วนหลังซึ่งเป็นสมองส่วนที่ไม่ได้ใช้สติปัญญาคือใช้พลังและความรวดเร็วในการตอบสนองเป็นหลัก โดยสรุปก็คือยิ่งเครียดยิ่งโง่

นักชีววิทยาแต่เดิมนั้นบอกเราว่า เราเป็นเหยื่อของยีนส์ของเราเองหมายความว่าชะตาชีวิตของเราล้วนถูกกำหนดมาล่วงหน้าแล้วในยีนส์ของเรา โดยเราไม่สามารถที่จะทำอะไรกับมันได้มากเท่าไรหรอกเพราะว่ามันกำหนดสิ่งต่างๆ ในขบวนการดำเนินชีวิตไว้หมดแล้ว แต่ทัศนคติอย่างทีกล่าวนี้นี้คงจะไม่ถูกต้องด้วยความรู้ที่เรามีอยู่ การรับรู้ในเชิงบวกหรือการอยู่ในสภาวะความกลัว ล้วนแต่มีผลต่อกระบวนการทางชีววิทยาของเราเองทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นในขบวนการที่จะเติบโตไปของมนุษย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสนใจและให้ความสำคัญกับความเชื่อกศนคติและการรับรู้ของมนุษย์ การรับรู้ความคิดความเชื่อต่างๆ ที่มันหล่อหลอมมาเป็นตัวตนของแต่ละคนมันเริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่เราเริ่มมีชีวิต เริ่มต้นมาตั้งแต่เราอยู่ในครรภ์ของมารดา และกระบวนการเรียนรู้ก่อต่อเนื่องอย่างมากในช่วง 6 ปีแรกของชีวิต

ภาคผนวก

ไขปัญหาด้วยหทัยคณิต ด็อก ซิลเดร

The Heartmath Solution, 1999 San Francis co. Doc Childre and Howard Martin with Donna Beech

หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติด้วยทั้งในระดับปัจเจก สังคม และองค์กร เป็นงานของสถาบันหทัยคณิต เป็นโครงการปฏิวัติเพื่อนำเอาปัญญาของหัวใจเข้ามาใช้ในชีวิตและสังคม งานของ ดร.ซิลเดร นอกจากจะมีการนำไปใช้ในการฝึกอบรมบุคลากรขององค์กรต่างๆ อย่างกว้างขวางแล้ว เขายังได้มีข้อเสนอในการนำหทัยคณิตเข้าไปในวงการศึกษาด้วย ดังจะมีหนังสือของเขาที่เขียนเรื่องการนำหทัยคณิตไปใช้ในการศึกษาเป็นอีกเล่มหนึ่งต่างหากออกไป

ถ้าคนไทยที่มีพื้นฐานทางพุทธศาสนาและได้เคยปฏิบัติธรรมมาบ้าง ก็อาจจะเห็นความคล้ายคลึงกันหลายประการของวิถีแห่งสถาบันหทัยคณิต ในการแก้ไขปัญหาดังๆ ในชีวิตมนุษย์ คงจะอยู่ในแนวทางแห่ง "พลังแห่งสติ" ของท่านญาณโปกะ หรือ "ปาฏิหารย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ" ของท่านนัท ฮัน อันสอดคล้องกับปัญญาวิมุตติที่พระธรรมปิฎกเขียนไว้ในพุทธธรรม ที่วิปัสณาอันเป็นการภาวนาแบบนำปัญญาเข้ามาพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจ กับการเจริญสติคือให้มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ได้เข้ามาผสมผสานกันอย่างเหมาะสมจะพอดีพอดี

แต่หทัยคณิตนำเสนอเรื่องราวโดยอ้างถึงการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์อันน่าทึ่ง ซึ่งสามารถพลิกคว่ำความเชื่อที่เรามีมาแต่เดิม กับความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ในกระบวนทัศน์เก่าที่ยังครอบงำสถาบันอุดมศึกษา สื่อสารมวลชน และความคิดอ่านของผู้คนอยู่ เช่นมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์บอกว่า "หัวใจคิดได้" และแบบแผนปัญญาของหัวใจนั้นมีผลกระทบต่อการทำงานของสมอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความคิดของหัวใจนั้น สามารถมีคามเป็นผู้นำเหนือความคิดของหัวสมองด้วย หรือบอกว่าแต่เดิมเราพากันคิดว่า การเก็บกดอารมณ์ลบไว้นั้นไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ และอาจจะทำให้เป็นมะเร็งด้วยนั้น ผลวิจัยที่หทัยคณิตรวบรวมมารายงานกลับปรากฏว่า ชั้นที่หนึ่งถ้าเรายังทำอะไรอื่นไม่ได้ กดเก็บก็ยิ่งดีกว่าแสดงอารมณ์หงุดหงิดก้าวร้าว จนกระทั่งอารมณ์โกรธออกไป แต่ชั้นที่สองเมื่อเราฝึกหทัยคณิตแล้ว (หรือปฏิบัติธรรมแบบมุ่งการดำรงอยู่ในปัจจุบันธรรมแล้ว) สิ่งที่เราควรทำก็คือการไม่แสดงออกซึ่งอารมณ์ลบที่รุนแรงเหล่านั้น แต่ให้เพียงตระหนักรู้ในใจ และตามจับตาดูการคลี่คลายของอารมณ์ลบนั้น เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ในการพูดภาษาของการอ้างอิงหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ และในการพูดภาษาชาวทู (How to) หทัยคณิตจึงสามารถสื่อสารกับผู้คนในสังคมในสมัยนี้ได้ดี เพราะพูดภาษาเดียวกัน

แต่ทั้งหมดของหทัยคณิต ก็ไม่ได้เป็นเพียงหนังสือขาวูที่มีคำตอบในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวันให้ผู้อ่านเท่านั้น หากหทัยคณิตยังเป็นโชตต่อแห่งองค์ความรู้สำคัญของกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ห้วงหนึ่งที่เชื่อมระบบชีวิตโดยเฉพาะของมนุษย์เข้ากับมนุษย์ด้วยกันและสรรพสิ่ง โดยผ่านทางเรื่องใหญ่ๆ สองประเด็นคือเรื่องของสุขภาพและการศึกษา (แม้ว่าหนังสือเล่มที่เขียนแนะนำอยู่นี้จะเน้นไปทาง สุขภาพมากกว่าก็ตาม)

ปัญญาของหัวใจ

ในอารยธรรมของมนุษย์ไม่ว่าโลกตะวันตกหรือตะวันออก หรือจะด้วยญาณวิถีอันใดก็ตาม มนุษย์จะให้ความสนใจกับหัวใจว่าเป็นแกนกลางของชีวิต เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณ เวลาเราเข้ามาที่ตัวเราเอง เราจะเข้ามาที่หัวใจ และพวกเขา ก็เชื่อกันว่า หัวใจคิดได้ หัวใจมีปัญญา

ในวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์เก่า เราสร้างแบบจำลองของปัญญาว่ามาจากหัวสมองอย่างเดียว แบบจำลองเช่นนี้ก็นำไปใช้กับการจัดองค์กรของมนุษย์ด้วย โดยมีศูนย์กลางอำนาจที่จะตัดสินใจทุกสิ่งทุกอย่าง แม้ระบบประชาธิปไตยก็ยังรวมศูนย์อยู่ที่เมืองหลวงของแต่ละประเทศ เป็นต้น

แต่ในทศวรรษ 1970 จอห์นและเบียทริส ลาเซ แห่งสถาบันวิจัยเฟลส์ ได้ค้นพบว่า สมองไม่ได้ส่งคำสั่งหัวใจให้ทำงานเท่านั้น ประการแรกหัวใจอาจจะไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่สมองส่งมาทุกครั้ง โดยที่บางครั้งหัวใจก็ไม่ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ ประการที่สอง พวกเขายังได้ค้นพบว่าหัวใจมีคำสั่งกลับไปที่สมองอีกด้วย และสมองก็เชื่อและปฏิบัติตาม

เมื่อเร็วๆ นี้ได้มีการค้นพบว่า ในเซลล์ที่ประกอบขึ้นเป็นหัวใจนั้น มียूसีหมีนเซลล์ที่เป็นเซลล์สมอง จึงแสดงให้เห็นว่าหัวใจคิดได้ หัวใจเป็นแหล่งที่มาของปัญญา

หนังสือหทัยคณิตได้อ้างถึงข้อเสนอเรื่องพหุปัญญาของโฮวาร์ด กาดเนอร์ ที่เสนอว่าปัญญาไม่ได้มีแต่พหุปัญญาเท่านั้น แต่ยังมีปัญญาด้านต่าง ๆ อีก และเรื่องพหุปัญญาซึ่งวัดกันด้วยไอคิวนั้น มีการวิจัยค้นพบว่าในปัจจุบันแต่ละคน ไอคิวที่วัดเมื่อระดับอนุบาลและที่วัดเมื่ออยู่ในระดับอุดมศึกษา ไอคิวไม่ได้แตกต่างกันเลย แสดงให้เห็นข้อจำกัดของการพัฒนาไอคิวโดยระบบการศึกษา เมื่อปัญญามีอยู่หลายด้านหลายทางเช่นนี้ นักคิดและนักการศึกษาต่างพากันให้ความสนใจกับปัญญาด้านอื่นๆ นอกเหนือไปจากพหุปัญญามากขึ้น ดังในยุคนั้นนี้ เราจะเห็นคนพูดและเขียนถึงอีคิวหรือ Emotional Intelligence กันมากมาย

หทัยคณิตเห็นว่า Heart Intelligence หรือหทัยปัญญา หรือปัญญาจากหัวใจนี้จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงปัญญาอารมณ์กับปัญญาความคิด ให้สามารถประสานสอดคล้องโดยสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

จากงานวิจัยเช่นกัน ที่หนังสือเล่มนี้ยกมา ความคิดและความทรงจำทุกอย่างที่จะเข้ามาในโลกแห่งการรับรู้ของมนุษย์ได้ จะมีการให้ความหมายโดยปัญญาอารมณ์ก่อน ปัญญาอารมณ์จะเป็นปัญญาแห่งการเชื่อมโยง ถักทอข่ายใยแห่งระบบความสัมพันธ์ หรือเครือข่ายขึ้นมา และร้อยรัดความหมายต่างๆ เข้าด้วยกัน จากงานวิจัยอีกเช่นกันที่แสดงให้เห็นว่าคลื่นของปัญญาอารมณ์นี้เร็วกว่า ละเอียดอ่อนกว่าปัญญาของพหุปัญญา และเมื่อมีหัวใจมากำกับ จัดแถวโดยเป็นหัวขบวน (entrainment) ให้กับอารมณ์และความคิด และเมื่อทั้งหมดเข้าสู่จังหวะลีลาเดียวกันอย่างประสานสอดคล้องก็จะเชื่อมต่อเข้าถึงปัญญาอีกระดับที่ละเอียดอ่อนขึ้นไปอีก นั่นคือญาณทัศนะ (intuition)

การสื่อสารระหว่างหัวสมองกับหัวใจ

การสื่อสารเป็นไปได้สี่หนทางด้วยกันคือ หนึ่งผ่านเส้นประสาท สองผ่านระบบชีวเคมี คือฮอร์โมนต่างๆ สามผ่านชีวฟิสิกส์หรือผ่านคลื่นแรงดัน ส่วนหนทางที่สี่นั้นผ่านปฏิสัมพันธ์ของสนามแม่เหล็กไฟฟ้า การสื่อสารแบบที่หนึ่งโดยผ่านระบบประสาทนั้น ในปี 1991 ดร.เจ. แอนดรู อาเมอร์ แห่งมหาวิทยาลัยดัลลัส เมืองฮาลิแฟกซ์

แคนาดา ได้นำเสนอหลักฐานที่ว่า มีสมองอยู่ในหัวใจ ไม่ว่าจะ เป็นเซลล์ประสาทที่มีอยู่หลายประเภท เซลล์ประสาทที่ส่งผ่านสัญญาณ โปรตีนและเซลล์สนับสนุนต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นวงจรในตัวเองอย่างพิถีพิถัน พอที่จะกล่าวได้ว่า กลุ่มเซลล์ประสาทเหล่านี้ทำงานเป็นสมองอย่างเป็นอิสระจากสมองที่หัว โดยที่สามารถเรียนรู้ จดจำ รู้สึกและรับรู้ จากผลงานวิจัยของ ดร.อาเมอร์ นี้เอง ที่ภาพใหม่ของหัวใจได้เผยปรากฏขึ้น

ทุกครั้งที่มีการเต้นของหัวใจ จะมีการส่งสัญญาณจากหัวใจไปยังสมอง หัวใจจะรับรู้อัตราการหลังของสารฮอร์โมนต่างๆ อัตราการเต้นของหัวใจและแรงดันแปรสัญญาณเหล่านี้ให้เป็นสัญญาณในระบบประสาทและสังเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้เป็นการภายใน แล้วจึงส่งข้อมูลไปยังหัวสมอง ผ่านเส้นประสาทเวกัส และเส้นประสาทที่เชื่อมโยงไปสู่ไขสันหลัง หนทางนี้เป็นหนทางเดียวกันกับที่มีการส่งความเจ็บปวดและความรู้สึกต่างๆ ไปยังหัวสมอง และเส้นทางเดินของข้อมูลนี้จะเข้าสู่สมองในส่วนที่เรียกว่า เมดุลลา ที่อยู่ฐานของสมอง ข้อมูลเหล่านี้ที่หัวใจส่งไปยังหัวสมอง จะมีผลต่อการกำกับการทำงาน

ของสมองผ่านระบบประสาทอัตโนมัติ ที่กำกับดูแลการทำงานของเส้นเลือด ต่อมฮอร์โมนต่างๆ ระบบอวัยวะภายในต่างๆ รวมทั้งหัวใจด้วย นอกจากนี้สัญญาณจากหัวใจยังส่งผ่านไปโดยลำดับจนถึงสมองส่วนนอก (cortex ซึ่งกำกับการทำงานของเหตุผลและความคิดที่สูงขึ้น) โดยมีผลและอิทธิพลก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการทำงานของสมองส่วนนี้

สัญญาณจากหัวใจยังมีผลต่อการทำงานของระบบประสาทในสมองส่วนที่เรียกว่า อมิกดาลา (amygdala ศูนย์กลางอันนี้มีส่วนสำคัญต่อการกำกับเรื่องของอารมณ์) ซึ่งสมองส่วนนี้สามารถยับยั้งหรือเอื้ออำนวยต่อขบวนการทำงานของสมองชั้นนอกด้วย สมองส่วนนี้เป็นสมองชั้นกลาง และมีบทบาทในการให้ค่าทางอารมณ์ความรู้สึกกับสิ่งที่รับรู้ อมิกดาลานี้มีอิทธิพลต่อการทำงานของสมองมาก เพราะอะไรก็ตามที่จะเข้าสู่การคิด และความทรงจำของสมองได้นั้น จะต้องมีความหมายทางอารมณ์ความรู้สึกกำกับเสียก่อน และอมิกดาลาก็ทำหน้าที่ส่วนนี้ อมิกดาลาเป็นส่วนหนึ่งของสมองส่วนกลาง อันเป็นฐานที่ตั้งของปัญญาอารมณ์หรืออีคิว ปัญญาอารมณ์ก็คือปัญญาแห่งความสัมพันธ์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเข้ามาสู่การทำงานของสมองและความทรงจำได้จะต้องผ่านการทำเครื่องหมายทางอารมณ์หรือทางความสัมพันธ์ก่อน ปัญญาอารมณ์นี้จะเร็วกว่าปัญญาทางพุทธิปัญญา หรือปัญญาแห่งความคิดในสมองชั้นนอก เมื่อหัวใจโยงโยอยู่กับสมองส่วนกลาง หัวใจย่อมมีอิทธิพลต่อสมองส่วนนอกไปโดยปริยาย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่รับรู้ ทั้งจากโลกภายนอกและความทรงจำภายใน จะเข้ามาที่สมองส่วนกลางก่อน การแปรค่าตีความของสมองส่วนกลางย่อมมีอิทธิพลต่อการทำงานของสมองส่วนนอกอย่างแน่นอน

การสื่อสารอย่างที่สองนั้นเป็นการผ่านระบบชีวเคมี ในปี 1983 ได้มีการจัดประเภทให้แก่หัวใจใหม่ ว่าอยู่ในระบบอวัยวะที่ให้ออร์โมนด้วย เพราะในบริเวณออสเตรีย (atria) ของหัวใจได้รับการค้นพบว่าผลิตฮอร์โมนบางประเภทที่เรียกว่า Atrial Natriuretic Factor หรือเรียกอย่างย่อๆ ว่า เอเอ็นเอฟ (ANF) หรือออสเตรียนแพ็บไตต์ ฮอร์โมนตัวนี้กำกับดูแลความดันในเส้นเลือด การกักเก็บน้ำและสมดุลทางไฟฟ้า (Electrolyte Homeostasis) ได้ชื่อเล่นว่า “ฮอร์โมนความสมดุล” มันมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อระบบต่างๆ เช่น หลอดเลือด ไต ต่อมอดรีนาล และหลายๆ ส่วนในหัวสมองที่ทำงานเกี่ยวกับการกำกับคุณภาพ

นอกจากนี้ เอเอ็นเอฟ ยังเป็นตัวหยุดหรือห้ามการหลั่งฮอร์โมนความเครียด มีบทบาทต่อขบวนการทำงานของฮอร์โมนอื่นๆ ในเรื่องการทำงานและการเจริญเติบโตของอวัยวะสืบพันธุ์ มีความเป็นไปได้ที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับระบบฮอร์โมนทั้งระบบ ยิ่งไปกว่านั้น การทดลองบางประการยังแสดงให้เห็นว่า เอเอ็นเอฟ มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นพฤติกรรม

ต่อไปจากนี้ แม้นักวิทยาศาสตร์จะค้นพบบทบาทการทำงานของฮอร์โมนจากหัวใจได้มากขึ้น หรือชัดเจนขึ้นอย่างไรหรือไม่ก็ตาม ณ ความรู้ที่มีอยู่นี้ ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า “ระบบแห่งอารมณ์” นั้นไม่ได้มีที่ทางอยู่เฉพาะในหัวสมองเท่านั้น แต่ได้มีที่ทางอยู่ในหัวใจด้วย

ส่วนอีกระบบหนึ่งของการสื่อสารคือระบบชีวฟิสิกส์ หรือคลื่นของแรงดัน คลื่นแรงดันนั้นนอกจากเป็นตัวขับเคลื่อนการส่งลำเลียงเลือก ไปยังส่วนต่างๆ ของร่างกายแล้ว การอัดบีบของความดันต่อเซลล์ในร่างกายยังก่อให้เกิดกระแสไฟฟ้าขึ้นอีกด้วย เมื่อความดันของเลือดเข้าไปยังสมอง มีการค้นพบการเปลี่ยนแปลงในการทำงานของเซลล์สมองอย่างเห็นได้ชัด

แน่นอนทั้งแรงดันที่เซลล์ทั้งมวลในร่างกายสัมผัส ตลอดจนกระแสไฟฟ้าที่เกิด นี่คือภาษาอีกภาษาหนึ่งที่แม้ยังถอดรหัสได้ไม่หมด แต่มันก็น่าจะมีความหมายอะไรบางประการ

ท้ายสุดที่หัวใจสื่อสารกับสมองก็โดยผ่านปฏิสัมพันธ์ ของสนามแม่เหล็กไฟฟ้า ดังที่แพทย์หลายคนก็รู้ว่า หัวใจได้ส่งสนามแม่เหล็กไฟฟ้าไปทั่วร่างกาย ดังที่พวกเราสมัยนี้จะคุ้นเคยกับโทรศัพท์มือถือและวิทยุ และรู้ว่าในบรรยากาศมีคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าของโทรศัพท์มือถือและวิทยุอยู่ทั่วไป ก็ในเมื่อเราสามารถนำพาข้อมูลไปในบรรยากาศโดยผ่านคลื่นสนามแม่เหล็กได้ นักวิทยาศาสตร์บางคนก็เริ่มตั้งสมมติฐานว่า หัวใจสื่อสารข้อมูลโดยผ่านสนามแม่เหล็กไฟฟ้าของหัวใจ

มีการวัดว่าพลังของสนามแม่เหล็กไฟฟ้าของหัวใจนั้นมีกำลังแรงที่สุดของสนามแม่เหล็กไฟฟ้าใดๆ ในร่างกาย และมีกำลังแรงกว่าสนามแม่เหล็กไฟฟ้าที่เกิดจากหัวใจสมองถึงห้าพันเท่า และสนามของหัวใจนี้ไม่เพียงแต่ผ่านไปทั่วทุกเซลล์ในร่างกายของเราเท่านั้น หากยังแผ่รัศมีออกไปนอกร่างกายด้วย โดยวัดได้ว่าไปไกลถึง 8 ถึง 10 ฟุต

การทดลองค้นคว้าของแกรี่ ชวาท (Gary C. Schwartz) แห่งมหาวิทยาลัยอริโซนา ได้ค้นพบว่า สนามแม่เหล็กไฟฟ้าของหัวใจสมองกับหัวใจมีการปฏิสัมพันธ์กัน ในสภาวะที่มีการโน้มนำความใส่ใจมาอยู่ที่บริเวณหัวใจนั้น ความบรรสานสอดคล้องแห่งท่วงทำนองของหัวใจสมองกับหัวใจจะมีมากขึ้น

นอกจากนี้ สนามหัวใจของคนหนึ่งอาจจะสื่อไปถึงคนอื่นได้ด้วย นักวิจัยแห่งสถาบันหทัยคณิตได้ค้นพบว่า เมื่อ ก. สัมผัสตัว ข. แบบแผนของสนามแม่เหล็กไฟฟ้าของหัวใจ ก. จะไปปรากฏอยู่ในแบบแผนของสนามแม่เหล็กไฟฟ้าของหัวใจสมองของ ข. และในทางกลับกัน แบบแผนของคลื่นหัวใจของ ข. ก็จะไปปรากฏอยู่ในแบบแผนคลื่นสมองของ ก. ด้วย และเมื่อมีการฝึกการบรรสานสอดคล้องแห่งคลื่นหัวใจกับคลื่นสมองมากขึ้น บุคคลสามารถสื่อคลื่นหัวใจของเขาหรือเธอไปยังคนอื่นได้ โดยเพียงแต่เข้ามาอยู่ใกล้กันโดยไม่ต้องแตะต้องตัว

ความบรรสานและการติดตามห้วงขบวน

สถาบันหทัยคณิตได้คิดค้นวิธีวัดความบรรสานของหัวใจโดยพลอตกราฟความผันแปรของอัตราการเต้นของหัวใจออกมา (ดูรูปประกอบ) เดิมทีการแพทย์เคยเชื่อว่าอัตราการเต้นของหัวใจที่ คือสัญญาณของความสุขภาพดี แต่ในการค้นพบจากการศึกษาในปัจจุบันพบว่า สุขภาพดีหมายถึงอัตราการเต้นของหัวใจที่ผันแปร และจะพบว่าเมื่อคนอายุมากขึ้น ความผันแปรอันนี้จะลดน้อยลง

กราฟที่พลอตออกมาจากความผันแปรของอัตราการเต้นของหัวใจนี้จะมีสองลักษณะใหญ่ๆ ลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความบรรสานสอดคล้องของการทำงานของหัวใจก็คือ เส้นแสดงความผันแปรที่โค้งสวย แต่ที่แสดงถึงความไม่บรรสานนั้นคือความยืดหยุ่นแบบซีฟีนปลาที่ปรากฏเพิ่มเข้ามาในเส้นโค้ง ตัวอย่างที่ยกเข้ามาแสดงให้เห็นเพื่อเข้าใจในซีฟีนปลานี้ก็คือ การขับรถที่เหยียบคันเร่งและเหยียบเบรคในเวลาเดียวกัน รถเปรียบกับร่างกายมนุษย์ต้องประสบปัญหาการสึกหรออย่างใหญ่หลวงแน่นอน ในร่างกายมนุษย์ก็คือการดึงกันระหว่างซิมพาเทติกกับพาราซิมเพติก นั่นเอง

สถาบันหทัยคณิตค้นพบว่า เมื่อหัวใจเข้าถึงคุณค่าแก่นแท้เช่น ความรัก ความชื่นชม กราฟความผันแปรจะแสดงให้เห็นถึงความบรรสานสอดคล้อง แต่ถ้านักเราหงุดหงิด ราคากฎ โกรธ เส้นกราฟแบบซีฟีนปลาที่จะปรากฏให้เห็น

เครื่องมือทางทฤษฎีอีกอันหนึ่งที่สถาบันหทัยคณิตนำมาใช้เพื่อเข้าใจความบรรสานสอดคล้องของหัวใจโดยเฉพาะเมื่อประสานเชื่อมโยงกับการทำงานของหัวใจสมองและระบบอวัยวะต่างๆ ได้ก็คือเรื่องของการตามห้วงขบวน (Entrainment) นึกถึงหัวรถจักรที่นำขบวนรถไฟวิ่งไปตามราง

ในศตวรรษที่สิบเจ็ด นักประดิษฐ์ชาวยุโรป ชื่อคริสเตเรียน ฮอยเกนส์ ผู้ชื่นชอบในการสะสมนาฬิกาลูกตุ้ม วันหนึ่งเขาค้นพบว่า ลูกตุ้มของนาฬิกาที่เขาถืออยู่ทั้งหมดแกว่งไกวในจังหวะเดียวกัน เขาทดลองจัดตุ้มนาฬิกาใหม่ให้แกว่งไกวคนละจังหวะ แต่แล้วในเวลาหนึ่ง ลูกตุ้มทั้งหมดก็กลับมาแกว่งในจังหวะเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง ตอนนั้นเขายังไม่รู้ว่าเป็นเพราะอะไร ต่อมาก็มีผู้ค้นพบว่าลูกตุ้มใหญ่จะเหนี่ยวนำลูกตุ้มเล็กให้ปรับจังหวะให้มาแกว่งในจังหวะเดียวกัน หัวใจก็เช่นเดียวกัน หัวใจที่มีสนามแม่เหล็กไฟฟ้าที่แรงที่สุดได้เหนี่ยวนำหัวใจสมองและระบบอวัยวะอื่นๆ ให้เข้ามาทำงานในท่วงทำนองเดียวกันอย่างบรรสานสอดคล้อง แต่ขบวนการตามห้วงขบวนนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อหัวใจเต้นอย่างบรรสานสอดคล้องด้วยตัวเองก่อน

ได้มีการค้นพบว่า ในสภาวะที่ระบบทั้งหมดในร่างกายตามห้วงขบวนอย่างบรรสานสอดคล้องนี้ ก็คือสภาวะสูงสุดของความเป็นไปได้แห่งประสิทธิภาพการทำงานของร่างกาย การสูญเสียพลังงานน้อยที่สุด และเป็นสภาวะที่ร่างกายมีพลังในการซ่อมแซมส่วนสึกหรอสูงสุด ประสิทธิภาพของปัญญาแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์ก็สูงสุดด้วย

ความแตกแยก ไม่บรรสาน ซึ่งเครียด

ทุกวันนี้ เราคงคุ้นเคยกับคำว่า "ความเครียด" มากยิ่งขึ้น และในหนังสือ ไบปัญหาด้วยหทัยคณิตเล่มนี้ ได้มีการโยงใยเชื่อมต่อระหว่างความเครียดกับความไม่บรรสานสอดคล้องในการทำงานของระบบอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย เมื่อสมองไม่ทำงานบรรสานกับหัวใจ จึงไม่มีพลังพอที่จะสร้างท่วงทำนองให้กลมกลืนแก่ระบบชีวิตทั้งระบบได้ การขับเคลื่อนพลังที่ไม่บรรสานนั้นได้ก่อให้เกิดความซึ่งเครียดระหว่างระบบและภายในตัวระบบอวัยวะต่างๆ เอง ทำให้การทำงานด้อยประสิทธิภาพ เกิดการสูญเสียพลังงานจากแรงเสียดทาน และทำให้ระบบซ่อมบำรุงที่เสริมสร้างพลังและชีวิตชีวาให้แก่ระบบต่างๆ ทำงานไม่ได้เต็มที่หรือหยุดทำงานลง

หลักฐานงานวิจัยต่างๆ จากหลายๆ องค์กรยืนยันว่า ความเครียดเป็นมูลฐานที่สุดของเหตุแห่งโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย ดั่งตัวเลขของสถาบันความเครียดของสหรัฐอเมริกาบอกว่า 75-90% ของคนที่มาตรวจทั่วไปนั้น จะมีปัญหาที่เกี่ยวข้องอยู่กับความเครียด และในปี 1988 รายงานการศึกษาของ ดร.ฮันน์ อายุเซนต์ แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน การไม่รู้จักตอบสนองต่อความเครียด เป็นที่มาของโรคมะเร็งและโรคหัวใจมากกว่าการสูบบุหรี่

สิ่งที่น่าสนใจในความพยายามเรียนรู้เรื่องความเครียดของบุคคลและหน่วยงานหลายต่อหลายแห่งนี้ ข้อมูลหนึ่งที่ประมวลเป็นภาพรวม และน่าสนใจมากก็คือ ความเครียดอย่างใหญ่หลวงเช่นสงครามหรือแผ่นดินไหว ยังไม่เลวร้ายเท่าความเครียดเล็กๆ น้อยๆ ที่สั่งสมหมักหมมอยู่ในชีวิตประจำวัน ที่เราเรียกว่าความเครียดเรื้อรัง

สิ่งหนึ่งที่เลวร้ายที่สุดที่เกิดขึ้นกับชีวิตของมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์โดยส่วนใหญ่ ก็คือเราแยกแยะไม่ออกระหว่างความเป็นปกติกับอาการของความเครียดเรื้อรัง มีการศึกษาว่าชีวิตสมัยใหม่ที่การทำงานภายในหนึ่งชั่วโมง ต้องดูแลเรื่องราวต่างๆ ที่แตกต่างกัน 7-8 ครั้ง และแรงบีบคั้นที่ต้องทำงานอันหลากหลายเหล่านี้ให้เสร็จตามเวลากำหนด (deadline) ทำให้เกิดความเครียดเกือบตลอดเวลา และในทางสรีระแล้ว การตอบสนองต่อความเครียดมีอยู่สองระบบ ระบบหนึ่งก็คือระบบประสาทอัตโนมัติ ที่ไปสั่งระบบอวัยวะที่ทำงานโดยอัตโนมัติหรือกึ่งอัตโนมัติทั้งหลายเช่นการเต้นของหัวใจ การหายใจ และการทำงานของระบบย่อยอาหาร เป็นต้น ส่วนนี้เมื่อเกิดขึ้นก็จะคลี่คลายไปได้อย่างไม่ค้างคาเนิ่นนาน แต่อีกระบบหนึ่งคือระบบฮอร์โมนนั้น แม้ว่าเรื่องราวผ่านพ้นไปแล้วแต่ระบบนั้นยังทำงานอยู่อีกเป็นเวลานาน แม้แต่ระบบอวัยวะที่ถือกันว่ายู่นอกระบบฮอร์โมนเช่นกระเพาะและไต ก็จะหลั่งฮอร์โมนเพื่อตอบสนองต่อความเครียดเช่นกัน

เท่าที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบปฏิกิริยาเคมีที่เกิดจากความเครียดนี้ เป็นวงจรที่เกี่ยวข้องกันอย่างน้อย 1600 ปฏิกิริยา แต่เพื่อความเข้าใจง่ายๆ เราก็จะรู้จักฮอร์โมนอย่างเช่นแอดรีนาลีน ซึ่งจะกระตุ้นอัตราการเต้นของหัวใจ แรงดันเลือด การเกร็งของกล้ามเนื้อ เร่งการหายใจให้เร็วขึ้น เตรียมตัวเราให้เผชิญหน้ากับภัยคุกคาม ฮอร์โมนอื่นๆ ก็ถูกกระตุ้นให้หลั่งออกมาในเวลาที่เราเครียดเหมือนกัน อย่างน้อยอีกสองตัวที่น่าจะทำความรู้จักเอาไว้ก็คือนอร์อาดรีนาลีนและคอติโซล (cortisol) เพราะถ้าหากไม่มีการตระหนักรู้ ฮอร์โมนสองตัวนี้จะกีดร่อนอวัยวะต่างๆ เช่นเดียวกับน้ำกรดเลยทีเดียว มีการศึกษาพบว่าแม้เวลาผ่านไปหลายชั่วโมงแล้ว ระดับฮอร์โมนสองตัวนี้ ก็ยังคงอยู่ในระดับที่สูง

คอติโซลนี้ได้เข้ามาเป็นตัวฮอร์โมนที่รับรู้กันว่าเป็น "ฮอร์โมนความเครียด" เพราะมีบทบาทอย่างกว้างขวางมาก เมื่อมีความเครียดเกิดขึ้น ปกติคอติโซลนี้จะเป็นส่วนที่จำเป็นต่อสภาวะของร่างกาย แต่ถ้ามีอยู่ในระดับสูงก็จะเป็นอันตรายต่อระบบของเรา เมื่อตกอยู่ภายใต้ภาวะความเครียดเรื้อรัง ร่างกายของเราจะผลิตคอติโซลในระดับสูง ในช่วงระยะเวลาที่ยาวนาน อันนี้ทำให้ตัวตัดการผลิตโดยอัตโนมัติปรับตัวเองใหม่ ทำให้ร่างกายของเราจะมีคอติโซลอยู่ในปริมาณสูงกว่าปกติ โดยการควบคุมอัตโนมัติของสมองส่วนนั้นมองไปว่าคอติโซลระดับสูงในร่างกายคือความเป็นปกติ การมีคอติโซลระดับสูงอยู่ในร่างกายนี้จะมีผลต่อการทำลายสุขภาพให้กับการทำงานของระบบภูมิคุ้มกัน ลดประสิทธิภาพการใช้กลูโคส ทำให้กระดูกเสื่อมและเปราะบาง ลดความหนาแน่นของกล้ามเนื้อ เพิ่มการสะสมไขมัน (โดยเฉพาะบริเวณเอวและสะโพก) ทำให้ความจำและความสามารถในการเรียนรู้เสื่อมทรามลง และทำลายเซลล์สมอง

ภาพทั้งหมดนี้คงจะพอเพียงที่จะทำให้เราเห็นได้อย่างหนักแน่นและชัดเจนแล้วว่า ความเครียด โดยเฉพาะความเครียดเรื้อรังทำอะไรกับสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเราได้บ้าง!

ไขปัญหาแบบที่หนึ่ง

บ่มเพาะคุณค่าแห่งหัวใจ

แม้เราอาจจะระบุคุณค่าของหัวใจได้มากมายและหลากหลาย แต่คงมีเหตุผลที่เหมาะสมบางอย่างบางประการที่สถาบันหทัยคณิตจะพูดถึงสี่คุณค่าหลักในรายละเอียดอันมีอยู่ในบทหนึ่งของหนังสือ ทั้งสี่นั้นก็คือ ชื่นชม การไม่ตัดสิน การให้อภัย และการดูแล

แบบฝึกหัดหนึ่งของสถาบันหทัยคณิตที่อาจจะช่วยให้เราตระหนัก ความเกี่ยวพันระหว่างอารมณ์และความคิดของเรากับสุขภาพของเรา อันรวมถึงความสุขของเราก็คือ เขาให้ทำบัญชีของคลังของพลังชีวิตของเรา โดยจัดบันทึกทั้งสิ่งที่ทำให้เราสูญเสียพลัง และสิ่งที่ทำให้เรามีพลังเพิ่มขึ้น เพื่อเราจะได้ตระหนักในความเป็นไปของวิถีชีวิตของเราในปัจจุบัน และเมื่อวิเคราะห์สมดุลหรือไม่สมดุล ถ้าไรหรือขาดทุนของการได้มาและสูญเสียไปของพลังแล้ว เราอาจจะเริ่มสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงแบบแผนของชีวิต การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตนั้นต้องอาศัยเครื่องมือประการหนึ่ง ถ้าใช้ร่วมกับการทำบัญชีคลังของพลังชีวิต เราก็จะค่อนข้างได้เครื่องมือครบครัน ที่จะปรับเปลี่ยนชีวิตไปในหนทางแห่งการสูญเสียพลังน้อยลง และมีพลังแห่งชีวิตมากขึ้น

การชื่นชม

การเอาคุณค่าของหัวใจเรื่องการชื่นชมขึ้นก่อนนั้นก็เป็นการจัดขบวนวิธปฏิบัติของสถาบันหทัยคณิตที่ให้เริ่มจากง่ายไปหายาก แต่อันที่จริงแม้การชื่นชมอย่างเดียว เราก็สามารถเดินทางไปได้กว้างไกลและลึกซึ้งจริงๆ ที่จะค้นพบคุณค่าแห่งพลังของหัวใจ อันอาจจะโยงถึงการสัมผัสกับเรื่องราวทางจิตวิญญาณได้อย่างลึกซึ้งด้วย ลองมาดูก่อนว่า "การชื่นชม" ของสถาบันหทัยคณิตกินความกว้างขวางขนาดไหน ของเขาคำว่าการชื่นชมนี้รวมความถึง ความรู้สึกชอบ คุณความนิยมชมชอบ การเห็นชอบ และความรู้สึกขอบคุณ เป็นต้น ทำให้ผม (ผู้เขียนบทแนะนำหนังสือเล่มนี้) นึกถึงแบบฝึกหัดเบื้องต้นของสำนักจิตวิทยาแบบชาวพุทธโมริตะ-ไนกัน ที่ให้ค้นพบและตระหนักว่า เราแท้จริงเป็นหนี้บุญคุณโลกและผู้มีชีวิตอื่นอย่างไรบ้าง นี่นับเป็นบาทฐานสำคัญของการตั้งแนวทางชีวิตให้ถูกต้องนับแต่เริ่มก้าวเดินก้าวแรก

พวกเขา (สถาบันหทัยคณิต) ให้ความสำคัญกับความจริงใจ ว่าการชื่นชมจะมีพลังที่แท้จริง เมื่อตั้งมั่นอยู่ในความจริงใจ ความซื่อตรงต่อตนเอง และผู้อื่นเป็นฐานแรก ที่จะทำให้ความชื่นชมมีความหมาย

การชื่นชมคือการค้นหาด้านบวกในสิ่งอื่นและคนอื่น อันนี้อาจจะรวมถึงสถานการณ์ และเหตุการณ์ที่เราเข้าไปประสบด้วย และที่สำคัญก็คือความสามารถที่จะชื่นชมตนเองได้ เพราะการชื่นชมคนอื่นได้ และได้มากขึ้น กับการชื่นชมตนเองได้และได้มากขึ้นนั้น เป็นของคู่กันและจะเสริมส่งกัน มีอาจมีอันหนึ่งอันใดโดยไม่มีอีกอันหนึ่งได้

ปกติในสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อน รวดเร็ว จนอาจจะถึงกับวุ่นวาย ปมปัญหาอย่างหนึ่งของมนุษย์ก็คือ การถูกขังอยู่ในปัญญาระดับต่ำ หรือพลังของหัวใจในระดับต่ำ คือเราจะอยู่ด้วย ความกลัว-อารมณ์ลบ-เหตุผลเชิงเดียว (เหตุผลของหัวสมองเพียงเสี้ยวเดียว) ในกรงขังเช่นนั้น พลังชีวิตจะมีแต่สูญเสีย สุขภาพเสื่อมทราม และไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อวิวัฒนาการ มนุษย์ที่อยู่ในสภาพนั้นก็ถดถอยทางวิวัฒนาการ การเริ่มต้นด้วยคุณค่าของหัวใจ ด้วยการชื่นชม จะเป็นอะไรที่แหวกออกจากความกลัว มาสู่ความไว้วางใจ จากอารมณ์ลบสู่อารมณ์บวก จากปัญหาที่คับแคบสู่ปัญญาที่เปิดโลกกว้างออกไป ทั้งหมดนี้ทำให้หัวสมอง หัวใจ และระบบร่างกายบรรสานสอดคล้อง ชีวิตเริ่มสั่งสมพลังบวก และในความคลายออกจากความขังเครียดนั้น ขบวนการเรียนรู้สร้างสรรค์มีความเป็นไปได้ วิวัฒนาการจึงดำเนินไปข้างหน้า

แต่ก็ยังมีปัญหาของการชื่นชมสองประการที่พวกเขายกขึ้นมา ประการแรกก็คือในสถานการณ์อันเลวร้าย หรือแม้กระทั่งเป็นไปในด้านลบแบบอ่อนๆ เราจะชื่นชมอะไรกับใครได้อย่างไร? ตรงนี้เองที่ทำให้ทนาย แต่ก็ไม่ใช่ว่าทางตัน ดอก ซิลเด หนึ่งในผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ เคยเข้าค่ายฝึกทหาร เมื่อถูกเกณฑ์ แรกๆ เขาก็รู้สึกกลับไปหมดกับบรรยากาศและ วัฒนธรรมของการฝึกทหาร แต่แล้วเมื่อเขาเหนื่อยสุดๆ และจำผู้ฝึกให้พักได้ 5 นาที ในขณะที่เขานอนหัวได้ไปหนุนอยู่บน พืชบางอย่างที่อ่อนนุ่ม และท้องฟ้าสวยงามที่เปิดกว้าง เขาได้เริ่มเกิดความชื่นชมหนึ่งอย่างขึ้นมาในใจ จากความชื่นชมเล็กๆ นั้น เขาก็เริ่มชื่นชมอะไรต่ออะไรมากขึ้นตามลำดับ จนเมื่อจบการฝึก เขาได้เกิดชมชอบค่ายทหารขึ้นมาอย่างแท้จริง และยัง รู้สึกเสียดายกับการจากไป!

เหตุผลหนึ่งในกรณีนี้ที่เลวร้าย และแทนที่จะรู้สึกเลวร้ายกับเหตุการณ์ไปด้วย กลับควรจะหาสิ่งที่ชื่นชมได้แม้เล็กน้อย นั้น ก็คือถ้าเราไม่ชื่นชมอะไรเลยและรู้สึกกลับไปหมด พลังลบนั้นเองจะทำลายเรา ทั้งในทางสุขภาพและศักยภาพในการเรียนรู้ และนี่เป็นเหตุผลที่หนักแน่นที่บอกกับเราว่า เราจะต้องหาอะไรชื่นชมให้ได้แม้แต่กับบุคคลที่แสดงออกทางลบกับเราหรือ ในสถานการณ์ปัญหาที่ไม่เอื้ออำนวย

อีกปัญหาหนึ่งของอุปสรรคต่อการชื่นชมและลุ่มลึกซ่อนเงื่อนกว่า นั่นก็คือกรณีของความคุ้นชิน เช่นเมื่อเรารัก กับใครใหม่ๆ แต่งงานใหม่ๆ เราจะมีความตื่นตัวที่จะชื่นชมสิ่งละอันพันละน้อยได้มากมาย แต่เมื่อเวลาผ่านไป และความ คุ้นชินเข้ามาแทนที่ความตื่นตัน เราก็เริ่มละเลยที่จะชื่นชม ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะตื่นตัวได้อย่างไรกับกิจวัตรประจำวันอันจำเจ หรือกับผู้คนใกล้ชิดที่อยู่กันมานาน ความคุ้นชินทำให้สิ่งเหล่านี้หลุดจากเวทีชีวิตและเข้าไปเป็นเรื่องราวอยู่หลังจาก ความ ไม่ใส่ใจก็ทำให้เราหลงลืมที่จะแสวงหา ความชื่นชม ซึ่งอันที่จริงแล้ว เรื่องราวที่คุ้นชินเหล่านี้เอง ประกอบขึ้นเป็นส่วนใหญ่ ของชีวิตของเรา และวิถีที่เคยทำกันมาอย่างไม่ตื่นตัวรู้ตัวเหล่านี้แหละที่เป็นแรงเฉื่อย ขวางกั้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีที่ดี กว่า เราจะพลิกพื้นที่เหล่านี้ให้กลับมาเป็นเวทีและโอกาสแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร?

การไม่ตัดสินใจ

การดำเนินชีวิตของเราจะไม่ตัดสินใจอะไรเลยคงไม่ได้ การตัดสินใจก็มีประโยชน์ของมันอยู่ แต่เรามักจะตัดสินใจกันด้วย หัวสมอง อันเป็นวิถีแห่งการตัดสินใจที่คับแคบตายตัว ส่วนใหญ่เรามักจะไม่รู้จักและไม่ได้พัฒนาการแยกแยะของหัวใจ ซึ่งจะ เปิดกว้างกว่า อ่อนโยนกว่า และมีเนื้อที่ให้ความเป็นไปได้กับความเปลี่ยนแปลงที่จะมีมา

การตัดสินใจนั้นที่จริงก็เป็นเรื่องกรอบคิด บวกด้วยอารมณ์ลบ ด้วยความกลัวและความหวาดระแวงต่อโลก การตัดสินใจ ผู้อื่น การตัดสินใจเหตุการณ์มักเป็นไปโดยนัยลบ และร่องความคุ้นชินของการตัดสินใจเช่นนี้ก็ส่งผ่านถ่ายทอดกันมาในครอบครัว และถ่ายทอดมาในสังคมด้วย ผ่านวัฒนธรรมที่ชอบตัดสินใจผู้อื่น อันเป็นวัฒนธรรมที่ตื่นเขิน ขาดวิจารณญาณ

การตัดสินใจผู้อื่นนี้มักจะมาควบคู่กับการตัดสินใจตัวเอง เพราะเรามองเห็นตัวเองด้วย การดูถูกดูแคลน เราจึงมอง สายตาเช่นเดียวกัน สำหรับคนที่เคารพตนเองและมีความมั่นใจในชีวิต การตัดสินใจตนเองก็จะเบาบางลง และโอกาสที่จะเคารพ ผู้อื่น โดยตัดสินใจผู้อื่นน้อยลงก็จะมีความมากขึ้นด้วย

และการเร่งรีบตัดสินใจผู้อื่นในหลายกรณีก็ผิดพลาดมาแต่การรับรู้แล้ว เพราะกลไกการรับรู้ของมนุษย์มักจะชอบจัด คงลงช่องต่างๆ ที่เราแบ่งไว้แล้วด้วยความคุ้นชิน ทำให้โอกาสแห่งการเปิดรับรู้จริงๆ ก่อนที่จะจัดเขาหรือเขอลงช่องแห่งการ แบ่งประเภทนั้นๆ ลดน้อยลง หรือไม่เปิดโอกาสไปเลย การตัดสินใจคนเช่นนี้ก็จะมีความคลาดเคลื่อนเสียเป็นส่วนมาก ในพุทธศาสนามีทศานามหายาน สำนักวิญญูณวาทแบ่งการรับรู้ออกเป็นสามแบบอย่างน่าสนใจ คือเป็น 1.ตัวแทน คงหมายถึง การจัดลงช่องแยกแยะ 2.ภาพลักษณ์ 3.ตถตา (คือมองตามความเป็นจริงอย่างที่มีมันเป็น จะเกิดขึ้นได้เมื่อเจริญสมาธิดำรง ตนอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างปราศจากอคติ) ดังผมได้เขียนลงรายละเอียดไว้ในที่อื่นด้วยแล้ว ส่วนในวิถีการสนทนาแบบ เดวิด โบห์ม นั้น เขาจะให้เขววนการตัดสินใจใดๆ ไว้ก่อน อันนี้ก็ทำได้ยาก แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะทำไม่ได้

เมื่อเราตระหนักรู้ในข้อจำกัดของท่าทีความสัมพันธ์แบบตัดสินผู้อื่นเช่นนี้แล้ว การพัฒนาความเข้มแข็งของหัวใจ ในวิถีทางอื่นๆ ที่ช่วยเพิ่มพลังให้หัวใจ ก็จะทำให้หัวใจเข้ามาบรรสานสอดคล้องกับหัวสมองในการแยกแยะเรื่องราว ซึ่งหัวใจ จะทำได้อย่างเป็นกลางกว่า และเปิดโอกาสให้กับผู้คนมากกว่าที่จะคลี่คลายตนเองออกมาในทางบวก ถึงที่สุดคงเป็นมิติทาง จิตวิญญาณ ซึ่งสำหรับชาวพุทธแล้ว เราจะเห็นความเป็นพุทธะหรือโอกาสแห่งการรู้แจ้งในธรรมะ ดำรงอยู่ในคนทุกคน หรือแม้แต่สรรพสัตว์ทั้งปวง

แน่นอนการชวนการตัดสินเอาไว้ หรือการเพิ่มพูนทัศนคติแห่งการไม่ตัดสินผู้คน ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วย บรรสานหัวสมอง หัวใจ และกายเข้าด้วยกัน ทั้งเพื่อสุขภาพ และเพื่อวิถีชีวิตที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง

การให้อภัย

เมื่อเราใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่บนความชื่นชมต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวได้โดยง่าย และสามารถข้ามพ้นทัศนคติแบบตัดสิน ผู้อื่นโดยปราศจากวิจารณ์ เราก็จะมีชีวิตโดยส่วนใหญ่เปิดกว้างต่อการบรรสานของระบบย่อยต่างๆ แห่งชีวิต คลั่งสะสม พลังของเราก็คงเป็นไปในทางบวก แต่เราทุกคนมักมีเรื่องในอดีต ความทรงจำอันขมขื่น กับความเจ็บปวดที่เราคิดว่าผู้อื่น กระทำต่อเรา ความทรงจำเช่นนี้จะกลับมารบกวนเราได้ตลอดเวลา และบางทีก็มากวนน้ำให้ขุ่น ทำให้สิ่งที่เราทำได้ดีอยู่แล้ว ในการชื่นชมและการไม่ตัดสินต้องผันแปรไปก็เป็นได้

การให้อภัยจึงเป็นอะไรที่สำคัญด้วยในการขุดรากเหง้าความไม่บรรสานสอดคล้องที่ฝังอยู่ในอดีตของเราต่างๆ เหล่านี้ การให้อภัยอย่างแท้จริงไม่ใช่การให้อภัยทางความคิดเท่านั้น แต่ต้องเป็นการให้อภัยที่มีหัวใจเข้ามาร่วมด้วย เมื่อนั้น การให้อภัยที่แท้จริงจึงจะเกิดขึ้น ความทรงจำอันขมขื่นนั้นจึงจะคลี่คลายได้ อย่างไม่กลับมารบกวนเรามากอีก

การดูแลอย่างพอดี ๆ กับการดูแลมากเกินไป

การดูแลเป็นการแสดงออกซึ่งความรัก ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญของหัวใจประการหนึ่ง แต่เมื่อดูแลกันอย่างเกินเลย ผลดีกลับกลายเป็นผลร้าย แทนที่จะเพิ่มพูนความรักให้กับความสัมพันธ์ กลับสร้างความคาดหวังและก่อให้เกิดความผิดหวัง และความทุกข์สำหรับผู้ให้และผู้รับการดูแล

บางทีการดูแลมากเกินไป มาจากฐานของการต้องการควบคุมโลก ให้สิ่งต่างๆ รอบตัวโดยเฉพาะผู้คนรอบตัวเป็นไป อย่างที่เราต้องการ และควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ ซึ่งฝืนกับธรรมชาติที่ทุกอย่างต้องแปรเปลี่ยนไป และอยู่นอกเหนืออำนาจ ควบคุมของเรา (อนัตตา) เราอาจมีอิทธิพลต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวเราได้ แต่เราไม่สามารถควบคุมสิ่งต่างๆ รอบตัวเราได้

การดูแลอย่างพอดี ต้องประกอบด้วย การเคารพในการเป็นตัวของตัวเองของผู้อื่น ศิลปะแห่งการให้ย่อมต้องเรียนรู้ ที่จะอ่านความสมัครใจรับของผู้รับด้วย ถ้ากาลเวลาและสถานที่เหมาะสม การดูแลย่อมเป็นศิลปะแห่งความรัก และการให้ที่ สร้างความอึดเอมใจได้มาก ให้ความบรรสานแก่หัวใจได้มากและความพอดีเช่นนี้ จะเปิดโอกาสแห่งการคลี่คลายความเป็นไป ได้ในนัยบวกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดเลยทีเดียว

ไขปัญหาแบบที่สอง

แช่ภาพ ตัดภาพ เข้าร่วมเป็นหนึ่งในหัวใจ

สถาบันหทัยคณิตที่จริงแล้วนำเสนอเรื่องราวความเข้าใจเกี่ยวกับที่ทางและบทบาทของหัวใจ ในหนังสือเล่มนี้ ในฐานะของชาวพุทธคนหนึ่ง เพื่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต จึงได้คัดค้นแบบฝึกหัดต่างๆ ที่คนธรรมดาๆ จะนำไปปฏิบัติได้ใน ชีวิตประจำวัน ในที่นี้ก็จะนำเสนอเรื่องราวอย่างย่อๆ ของเครื่องมือเหล่านี้ มุ่งจากแง่มุมของผู้เขียนซึ่งเป็นชาวพุทธ

ที่พยายามนำธรรมะเข้ามาในชีวิตประจำวัน ก็สามารถเห็นความละม้ายคล้ายคลึงกับการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา แต่อาจจะเป็นเรื่องของภาษาและวิธีการที่จะดูเหมาะกับยุคสมัย โดยเฉพาะกับผู้ที่อาจจะไม่ได้นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งเลย

มองอย่างคร่าวๆ การแช่ภาพ (Freeze Frame) และการตัดภาพ (Cut-Thru) นั้นจะเป็นการช่วงชิงเนื้อที่เวลาของเรา จากชีวิตของความเครียดอันเป็นลักษณะโดดเด่นของผู้คนในสังคมร่วมสมัย ส่วนการเข้าร่วมเป็นหนึ่งในหัวใจ (Heartlock-in) นั้นจะเป็นแบบฝึกหัดที่ลงลึกหนอยของการปรับหัวใจให้อยู่ในสภาพความบรรสานสอดคล้องให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้

ขั้นตอนของการแช่ภาพมีดังนี้

- 1.ตระหนักในความรู้สึกเครียดที่เกิดขึ้น แช่ภาพความเครียดนั้น! หยุดพักจากความเครียด
- 2.พยายามอย่างจริงจังที่จะเคลื่อนย้ายความใส่ใจจากจิตที่วิ่งวุ่นและอารมณ์ที่ถูกรบกวน น้อมนำความใส่ใจไป บริเวณเนื้อที่รอบๆ หัวใจแทน ดึงความใส่ใจที่นั่นสักสิบวินาทีหรือกว่านั้น
- 3.ระลึกถึงช่วงเวลาสนุกสนานที่อารมณ์เป็นบวก รับรู้ประสบการณ์เช่นนั้น
- 4.ตอนนี้ลองมาใช้ญาณทัศนะ สามัญสำนึก ความจริงใจ ถามหัวใจตนเองว่าอะไรจะเป็นการตอบสนองต่อสถานการณ์นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างที่จะช่วยลดทอนความเครียดในอนาคตให้น้อยลงด้วย
- 5.ฟังเสียงหัวใจตอบคำถามที่คุณถาม (นับเป็นวิธีที่จะตรวจสอบอารมณ์และจิตที่เป็นปฏิกิริยาของเรา และเป็นแหล่งที่สำคัญทางออกแบบสามัญสำนึกที่เราหาได้จากตัวของเราเอง)

การแช่ภาพเช่นนี้ทำได้ไม่ยากนัก ข้อแนะนำก็คือใช้ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะระลึกขึ้นมาได้ ต่อสถานการณ์ความเครียดในชีวิตประจำวัน

ที่นี้ลองมาดูการตัดภาพดูบ้าง อาจจะมีส่วนคล้ายคลึงกันกับการแช่ภาพ แต่ก็มီးอะไรพิเศษบางอย่าง ลองสังเกตดูว่าแตกต่างกันอย่างไร?

- 1.ตระหนักกับความรู้สึกต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้น
- 2.รวมศูนย์ความใส่ใจไปยังหัวใจและจุดโซลาร์เพลกซัส ผ่อนลมหายใจแห่งความรักและความชื่นชมผ่านบริเวณนี้ สักสิบวินาทีหรือกว่านั้น ให้ลงสมอความใส่ใจของเราไว้ในบริเวณนี้
- 3.ลองพิจารณาความรู้สึกหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างกับว่าเป็นปัญหาของผู้อื่น
- 4.พักในความเป็นกลางของหัวใจที่เป็นผู้ใหญ่และมีเหตุมีผล
- 5.เอาความรู้สึกถูกรบกวนและสับสนด้วยความทุกข์นั้นคลุกเคล้าและผ่อนคลายเป็นอยู่ในห้วงความเมตตากรุณาแห่งหัวใจ ค่อยๆ ลดทอนความสำคัญที่มันหมายของความรู้สึกเช่นนั้นลงทีละเล็กทีละน้อย ใช้เวลากับกิจกรรมนี้แบบผ่อนคลายเป็นสบายๆ โดยไม่ต้องจำกัดเวลา จดจำไว้ว่า มันไม่ใช่อยู่ที่ตัวปัญหาที่ทำให้เราสูญเสียพลัง หากเป็นเพราะความสำคัญมันหมายที่เราให้กับปัญหานั้นๆ ต่างหาก

6.หลังจากลดทอนความสำคัญมันหมายลงให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้แล้ว คุณสามารถถามคำถามจากส่วนที่ลึกที่สุดของหัวใจ ให้ช่วยชี้แนวทางหรือให้ไขญาณทัศนะอันจะเป็นประโยชน์ต่อเรื่องราว หากยังไม่ได้คำตอบ ให้หาอะไรสักสิ่งที่จะชื่นชมในชั่วขณะหนึ่ง เพราะการชื่นชมมักจะช่วยให้ญาณทัศนะใสกระจ่างขึ้น ในประเด็นปัญหาที่เรากำลังเผชิญอยู่

เราจะเห็นได้ว่าการตัดภาพนี้ เป็นวิธีการที่ใช้เวลามากน้อย แต่ก็มีคามเฉียบคมของขบวนการใช้ปัญญาเข้ามา โดยเฉพาะที่ให้ลดความสำคัญมันหมายต่อเรื่องราวที่รบกวนเรา และแม้กระทั่งเองความชื่นชมเข้ามากระตุ้นญาณทัศนะให้เกิดการพลิกมุมมองเพื่อหลุดออกไปจากกรงขังแห่งอารมณ์ลบ

เครื่องมืออีกประการหนึ่งก็คือ การรวมเข้ามาเป็นหนึ่งในเดียวกับหัวใจนั้น ลักษณะคล้ายกับการนำสมาธิโดยครูที่ให้เรากลับมาที่หัวใจหรือความเมตตา เมื่อเทียบเคียงกับเครื่องมือสองประการเบื้องต้น เครื่องมืออย่างหลังนี้จะเข้าถึงคลื่นของ

หัวใจได้อย่างลึกซึ้งกว่าและแนบแน่นกว่า แต่ก็หาความสงบสัจและต้องการความพร้อมมากกว่าด้วยเช่นกัน ขั้นตอนต่างๆจะเป็นดังนี้

- หาที่สงบเงียบ ปิดตาลง และผ่อนคลาย
- เลื่อนความใส่ใจจากจิตหรือหัวสมองมาสู่บริเวณปริมณฑลของหัวใจ แสร้งว่าหายใจผ่านหัวใจลึกถึงลิ้นหัวใจนาที
- ระลึกถึงความรู้สึกในความรักหรือการดูแลจากใครสักคนที่คุณรู้สึกว่ามีพลังเป็นการง่ายที่จะระลึกถึง และลองฟังความชื่นชมสำหรับผู้คนบางคนที่หรืออะไรบางอย่างที่เรา รู้สึกบวกในชีวิต ลองอยู่กับความรู้สึกนั้นสักห้านาทีถึงลิ้นหัวใจ
- ส่งความรู้สึกแห่งความรัก การดูแลหรือความชื่นชมให้แก่ตนเองและผู้อื่น
- ถ้าความคิดจากหัวสมองกลับมา ให้น้อมนำความใส่ใจกลับไปบริเวณหัวใจ ถ้าหากพลังงานเกิดขึ้นซึ่งเครียดและรู้สึกติดขัด ให้รู้สึกถึงความนุ่มนวลในหัวใจและความผ่อนคลาย
- หลังจากทำจบกิจกรรมนี้แล้วให้เขียนความรู้สึกหรือความคิดที่เกิดจากญาณทัศนะ ที่มากับความรู้สึกภายในหรือที่มากับความสงบสุข การบันทึกนี้จะช่วยเตือนความจำให้ปฏิบัติในสิ่งที่เราค้นพบ

หทัยคณิตกับมิติทางสังคมและโลก

ในทางปัจเจกภาพ หทัยคณิตจะช่วยสร้างความบรรสานสอดคล้องให้กับระบบในร่างกาย เอื้อให้กับการมีสุขภาพดี และเอื้อความบรรสานสอดคล้องของการทำงานระหว่างฐานปัญญาต่างๆ ทำให้มีความแจ่มใสคล่องแคล่วและความอิสระในการเรียนรู้ และทั้งหมดจะเชื่อมโยงไปที่ปัญญาอารมณ์หรือปัญญาแห่งความสัมพันธ์ ที่เราจะเรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์อย่างบรรสานสอดคล้อง ตรงนี้จะขยายผลที่มีต่อปัจเจกภาพไปสู่ผลที่จะเอื้ออำนวยต่อสังคมมนุษย์ตลอดจนระบบนิเวศในโลก

สถาบันหทัยคณิตเองได้นำความรู้ความเข้าใจและแบบฝึกหัดของกิจกรรมแห่งปัญญาของหัวใจต่างๆ เข้าไปในการจัดฝึกอบรมให้กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาคธุรกิจ แวดวงพนักงานของรัฐ อย่างปรากฏผลดี

อีกทั้งยังนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษา มีผลส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้อย่างชัดเจน

สำหรับความคิดเรื่องการติดตามหัวขบวน(entrainment) นั้น ในทางลบ อาจหมายความว่า คนที่ไม่สามารถเข้าถึงปัญญาแห่งหัวใจได้และจึงต้องดำรงอยู่ในอารมณ์ลบและความซึ่งเครียด ก็จะแผ่คลื่นแห่งความไม่บรรสานสอดคล้องของตนเข้าไปในหน่วยงาน ตลอดจนญาติมิตร(หรือศัตรู)อื่นๆ คลื่นที่ออกมาเป็นคลื่นที่เหนียวแน่นและติดเชื้อได้ เป็นขบวนการติดตามขบวนดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว แต่ในทางกลับกัน ปัญญาแห่งหัวใจและความบรรสานสอดคล้องในบุคคลคนหนึ่งก็สามารถเป็นคลื่นเหนียวแน่นคนอื่นได้ ให้ติดตามขบวนมา เช่นเดียวกัน และก็จะช่วยกันส่งพลังดึงดูดไปยังสังคมนรอบๆ ตัว นอกจากนี้ พวกที่เข้าถึงความบรรสานสอดคล้องก็มีพลังดึงดูดซึ่งกันและกัน โยงใยกันเข้ามาอย่างเป็นเครือข่าย

ลองมาคิดถึง ความบรรสานสอดคล้องหยดหนึ่ง ในท่ามกลางพายุคลื่นของความไม่บรรสานและความซึ่งเครียดจากทฤษฎีไร้ระเบียบ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความโกลาหลวุ่นวายนั้น ความบรรสานกระจุกต่างๆ ที่เป็นเครือข่ายต่างๆ ย่อมทรงพลังแห่งการดึงดูดยิ่ง ก็ในความเป็นไปแห่งทฤษฎีความโกลาหลนั่นเองบอกกว่า ตัวที่จะปรับเปลี่ยนแบบแผนของระบบแห่งความโกลาหลนั้นทั้งหมดก็คือ ตัวดึงดูดต่างๆ เหล่านี้เอง ที่มีคุณภาพใหม่ที่ทรงพลัง คุณละเป็นส่วนหนึ่งของตัวดึงดูดนี้หรือยัง?

สารานุกรมคำไขความแห่งกระบวนทัศน์ใหม่

กระบวนทัศน์ใหม่

โดย วิศิษฐ์ วัชวิญญู

คำว่า paradigm แปลไทยว่ากระบวนทัศน์นี้ คนคิดคำขึ้นใช้คือโทมัส กูน นักปรัชญาวิทยาศาสตร์คนหนึ่ง และต่อมาพริตจอบ คราปาซึ่งเป็นนักฟิสิกส์ในห้องทดลอง ได้นำมาเขียนหนังสือ *The Tao of Physics* (1975,1983,1991) "เต๋าแห่งฟิสิกส์" ได้สังเกตเห็นการผ่านเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางฟิสิกส์ เขาจึงไปพูดคุยกับนักฟิสิกส์สำคัญๆเวลานั้นเพื่อหาความกระจ่างในเรื่องนี้และยังได้อ่านวรรณกรรมทางฟิสิกส์อีกมากมาย ดังที่เขาเล่าไว้ใน "ปอเกิดแห่งเต๋าแห่งฟิสิกส์" ที่มีแปลมาจากหนังสือ *Uncommon Wisdom* (1988) ของเขา ต่อมาคราปาไม่เพียงได้เห็นการผ่านเปลี่ยนทางกระบวนทัศน์ แต่เฉพาะในวิชาฟิสิกส์เท่านั้น หากยังรวมถึงวิทยาศาสตร์แขนงอื่นๆด้วย ดังเช่นที่เขาเขียน *The Web of Life* (1996) อันเป็นการผ่านเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในชีววิทยาและศาสตร์แห่งชีวิตอื่นๆที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้เขายังเขียนเรื่องราวของการผ่านเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาด้วย ในหนังสือ *The Turning Point* (1982) ของเขา ต่อมาก็มีคณนักรเศรษฐศาสตร์อย่างเดวิด กอเดน เขียนหนังสือ *The Post Corporate World* (1999) นำเสนอเศรษฐศาสตร์ในกระบวนทัศน์ใหม่ในเล่มนี้ เขาเองได้รับอิทธิพลจากนักชีววิทยาฟิสิกส์ที่นำเสนอชีววิทยาในกระบวนทัศน์ใหม่เช่นกัน ในหนังสือ *The Rainbow and the Worm* (1998) ของเธอ

คุณกล่าวไว้ว่า กระบวนทัศน์คือตัวยึดโยงทฤษฎีต่างๆ สมมุติฐานและความเชื่อ(ในเมื่อทุกสิ่งยังพิสูจน์ไม่ได้ทั้งหมด) เข้าไว้ด้วยกัน มันเหมือนกับทฤษฎีแม่บท ที่ทำให้ทฤษฎีย่อยๆทั้งหมดมีความหมาย แต่ต่อมาเมื่อมีหลักฐานที่แม่บทนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ โดยสะสมมากขึ้นๆทุกที กระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถอธิบายได้กระจ่าง และอาจจะดูขัดแย้งกันด้วยซ้ำ กระบวนทัศน์ใหม่ก็จะก่อเกิด "กระบวนทัศน์ใหม่" ไม่ใช่อะไรที่มาสลั้มล้างกระบวนทัศน์เก่า แต่จะรวมเอาทฤษฎีและความรู้ความเข้าใจในกระบวนทัศน์เก่าเข้ามาไว้ โดยสามารถอธิบายเรื่องราวต่างๆในกระบวนทัศน์เก่าได้ด้วย และยัง สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ที่กระบวนทัศน์เก่าไม่สามารถอธิบายได้อีกด้วย คือการรวมเข้ามาและข้ามพ้น แต่ไม่ใช่การขัดแย้งกัน ดังที่ความรู้ทางสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์สามารถอธิบายทฤษฎีของนิวตันได้ด้วย เป็นต้น

คราปาในจุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษนำเสนอว่า "โลกทัศน์ดั้งเดิมแบบแบ่งแยกเป็นกลไกของเตส์คาคัสและนิวตัน มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อศาสตร์ทุกแขนง และต่อแนวทางความคิดโดยทั่วไปของตะวันตก วิธีการลดทอนประสบการณ์ซึ่งซับซ้อนลงเหลือหน่วยย่อยขั้นพื้นฐานและทำการศึกษากลไกการทำงานภายในหน่วยย่อยขั้นพื้นฐานเหล่านั้น ได้กลายเป็นวิธีการที่ฝังลึกลงในวัฒนธรรมของเรา โดยมีเห็นกันว่าวิธีการดังกล่าวเป็นวิทยาศาสตร์... ซึ่งดูเหมือนจะครอบงำประวัติวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์มาตลอดจนถึงจุดที่เกิดขึ้นกับปรากฏการณ์ทางสังคมและทางธรรมชาติหลายๆ อย่างพร้อมกัน เช่น การเสื่อมของระบบปิตาธิปไตย จุดสิ้นสุดของยุคเชื่อเพลิงฟอสซิล และการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของวัฒนธรรมวัตถุนิยม วิกฤตการณ์ในปัจจุบันจึงไม่ใช่เฉพาะของปัจเจกหรือของรัฐบาล หรือของสถาบันต่างๆ หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไป

ในมิติทั่วทั้งโลก ...ในช่วงทศวรรษที่ 1970 (2513-2523) ความสนใจหลักของข้าพเจ้าจัดจ้อยอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงด้านแนวความคิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในวิชาฟิสิกส์ตลอดช่วงสามสิบปีแรกของคริสต์ศตวรรษนี้ ความคิดใหม่ๆ ในวิชาฟิสิกส์ และวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่แขนงอื่นๆ ได้นำความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งมาสู่โลกทัศน์ของเรา คือเปลี่ยนจากความคิดแบ่งแยกเป็นกลไกแบบเดส์คาร์ตส์และนิวตันมาเป็นทัศนะแบบองค์รวม (holistic) ซึ่งนิเวศวิทยา ซึ่งข้าพเจ้าพบว่าเป็นการมองโลกที่คล้ายคลึงกับทัศนะของผู้สำเร็จทางรหัสย่นัยหรือผู้รู้แจ้ง (mystics) ของทุกยุคทุกสมัยและทุกกระแสวัฒนธรรม”

กระบวนทัศน์ใหม่ในฟิสิกส์: ความจริงใหม่

โดย เมธาวี เลิศรัตนหา

เริ่มขึ้นเมื่อแมกซ์ พลังก์ ค้นพบ (Quantum Hypothesis) กลุ่มพลังงานของการแผ่รังสีความร้อน ในปี 1900 และจากประวัติศาสตร์ฟิสิกส์ใหม่เกี่ยวกับการสนทนาในสวนสาธารณะที่สวิตเซอร์แลนด์ระหว่างไอน์สไตน์ ซึ่งคร่าประทุไว้ ในตำแหน่งฟิสิกส์ว่าเป็นอัจฉริยะผู้ริเริ่มแนวคิดสองกระแสที่ปฏิวัติแนวคิดเดิมอย่างสิ้นเชิงในปี 1905 คือ 1.ทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ (Special Theory of Relativity) และ 2. วิธีการใหม่ในการศึกษาตีความการแผ่รังสีของแม่เหล็กไฟฟ้า (Photon Theory) ที่กลายมาเป็นส่วนสำคัญของทฤษฎีควอนตัม อันสำเร็จสมบูรณ์ลงโดยกลุ่มนักฟิสิกส์ในเวลาต่อมา กับนีล บอห์ร ผู้เสนอ Specific-orbits Model of Atom ในปี 1913(รางวัลโนเบล) และ First Concept of Probability Waves ในปี 1924 บทสนทนาของอัจฉริยะทั้งสองก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่และเกิดการก้าวกระโดดจากทฤษฎีสู่ข้อเท็จจริงสู่ความจริงใหม่ “ความจริงทางควอนตัม” อันทำให้พื้นฐานความเชื่อทั้งหมดที่อยู่บนความจริงของนิวตัน (Newtonian) ได้ถูกปรับเปลี่ยนและเป็นที่แน่นอนว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิด วิถีชีวิต ของมวลมนุษยชาติทั้งในระดับจุลภาค และมหภาค ที่รวมเรียกว่า “การเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์”

นีล บอห์ร ตั้งคำถามกับไอน์สไตน์ว่า ถ้าไม่มีมนุษย์เกิดขึ้นมาบนโลก (ในฐานะผู้สังเกต) จักรวาล โลกและสรรพสิ่งจะมีอยู่หรือไม่ ซึ่งไอน์สไตน์คิดว่า ไม่ว่าจะไม่มีมนุษย์หรือไม่ จักรวาลและโลกมันก็ต้องมีอยู่ของมันอย่างนั้นเอง ซึ่งบอห์รเห็นตรงกันข้าม เขาคิดว่าโลกและจักรวาลในรูปแบบที่เรารู้จักมันไม่จริง ต่างฝ่ายก็ต่างหาข้อพิสูจน์มาหักล้างกันภายหลังการค้นคว้าทดลองวิจัยเป็นเวลากว่า 28 ปี ไอน์สไตน์ก็ยกธงขาวปฏิเสธที่จะข้ามพรมแดนของพระเจ้า ดังประโยคอันลือลั่น “พระเจ้าไม่เล่นเกมส์ทอดลูกเต๋า” และไม่ว่าไอน์สไตน์จะยอมรับในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของเขาหรือไม่ก็ตาม มนุษย์ชาติที่กำลังจะได้สัมผัสความจริงใหม่หรือทฤษฎีควอนตัมมากมายที่พิสูจน์เป็นข้อเท็จจริงทางฟิสิกส์คณิตศาสตร์ซึ่งอธิบายได้ และนักฟิสิกส์ระดับแนวหน้าในปัจจุบันก็มีความเห็นเช่นเดียวกับนีล บอห์ร แม้ในส่วนทฤษฎียูนิไฟร์ (การรวมแรงทั้งสี่เข้าด้วยกัน) จะยังลี้ลับอยู่ก็ตาม

นายแพทย์ประสาน ต่างใจ ได้รวบรวมและสรุปประเด็นสำคัญๆ ไว้ใน *ความจริงทางโลกกับความจริงทางควอนตัม* (Nick Herbert ,Quantum Reality, Beyond The New Physics, 1985) ดังนี้

ความจริงทางควอนตัมข้อที่หนึ่ง

นีล บอห์ร สรุปเอาไว้ว่า สรรพสิ่งไม่มีจริง ถ้าเราไม่ไปสังเกต (There is no reality in the absence of observation) โลกและจักรวาลเป็นจริงตามที่เรารู้สัมผัสเพียงส่วนหนึ่ง มันเป็นจริงอยู่ในโลกของเราเท่านั้น แต่ไม่เป็นจริงในโลกแห่งควอนตัม

ความจริงทางควอนตัมข้อที่สอง

การสังเกตของมนุษย์สร้างความจริงที่รู้จักขึ้นมา (Observation created worldly reality) ดังที่เฟรด อัลัน วูลฟ์ กล่าวไว้ว่า "เราเองต่างหากที่สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เราเชื่อว่าเป็นความจริงนั้นๆ ขึ้นมา"

ความจริงทางควอนตัมข้อที่สาม

ความจริงแท้คือความเป็นสิ่งเดียวกันที่แยกออกจากกันไม่ได้ (Reality is undivisible wholeness) ซึ่งเดวิด โบห์ม ขยายว่า สภาพของการติดต่อเชื่อมโยงของสรรพสิ่งในจักรวาลที่ระดับของควอนตัมซึ่งแยกจากกันไม่ได้นั้นเป็นพื้นฐานหลักของความจริงแท้ ("The inseparable quantum interconnectedness of the universe is the fundamental reality" David Bohm : Wholeness and The Implicate Order, 1980)

ความจริงทางควอนตัมข้อที่สี่

ในความจริงแท้ จักรวาลควอนตัมเพิ่มจำนวนได้เป็นหลายๆ จักรวาลหรือหลายมิติตลอดไป ดังข้อสังเกตของไบรซ์ เดอวิตต์ ที่นำรูปถ่ายมาอัดก็อปปีเป็นจำนวนมากกว่าสิบยกกำลังหนึ่งร้อยขึ้นไปด้วยการคำนวณทางคณิตศาสตร์ รูปที่ออกมาสุดท้ายกลายเป็นอะไรที่ไม่สามารถอธิบายได้เหมือนๆ กับว่าเป็นรูปของอนุภาคจากหลายๆ มิติ

ความจริงทางควอนตัมข้อที่ห้า

โลกและจักรวาลไม่อยู่ภายใต้ตรรกะของเหตุปัจจัยหรือเหตุผลของมนุษย์ (The world obeys a non-human kind of logical reasoning) ซึ่งนักฟิสิกส์บอกว่าอย่าพยายามทำหรือพยายามเข้าใจฟิสิกส์แห่งยุคใหม่ตามความคิดหรือความรู้ที่เรามี แต่จงเปลี่ยนความรู้และความคิดที่มีให้เป็นตรรกะแห่งควอนตัม (Quantum-logic) หรืออย่างที่เดวิด ฟิงเกิลสไตน์กล่าวว่า "ตรรกะที่เป็นสากลอุดมการณ์นั้นมันผิดมาตั้งแต่ต้น" (David Finkelstein: "our idea of logic are simply wrong")

ความจริงทางควอนตัมข้อที่หก

โลกและจักรวาลถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุพื้นฐานเหมือนกันทั้งหมด (The world is made of ordinary object attributes) นั่นคือไม่ใช่รูปกายวัตถุ แต่เป็นวัตถุพื้นฐานที่เป็นนามธรรม ซึ่งนิลส์ บอห์ร กล่าวว่า วัตถุที่มีรูปกายที่เรารับรู้ นั้นนอกจากเป็นความฟุ่มเฟือยที่ไม่จำเป็นแล้ว มันยังเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เอาเสียเลย

ความจริงทางควอนตัมข้อที่เจ็ด

จิตวิญญาณสร้างความจริงแท้ (Consciousness creates reality) เหตุผลที่ว่าทำไมเราจึงไม่สามารถตรวจจับวัดทิศทางหรือการเคลื่อนไหว หรือทำนายคุณสมบัติของคลื่น-อนุภาคไปพร้อมๆ กันด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ใดๆ ได้เลย ก็เพราะว่าเครื่องมือที่ว่ามันๆ เป็นเครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้นตามกฎของฟิสิกส์คลาสสิก (เก่า) แต่หากว่าเราใช้เครื่องมือที่เป็นธรรมชาติเช่นสมองและจิตวิญญาณ ความจริงแท้ก็จะปรากฏ ดังยูอิน วิกเนอร์ นักฟิสิกส์รางวัลโนเบลได้กล่าวไว้ว่า "มันเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ที่เราจะเข้าใจและนำเอากฎทางฟิสิกส์ธรรมดาๆ มาใช้กับควอนตัมเมคานิกส์ นอกจากเราจะนำเอาจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องกับ ...และอาจสรุปได้ว่าในอนาคตเราก็จะพิสูจน์ได้ว่าเนื้อหาของจิตวิญญาณคือความจริงแท้ "It is not possible to formulate the laws of quantum mechanics in a fully consistent way without reference to the consciousness..in the future the very study of the external world will lead to the conclusion that the content of the consciousness is an ultimate reality" (ต่อเรื่องความก้าวหน้าของการล้มของคลื่นควอนตัมในสมอง ของโรเจอร์ เพ็นโรส)

ความจริงทางควอนตัมข้อที่แปด

โลกและจักรวาลมีแต่ความอาจที่จะเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ และความจริงอย่างโน้นอย่างนี้ (Heisenberg's potentialities) ไฮเซนเบิร์กอธิบายว่า ทุกสิ่งในโลกที่เรารับรู้ว่าเป็นจริงเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นจริง แต่โลกที่อยู่เบื้องหลังไม่จริง (only phenomena are real, the world beneath phenomena is not real) ดังเช่นตัวอย่างของสายรุ้งซึ่งเป็นปรากฏ

การณที่เป็น สัมผัสและรับรู้ได้ตามเครื่องมือไม่ว่าจะเป็นตา หรือบันทึกไว้ด้วยกล้องถ่ายรูป (ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการรับรู้) และปรากฏการณก็ไม่ใช่เครื่องมือในการรับรู้ความจริงแต่อย่างใด เพราะสายรุ้งไม่มีอยู่จริง

ข้อสังเกตเพื่อขยายความข้อเท็จจริงทางควอนตัมข้อที่หนึ่งและสองที่ว่าสรรพสิ่งไม่มีจริงถ้าไม่มีผู้สังเกต และการสังเกตของมนุษย์สร้างความจริง(พื้นฐาน) ที่รู้จักขึ้นมา ซึ่งทั้งสองประเด็นนี้ผู้เขียนคิดว่าไม่อาจแบ่งแยกการอธิบายออกจากกันได้เลย และขอยกตัวอย่างเพื่อความเข้าใจดังนี้ การที่นาย ก. ไปยืนสังเกตสายรุ้งกับนาย ข. ทั้งที่ยืนอยู่ใกล้เคียงกัน ก็ไม่อาจเห็นรุ้งสายเดียวกัน เพราะทั้งสองคนไม่สามารถยืนอยู่ ณ จุดเดียวกัน (ที่หมายถึงจุดซึ่งแสงทำมุมสะท้อนกับละอองน้ำและตกมากระทบตา) พอดีได้ และอาจจะไม่ต้องพูดถึงนาย ค. ที่ยืนอยู่ห่างไกลออกไปและไม่อาจได้มองเห็นสายรุ้งกับเขาเลย รุ้งคนละสายของ ก. และ ข. ไม่มีอยู่จริงสำหรับ ค. ด้วยซ้ำไป สายรุ้งที่เป็นเพียงปรากฏการณของความสัมพันธ์ระหว่างแสงแดดและละอองน้ำ ผู้สังเกตคือนาย ก. และ นาย ข. รับรู้ได้ต่างกัน ขณะที่ตำแหน่งยืนของนาย ค. สายรุ้งไม่มีอยู่จริง

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งตรึงคงที่หรือเคลื่อนที่เกิเกิดขึ้น
ท่านจงรู้เถิดว่าสิ่งนั้นเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างเขตรกับเขตรชชชชช
เป็นทั้งภายนอกและภายในของสิ่งทั้งหลาย
เป็นทั้งคงที่และเคลื่อนที่
เป็นสิ่งอันใคร ๆ ไม่รู้ เพราะสุขุมและมันอยู่ทั้งไกลและใกล้
ทั้งเป็นสิ่งที่แยกไม่ได้ในวัตถุทั้งหลาย ทั้งดำรงอยู่เสมือนสิ่งที่แยกได้
เป็นผู้หล่อเลี้ยงภูตทั้งหลาย
เป็นที่อาศัยของสรรพสิ่งในเวลาโลกประลัย
และเป็นแดนเกิดของสรรพสิ่งในเวลาโลกอุบัติ นี่แหละเป็นเชญยะ
นั่นเป็นแสงสว่าง แม้แห่งสิ่งซึ่งมีแสงสว่างทั้งหลาย กล่าวได้ว่านั่นอยู่เหนือความมืด
นั่นเป็นชญาณ นั่นเป็นเชญยะ นั่นเป็นภาวะอันบุคคลหยั่งถึงด้วยญาณ
และนั่นดำรงอยู่ในดวงใจของภูตทั้งปวง”
(จากศรียมหกวีทศิตา หรือเพลงแห่งชีวิต: กฤษณะไทวปายวยาส
แปลภาษาไทยโดยศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร)

บทกวีทศิตาที่ยกมานั้นชัดเจนแจ้งว่าท่านผู้จนาในอดีตหลายพันปีล่วงมาแล้วกำลังกล่าวถึงสนามควอนตัม และสนามความสัมพันธ์ชายไยอันซับซ้อนแห่งสกลจักรวาลไว้อย่างลุ่มลึกชัดเจน คราปาได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะเกิดการยอมรับความคิดของทฤษฎีควอนตัม แม้ว่าจะมีสูตรทางคณิตศาสตร์ที่สมบูรณ์แล้วก็ตามผลของมันต่อจินตนาการของนักฟิสิกส์ก็คือทำให้ความคิดเดิมแตกทำลายลง การทดลองของร็อดเทอร์ฟอร์ดได้แสดงให้เห็นว่าอะตอมไม่ใช่สิ่งที่แข็งและทำลายไม่ได้ แต่อะตอมประกอบด้วยที่ว่างอันกว้างขวางซึ่งมีอนุภาคที่เล็กมากเคลื่อนที่อยู่ และทฤษฎีควอนตัมได้บอกว่า อนุภาคไม่ใช่วัตถุตัน หากมันมีลักษณะตรงกันข้ามสองอย่างอยู่ในตัวมัน โดยขึ้นอยู่กับวิธีการที่เราศึกษา บางครั้งมันปรากฏเป็นอนุภาค และบางครั้งเป็นคลื่น ลักษณะตรงกันข้ามเช่นนี้มีปรากฏอยู่ในแสงด้วย ซึ่งแสงอาจจะอยู่ในรูปของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าหรืออยู่ในรูปอนุภาคก็ได้

คุณสมบัติเช่นนี้ของวัตถุและแสงเป็นสิ่งที่ประหลาดมาก ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ที่จะยอมรับว่า สิ่งหนึ่งจะเป็นทั้งอนุภาค นั่นคือสิ่งที่จำกัดอยู่ในปริมาณที่เล็กมากและเป็นทั้งคลื่น ซึ่งมีคุณสมบัติแผ่กระจายไปในอวกาศในขณะเดียวกัน

ความขัดแย้งกันนี้ได้ก่อให้เกิดสภาพผกผันผิดธรรมดา ซึ่งมีลักษณะเหมือนโกอัน ซึ่งในที่สุดนำไปสู่การสร้างสูตรของทฤษฎีควอนตัม พัฒนาการทั้งหมดเริ่มขึ้นเมื่อแมกซ์ พลังก์ ค้นพบว่าพลังงานของการแผ่รังสีความร้อนไม่ได้ถูกปล่อยออกมาอย่างสม่ำเสมอ แต่ถูกปล่อยออกมาเป็น "กลุ่มพลังงาน" ไอน์สไตน์เรียกกลุ่มพลังงานนี้ว่า "ควอนตา" (Quanta) และถือว่าเป็นลักษณะพื้นฐานของธรรมชาติ ไอน์สไตน์กล่าวพอที่จะสันนิษฐานว่า แสงและรังสีแม่เหล็กไฟฟ้ารูปอื่นๆ ปรากฏเป็นได้ทั้งคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าและในรูปของ "ควอนตา" ควอนตาของแสง ซึ่งเป็นที่มาของชื่อทฤษฎีควอนตัมได้ถูกยอมรับอย่างสุจริตใจว่าเป็นอนุภาคตั้งแต่นั้นมา โดยในปัจจุบันมีชื่อเรียกว่าโฟตอน (Photon) อย่างไรก็ตาม โฟตอนเป็นอนุภาคชนิดพิเศษ ไม่มีมวลและเคลื่อนที่ด้วยความเร็วของแสงเสมอ...ทฤษฎีควอนตัมได้ทำลายแนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับวัตถุตัน และแนวคิดเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติซึ่งมีลักษณะที่มีการกำหนดตายตัว ในระดับอนุภาคเล็กกว่าอะตอม สสารวัตถุตันในแนวคิดฟิสิกส์ดั้งเดิมได้ละลายลงกลายเป็นแบบแผนแห่งความอาจจะเป็นไปได้ ซึ่งมีลักษณะเป็นคลื่นและแบบแผนดังกล่าวโดยความหมายที่ลึกซึ้งที่สุด มิใช่ความอาจจะเป็นไปได้ของสิ่งต่างๆ แต่เป็นความอาจจะเป็นไปได้ในการเกี่ยวเนื่องกันของสิ่งต่างๆ มากกว่าการวิเคราะห์กระบวนการในการสังเกตในวิชาฟิสิกส์ที่ว่าด้วยอะตอมอย่างละเอียดรอบคอบได้แสดงให้เห็นว่า อนุภาคที่เล็กกว่าอะตอมมิได้เป็นสิ่งที่แยกอยู่โดยลำพังได้ แต่เราจะเข้าใจมันได้ก็เฉพาะแต่ในความสัมพันธ์ระหว่างการเตรียมการทดลองและการตรวจวัดผลเท่านั้น ทฤษฎีควอนตัมจึงได้เปิดเผยความเป็นหนึ่งเดียวของจักรวาล มันได้แสดงให้เห็นว่าเราไม่อาจย่อยโลกออกเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดซึ่งอยู่แยกจากกัน เมื่อเราเจาะลึกลงไปในสสารวัตถุ ธรรมชาติมิได้แสดงให้เห็นว่ามี "หน่วยพื้นฐาน" แต่กลับปรากฏแก่เราว่า เป็นข่ายโยงใยอันสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของทั้งหมด ความสัมพันธ์ดังกล่าวจำเป็นต้องรวมถึงผู้สังเกตด้วยเสมอ มนุษย์ผู้สังเกตเป็นสิ่งเชื่อมโยงอันสุดท้ายในสายสัมพันธ์ของกระบวนการสังเกตและคุณสมบัติใดๆ ของวัตถุและผู้สังเกตเท่านั้น นั่นหมายความว่าความคิดดั้งเดิมในการอธิบายธรรมชาติอย่างเป็นทางการวิสัยนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ สิ่งกั้นขวางระหว่างฉันและโลกตามแนวคิดของเดการ์ต ระหว่างผู้สังเกตและสิ่งที่ถูกสังเกต ไม่อาจจะมีได้เมื่อต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องของอะตอม ในวิชาฟิสิกส์ที่ว่าด้วยอะตอม เราไม่อาจกล่าวถึงธรรมชาติโดยไม่กล่าวถึงตัวเราด้วยในขณะเดียวกัน" (พริตจอป คราปา:เตาแห่งฟิสิกส์)

ณ จุดนี้เราพอจะสร้างจินตภาพเชื่อมโยงภควัทธิศากับฟิสิกส์สมัยใหม่ได้หรือไม่ว่าเกษตร (สนาม) / ญาณ (ฟอร์ม) ของสนาม) / เชิญยะ (คลื่นอนุภาคในสนามแห่งความสัมพันธ์)

คลื่นควอนตัมกับสมองมนุษย์เกี่ยวพันกันอย่างไร?

ขยายความจริงทางควอนตัมข้อที่เจ็ด

"โรเจอร์ เพนโรส ศัลยแพทย์ทางด้านประสาทวิทยา อัจฉริยะทางควอนตัม(และเป็นหนึ่งในทีมทำงานวิจัยร่วมกับ สตีเฟน ฮอว์กิง) เป็นอีกคนหนึ่งผู้ซึ่งได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของสมอง ว่าที่เราสามารถคิด จินตนาการลึกซึ้งถึงเรื่องปรัชญาหรือคณิตศาสตร์ได้นั้นเป็นผลมาจากรหัสคำสั่งต่างๆ เป็นล้านๆ คำสั่งต่อวินาทีซึ่งสั่งให้เซลล์สมองปฏิบัติ นั้น เป็นผลของกลไกการทำงานของคลื่นอนุภาค(ที่อยู่ภายในหรือวิ่งผ่าน) เซลล์สมองและสร้างเป็นโค้ดหรือสัญญาณให้แต่ละเซลล์ทำงานแตกต่างกันด้วยความเร็วสูงสุด ซึ่งในช่วงแรกของทฤษฎีนี้มีคนค้านว่าอนุภาคอิเล็กตรอนนับหมื่นพันล้านตัวแม้จะวิ่งเข้าออกเซลล์สมองในวินาทีหนึ่งใดก็จริง แต่ไม่สามารถทำงานได้อย่างอิสระเพราะความแออัดยัดเยียดในท่ามกลางอะตอมของโมเลกุลภายในเซลล์ หากข้อค้านนี้กีดกไปด้วยงานของสจิวต ฮาเมอฮอฟ ซึ่งทำการศึกษารายละเอียดภายในเซลล์โดยสร้างรูปจำลองของไมโครทิวบูลส์ที่เคยคิดกันว่าเป็นเพียงโครงสร้างภายในเซลล์นั้น แท้จริงมีการเรียงตัวที่เปลี่ยนแปลงจากการสั่นสะเทือนตลอดเวลา และยังพบว่าไมโครทิวบูลส์ที่เป็นหลอดซึ่งมีรูกลวงตลอดนั้นนับด้วยโมเลกุลของโปรตีนเช่นกำแพงหรือฝาผนังแต่มีช่องว่างหรือร่องเป็นระยะๆ ทำให้อิเล็กตรอนจำนวนมากสามารถวิ่งอย่างเป็นระเบียบรอร่องเหล่านั้นและมีสภาพเป็นอิสระที่จะทำงานตามกลไกควอนตัมได้ ทำให้หลอดสั่นสะเทือนในความถี่ต่างกันด้วยรูปแบบ (patterns) ต่างกัน

แต่ละกลุ่มการสั้นไหวก็เป็นสัญญาณชนิดหนึ่ง สัญญาณจะถูกส่งผ่านไปตามหลอดจำนวนมากทั่วทั้งเซลล์สมองและเซลล์ต่างๆ ของสมองอย่างโดยรวดเร็วนับเป็นร้อยเป็นพันไมล์ต่อวินาที เป็นคำสั่งติดต่อให้เซลล์ต่างๆ ของสมองทำงานตามรูปแบบของคำสั่งเป็นล้านๆ คำสั่งต่อวินาที

"แม้เพนโรสจะพิสูจน์ได้มาถึงตรงนี้ก็ยังมีปัญหาต่อไปอีกว่า ใครคือผู้ออกแบบคำสั่งนั้น หรือข้อมูลที่คำสั่งนำมา ผสมกันอย่างไร จึงทำให้งานเป็นรูปธรรมได้ และข้อมูลเป็นหมื่นล้านแสนล้านข้อมูลจะอยู่ที่ไหนในเซลล์ คำตอบต่อคำถาม เหล่านี้น่าจะตอบได้ที่ตัวอิเล็กทรอนิกส์ คีลีนอนุภาคที่เป็นสมบัติสากลอยู่ในจักรวาลที่เคลื่อนไหว เชื่อมโยง ไม่ว่าด้วยตัวของมัน หรือสิ่งที่มันให้ออกมาหรือส่วนขยาย (attributes) ซึ่งประสานเชื่อมโยงทั่วไปในจักรวาล เป็นหนึ่งเดียวกัน แยกจากกันไม่ได้ หรือกำหนดสถานที่และเวลาไม่ได้ ดังที่พิสูจน์ด้วยทฤษฎีทางฟิสิกส์ของเดวิด โบห์ม (David Bohm's Wholeness and the Implicate Order, 1980) และคีลีนอนุภาคความจำในสนามพลังงานแห่งจักรวาลในสภาพการณ์หนึ่ง อาจแปลเป็นสนามพลัง ของรูปร่างหรือฟอร์มเช่นที่เซลล์เด็กเสนอ (Rupert Sheldrake's Morphogenetic Field) ที่เป็นตัวกำหนดรูปร่าง โครงสร้างของ สรรพสิ่งและชีวิตที่อยู่เบื้องหลังกฎแห่งพันธุกรรมและการทำงานของดีเอ็นเออีกทีหนึ่ง" (จิต ความทรงจำ และวิวัฒนาการ สมอง นพ.ประสาน ต่างใจ)

เมื่อผู้สังเกตซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์หนึ่งกับสิ่งที่ถูกสังเกตอีกปรากฏการณ์หนึ่งรวมเข้าด้วยกันเกิดเป็นปรากฏ การณ์ที่ซ้อนปรากฏการณ์ขึ้น และความจริงใหม่ก็ปรากฏ

ทฤษฎีระบบ

โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

ความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีระบบ ยังทำให้เรามองส่วนประกอบย่อยแตกต่างออกไปจากกรอบเดิม กล่าวคือกรอบ ของกระบวนทัศน์เก่านั้น ส่วนประกอบย่อยเป็นส่วนย่อยที่มีคุณสมบัติของมันเอง แต่ส่วนประกอบย่อยในทฤษฎีระบบนั้น ส่วนย่อยจะมีความหมายในฐานะของส่วนย่อยที่อยู่ในองค์รวม หรือส่วนย่อยที่อยู่ในบริบทขององค์รวม หรือส่วนย่อยที่อยู่ใน สิ่งแวดล้อม โดยที่องค์รวมนั้นก็เป็นส่วนย่อยของบริบทหรือองค์รวมที่ใหญ่กว่าเป็นชั้นๆ ไป แต่ชั้นๆ ทางทฤษฎีระบบนี้ไม่ได้ เป็นการลดหลั่นสูงต่อกัน แต่เป็นไปโดยนัยยะของธรรมชาติที่ส่วนย่อยดำรงอยู่ในระบบใหญ่ที่เป็นไปเป็นชั้นๆ นั่นเอง

ในแต่ละชั้นของการเป็นองค์รวมนั้นจะมีคุณสมบัติไหล่ปรากฏ ระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยได้ก่อเกิด คุณสมบัติใหม่ในระดับขององค์รวม ที่คุณสมบัติภายในขององค์ประกอบย่อยเองไม่มี เพราะฉะนั้นก็อาจจะพูดได้ว่า องค์รวมเป็น อะไรมากกว่าผลรวมของส่วนประกอบย่อยดังที่ H₂O คือน้ำนั้น ก็เป็นอะไรมากกว่าคุณสมบัติของก๊าซออกซิเจน และก๊าซ ไฮโดรเจนมาบวกกัน แต่การรวมตัวกันของอะตอมไฮโดรเจนและอะตอมของออกซิเจนได้ก่อเกิดคุณสมบัติใหม่ขึ้นมา ซึ่งเป็น คุณสมบัติของน้ำ เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง ทฤษฎีระบบ ได้นำเราไปสู่การมองความจริงพื้นฐานของโลกโดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ แทนที่จะให้ความสำคัญกับวัตถุมาก่อนอย่างที่ เป็นไปในฟิสิกส์แบบเดคาร์ต-นิวตัน โลกแห่งฟิสิกส์ในกระบวนทัศน์เก่านั้น คือโลกแห่งวัตถุต่างๆ การดำรงอยู่ของวัตถุต่างๆ จะมาก่อน และต่อมาเราก็ศึกษาหาความสัมพันธ์ของวัตถุเหล่านั้น แต่ในกระบวนทัศน์ใหม่ ในสิ่งที่เราเรียกว่าวัตถุ ที่แท้ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยต่างๆ เราเพียงแต่ ไปกำหนดขอบเขตให้แก่เครือข่ายของความสัมพันธ์หนึ่งขึ้นมาแล้วไปกำหนดขอบเขตนั้นให้เป็นวัตถุขึ้นมา เพราะฉะนั้นใน กระบวนทัศน์ใหม่ ความสัมพันธ์จึงเป็นพื้นฐานของความเป็นจริง และเมื่อวัตถุนั้นดำรงอยู่ในบริบท นั้นก็คือเครือข่ายแห่ง ความสัมพันธ์นั้นดำรงอยู่ในเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ใหญ่กว่า โลกที่มีวัตถุเป็นพื้นฐานจึงปรับเปลี่ยนไปเป็นโลกที่มีความสัมพันธ์เป็นพื้นฐาน ยกตัวอย่าง เมื่อบานานามุมมองเช่นนี้ไปดูวิถีการดำรงชีวิต แทนที่เราจะมีชีวิตเพื่อชวนชวายุที่จะมีสิ่งต่างๆ

เป็นสมบัติ เพื่อความมั่นคงของชีวิตเรา เราก็อาจจะจัดความมั่นคงของชีวิตใหม่ ด้วยการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของชีวิตเราที่มีต่อมนุษย์ด้วยกัน และต่อธรรมชาติ ก็การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันนั้นกลับเป็นจริงมากกว่าในการสร้างความมั่นคงที่แท้จริงกับชีวิต เป็นต้น

อันนี้รวมไปถึงวิถีแห่งการแสวงหาความรู้ด้วย ในขณะที่กระบวนการค้นคว้า การแสวงหาความรู้คือการก่อสร้าง ที่จะต้องมีฐานความรู้คือฟิสิกส์และความรู้สร้างขึ้นมาด้วยก้อนอิฐพื้นฐาน (building blocks) ของความรู้นั้น ทักษะของความรู้ อย่างใหม่ย่อมแปรเปลี่ยนไป ประการแรกฐานความรู้ไม่จำเป็นต้องเป็นฟิสิกส์ ดังทฤษฎี bootstrap theory ของเจฟฟรีย์ ชิว ที่ล่เลือกอิฐก่อสร้างพื้นฐานของสสาร พร้อมทั้งยกเล็กสิ่งอันใดที่จะมาเป็นพื้นฐานทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็ค่าคงที่ กฏ หรือสมการอันใดก็ตาม ดังนั้นเราจะศึกษาหาความรู้โดยเอาศาสตร์แห่งชีวิตเป็นจุดเริ่มต้นก็ได้ หรือจะเอาศาสตร์แห่งจิตเป็นจุดเริ่มต้นก็ตาม โดยไม่ต้องไปเอาฟิสิกส์มาเป็นพื้นฐานอย่างที่เคยทำกันมาตลอดในการศึกษาแบบขบวนการค้นคว้า และแทนที่จะก่อสร้างความรู้มาจากอิฐพื้นฐานแห่งความรู้ ความรู้กลับเกิดขึ้นมาด้วยการสร้างความโยงใยของเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ

บรรณานุกรม

Crapa, Frijof. *The Web of Life*. Great Britain. 1996

การจัดการตัวเอง

โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

เมื่อเตการ์ตแยกจิตออกจากวัตถุนั้น ยุคเครื่องจักรกลก็คืบคลานเข้ามาสู่สังคมมนุษย์ ก็ทำให้มีคณพยายมาเอาแบบแผนของเครื่องจักรเข้ามาอธิบายระบบการทำงานของร่างกายมนุษย์ เช่น ระบบเลือด ก็มีหัวใจเป็นเครื่องสูบน้ำ ที่มีเส้นเลือดเป็นท่อประปาที่ลำเลียงเลือดส่งไปเลี้ยงร่างกายตามที่ต่างๆ เป็นต้น ก็มนุษย์นั้นมักจะคิดโดยอาศัยอุปไมยอุปมาของสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ในสมัยนั้นก็คือเครื่องจักร โดยมีนาฬิกาเป็นต้นแบบของเครื่องจักร และอุดมคติของเครื่องจักร ก็คือกลไกอัตโนมัติที่เดินไปได้ตลอด โดยไม่ต้องอาศัยพลังงานขับเคลื่อน ในสมัยนี้คอมพิวเตอร์ได้เข้ามาแทนอุปไมยอุปมาอันนี้ และคอมพิวเตอร์ในอุดมคติก็จะได้แก่ คอมพิวเตอร์ที่คิดได้และรู้สึกได้เหมือนกับมนุษย์ อันนี้คิดให้ตีก็จะเล่นอาการเล่นตลกของความคิดมนุษย์ ที่เราจะต้องตามให้ทันอย่างมีอารมณ์ขันและความเข้าใจ

ปัญหานี้โยงเกี่ยวกับปัญหาวิวัฒนาการด้วย ในสมัยดาร์วินหรือเดการ์ตนั้นยังมีพระเจ้าอยู่ แต่เมื่อพระเจ้าตายไปแล้วปัญหาก็ก่เกิดขึ้น ว่าร่างกายล้วนๆ หรือวัตถุล้วนๆ จะวิวัฒนาการไปได้อย่างไร? ถ้าไม่มีจิตหรือพระเจ้าอีกด้วย ในการคัดเลือกพันธุ์สัตว์พันธุ์พืชนั้นมนุษย์เป็นคนกระทำการคัดเลือก จึงมีผู้กระทำ แต่พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์โดยธรรมชาติแล้ว ใครเป็นคนคัดเลือกพันธุ์อันเป็นที่มาของวิวัฒนาการ ดาร์วิน เห็นว่าเมื่อเริ่มต้นนั้น พระเจ้าได้ให้พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์มาแต่ละคู่ คล้ายกับที่เมื่อเก็บขึ้นเรือโนอา แล้วต่อมาได้เกิดการแปรพันธุ์อย่างบังเอิญ แล้วความกดดันของธรรมชาติ ก็เข้ามาช่วยในการคัดเลือกพันธุ์ ตอนนั้นมันล่สพุดเรื่องการเติบโตของประชากรของสิ่งมีชีวิตและมนุษย์อย่างเป็นแบบแผนทวีคูณ หรือ exponential growth เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เกิดการดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด ตัวที่เข้มแข็งก็พากันเอาชีวิตรอดเพื่อสืบเผ่าพันธุ์ต่อมาได้ และด้วยการคัดเลือกพันธุ์ตามธรรมชาติเช่นนี้ อย่างเป็นไปโดยบังเอิญและเป็นไปตามความเป็นไปของวัตถุล้วนๆเช่นนี้ การวิวัฒนาการก็เกิดขึ้นและเป็นมาจนกระทั่งบัดนี้

ต่อมาการศึกษาในระดับโมเลกุลในเซลล์สิ่งมีชีวิตก้าวหน้าขึ้น วิธีคิดในกระบวนการค้นคว้าอย่างเป็นกลไกก็พยายามหา กลไกพื้นฐานที่เป็นตัวกำหนดพันธุกรรมและวิวัฒนาการ ก็แยกย่อยยื่นออกมาเป็นดีเอ็นเอ ก็พยายามถอดรหัสดีเอ็นเอกัน

ว่า อะไรเป็นตัวกำหนดอะไร เป็นต้น และการมองรหัสพันธุกรรมเป็นกลไกนี้ ก็ทำให้นักวิทยาศาสตร์บางส่วนมือหังการคิดว่า จะเข้าไปกำกับการเปลี่ยนแปลงดีเอ็นเอได้ ด้วยการเข้าหาเรื่องนี้อย่างเป็นทางการ นั่นก็คือการตัดแต่งยีน ตลอดจนเรื่องของจีเอ็มโอ นั่นก็คือชีวิตที่ผ่านการตัดแต่งพันธุกรรม เรื่องนี้เม วัน โฮได้เขียนหนังสือไว้เป็นเล่มหนึ่งโดยเฉพาะที่ชี้ให้เห็นว่า การเข้าหาเรื่องนี้ในวิธีการแบบนี้มีข้อจำกัดอย่างไร? และมีอะไรที่เป็นภัยคุกคามอย่างร้ายแรงที่จะเกิดขึ้นตามมาได้บ้าง

แต่เมื่อการศึกษาค้นคว้าในระดับโมเลกุล และต่อไปนี่แม้จะไปไกลในระดับเล็กลงไปกว่าอะตอมด้วยแล้ว นักวิทยาศาสตร์ได้เข้าไปล่วงรู้ในการเกิดปฏิกิริยาเคมีต่างๆมากมาย จนสามารถเห็นถึงปฏิกิริยาเคมีอันเกิดขึ้นเป็นพัน ๆ ปฏิกิริยาในเวลาเดียวกัน ปฏิกิริยาเหล่านี้คือการผลัดกันสร้างตัวเองขึ้นมาทดแทนตัวเองของเซลล์ คือเครือข่ายในสวนอื่น ๆ จะช่วยกันสร้างส่วนอื่น ๆ กันขึ้นมา อีกทางหนึ่งซูเปอร์คอมพิวเตอร์ก็ช่วยจำลองแบบแผนอันสลับซับซ้อนของวงจรและเครือข่ายของปฏิกิริยาเหล่านี้ขึ้นมา ภาพที่เกิดขึ้นก็คือสมดุล์ที่ห่างไกลจากจุดสมดุล์ นี้เองที่เป็นภาษาที่กระเตียดไปทางพุทธศาสนานิกายเซน จริ่งก็คือเครือข่ายที่พลิกผันเหล่านี้ดูเหมือนไร้ระเบียบ(chaos) แต่ก็ยังคงมีระเบียบภายในกระบวนการอันสลับซับซ้อนนั้นอยู่ เมื่อใช้การอธิบายแบบคณิตศาสตร์เชิงซ้อน เราก็เข้าใจความเรียบง่ายในความสลับซับซ้อนนั้น ตรงนี้เองตรงจุดห่างไกลจากสมดุล์ที่ยังคงความสมดุล์ไว้ได้อยู่นี้เอง มันเกิดทางแพร่งขึ้น ทางแพร่งนี้คือโอกาสของการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้าง(อันหมายถึงการก่อเกิดโมเลกุลใหม่ ๆ) และแบบแผนของความสัมพันธ์ในเครือข่าย และกระบวนการ การเปลี่ยนแปลงนี้คือกระบวนการเรียนรู้ ที่บันทึกการเรียนรู้ไว้ในโครงสร้าง แบบแผนและกระบวนการในชีวิตเคมีของสิ่งมีชีวิตนั้น คือในจุดไกลจากสมดุล์ที่ยังสมดุล์อันเป็นลักษณะพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต มันได้เปิดโอกาสแห่งทางแพร่งอันเป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้ขึ้น อันเป็นการเรียนรู้ที่บันทึกไว้ในขบวนการเป็นไปทางชีวิตเคมีของสิ่งมีชีวิตเอง

ตรงนี้เป็นรอยต่อกับทฤษฎีซานติอาโกของมาตุรานาและวาเรลา ที่ว่าในกระบวนการดำรงอยู่ทางชีวิตเคมีของสิ่งมีชีวิตนั้นโดยตัวของมันเป็นเป็นขบวนการรับรู้และเรียนรู้ไปในตัวของมันเองด้วย เพราะฉะนั้นขบวนการดำรงอยู่ของชีวิตด้วยการสร้างตัวเองและจัดการตัวเองนั้น ก็เป็นขบวนการรับรู้และเรียนรู้ไปในตัวด้วย

บรรณานุกรม

Crapa, Frijof. *The Web of Life*. Great Britain. 1996

ทฤษฎีซานติอาโก (Santiago Theory)

โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

ฮัมเบอโต มาตุรานา และฟรานซิสโก วาเรลา ซึ่งเป็นครูกับศิษย์เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ เมื่อเราอ่านการสนทนาขององค์ทะเล ลามะ กับนักวิทยาศาสตร์ในหนังสือ *Gentle Bridges* โดยเฉพาะหัวข้อ *Cognitive Psychology* (จิตวิทยาการเรียนรู้) อีลิเนอ รอซ ได้บรรยายให้เห็นข้อจำกัดทางจิตวิทยาที่จะศึกษาเรื่องการเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ได้ถูกแบ่งออกเป็นสองตอน คือขั้นต่ำและขั้นสูง ขั้นต่ำคือการรับรู้ความจำระยะสั้น และขั้นสูงคือความจำระยะยาว ความคิด การแบ่งออกเป็นสองตอนเช่นนี้ ทำให้การเรียนรู้ (perception) แยกส่วนออกไป ดังกับว่าการรับรู้ไม่ได้รับอิทธิพลจากอารมณ์ความรู้สึก และความคิดเลยแต่ประการใด แต่ความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น

มาตุรานาและวาเรลาเข้าหาเรื่องนี้ในหนทางอื่นที่ไม่ใช่ *Cognitive Psychology* แต่มาในสายที่ศึกษาไซเบอร์เนติก และต่อมาก็คือการนำภาพการทำงานคอมพิวเตอร์มาใช้ในการเข้าใจการทำงานของสมอง และด้วยการคลี่คลายของทฤษฎีการสร้างตัวเอง และการจัดการตัวเองของระบบชีวิต ทั้งสองได้สร้างนวัตกรรมที่สำคัญยิ่งยวดต่อการศึกษาศาสตร์แห่งชีวิตไม่เพียงแต่จะเปลี่ยนพื้นฐานการมองความเป็นจริงใหม่ทั้งหมดให้กับจิตวิทยาการเรียนรู้เท่านั้น แต่เป็นทฤษฎีว่าด้วยชีวิต

กับการเรียนรู้ในทางวิทยาศาสตร์ครั้งแรก ที่มีความลุ่มลึกเพียงพอที่จะพุดคุยกับศิลปศาสตร์แห่งขบวนการเรียนรู้ของพุทธธรรม

ประการแรก เขาทั้งสองมองว่าขบวนการสร้างตนเองและการจัดการตนเองของชีวิตนั้นในเวลาเดียวกันก็เป็นขบวนการเรียนรู้ของชีวิตไปด้วยในตัว และได้บันทึกการเรียนรู้ไว้ในขบวนการที่เรียกว่า structural coupling แปลในขั้นต้นนี้ก่อนว่าเป็นการ “จับคู่ทางโครงสร้าง” โครงสร้างที่ใช้ในชีวิตวิทยาระดับฟิสิกส์หมายถึงกายภาพที่ว่าด้วยโมเลกุล แบบแผนและขบวนการของปฏิกิริยาเคมีต่างๆ ที่ดำเนินไปในชีวิตอย่างเป็นขายโย

การจับคู่ทางโครงสร้างเป็นวิถีแห่งการรับรู้ของสิ่งมีชีวิตทั้งที่มีระบบประสาทและไม่มี แม้อมีบาหรือแบทที่เรียกก็มีการจับคู่ทางโครงสร้างเกิดขึ้น ชีวิตไม่ได้รับรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่มาจากโลกภายนอกตัว แต่จะรับรู้บางสิ่งบางอย่างที่ชีวิตเลือกที่จะรับรู้ เช่นสำหรับแบทที่เรียแล้วก็อาจจะเป็นเรื่องอุณหภูมิ แสงแดด สภาพทางเคมี เป็นต้น การรับรู้นี้จะเป็นการก่อประกอบโลกของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ ขึ้นมา

สำหรับสิ่งมีชีวิตแล้ว มันไม่มีโลกใบนั้นที่เป็นภาวีสัย (objective world) ดำรงอยู่ หากมีแต่โลกแต่ละใบที่ชีวิตแต่ละชีวิตก่อประกอบขึ้นจากขบวนการจับคู่ทางโครงสร้าง สิ่งที่ได้รับนั้นรับรู้ตามเครื่องมือเครื่องมือทางชีวภาพที่สิ่งมีชีวิตนั้นมีอยู่ และตามวิถีการตีความที่มีอยู่ในโครงสร้างของชีวิตนั้นๆ เช่นการเห็นภาพของมนุษย์ย่อมต่างจากผึ้ง และการตีความภาพที่เห็นย่อมแตกต่างจากผึ้งด้วย เพราะการให้ความหมายต่อโลกของผึ้งและมนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกัน

การรับรู้นั้นมีการตีความก็เป็นการเรียนรู้ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยการ “จับคู่ทางโครงสร้าง” และการตอบสนองต่อการรับรู้ก็เป็นการเรียนรู้ที่ถูกบันทึกไว้ในการ “จับคู่ทางโครงสร้างด้วย”

เมื่อชีวิตสิ่งสมการเรียนรู้ชีวิตก็มีวิวัฒนาการ ชีวิตก็ลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังเช่นมนุษย์ที่มีการพัฒนาระบบประสาทส่วนกลางที่เรียกว่าสมอง และมนุษย์ได้พัฒนาภาษา ภาษานั้นก็มี “การจับคู่ทางโครงสร้าง” ดังเด็กตั้งแต่ 4 เดือนจะเคลื่อนไหวร่างกายไปตามเสียงไฟเนติก 42 เสียงพื้นฐาน (ที่ประกอบขึ้นเป็นภาษาใดๆ ก็ได้ในโลก) แม้กระทั่งไวยากรณ์ทางภาษาก็มีอยู่ในโครงสร้างทางชีวภาพของมนุษย์แล้ว สำหรับภาษาแม่นั้น โจเซฟ ซิลตัน เพียชบอกรว่า เด็กทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ง่ายดาย เช่นเดียวกับพันที่งอกออกมาตามวัยอันควร

สิ่งที่ควรเข้าใจขึ้นนี้ก็คือ การรับรู้โลกภายนอกเป็นไปอย่างแตกต่างกันในสิ่งมีชีวิตแต่ละสายพันธ์ โดยมีโลก่วมกันของสายพันธ์นั้น โดยแต่ละปัจเจกของสิ่งมีชีวิตก็อาจมีความแตกต่างของการรับรู้ออกไปบ้าง และโดยวิถีใดวิถีหนึ่ง การเรียนรู้ของปัจเจกก็กลับมาเติมการเรียนรู้ให้กับสายพันธ์โดยรวมด้วย รูเปิด เซลเดรก นักวิทยาศาสตร์ชีววิทยาของประเทศอังกฤษ ได้เสนอสมมติฐานของสนามมอर्फิกไว้ (morphic field) ที่สายพันธ์ต่างๆ จะเก็บความทรงจำและการเรียนรู้ไว้ในรูปของคลื่นโฮโลกราฟฟิคในสนาม แต่การเรียนรู้ทั้งหมดนี้จะถูกบันทึกในสิ่งมีชีวิตด้วยในวิถีของโครงสร้างแบบแผนและขบวนการของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ

ทฤษฎีขานติอาโกปฏิเสฐการดำรงอยู่ของ objective world คือโลกแบบภาวีสัย คือโลกที่เป็นจริงดำรงอยู่ภายนอกด้วยเหตุที่ว่าเมื่อชีวิตรับรู้โลก โลกก็เป็นไปตามการรับรู้ของสิ่งมีชีวิตนั้นๆ

สองปฏิเสฐการเป็นตัวแทน Representation คือในการมองโลกว่ามีโลกแบบภาวีสัยนั้น เราจะเรียนรู้โลกโดยการหาต่อคำมาเป็นตัวแทนความเป็นจริงที่เห็นอยู่ข้างนอก และกำหนดชื่อเรียกเช่นเรียกว่าต้นไม้ รถไถ ดิน ฯลฯ เมื่อทฤษฎีขานติอาโกปฏิเสฐโลกแห่งภาวีสัย ก็ปฏิเสฐการเป็นตัวแทนด้วย เพราะไม่มีโลกซ้อนกันอยู่ คือโลกความจริงตามภาวีสัย และโลกของตัวแทนที่เอามาใช้ แสดงถึงโลกแห่งภาวีสัยอีกทีหนึ่ง ตามทฤษฎีขานติอาโก โลกมีอยู่ใบเดียวไม่ได้เป็นตัวแทนของโลกใด หากเป็นโลกหนึ่งของสายพันธ์หนึ่งๆ ที่ก่อประกอบโลกขึ้นมาด้วยเครื่องมือเครื่องมือทางชีวภาพนั้นก็คือโครงสร้างแบบแผนและขบวนการ ผ่านขบวนการที่เรียกว่า “การจับคู่ทางโครงสร้าง” (structural coupling)

ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีชานติอาโกจึงปฏิเสธการมีอยู่ของข้อเท็จจริงและข้อมูลด้วย แน่แน่นอนเมื่อข้อเท็จจริงไม่มี โลกนี้จะมีข้อมูลได้อย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในภาพที่กว้างกว่านั้น ข้อมูลที่มีอยู่ในโลกข่าวสารข้อมูลเหล่านี้ก็จะกลายเป็นขยะโดยส่วนใหญ่ เช่นถ้าพวกมันเป็นข้อเท็จจริง องค์ความรู้ (ตามการมองโลกแบบเดิม) พวกมันก็จะกลายเป็นความคลาดเคลื่อนแห่งความเข้าใจแบบกระบวนทัศน์เก่าทางวิทยาศาสตร์ ที่เมื่อนำไปประยุกต์ใช้ก็จะส่งผลร้ายและภัยพิบัติต่างๆ นาๆ ให้กับโลก

บรรณานุกรม

Crapa, Frijof. *The Web of Life*. Great Britain. 1996

Pearce, Joseph Chilton. *Jesus and my Prefrontal Lobes*. ฉบับร่างยังไม่ได้ตีพิมพ์

Sheldrake, Rupert. *A New Science of Life*. London. 1981

วิญญานวาทที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีชานติอาโก

โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

ในที่นี้จะพูดถึงวิญญานวาทในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีชานติอาโก ก็คือการรับรู้สามแบบของวิญญานคือ 1 การรับรู้ว่าเป็นตัวแทน 2 การรับรู้ว่าเป็นภาพลักษณ์ 3 การรับรู้อย่างตถตา หรือความเป็นเช่นนั้นเอง

วิญญานวาทมองว่าทั้งการรับรู้ว่าเป็นตัวแทนและภาพลักษณ์เป็นอวิชชา อันเป็นที่มาของการมองโลกอย่างบิดเบือนไปจากความเป็นจริง และเป็น การมองโลกอย่างยึดติดและเป็นรากฐานของการมองโลกด้วยมุมมองแห่งอัตตา

ทัศนะแห่งอัตตา ในที่นี้หมายถึงสองด้าน คือทั้งการมองมาที่ตัวเองว่ามีตัวตนอันแยกขาดเป็นเอกเทศจากสิ่งอื่นๆ และมีความเป็นตัวตนในเนื้อในตัวของตัวเองอีกด้านหนึ่ง คือการมองสิ่งอื่นภายนอกว่าเป็นตัวตนแยกขาดออกไปโดยเอกเทศ และความเป็นตัวตนในเนื้อในตัวของตัวเอง

ทัศนะแห่งอัตตามีความหมายว่า หนึ่งตัวตนนั้นดำรงอยู่เป็นเอกเทศ สองมีความคงที่ไม่แปรเปลี่ยน สามสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างเป็นภายนอก (เมื่อสัมพันธ์กับสิ่งอื่นไม่ได้มีการแปรเปลี่ยนภายในตัวเอง) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นไปตรงกันข้ามกับไตรลักษณ์ที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างแปรเปลี่ยน และไม่ดำรงตนอยู่อย่างเอกเทศ หากโยงโยสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ที่สิ่งนี้ดำรงอยู่ไม่ได้หากไม่มีสิ่งนั้น และอันที่จริง สิ่งนั้นก็สอดแทรกอยู่ในสิ่งนี้ และสิ่งนี้ก็สอดแทรกอยู่ในสิ่งนั้น ความเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปะทะสังสรรค์กันนั้นมิได้แปรเปลี่ยนเฉพาะรูปแบบความสัมพันธ์ภายนอก หากก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในอย่างลึกซึ้ง หากจะใช้ทฤษฎีชานติอาโกก็คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแบบแผนและขบวนการผ่านขบวนการ “การจับคู่ทางโครงสร้าง”

การรับรู้ว่าเป็นเช่นนั้นเองจึงเป็นการรับรู้อันจำเป็น ที่ปลดปล่อยศักยภาพในการเรียนรู้ของมนุษย์ไปถึงขีดสุด เป็นการรับรู้ที่ไม่อยู่ในกรอบจำกัดของสมมติฐานใดๆ ตลอดจนความคุ้นชินทางอารมณ์และกรอบคิดใดๆ

บรรณานุกรม

Crapa, Frijof. *The Web of Life*. Great Britain. 1996

นัท อัน. *ความเข้าใจเรื่องวิญญาน. แปลโดย สุลักษณ์ ศิวรักษ์*. กรุงเทพฯ. 2002

ภาษา ความคิดและการก่อเกิดโลก

โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

กระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ ได้นำพาเราออกมาอย่างไกลห่างจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์แบบเดิมของกระบวนทัศน์เก่า ตลอดจนท่าทีต่อความรู้และการหาความรู้อย่างสิ้นเชิง โลกแบบภววิสัยหรือบางท่านบัญญัติศัพท์ว่าวัตถุวิสัยหรือ objective world นั้นไม่มีอยู่อีกต่อไป เพราะในการสังเกตนั้น ผู้สังเกตและปรากฏการณ์ที่ถูกสังเกตได้กลายเป็นหนึ่งมิได้แยกเป็นสอง เครื่องมือทั้งหมดที่มนุษย์ใช้ในการสังเกตอันได้แก่กายตนะ (ประสาทสัมผัส) และเครื่องมือที่เสริมต่ออายตนะ และเครื่องมือที่ใช้ในห้องทดลองหรือที่ใช้ในการทำการทดลอง ตลอดจน สมมติฐานและวิธีคิด นอกจากนี้ก็ยังมีความเป็นไปทาง consciousness ของมนุษย์ผู้สังเกตนั้นอีกด้วย กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ตัวตนทั้งหมดได้เข้าไปหลอมรวมกับเรื่องราวที่ค้นพบจากการสังเกตอย่างแยกไม่ออก

และเมื่อกล่าวถึง ภาษา กับกระบวนทัศน์ใหม่ทางวิทยาศาสตร์ เราก็อาจมองมิติของภาษาที่แตกต่างออกไปจากความรู้ที่เรามีอยู่อย่าง เป็นความเข้าใจปกติของสังคมปัจจุบันมากมาย แต่ก็น่าประหลาดที่ความเข้าใจในเรื่องเดียวกันนี้มีอยู่ในธรรมชาติซึ่งยิ่งของพุทธศาสนานิกายวิญญานวาท ซึ่งมีความใกล้เคียงกันยิ่งนัก หรือว่าสิ่งที่วิทยาศาสตร์พยายามเข้าถึงครั้งหนึ่งหรือมากกว่า ได้มีมนุษย์เข้าถึงมาแล้วโดยผ่านขบวนการวิธีอย่างอื่น

ภาษา นั้นเป็นสิ่งที่มีความรองรับทางชีวภาพ ดังพวกดอกรหัสตีเอ็นเอ ก็พยายามหากว่าภาษานั้นอยู่ส่วนไหนของดีเอ็นเอบ้าง ซึ่งก็ได้ประสบความสำเร็จในบางส่วน ที่นอมชอมสกีว่า ไวยากรณ์ของทุกภาษามีอยู่แล้วในตัวมนุษย์นั้น อย่างน้อยวิธีการสอนภาษาแบบ whole language ก็ประสบกับความสำเร็จกับการสอนภาษาอย่างเป็นองค์รวมโดยไม่สอนไวยากรณ์ แต่นักเรียนสามารถเรียนรู้ไวยากรณ์ได้เองโดยอัตโนมัติ และในบางกรณีก็เริ่มต้นสอนเด็กเล็ก (ได้ตั้งแต่ที่เริ่มอ่านนิทานให้เด็กฟัง โดยชี้ตามตัวหนังสือที่อ่านไปด้วยพร้อมๆ กัน) เด็กก็สามารถอ่านหนังสือได้โดยไม่ต้องมีการสอนตัวพยัญชนะมาก่อนสิ่งที่เกิดขึ้นกันเช่นในต้นส้มแสนรัก ก็อาจเกิดกับเด็กคนไหนก็ได้ ที่มีการเติบโตตามปกติ

และเมื่อเรามองดูในอีกระดับหนึ่งที่ภาษาเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเครื่องมือในการรับรู้โลกนั้น เนื่องจากโลกแห่งวัตถุวิสัยหรือโลกแห่งภววิสัยไม่มีอยู่ ดังนั้นในเรื่องของภาษาที่มองว่า “คำ” เป็นตัวแทนของความเป็นจริง (representation) ก็ไม่ได้เป็นเช่นนั้น ถ้ามองเรื่องนี้โดยผนวกเอาเรื่องความคิดเข้ามาด้วย ก็อาจจะช่วยอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นดังนี้ คือในกระบวนทัศน์เก่า คำคือตัวแทนของวัตถุสิ่งของ ปรากฏการณ์ต่างๆ แล้วเราก็ใช้ความคิดในการมองหากฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก็จะเกิดความรู้ขึ้นมา แต่ในกระบวนทัศน์ใหม่ การมีคำให้กับสิ่งใด ๆ นั้น ในตัวของมันเอง ได้มีการก่อโลกขึ้นมาแล้ว และโลกนั้นมิสามารถเป็นโลกแห่งความเป็นจริงได้เลย แต่เป็นโลกที่มนุษย์หรือสายพันธุ์หนึ่งใดสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เพราะฉะนั้นคำแต่ละคำก็ไม่ได้เป็นตัวแทนของความเป็นจริง แต่เป็นการตีความจากการที่มนุษย์ (โดยผ่านอายตนะ) ได้ตีความปฏิสัมพันธ์ของตนเองกับความเป็นจริง การหาความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำ จึงเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างชุดของการตีความอีกชั้นหนึ่งขึ้นมาด้วย

การมองภาษาและการก่อเกิดโลกแบบของกระบวนทัศน์ใหม่จึงปฏิเสธความคิดเรื่องโลกในแบบโลกของข้อมูล เพราะแม้แต่ถ้อยคำก็มีการตีความและให้ความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งมาแล้ว มันจึงไม่มีข้อมูลที่สะสมรวบรวมข้อเท็จจริง (facts) เอาไว้ เพราะข้อเท็จจริงก็ไม่มี และถ้าหากมีข้อมูลมากมายแต่ตั้งอยู่บนการตีความที่แยกมนุษย์ออกจากระบบนิเวศ และทำให้มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรที่นำมาใช้ โลกที่เอื้อต่อชีวิตมนุษย์ย่อมถึงกาลวิบัติเป็นแน่

เดวิด โบห์ม นักทฤษฎีฟิสิกส์ที่สำคัญยิ่งคนหนึ่งได้เสนอการสนทนาแบบเดวิด โบห์ม ให้เป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนในการแสวงหาความรู้โดยการสนทนาของเขา ได้มีวิธีที่จะให้เราตื่นตัวกับส่วนที่เป็นสมมติฐานในความคิดและการตีความของ

เราทั้งหมด โดยให้รู้เท่าทันโดยเฉพาะเมื่อเราพยายามมองสมมติฐานของเราให้เป็นสัจธรรม สำหรับเขาแล้ว ความคิด ความรู้ ทั้งมวลที่เรามี

ตั้งอยู่บนสมมติฐานทั้งสิ้น การสนทนาของเขาได้แพร่หลายไปกว้างขวางกว่าในแวดวงวิทยาศาสตร์ แม้งการและองค์กร พัฒนาเอกชนก็มีการนำไปประยุกต์ใช้กันอย่างกว้างขวาง

บรรณานุกรม

Crapa, Frijof. *The Web of Life*. Great Britain. 1996

Bohm, David. *On Dialogue*. Edited by Lee Nichol. London and New York. 1996

วิวัฒนาการในมิติของระบบนิเวศ

โดย วิศิษฐ์ วังวิญญู

นักชีววิทยาที่ทำงานเพื่อการก่อรูปความเข้าใจใหม่ในทฤษฎีวิวัฒนาการนั้น ต่างยอมรับอัจฉริยภาพของชาร์ลส์ ดาร์วิน และก็มีที่จะแบ่งตัวทฤษฎีออกเป็นสองส่วนคือจะยอมรับกันว่า วิวัฒนาการนั้นมีอยู่จริงแต่จะตั้งคำถามกับตัวกลไกของ วิวัฒนาการที่ ชาร์ลส์ ดาร์วิน นำเสนอ นั่นก็คือคำว่า natural selection “การคัดเลือกตามธรรมชาติ” และตามมาด้วยคำว่า survival of the fittests “การอยู่รอดของชีวิตที่เข้มแข็งที่สุด”

อันที่จริงวิทยาศาสตร์ในสมัยหนึ่งๆ ในที่ทางหนึ่งๆ ก็มีกาลเทศะที่เฉพาะเจาะจง โดยมีอาจดำรงอยู่ในที่ว่างเปล่า ที่แท้จริงอันใดได้และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ก็มีได้คงเส้นคงวา เป็นอะไรที่ชัดเจนมาตลอดชีวิตของการแสวงหาความรู้แบบ วิทยาศาสตร์ คนที่ศึกษาข้อจำกัดและความไม่คงเส้นคงวาของวิทยาศาสตร์ที่แหลมคมคนหนึ่งก็คือฟายเออราเบน ที่ ดร. วีระ สมบูรณ์ ได้แปลออกมาแล้วในชื่อภาษาว่า “วิทยาศาสตร์สู่สังคมเสรี”

วิทยาศาสตร์ในสมัยของดาร์วิน ก็ย่อมจะต้องมีเลนส์ที่บิดเบี้ยวและผิดเพี้ยนอยู่บ้างแน่นอน ดังคราปาอาจจะ บรรยาย “วิทยาศาสตร์” ในสมัยนั้นว่า “แยกส่วนและเป็นกลไก” และก็เป็นช่วงสูงสุดของการที่จะเอามิติของจิตออกไปจาก วิทยาศาสตร์โดยสิ้นเชิง ดาร์วิน จึงให้การเกิดขึ้นของวิวัฒนาการเกิดขึ้นกับ “เหตุบังเอิญ” ในแง่ที่สิ่งมีชีวิตมีความเพี้ยนไป จากเดิมเล็กๆ น้อยๆ นั้นเป็นเพียงเหตุบังเอิญ และการเพี้ยนเล็กๆ น้อยๆ ในสิ่งมีชีวิตหลายๆ ชีวิตนั้นก็ถูกคัดเลือกโดย สิ่งแวดล้อม สิ่งมีชีวิตหนึ่งๆ ที่เหมาะกับสภาพแวดล้อม มากกว่าก็จะมีโอกาสรอดและสืบพันธุ์ ขยายลูกหลานออกไปได้ มากกว่า และการผิดเพี้ยนเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้เอง อย่างค่อยเป็นค่อยไป ก็จะทำให้วิวัฒนาการไปสู่สายพันธุ์ใหม่ได้

ถ้ามองดูสภาพของวิทยาการของชีววิทยาในสมัยนั้น หลักฐานต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์ก็ยังมีอยู่น้อย แน่นนอน ดาร์วิน ก็คงต้องอาศัยความเข้าใจและหลักฐานเท่าที่มีอยู่ในสมัยนั้น ในการก่อประกอบทฤษฎีของเขา ซึ่งก็จะต้องมีข้อจำกัด อยู่บ้างเป็นธรรมดา

แต่วิทยาศาสตร์ก็ได้มีปฏิสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ด้านอื่นด้วย โดยมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ดังที่ อลิซาเบต ซาโทริส ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ *Earth Dance: Living Systems in Evolution* ของเธอว่า “เราจะเห็นว่าลัทธิ ดาร์วิน และฉบับยกร่างเป็นปัจจุบันของลัทธินีโอดาร์วิน เป็นวิถีแห่งการมองธรรมชาติอย่างผิดทาง ความคิดว่าสิ่งมีชีวิตแต่ละ ชีวิตแยกขาดออกจากกัน แข่งขันกันกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพื่อการอยู่รอด ได้ให้ถ้อยคำในการอธิบายตลอดจนเหตุผลสนับสนุน ต่อรูปแบบการผลิตทางอุตสาหกรรมในสังคมของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในเวลานั้น ที่มีลักษณะแข่งขันและเอารัด เอาเปรียบในโลกที่มีทรัพยากรจำกัด (scarcity) แต่ในขณะนี้ เรากำลังเรียนรู้ที่จะเข้าใจว่ามนุษย์จะต้องเรียนรู้ที่จะทำให้ วิถีทางของมนุษย์ผสมผสานกลมกลืนกับสรรพชีวิตอื่นในธรรมชาติ แทนที่จะเอาเปรียบกันและกันอย่างไร้ความปราณี ทัศน

ทางสังคมที่ปัจเจกชนต่อสู้ซึ่งกันและกันเช่นนั้น ไม่น่าจะมีเหตุมีผลสมควรจะมาเป็นอุดมคติของสังคมมนุษย์เลย ยิ่งเมื่อเอามาเปรียบว่า ถ้าเซลล์ต่างๆ ในร่างกายต่างซึ่งดีซึ่งเด่นกันในร่างกายที่ไม่เป็นมิตรต่อเซลล์เหล่านั้นด้วย เราจะรู้สึกอย่างไร คงไม่ก่อผลึกภาพอันใด ที่จะมองตัวเราเองว่าถูกบังคับเกี่ยวข้องให้ต้องแข่งขันกับผู้อื่นในสังคมที่ไม่เป็นมิตร ที่อยู่ในธรรมชาติที่ไม่เป็นมิตรเช่นนั้น”

เดวิด กอเดน กล่าวไว้ใน The Post Corporate World ว่า มนุษย์สร้างโลกโดยอุปไมยอุปมา ดังเช่นโลกในสมัยของดาร์วิน โลกก็คือนาฬิกาเรือนใหญ่ โดยมีสิ่งต่างๆ เป็นวงล้อที่มีฟันเฟืองต่างๆ ขบเกี่ยวร้อยกันอยู่เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เองที่ความคิดหลักๆ และถ้อยคำที่เป็นกฎแจสำคัญเพียงไม่กี่คำ ได้เข้ามาเป็นเสาหลักของการก่อประกอบโลกทัศน์ ทั้งนี้มิใช่เป็นการใคร่ครวญอย่างรอบคอบลึกซึ้ง แต่เป็นอิทธิพลทางอุปไมยอุปมาที่ครอบงำลงมาแบบเบ็ดเสร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การยู่รอดของผู้เข้มแข็งที่สุด” เข้ามาใช้ในวิชาทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาเศรษฐศาสตร์ ที่พยายามจะเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่าศาสตร์อื่นใดในทางสังคมศาสตร์ แต่ก็เป็วิทยาศาสตร์ในกระบวนทัศน์เก่า ที่อาศัยวิธีประจักษ์วาทและการมองโลกอย่างเป็นภาวะวิสัยหรือวัตถุวิสัยอันมีข้อจำกัด ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา

ฟรานซิสโก เวนเรลา นักวิทยาศาสตร์ที่สำคัญอีกคนหนึ่ง โดยเฉพาะกับทฤษฎีที่เขาคิดค้นนำเสนอร่วมกับอาจารย์ของเขาคือมาตุรานา เขาได้เป็นตัวหลักร่วมกับเจอร์มี เฮวาด ในการประมวลข้อสรุปของการสนทนาแลกเปลี่ยนระหว่างสมเด็จพระโล ลามะ กับนักวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ ในการสำรวจพรมแดนความรู้ ใน Gentle Bridges พวกเขาได้ให้ความสำคัญกับการพูดคุยเรื่องสนทนาเรื่องวิวัฒนาการเป็นบทหนึ่งต่างหากออกไป เจอร์มี เฮวาด เองเขียนหนังสือออกไปอีกเล่มหนึ่งชื่อ Perceiving Ordinary Magic ก็ได้เขียนถึงเรื่อง “การต่อสู้ของชีวิต” ในแนวคิดของดาร์วินเป็นพิเศษเช่นกันเฮวาดก็แยกเรื่องทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน ออกจากการนำเสนอกลไกแห่งวิวัฒนาการของเขาใน Gentle Bridges นั้นเวเรลาได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของกลไกแห่งทฤษฎีวิวัฒนาการเช่นกัน โดยมองอย่างเป็นลำดับดังนี้

หนึ่งกลไกแห่งการคัดเลือกโดยสิ่งแวดล้อมนี้อาจจะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการ แต่ไม่ใช่หนทางเดียว สองได้มีหลักฐานมากขึ้นของการวิวัฒนาการของชีวิตเองที่ไม่ได้เกิดจากความกดดันของสภาพแวดล้อม สามเขาได้กล่าวถึงหลักฐานทางธรณีวิทยาที่ได้จากซากพืชซากสัตว์ที่ได้กลายเป็นหินทับถมกันอยู่ในชั้นดิน ที่แสดงให้เห็นร่องรอยของการวิวัฒนาการที่ไม่ได้เป็นไปแบบค่อยเป็นค่อยไป ดังเช่นกรณีของสัตว์เลื้อยคลานที่กลายเป็นนกในช่วงระยะเวลาอันสั้น ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันมากกว่าอย่างค่อยเป็นค่อยไป ที่แน่ๆ เขาสรุปว่าในบรรดานักวิทยาศาสตร์ชั้นนำที่ศึกษาเรื่องราวของกลไกแห่งวิวัฒนาการอยู่ มิได้มีความเห็นลงรอยเป็นเรื่องเดียวกัน หากอยู่ระหว่างการศึกหาเพื่อหาหลักฐานรองรับทฤษฎีที่น่าจะสมเหตุสมผลกว่าทฤษฎีการคัดเลือกตามธรรมชาติของดาร์วินและของพวกนีโอดาร์วิน

ซาโทริส มีหลักการมองเรื่องของการแข่งขันในระหว่างสายพันธุ์ต่างๆ ของสิ่งมีชีวิตได้อย่างน่าสนใจ คือเธอจะมองการแข่งขันเป็นช่วงตอนหนึ่งๆ ของขบวนการปรับเข้าสู่สมดุลและความเป็นเอกภาพเดียวกันของชุมชนแห่งสรรพชีวิตหรือระบบนิเวศหนึ่งๆ โดยการพัฒนาสู่เอกภาพแต่ละครั้งจะเป็นอีกระดับขั้นหนึ่งของระบบนิเวศนั้นๆ ช่วงตอนของขบวนการปรับสู่สมดุลใหม่ของเธอจะเป็นดังนี้ unity-individuation-competition-conflict-negotiation-resolution-cooperation-new levels of unity ซึ่งก็คือ เอกภาพ – ปัจเจกภาพ – แข่งขัน – ขัดแย้ง – ต่อรอง – ทางออก – ร่วมมือ – ระดับใหม่ของเอกภาพ

ซาโทริส ยังพูดถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นพลวัตและวิภาษวิธีซึ่งก็คือไม่เพียงแต่เรื่องราวของสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่สิ่งมีชีวิตได้แปรเปลี่ยนสภาพพื้นผิวของโลกและบรรยากาศของโลกด้วยในทางกลับกัน มันจึงเป็นการเรื้องระบาชของสองสิ่งคือชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ต่างกระทำต่อกันและกัน โดยที่ทั้งสองก็แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

- Sahtouris, Elisbet. *Earth Dance: Living Systems in Evolution*. New York. 2000
- Hayward, Jeremy and Varela, Francisco. *Gentle Bridges*. Boston and London. 1992
- Korten, David. *The Post Corporate World*. USA. 1999
- Hayward, Jeremy. *Perceiving Ordinary Magic*. Boston and London. 1984

ลิงตัวที่ร้อย

วิศิษฐ์ วังวิญญู

คำ ๆ นี้มีการใช้ครั้งแรกในหนังสือชื่อ *Lifetide* ของ Lyall Watson 1979

วัตสันได้เล่าเหตุการณ์ที่ไม่ธรรมดาที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1950 กับประชากรลิงญี่ปุ่น บนเกาะโกชิมะที่ห่างจากเกาะกิวชูไปทิศตะวันออก เรื่องมีอยู่ว่าในขณะที่กำลังศึกษาประชากรลิงกลุ่มนี้อยู่ นักวิจัยได้เริ่มที่จะเลี้ยงฝูงลิงด้วยมันเทศ โดยการเอามันเทศใส่รถไปหลงที่ชายหาด ปัญหาก็คือแม่ลิงจะเรียนรู้ที่จะกินอาหารต่าง ๆ มากมายในท้องถิ่น แต่พวกมันก็ไม่เคยได้เห็นมันเทศมาก่อน และซำร้ายมันเทศเหล่านั้นยังให้มาในรูปที่คลุกอยู่กับทราย วัตสันเล่าว่าลิงเหล่านี้ก็พยายามแก้ปัญหาที่อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เหมือนกับพวกไปปิกนิกแล้วถูกมดกัด อะไรอย่างนั้น และแล้วก็มีลิงตัวเมียอายุสิบแปดเดือนตัวหนึ่ง เป็นลิงฉลาดตัวหนึ่งที่นักวิจัยเรียกชื่อว่าไอโม แก่ปัญหานี้ได้ โดยเอามันเทศไปล้างในทะเล ซึ่งนอกจากสามารถล้างทรายออกได้แล้ว ยังเพิ่มรสชาติพิเศษให้แก่มันเทศอีกด้วย ไอโมก็สอนให้แม่ลิงและเพื่อนๆ ของเธออย่างซำ ๆ นิสัยใหม่นี้ก็ค่อยแพร่ไปในลิงกลุ่มเล็ก ๆ

สิ่งที่วัตสันเล่าต่อมายังไม่มีการตีพิมพ์ เพราะว่าคณะวิจัยรู้ว่า ถ้าพิมพ์เผยแพร่ออกไปอาจจะถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกนอกกรีตผิดธรรมเนียมวิทยาศาสตร์ เพราะสิ่งที่ค้นพบมันแปลกเกินไป กล่าวคือในเช้าวันหนึ่ง เมื่อจำนวนลิงที่เรียนรู้วิธีการของไอโมเข้าถึงจำนวนวิกฤต (critical mass) ทันใดนั้นในเย็นวันนั้น ลิงทุกตัวก็มาล้างมันเทศในทะเล และไม่เพียงแต่เท่านั้นแต่นักวิจัยยังรายงานว่า ลิงในเกาะเล็กเกาะน้อยและลิงในแผ่นดินใหญ่ ก็เริ่มเรียนรู้เทคนิคการล้างมันเทศของไอโมขึ้นมาในทันทีทันใดด้วย นักวิจัยไม่รู้หรือว่ามันเป็นลิงตัวที่เท่าไร ที่เป็นจำนวนวิกฤต แต่วัตสันใส่วลีลิงตัวที่ร้อยไว้ก็เลยเป็นที่มาของคำว่า "ลิงตัวที่ร้อย"